

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HARF DEVRİMİ VE HALK MECMUASI

Aynur TAŞDEMİR

SBE Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Dr. Nezahat DEMİRHAN

İSTANBUL, 2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÇİZELGE LİSTESİ.....	IV
EKLER VE BELGELER.....	V
KISALTMALAR.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	IX
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

HARF DEVRİMİNE GİDEN YOL

I. GEÇMİŞE KISA BİR BAKIŞ VE TARTIŞMALARIN BAŞLAMASI.....	3
II. OSMANLI DEVLETİ'NDE HARF TARTIŞMALARI	
A. TANZİMAT VE I.MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1839-1908).....	6
B. II. MEŞRUTİYET VE SONRASI (1908-1919).....	12
C. TÜRKİYE DIŞINDA LATİN HARFLERİYLE YAZILAN İLK TÜRKÇE YAZILAR.....	16
III. YENİ TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE HARF DEVRİMİNE GİDEN SÜREÇ (1923- 1928)	
A. HARF TARTIŞMALARI.....	18
B. MUSTAFA KEMAL PAŞA VE LATİN HARFLERİ.....	22
C. B.M.M.'NDE HARF KONUSUNDA YAPILAN İLK TARTIŞMALAR.....	25
D. HARF DEVRİMİ ARİFESİNDE HARF DEĞİŞİKLİĞİ KONUSUNDAKİ ÇALIŞMALARIN HIZ KAZANMASI.....	28
IV. HARF DEVRİMİNİN NEDENLERİ	
A. ARAP HARFLERİNİN TÜRKÇEYE UYGULANMASINDA YAŞANAN GÜÇLÜKLER.....	30
B. OKUMA YAZMA ORANINI ARTIRMAK	33
C. BATILILAŞMA SÜRECİNİ HIZLANDIRMAK.....	36

İkinci Bölüm

HARF DEVRİMİ ve UYGULANIŞI

I. HAZIRLIK ÇALIŞMALARI.....	40
------------------------------	----

A. ALFABE SEÇİMİ KONUSUNDA ÇEŞİTLİ ÖNERİLER.....	40
B. DİL ENCÜMENİ’NİN TEKRAR KURULMASI VE ÇALIŞMALARI.....	42
C. MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN SARAYBURNU KONUŞMASI	49
D. YENİ TÜRK ALFABESİ’NİN KULLANILMAYA BAŞLANMASI	51
E. İSMET PAŞA’NIN TUTUMU	58
F. MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN YURT GEZİSİ VE BAŞÖĞRETMENLİĞİ	62
G. YENİ TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE TATBİKİ HAKKINDAKİ KANUN	68
II. YENİ TÜRK HARFLERİNE KARŞI HOŞNUTSUZLUK VE ELEŞTİRİLER.....	71
III. HARF DEVRİMİNİN YANSIMALARI	
A. ULUSAL BASIN	78
B. TÜRKİYE DIŞINDA VE DIŞ BASINDA HARF DEVRİMİ.....	83

Üçüncü Bölüm

YENİ TÜRK ALFABESİNİN ÖĞRETİLMESİ VE SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I. HALKIN YAZI DEVRİMİNE İLGİSİ	88
II. OKUMU YAZMA SEFERBERLİĞİNİN UYGULAYICI KURUMLARI	
A. MİLLET MEKTEPLERİ	91
1. Millet Mektepleri Talimatnamesi.....	92
2. Öğretim ve Eğitim Programı	94
3. Millet Mekteplerinin Değerlendirilmesi.....	96
B. HALK OKUMA ODALARI	101
III. HARF DEVRİMİNİN EĞİTİM VE ÖĞRETİM HAYATINA ETKİLERİ	
A. EĞİTİM VE ÖĞRETİME KATKISI.....	103
B. BASIN-YAYIN VE KÜTÜPHANELERE HARF DEVRİMİNİN KATKISI.....	105

Dördüncü Bölüm

HARF DEVRİMİ VE HALK MECMUASI

I. GENEL OLARAK HALK MECMUASI.....	109
II. CUMHURİYET LİDERLERİNİN VE HARF DEVRİMİNİN DERGİYE	

YANSIMASI	114
A. ATATÜRK'LE İLGİLİ YAZILAR.....	114
B. İSMET İNÖNÜ İLE İLGİLİ YAZILAR.....	118
C. HALK MECMUASINDA HARF DEVRİMİ VE MİLLET MEKTEPLERİ	
1. Harf Devrimiyle İlgili Yazılar	124
2. Millet Mektepleriyle İlgili Yazılar	128
D. HALK MECMUASINDA CHF'NİN İDEOLOJİSİ VE KEMALİZM.....	132
III. YENİ TOPLUM MODELİNİN OLUŞTURULMASINDA HALK MECMUASININ ROLÜ	
A. EĞİTİM YAZILARI.....	139
1. Genel Kültür Yazıları	140
2. Teknolojik Yeniliklerle İlgili Yazılar	143
3. Edebiyata ilişkin Yazılar	144
4. Sağlıkla İlgili Yazılar	146
B. HALK MECMUASI VE KADIN	148
C. HALK MECMUASI VE DİN	150
D. HALK MECMUASINDA TÜRK EKONOMİ POLİTİKASI.....	152
1. Yerli Malı İle ilgili Yazılar	154
2. Tasarrufla İlgili Yazılar	158
3. Sanayi İle İlgili Yazılar	161
4. Kooperatiflerle İlgili Yazılar	162
IV. DİĞER YAZILAR	
A. İLGİNÇ HABERLER	164
B. FOTOĞRAFLAR	171
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	174
KAYNAKÇA	177
EKLER VE BELGELER.....	188

ÇİZELGE LİSTESİ

Konu	Sayfa
1. 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren gazete tirajları	81
2. 1935- 1936 yıllarında kitaplıkların dağılımı	96
3. 1935- 1936 yıllarında kitapların dağılımı	96
4. Genel Bütçede Maarif Vekaletine ayrılan pay.....	96
5. İlkokullarda eğitim ve öğretim hizmetlerinde genel durum (1927- 1933).....	98
6. Orta öğrenimde eğitim ve öğretim hizmetlerinin genel durumu (1927- 1933)..	98
7. Millet Mekteplerine ait ilk beş yıllık veriler	101
8. Yıllara göre basılan kitap sayısı	105

EKLER VE BELGELER

1. Orhon Yazıtları ve Uygur Yazısı
2. Türkçenin ifadesinde Arap harflerinin uygunsuzluğu
3. Vakit, 5 Eylül 1928
4. Reklâmlarda Latin harfleri
5. Yeni harflerin kullanılmaya başlaması, Cumhuriyet, 22.8.1928
6. Alfabe
7. Yeni Türk yazısı ile İlk Kırâat
8. Harf Seferberliği, The National Geographic Magazine, Şubat 1929
9. Tabelâlarda yeni harfler
10. Sokaklarda yeni harfler
11. İlk Türkçe Gazete
12. Cumhuriyet, 1.10.1928 (son sayfa)
13. İsmet Paşa'nın 9.9.1928 tarihinde Maarif Vekâletine verdiği direktifler
14. Yeni harflerle basılan ilk ders kitabı
15. Türk Alfabesi reklâmı, Cumhuriyet, 30.8.1928
16. Gazetelerde okuma dersleri
17. Dilekçe örnekleri
18. İlân örneği
19. Millet Mekteplerine gazetelerin desteği
20. The National Geographic Magazine'de Harf Devrimi
21. Bulgaristan'da çıkan Türk Alfabesi
22. Halkın yeni harflere ilgisi
23. 4.10.928 tarihli nişan merasimi davetiyesi
24. Millet Mekteplerinin diploma örnekleri
25. Son Alfabe
26. İsmet İnönü'nün Umumi Programında Halk Mecmuası
27. Halk Mecmuası ilk sayısı
28. Halk Mecmuasında yeni kapak düzeni
29. Halk Mecmuasında yeni logo
30. Halk Mecmuasında ilk dönem makale örneği
31. Dergideki değişim
32. Ulus Okulları Mezuniyet Vesikası

KISALTMALAR

A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.g.	: Adı geçen gazete
a.g.k.	: Adı geçen katalog
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev:	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Haz:	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret
İst.Um.Müd.	: İstanbul Umum Müdürlüğü
M.E.G.S.	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor
Mrk.	: Merkezi
Müd.	: Müdürlüğü
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Öğ.	: Öğretim
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
s.	: Sayfa
t.y.	: Tarih yok
Y.K.	: Yapı Kredi
y.y.	: Yer yok

ÖNSÖZ

Bu çalışmada günümüzde hala tartışmaları süren Harf Devrimi, bu tartışmaların ilk başladığı 1851 yılından itibaren ele alınarak incelendi. Latin harflerinin Türkçede ilk kullanımı, devrim öncesi son hazırlıklar, kanunun çıkışı, uygulama dönemi ve sonrası Millet Mektepleriyle birlikte ele alınarak titizlikle araştırıldı.

Konuyla ilgili tartışmaları doğru değerlendirmek ve objektif olmak adına, Osmanlıca öğrenmeye giriştim. Araştırma ile birlikte yürüttüğüm bu öğrenim sonucunda Arap harfleriyle yazılmış bazı kaynakların yeni harflere çevrimini kendim yaptım. Ulaşabildiğim kitap, gazete, dergi, Büyük Millet Meclisi zabıt tutanakları ve belgeleri tarayıp, önemli olduğuna kanaat getirdiğim yazıları, mümkün olduğunca birincil kaynaklardan aynen ya da özetle alarak, devrimi tüm yönleriyle aydınlatmaya çalıştım.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan ulus devlete geçiş sürecinde yaşanan kökten dönüşümlerden biri olan Harf Devrimi ile halkın eğitimi ve böylece yeni idare şeklinin gerektirdiği vatandaşlık bilincinin oluşturulması için gösterilen çabayı anlamak için kaynak olarak Halk Mecmuasını kullandım. Böylece, Maarif Vekâletinin harf devriminden sonra Millet Mekteplerinin açılışı ile birlikte yayımlanmaya başladığı ve üç yıla yakın süre boyunca yayımını sürdürdüğü Halk Mecmuası incelenerek, tüm sayıların her bir satırı dikkatle okunarak içeriği çözümlendi. Ayrıca tarihsel arka plana oturtulan bu çözümleme ile dönemin toplumsal ve siyasal yapısı ortaya kondu.

Kemalist ideolojinin amaçladığı toplum modeline ulaşmak için yapılan devrimlerden biri olan Harf Devrimini ve bu toplumsal değişimin izlerini taşıyan Halk Mecmuasını, çalışma konusu olarak belirleyen sayın hocam Öğretim Görevlisi Dr. Nezahat Demirhan'a teşekkür ederim. Sayın hocama; bana sosyal bilimler alanında bilimsel bir çalışmanın tekniğini öğretmekle kalmayıp her aşamasında yardımcı olduğu, desteği ile çalışma isteğimi ve enerjimi sürekli yenilediği için şükran ve saygılarımı iletmek, benim için bir borçtur.

Bu yüksek lisans tezi, son haline gelinceye kadar, evde, işyerinde, kütüphanelerde, yazımı ve basımı sırasında pek çok insanın katkısını aldı. Hepsine ayrı ayrı teşekkürlerimi iletir, özellikle bana Osmanlıca'yı güler yüz ve sabırla öğreten, böylece yıllar öncesine yolculuk yapmamı sağlayan, dostluğunu ve bilgisini cömertçe sunan sayın hocam Prof. Hatice Aynur'a teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Aynur TAŞDEMİR
Etiler, Ekim 2006

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüz yılı, geleneksel yapının terk edilmeye başlandığı ve bazı yeniliklerin denendiği bir dönemdir. Modern ve merkezi bir devlet yönetimiyle, imparatorluk halklarını birbirine bağlamak ve ortak bir kültür oluşturarak bütünleşmeyi sağlamak için bir dizi reform gerçekleştirilmiştir. Gerilemenin durdurulması ve toprak kayıplarının önlenmesi amacıyla girişilen bu yenilikler öncelikle orduda başlatılmış, ardından eğitim ve hukuk alanında sürdürülmüştür. Fakat bu yenileşme hareketleri imparatorluktan kopmaları durduramamış, aksine emperyalist Batı devletlerinin ülkeyi işgali ile sonuçlanmıştır.

Anadolu halkının başlattığı, Mustafa Kemal önderliğinde sürdürülen Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasıyla işgal sona ermiş; yeni ulus devletin bir cumhuriyet olarak inşası başlamıştır. İmparatorluktan ulus devlete, yani monarşiden halk egemenliğine dayalı cumhuriyet idaresine geçiş, yeniden yapılanmayı gerekli kılmış ve ulusal kimlik tanımı öne çıkmıştır. Cumhuriyetin liderleri ulus bilincini oluşturup, kendi insan gücünü yaratarak kalkınmayı sağlamak için bir dizi devrimlere girişmişlerdir. Cumhuriyetin ilanı, saltanat ile hilafetin kaldırılması, eğitim birliğinin sağlanması ve Medeni Kanun'un kabulü gibi, sırası dikkatle ayarlanmış yeniliklerden sonra eğitim hamlesi başlatılmış; Latin harflerine geçilerek, Millet Mekteplerinin açılışı gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada Harf Devrimi, daha önce yapılanlardan farklı olarak tarafsız bir biçimde incelenmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili literatür titizlikle taranmış, bugüne dek süren tartışmaların asıl nedeni ve devrimin sonuçları objektif bir bakış açısıyla ortaya konmuştur.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, hem Osmanlı dönemi hem de yeni Türk Cumhuriyeti'ndeki dil ve harf tartışmaları ile Harf Devriminin nedenleri tüm yönleriyle ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Harf Devriminin hazırlık aşaması ve yasalaşma süreci dönemin gazeteleri taranarak, dış basındaki yansımalarıyla birlikte adım adım izlenmiştir. Ayrıca, bu bölümde yeni alfabenin eleştirilerine de yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, yeni Türk harflerinin kısa sürede öğretilmesi için başlatılan seferberlik ile bu seferberliğin kurumları olan Millet Mektepleri ve Halk Okuma Odaları mercek altına alınmış; bu kurumların ve yeni harflerin eğitim hayatıyla, toplumsal dönüşüme katkısı somut veriler ışığında irdelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, söz konusu dönem boyunca Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan Halk Dergisinin tüm sayıları gözden geçirilerek içeriği çözümlenmiş; dönemin toplumsal ve siyasal yaşamı, tarihsel arka plan dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Kemalist toplum modelinin düşünsel yapısını ortaya koyması açısından değerli bir belge niteliğini taşıyan derginin tüm yazıları, çeşitli başlıklar altında toplanarak sınıflandırılmıştır.

İlk olarak Halk Dergisi genel hatlarıyla ele alınmış, derginin şekilsel özellikleri, içeriğine girmeden tanıtılmıştır. Derginin ebatları, sayfa düzenlemesi, fiyatı, yazarları ve dili

üzerinde durulmuş, ekler bölümünde yer alan belgelerle, derginin okuyucunun gözünde canlandırılması amaçlanmıştır.

Ardından derginin, Cumhuriyet liderleri Atatürk ve İnönü ile ilgili yayımları incelenmiştir. Derginin, resmi bir yayın olması nedeniyle Atatürk ve İnönü'ye haberlerde ve fotoğraflarda sıkça yer vermesi dikkati çekmiştir.

Daha sonra derginin, bu çalışmanın ana konusu olan Harf Devrimi'ne yaklaşımı irdelenmiştir. Ana işlevi Harf Devrimini desteklemek olan dergi, bu hareketin yerleşmesi için çaba harcamış, bu amaçla oldukça sade bir dilin kullanıldığı, şiir ve öykülere yer vermiştir. Halk Dergisinin işlevi her ne kadar Harf Devriminin halka mal olmasını sağlamak olsa da, dergi aynı zamanda CHP' nin ideolojisinin ve Kemalizm'in yerleşmesi misyonunu da üstlenmiştir.

Yeni toplum modelinin oluşturulmasına derginin katkısı, genel kültür, teknolojik yenilikler, edebiyat ve sağlık bilgileri altında toplanarak verilmiştir. Toplumda kadının yeri ve din konusu, bu dönüşümde temel olması nedeniyle ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Dergide ekonomiye özel bir önem verildiği görülmüş, bu konudaki yazıların çokluğu bu konunun ayrı bir bölümde incelenmesini gerekli kılmıştır. Ekonomi ile ilgili yazılarda, özellikle derginin ikinci yılında ortaya çıkan politik görüş değişikliği yani serbest ekonominin yerini alan devletçilik; yerli malı kullanımının özendirilmesi, kooperatifler ve tasarrufun önemi başlıkları altında ortaya konmuştur.

Dergi incelemesi, okuma alışkanlığı olmayan bir topluma okumayı sevdirmek amacıyla verilen, daha çok komik haberlerden oluşan bir seçkiyle sonlandırılmıştır.

Derginin, Türkiye'nin basın tarihi ile siyasi ve toplumsal tarihi açısından da önemli ipuçları içerdiği belirtilmesi gereken önemli bir noktadır. Özellikle başka yerde yayımlanmamış çok sayıda fotoğrafın varlığı dikkat çekicidir. Ayrıca bu araştırma, dergiyi kapsamlı olarak ele alan ilk özgün çalışmadır. Harf Devriminin kısa sürede gerçekleştirildiğini düşünenler, bu çabaların ve özellikle halkın eğitiminin nasıl yürütüldüğü konusunda daha fazla bilgi sahibi olacaklar; böylece soruna daha geniş açıdan bakma olanağı bulacaklardır.

Birinci Bölüm HARF DEVRİMİNE GİDEN YOL

I. GEÇMİŞE KISA BİR BAKIŞ VE TARTIŞMALARIN BAŞLAMASI

Türkologlar, Türkçenin bir yazı dili olarak ortaya çıkışını günümüzden yaklaşık iki bin yıl öncesine götürüyorlar. Ancak bilinen ilk Türkçe yazılı metin Orhun Yazıtları olup, M.S sekizinci yüzyıla aittir. Bu yazıtlardaki dilin gelişmişlik düzeyi, dil bilimcileri Türkçeye daha uzun bir ömür biçmeye itmektedir. Çin tarihlerinde Türklerin çok eskiden beri bir yazıları olduğu bildiriliyor. Bir yazı dili olarak Türkçenin ortaya çıkması milat ile altıncı yüzyıl arasındaki bir yerlerde olmalıdır. Bundan önceki dönemlerde Çuvaşça ve Yakutçayı da içine alan bir Proto-Türkçe, onun öncesinde ise bunlara ek olarak Moğolcayı da içeren bir Altay dilinin var olduğu söyleniyor. M.S. altıncı ve dokuzuncu yüzyıllar arasında ise Türkçeye hakim olan, Göktürkçe ve Uygurcadır.¹ (Ek: 1)

XI. yüzyıldan itibaren Türkler, Moğol istilasını nedeniyle eski göç yollarını takip ederek Hazar ve Karadeniz'in kuzeyi ile güneyinden geçerek, batıya ve güneybatıya doğru yayılmışlar; uzun süre hareket halinde kalmışlardır. Bu göçler sonucu Türkler yeni kültür ve dinlerle karşılaşmış, doğal olarak da bunların etkisinde kalmışlardır. Bu yüzden Türk dünyasında, ortak bir yazı dilinin oluşturulması ve devam ettirilmesi mümkün olmamıştır. Yüzyıllar boyu devam eden bu süreç boyunca Türkçe, çok sayıda alfabe ile yazılmıştır. Talat Tekin, 1300 yıllık bu uzun süre içinde Türkçede on iki farklı alfabe kullanıldığını belirtmekte; “*Tarih boyunca Türkler kadar çok alfabe değiştirmiş başka bir ulus, ya da Türk dilleri kadar değişik alfabelerle yazılmış başka bir dil ailesi yoktur.*”² demektedir.

Türklerin Uygur yazısından sonra X.yüzyıldan itibaren kullandıkları alfabe, Emeviler devrinde tanıştıkları İslam kültürü nedeniyle Arap alfabesi olmuştur. Müslümanlığı gönüllü ya da zorla kabul eden Türklerden özellikle köy ve kasabalarda yaşayanlar, kendi dillerini bırakmamışlar, konuşma dili olarak yaşatmışlardır. Ancak, Selçuklular döneminde saray ve kültür çevresinde dil Arapça iken, edebiyat dili Farsça olmuştur. Osmanlılarda ise, Halifelik merkezinin İstanbul olması Arapçanın önemini artırmış; eğitimin artık tümüyle Arapça yapılmasına neden olmuştur. Sonuçta, bu Arap ve Fars kültürü altında Türk yazı dili giderek saf Türkçenin yazısı olmaktan çıkmış, karma bir dil olan Osmanlıcanın kalıbına girmiştir.³

Şu halde bu hususlar dikkate alındığında, 1928 yılında Arap harflerinin bırakılarak Latin harflerine dayalı yeni bir alfabenin kabul edilmesi bir ilk olmayıp; daha önce defalarca denenmiş olanın tekrarı olarak görülebilir. Harf değişikliğinin çok köklü olması ve çok kısa zamanda gerçekleşmesi kendisinden “devrim” diye söz edilmesine neden olmuştur. Ancak beraberinde sürüklediği “geçmişten esaslı bir şekilde uzaklaşma” ve “yeni bir kültüre

¹ Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s. 107.

² Talat Tekin, “Tarih Boyunca Türkçe’nin Yazısı”, **Ulusal kültür**, 1978, sayı. 2, s. 17.

Bazı yayınlar bu sayının 17 olduğunu belirtmektedir.İlerde bu konuya dönülecektir.

³ Tekin Erer, **Türkiye’de Dil ve Yazı Hareketleri**, İstanbul, İktbal Kitabevi, 1973, s. 354.

uzanma” hedefi de hesaba katıldığında daha kapsamlı bir terimle “ kültür devrimi” olarak adlandırılması uygun olacaktır.⁴

XVIII. yüzyıl, yenilgilerle biten savaşlar nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu’nun gücünü yitirdiği, artık Batı için bir tehdit olmaktan çıkıp, dağılmaya yüz tutan bir imparatorluğa doğru gidiş yüzyılı olmuştur. Önce bu yenilgilerin sorumlusu ordu olarak düşünülmüş, açılan yeni askeri okullar aracılığıyla ordu Batılı askeri uzmanların kontrolüne bırakılmıştır.

Avrupa’da başlayan milliyetçilik hareketi ve bunun sonucu ulus devletlerin ortaya çıkışı; Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliği altındaki ülkeleri, özellikle Balkanlar’daki eyaletlerini teker teker kaybetmesine neden olmuştur. Bu kopmaları önlemek için birleştirici formüller aranmış ve dil, din, millet farkı gözetmeksizin sınırları içindeki tüm insanları bir arada tutmanın yolunun “Osmanlıcılık” ideolojisi olacağı düşünülmüştür. Bu ideoloji sonucu gayrimüslimler için sağlanacak eşit vatandaşlık hakları ile bu kopmaların duracağı varsayılmıştır. Ayrıca III. Selim zamanında artan Türk-Fransız ilişkileri sonucu Fransa’ya giden ve Fransızca öğrenen elit kesim, Fransız İhtilalinin yarattığı hürriyet havasından ve aydınlanmacı fikirlerden çok etkilenmiş, bu uygarlığa katılma özlemi duymuşlardır. İşte, Gülhane Hattı Hümayunu bu düşüncelerin ürünüdür. Ancak bu siyasetin yararı olmamış, Bulgarlar ve Sırlar bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Tanzimat dönemi olarak adlandırılan süreçte, 1838 tarihli Balta Limanı Ticaret Antlaşması ve 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile Müslüman olmayan Osmanlıların statüleri yükseltilmiş; ancak Osmanlı Devleti’nin ekonomisi iyice bozulmuş ve büyük devletlerin gözetimi altında, yarı sömürge durumuna düşmüştür. Bundan dolayı, “Osmanlıcılık” yerine bu kez yeni birleştirici unsur olarak “İslamcılık” fikri önem kazanmıştır. Fakat Müslüman olan Arnavutların ve Arapların bağımsızlık istemeleri bu görüşün de tutmadığını göstermiştir. Sonuçta tek kurtuluş yolu olarak geriye “Türkçülük” fikrinin benimsenmesi kalmıştır.

XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başlarında uygulanan bu politikaların seyrine uygun olarak edebiyat ve dilde de değişiklikler olmuştur. Tanzimatla birlikte Batı’yı model alan modern bir hukuk devleti olabilmek için sadece ordunun değil, devletin tüm kurumlarının yenilenip değiştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Eğitimin önemi Tanzimatçı aydınlar tarafından anlaşılmış, bu amaçla yeni okullar açılmıştır. Kendileri gibi Osmanlı vatandaşı olan Ermeni, Rum, Sırp ve Romenlerden eğitim-öğretimde daha geride kaldıklarını gözlleyen Türkler, okuma yazmanın önemini kavramıştır. Fakat yazının güçlüğü onlar için caydırıcı olmuştur. Bu güçlük aşıp okuma yazma öğrenilse bile, bilim ve fen öğrenimine ayrılan sürenin kısa oluşu, bilimde gerilemeye yol açmıştır. Devlet dilinin anlaşılabilirliği da bunlara eklenince, yeni aydınlanmacı fikirlerin halk arasında kolayca yayılması mümkün olmamıştır. Sonunda halkın aydınlanması ve gelişmesi için ilk yapılacak iş, devletle halk arasındaki kopukluğun giderilmesi olarak görülmüş ve bu amaçla dilin sadeleşmesi ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Sorunun çözümü yolunda ilk girişim Reşit Paşa’dan gelmiş, halkta okuma alışkanlığı yaratabilmek için Ahmet Cevdet Paşa aracılığıyla, 1850 yılında *Encümen-i Danış*’te (Akademi) bilim ve sanat kitaplarının herkesin anlayacağı bir dille yazılması gereğini ileri sürmüştür. Ardından 1862 yılında *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye*’nin başkanı olan Münif Paşa,

⁴ Bülent Tanör, **Kurtuluş- Kuruluş**, İstanbul, Cumhuriyet Kitabevi, 2003, s. 301; İhsan Sungu, “Kültür İşlerimiz”, **Ülkü**, 1936, Cilt: VIII, Sayı. 45, s. 244.

cemiyetin yayın organı olan *Mecmua-yı Fünûn*'un herkesin anlayacağı dille çıkmasını istemiştir. Gazete ve dergiler de bu sadeleşme hareketine katılmış, özellikle Şinasi ve Agâh Efendi, *Tercüman-ı ahval* ve *Tasfir-i efkâr* gazetelerindeki yazılarında sade dil kullanmaya özen göstermişlerdir.⁵

Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Muallim Naci gibi yazarlar dil meselesi üzerinde durmuşlar, çıkardıkları gazete ve kitaplarında hepsinin görüşü aynı olmasa da, Osmanlıca'nın kusurları, imladaki karmaşıklıklar, Arapça ve Farsça sıfatların kullanılmaması; hatta bu kelimelerin tümüyle Türkçe'den ayıklanması konusunda yazılar yazmışlardır. Ancak, hala saltanatı tanıyan ve dine dokunmaktan çekinen bu yazarlar, radikal değişimlerden ziyade daha çok düzeltme yanlısı olmuşlardır.

Servet-i Fünûn Dergisi etrafında toplanan yazarların oluşturduğu *Edebiyat-ı Cedide* topluluğu ise, yeni kelime ve tamlamalarla süslü bir tarz yaratarak, ağır bir dil kullanımına yönelmiştir. Halit Ziya, Tevfik Fikret, Mehmet Rauf, Cenap Şahabettin gibi bu grubun temsilcileri de sadeliği istemişler; ancak Arap ve Fars dillerinin etkisinden kurtulamamışlardır.

Osmanlıcanın dilde, aruz ölçüsünün nazımda, özentili sanatın da edebiyatta hüküm sürdüğü bu dönemde, yenilgiyle sonlanan savaşımlardan sonra Mehmet Emin, Selanik'te çıkan *Asır* Gazetesinde; "Arapça ve Farsça terkipler olmadan, değil Türkçe yazmak; konuşmak bile mümkün olmaz" diyenlere hece ölçüsüyle ve sade bir dille yazdığı şu mısralarla cevap vermiştir:

"Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur.
Sinem özüm ateş ile doludur
İnsan olan vatanın kuludur
Türk evladı evde durmaz, giderim."⁶

Sonuçta dilde sadeleşme sorunu tam olarak çözülememiştir. Asıl sorunun alfabesi, grameri, terimleri ile Osmanlıca'nın imlasında olduğu anlaşılmıştır. Tartışmalar sonucunda görüşler iki grupta toplanmıştır:

- Alfabe yapılacak belirli düzeltmelerle imlanın düzeleceğine inananlar,
- Alfabe değişmeden imlanın düzeleceğine inanmayanlar.

Meşrutiyet dönemine gelindiğinde dilde sadeleşme hareketi birkaç koldan yürütülmüştür. Selanik'te kurulan *Genç Kalemler* kendi adını taşıyan dergiyle, İstanbul'da kurulan *Türk Derneği* ise *Türk Yurdu* dergisiyle, fikir babalığını Ziya Gökalp'in yaptığı, millet fikri temelinde sade Türkçeyi savunmuşlardır. *Halka Doğru* ve *Türk Sözü* gibi dergiler de kültür seviyesi çok yüksek olmayan halka aynı amaçla hitap etmeyi sürdürmüşlerdir. Bu döneme ait *Tasvir-i efkâr*, *Muhbir*, *Tercüman-ı hakikat*, *İkdam*, *Milli Mecmua*, *Resmi Gazete*, *Basiret*, *Mecmua-yı ulûm*, *Terakki*, *Sabah*, *Vakit* gibi pek çok sayıda dergi ve gazetede, dilin sadeleşmesi ve imlanın düzeltilmesi konusunda pek çok yazı yayımlanmıştır.

Maarif Nezareti de kurduğu *Islahat-ı İlmiyye Encümeni* ve *Tedkikat-ı Lisaniyye Heyeti* ile tartışmalara katılmış; bu heyet *Usul-i İmla* adlı yayınıyla; yeni harf ve şekil kabul

⁵ Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, TTK, 1960, s. 81; Bilal N.

Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara, TTK Yayını, 1992, s. 20.

⁶ Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 264.

edilmeyeceğini, harfler üzerine konulacak işaretlerin de ancak ilkokulların birinci sınıfına ait kitaplarda ve *Lügat Encümeni*'nin hazırlamakta olduğu sözlükte kullanılabileceğini açıklamıştır.⁷

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte erkeklerin çoğunun askere alınması, dergi ve gazetelerin kapanmasına yol açarak fikir hayatında durgunluk yaratmış; ancak yayını süren dergi ve gazetelerde imla konusu tartışmaları devam etmiştir.

Mütareke ve Milli Mücadele yılları ise, tüm yazı yazarların kendi davasını savunduğu yıllardır. Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşref Ünaydın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Ahmet Haşim ve Ziya Gökalp gibi yazar ve şairler, sade Türkçe ile eserlerini yazmışlardır. Ancak, yine de yerine göre Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımı sürmüştür.

Görüldüğü gibi, Türkiye’de dil ve alfabe tartışmaları genelde birlikte sürdürülmüştür. Bununla birlikte Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllara gelindiğinde, imlanın düzeltilmesinden çok alfabe değişikliği üzerindeki tartışmalar yoğunluk kazanmıştır. İlk öz Türkçe girişimi Tunalı Hilmi Bey’den gelmiş, ancak yeterince ilgi görmemiş ve kişisel bir istek olarak kalmıştır. Çünkü bu konu da, öteki konular gibi geniş kapsamlı toplumsal planlama çerçevesinde düşünülmüştür. Her yönüyle Doğu kültürü yerine Batı kültürüne yönelmenin amaçlandığı Atatürk Türkiye’sinde Arap harflerinin bırakılıp, Latin harflerinin alınması ve kullanılması demek olan yazı devrimi de sonunda gerçekleştirilecektir. Nitekim öylede olmuştur. Latin harflerine dayalı alfabe kabul edilmiş ve Türkçe yeniden bir yazılaştırma sürecine girmiştir.⁸

Kısaca özetlenen bu dil tartışmalarından sonra, Harf Devrimine giden sürecin ve alfabe tartışmalarının ele alınması daha anlaşılır olacaktır.

II. OSMANLI DEVLETİ’ NDE HARF TARTIŞMALARI

A. TANZİMAT VE I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1839–1908)

XIX. ve XX. yüzyıllar Avrupa’da ulus devletlerin ortaya çıktığı ve Avrupa’da milliyetçilik hareketlerinin gözlendiği yıllardır. Bu hareket Avrupa’ya yüzyıllardır komşu olan Türkleri de etkilemiştir. Ancak, dönemin temel kaygısının, parlak bir gelişme gösteren Batı’yı anlamak ve geniş kitlelere anlatmak olduğu söylenebilir. Daha III. Selim zamanından başlayarak Türkler İslam uygarlığı dışındaki Batı uygarlığı ile tanışmış ve ilişkiye girmişlerdir. Bu ilişki, Tanzimat ile birlikte giderek Batı’yı model alma biçimine dönüşmüştür.

Tanzimat döneminde imparatorluğun geri kalma nedenlerinin tartışılması sırasında, dilde sadeleşmeye gidilmesi ve alfabenin ıslah edilerek okuma yazma bilenlerin sayısının artırılması konusu önem kazanmıştır. Aslında matbaa kullanılıncaya kadar Türk Müslümanlar arasında Arap harflerinden hiçbir şikâyet duyulmamıştır. Bu şikâyetler, Arap Alfabesinin harf

⁷ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi- Cumhuriyet Dönemi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1968, s. 94.

⁸ Kamile İmer, *Türkiye’de Dil Planlaması, Türk Dil Devrimi*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1998, s. 56- 57.

döküm tekniği bakımından gösterdiği güçlükler nedeniyle başlamış, giderek artan bir yoğunluk göstermiştir. Sorunun giderilmesi için harflere hareke koyma, sesli harfler ilave etme, harfleri ayrı ayrı yazma, harfleri noktasız kullanma ve benzer sesleri atarak harf sayısını azaltmak gibi farklı çözüm önerileri uzun yıllar tartışılmıştır. Tanzimatçıların yoğun biçimde sürdürdükleri bu tartışmaların ileride Harf Devriminin gerçekleştirilmesine temel olduğu söylenebilir.⁹

1830’lu yıllarda yayına geçen bir gazeteyi dizmek için Mısırlı Mehmet Hasan Efendi 900 harf ve işaret gerektiğini belirtmişti. Ahmet İhsan ise, *Servet-i Fünûn* Dergisi harf kasasında 520’den 618’e kadar harf bulunduğunu ve kendi zamanında kullanılan Arap harfleri sayısının 400’e kadar indiğini bildirmiştir.¹⁰

Sorunu ilk defa gündeme getiren kişi, medrese kökenli Ahmet Cevdet Paşa olup, 1851 yılında *Kavaid-i Osmaniye* adlı eserinde, Arap Alfabetesinin Türkçedeki bazı sesleri karşılamadığını belirterek, bir çözüm bulunmasını istemiştir. Aynı yıl kendisinin de üyesi olduğu *Encümen-i Daniş* konuyu gündemine almış; alfabenin ıslahına yönelik olarak bir takım işaretlerin ilave edilmesini kararlaştırmış, ancak bu karar uygulamaya geçirilememiştir.¹¹

Alfabe konusuna ciddi olarak değinen ilk kişi Mehmet Münif Paşa olmuştur. 11 Mayıs 1862’de kurucusu bulunduğu *Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniye*’de verdiği bir konferansta, okuma-yazma güçlüğünden söz etmiştir.¹² Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyıl maarif nazırlarından olan Münif Paşa’nın bu konuşması kendisinin sahibi olduğu ve başyazarlığını yaptığı *Mecmua-ı Fünûn* dergisinde de yayımlanmıştır. Bu konferansta Münif Paşa, Latin harflerinin kolayca okunup yazılmasındaki faydaları belirterek Avrupalıların yazılarında zorluk olmadığını, altı-yedi yaşındaki çocukların kolayca okuyup yazma öğrendiklerini, kadın-erkek, uşak ve ameleye varıncaya kadar herkesin meramını anlatacak kadar yazı yazmayı bildiklerini söylemiştir. Çare olarak iki yol vardır. Ya mevcut kelimeleri olduğu gibi bırakıp alt ve üstlerine harekeler ve işaretler koymak yoluyla yazıyı daha anlaşılır hale getirmek gereklidir, ya da kelimeleri harfleri ayırarak yazmak.¹³ Böylece birinci yöntemle okuma-yazma kolaylaşacak, fakat kitap basımı teknik olarak zorlaşacak; ikinci yöntemle ise bu tür zorluklar aşılmakla birlikte, ünlü harflerin kısıtlı olarak kullanıldığı Arapça ve Farsça sözcüklerin doğru okunup yazılması güçleşecektir.¹⁴ Münif Paşa harflerin değiştirilmesinin dini açıdan bir sakıncası olmadığına dair İran ulemasından bir de fetva almıştır.¹⁵

Münif Paşa’nın Fransız düşünür ve yazar Volney’den esinlenmiş olabileceği düşünülmektedir. Çünkü Fransız Akademisi üyesi Constantin François Volney (1757- 1820) Münif Paşa kuşağının bir yazarı olup, Arapçayı çok iyi bilmektedir. Ayrıca Volney, XIX + 510 sayfalık kitabında Doğu dillerinin bu arada Türkçenin Latin Alfabetisiyle yazılmasını önermiş, düşündüğü harf şekillerini de kitabına eklediği tablolarda göstermiştir. Dolayısıyla Münif Paşa Volney’in kitabını okumuş ve çevirmiş olabilir. Bu kitap, Türk Tarih Kurumu

⁹ Tuğrul Şavkay, *Dil Devrimi*, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2002, s. 27–30; Fuat Süreyya Oral, *a.g.e.*, s. 230.

¹⁰ Ömer Demircan, *İletişim ve Dil Devrimi*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2001, s. 109.

¹¹ Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi, 2003, s. 216.

¹² Talat Tekin, *Tarih Boyunca Türkçenin Yazısı*, Ankara, Simurg Yayınları, 1997, s.118.

¹³ Fevziye Abdullah Tansel, “Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri”, *Belleten*, Nisan 1953, Cilt.XVII, sayı. 66, s. 225; M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2000, s. 17.

¹⁴ Suavi Aydın, “ Mehmet Münif Paşa, Mirzâ Feth’ali Ahûndzâde”, *Tarih ve Toplum*, Ekim 1990, sayı. 82, s. 30.

¹⁵ Adnan Adıvar, “ Arab Harflerine Karşı Hareketler”, *Cumhuriyet*, 7.8.1954, s. 2.

kitaplığında (A. 1/143) no'da kayıtlı *L'Alfabet Européen Appliqué aux Langues Asiatiques*' dir.¹⁶

Kullanılmakta olan Arap harflerinin ıslahıyla ilgili bir çalışma da Azerbaycan modernleşme hareketinin öncüsü sayılan ünlü yazar ve şair Ahundzade Mirza Feth'ali'ye aittir. 1857 yılında hazırladığı bu reformu sadece kendi ülkesinde değil, Azerilerle doğal bir kültür birliği içinde gördüğü Osmanlı Devleti'nde de gerçekleştirmek isteyen Feth'ali, 1863 yılında Farsça yazdığı bir risale ile Tiflis'ten İstanbul'a gelerek Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa'ya bu projeyi sunmuştur. Sadrazamın incelenmek üzere projeyi *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye*'ye havale etmesi üzerine konu görüşülmüş ancak, bu düzenleme de eski harfler gibi basımda külfetli olacağı düşünüldükten kabul edilmemiştir. Ama Münif Paşa'nın ve Ahundzade'nin fikirlerinden yararlanılarak *Cemiyet-i tedrisiye* adlı okulda (1863-1864) öğrenciye harekeli harflerle basılan kitaplar yoluyla öğretim denenmiştir.¹⁷ Girişimi sonuçsuz kalınca Tiflis'e dönen Ahundzade Mirza Feth'ali, bundan sonra Arap Alfabetesini iyileştirme fikrinden tümüyle vazgeçmiş; bu kez Latin harfleri üzerine bir layiha hazırlamış, buna Ali Suavi'nin Ulûm gazetesinde yayımladığı bir makaleyi de ilâştirerek Sadrazam Ali Paşa'ya göndermiştir. Ali Paşa'nın yeniden sadrazam olduğu 1867-1872 yılları arasında gerçekleştirdiği bu başvurusundan da Feth'ali olumlu sonuç elde edememiştir.¹⁸

1869'da Namık Kemal'le, İran'ın İstanbul elçisi olduğu söylenen Melkum Han arasında, eğitim ve öğretimin bozukluğu, harflerin ıslah edilmesi konusunda *Hürriyet* gazetesinde karşılıklı yazışmalar olmuştur. Melkum Han İslam ülkelerindeki her türlü fenalığın sebebi olarak Arap harflerini göstererek, Ahundzade Feth'ali'nin önerdiği alfabenin benimsenmesini istemiştir. Namık Kemal de, Ermeni, Yahudi ve Rum çocuklarının kısa sürede okuyup yazabildiği halde, Türk çocuklarının yıllarca bunu başaramamasının nedeninin harfler değil, eğitim şekli olduğunu savunmuş; Latin harflerinin alınmasına karşı olduğunu uzun uzun açıklamıştır.¹⁹

Hayrettin Bey *Terakki Gazetesinde Maarif-i Umumiye* adlı makalesinde harflerin değiştirilmesini savunmuş ve okuma-yazmanın fazla zaman alması nedeniyle fen bilimlerini öğrenmeye zaman kalmadığından yakınmıştır. Bu makaleye devrin kalemlerinden Ebuzziya Tevfik Bey cevap vererek tartışmalara katılmış ve tıpkı Namık Kemal gibi Arap harflerinin değiştirilmesini lüzumlu bulmadığını belirtmiştir. 1869'da İbrahim Şinasi'nin başlattığı çalışmalarla 112'ye indirdiği harf sayısına da itirazı olan Ebuzziya, noktalama işaretleri ile birlikte kendisinin 519 harf kullandığını belirterek, düşüncesini şöyle savunmaktadır:

“Biz taba’atte 100 okka huruf ile her köşe başında bir matbaa açılmasını terakkiyat-ı tabâatten addedenlerden değil, bi’lâkis bu sanatın dahi nefaset ve mükemmeliyetini vücuda getirmekle beraber, terakkîsini arzu edenlerdeniz”²⁰

Ali Suavi, Şemsettin Sami, Feraizcizade Mehmet Şakir Efendi gibi devrin fikir ve edebiyat adamları da Arap harflerinin ıslahı üzerindeki düşüncelerini yazmışlardır.²¹ Ali

¹⁶ İsmail Arar, “Gazi Alfabeti”, *Harf Devriminin Ellinci Yılı Sempozyumu*, TTK, 1981, s. 148.

¹⁷ Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s. 226.

¹⁸ Salahattin Ortaç, *Harf İnkılâbı, Halkın Eğitimine Hizmet Edenler*” Ankara, 1985, s. 49; Suavi Aydın, *a.g.d.*, s. 30; M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁹ Fevziye Abdullah Tansel, “Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri”, *Belleten*, Cilt: XVII, Nisan 1953, sayı. 66, s. 224.

²⁰ Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s. 236, 247., Bilal N.Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara, TTK Basımevi, 1992, s.23, M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 21.

²¹ M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2000, s. 21.

Suavi, Paris'te 1869'da çıkardığı *Ulûm Gazetesindeki Lisan ve Hatt-ı Türk* başlıklı yazısında Arap yazısının kusurlu olduğunu ve düzeltilmeye ihtiyacı olduğunu kaydetmektedir.²² Bugünkü Latin harfleri esasına dayalı Arnavut Alfabeti Şemsettin Sami'nin eseridir. Aynı şekilde bugün hala kullanılan Türk dilinin en iyi sözlüklerinden biri olan *Kamus-ı Türkî* de onun eseri olup; sözlüğü Arap harflerini Türk fonetiğine uydurarak yazmış, aynı zamanda bazı yeni harfler kullanmış ve imlada da yenilik yapmıştır.²³ Şemsettin Sami Türkçeden Fransızcaya çevirdiği sözlüğün önsözünde Latin harfleri ile bir Türk Alfabeti yapmayı düşündüğünü ve bu alfabede Fransız Alfabetini asla nazarı dikkate almayacağını yazmış ve her ses için bir tek işaretin yeterli olacağını söylemiştir. Hatta bu sözlüğün ilk formasını oluşturduğu bu harflerle bastırılmış, ancak her taraftan “yeniden elifba mı öğreneceğiz?” itirazları ve sözlüğün satılmama kaygısıyla bu formayı imha edip, yeniden Arap harfleri ile dizdirmiştir. Bu önsözün yazım tarihi 2 Mart 1883'tür.²⁴ Feraizcizade Mehmet Şakir 1894 yılında yazdığı *Perseng-i Sarf-ı Lisan-ı Ademive Şukufe Nisar-ı Zeban-ı Umumi ve Osmani* adlı yapıtında, Arap Alfabetine Türkçedeki ünlü sesleri gösterecek harflerin eklenmesini, Türkçenin yabancı sözcüklerden arınmasını ve Arap harflerinin Türk dil kurallarına göre düzenlenmesini istemiştir.²⁵

1862-1884 yılları arasındaki tartışmalara baktığımızda, genel olarak bu dönemin aydınlarının daha çok ıslahtan yana oldukları görülmektedir. Onlara göre; kültür seviyesinin yükselmesi ile herkesin okuma yazma bilmesi arasında bir ilişki yoktur ve bir memlekette alfabe birliğinden ziyade dil birliği önemlidir. Yine Kuran'ın Arap harfleriyle yazılı oluşu ve Latin harfleriyle Arapça kelimelerin ifade edilmesinin mümkün olmayışı da bu grubun Arap harflerinin terk edilmesine karşı çıkmalarına neden olmaktadır. Ayrıca minderde oturup kâğıdı elinde tutarak yazma alışkanlığına sahip olan bir halk için, soldan sağa doğru ve masa başında bir iskemleye oturarak yazı yazmak güçtür.²⁶

Arnavutların da o yıllarda bu konuda teşebbüsleri olmuştur. Arnavutlar, kendi aralarında okuyup yazmayı yaymak amacıyla 30 Eylül 1879 tarihinde bir dernek kurarak, üç kişilik bir komisyon aracılığıyla Latin esasına dayanan Arnavut Alfabetini hazırladıklarını, yakında ilan edeceklerini “*Basiret*” gazetesinde bildirmişlerdir.²⁷ Bu olay Türk basınında oldukça geniş yankı bulmuş, ardı ardına yazılan değişik gazete makalelerinde konu tartışılmıştır. Aynı yıl, “Huruf-u Osmaniye'nin ittisal ve infisal ve tefrik cihetiyle ve bahusus ekser harekatın fıkdanı sebebiyle malum olan müşkülâtın çaresi” aranılmak üzere bir komisyon kurulmuştur. Arap harflerini elverişsizliği nedeniyle eleştiren bu komisyonun çalışmalarından bir sonuç alınamamıştır.²⁸

Eğitim meselesine önem veren II. Abdülhamit, bir taraftan yeni okullar açarken, bir taraftan da tıp, ziraat ve askerlik alanında uzman kişiler yetiştirmek amacıyla yurtdışına öğrenciler göndermiştir. Sultan'a göre, halkın büyük cehaletine sebep, okuma-yazma öğrenimindeki güçlülük. Bu güçlülüğün nedeni ise harflerdir. Belki bu işi kolaylaştırmak için Latin Alfabetini kabul etmek yerinde olacaktır.²⁹ Okullara bir tamim göndererek öğrencilere

²² Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 157.

²³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005, s. 234.

²⁴ Adnan Adıvar, *a.g.g.*, s. 2.

²⁵ Ahmet Merdivenci, *Türk Yazı Devrimi ve Yurt Dışındaki Türklere Yansıması*, İstanbul, Hilal Matbaacılık, 1980, s. 24.

²⁶ Fevziye Abdullah Tansel, *a.g.e.*, s. 249.

²⁷ Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 160.

²⁸ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi*, Ankara, Yeni Adım Matbaası, 1967, s. 230.

²⁹ İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul, Hil Yayınları, 1982, s. 51.

Arapça ve Farsça kelimelerden çok, mümkün olduğunca Türkçe okutturulup yazdırılmasını istemiştir. Bu tamimin tarihi 19 Mayıs 1894'tür. Ayrıca Türk tarihinde ilk defa, halk dilinde yaşayan Türkçe kelimelerin resmi kanallar vasıtasıyla toplanması için emir veren de II. Abdulhamit'tir.³⁰

Sorunun ilk gündeme getirildiği 1852 yılından, 1908 yılına kadar geçen altmış yıllık zaman dilimi içinde yapılan tartışma ve öneriler kısaca bunlardır. Fakat resmi olarak Ahundzade Feth'ali' den sonra iki başvuru daha vardır: Bunlardan ilki Sadrazam Ali Paşa (1815-1871)'nin Fransızca tercümanlığını yapan Charles Mismar'ın 2 Mart 1869 tarihli layihasıdır. Bu layihada Mismar, İslam dünyasının ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme nedenleri üzerinde durmuş ve Avrupa'daki gelişmeleri zamanında görüp takip etmemenin buna sebep olduğunu belirtmiştir. Alfabe, düşünceyi yaymak ve iletme için kullanılan özel işaretler olarak tanımladıktan sonra, alfabenin gelecek nesillerle haberleşmeyi sağlayan bir yol olduğunu, bu yolun kolay ve kestirme olması gerektiğini söylemiştir. Mismar'e göre, bu yolun kapanması ya da çıkmaza girmesi halinde düşünme ve onun aktarılması yavaşlar, belki de durur. Ayrıca, yolun çağın ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Buhar ve elektrik çağına kervanla ayak uydurmak mümkün değildir. Türklerin kullandığı Arap Alfabesi yeterli değildir, bir kitap veya gazetenin basımı sekiz yüz cins harf gerektirmektedir. Oysa otuz kadar harfle bu sağlanabilir, akıllı bir insan birkaç saatte, bir çocuk birkaç ayda okumayı öğrenebilir. Bu rekabet çağında, ekonomi ve politika çağında Türk dili Hristiyanlarla bir birlik oluşturmaya yeterli değildir. Çünkü onların mükemmel yazıları vardır. Bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü Avrupa tarafından garanti edilse bile, alfabeleri tam olan dillerin karşısında savunmasız kalacaktır. Türkiye ve Asya'nın tamamı, dilleri ilim dili olan milletler için bir kurban durumundadır. Türkiye'nin karşısında mücadele verdiği milletlerinki kadar güçlü bir yazı sistemi bulmaları, ordu kadar önemlidir. Charles Mismar bu uzun açıklamasını çözümü söyleyerek bitirmiştir. Arap Alfabesindeki sessizleri ayırıp, araya sesli harfler koymak yeterli olacaktır.³¹

İkinci teklif, Ahmet Rıza Bey'e aittir. Ahmet Rıza Bey (1859-1930) İttihat ve Terakki Fırkası üyesi olup, II. Meşrutiyetin ilanı için çalışmış, İstanbul milletvekili olarak Meclisi Mebusan'a girmiştir. Paris'te kaçak olarak bulunduğu sırada Sultan II. Abdülhamit'e dil akademisi kurulması hakkında bir layiha göndermiştir. 6 Ağustos 1893 tarihli bu layihada, dilin önemi, fende ve ticarete ilerlemek için Avrupa lisanı öğrenilmesi gerektiği, çünkü bir Türkün öğreneceği meslek ve sanata dair Türkçe yazılmış bir kitap bulamadığı detaylı bir biçimde anlatılmaktadır. Herkesin kolayca anlayacağı ve yararlanacağı şekilde dilin mutlaka düzeltilmesi gerektiği, aksi halde dilin bu düzensizliği hükümetin kayıtsızlığı ile birleşince milletin geri kalmaya devam edeceği belirtilmektedir. Ahmet Rıza Bey oldukça uzun dilekçesinde, Türkçenin Fransızcadan daha sade, uygulama ve konuşma şekli bakımından daha tatlı ve kolay bir dil olduğundan söz etmiştir. Ancak Türkçenin düzgün kuralları, muntazam bir alfabesi ve özellikle milli bir edebiyatı olmaması nedeniyle beğenilip itibar görmediğinden yakınlıkla, kaygılarını dile getirmektedir. Ardından çözüm için sıraladığı önerilerden bazıları şunlardır:

“Türk lisanı ile Türk milleti ilel-ebed paydâr olacaktır fikir ve emel-i kâvîsinde bulunarak lisanımızı büyük lisanlara rekabet ve mukavemet edebilecek surette islâh etmeli ve Türk milletini muhâfaza hususunda lisanın pek büyük bir ehemmiyeti olduğunu iyice zihnimize yerleştirmeliyiz...”

³⁰ Nihad Sami Banarlı, **Türkçe'nin Sırları**, y.y.,1972, s.213–216; Sultan Abdulhamid, **Siyasi Hatıratım**,

Çev: Salih Can, İstanbul, y.y. 1979, s. 177–178.

³¹ A. Adnan Adıvar, **Cumhuriyet**, 7.8.1954, s.2, Rekin Ertem, **a.g.e.**, s. 132.

Mademki imlâmızın ve lisanımızın ıslâhına ediblerimiz şiddetle lüzum görüyor ve madem ki, bir mülke gerek maarifin ve gerek barış ve birliğin neşr ve tahkimine lisandan müessir bir vasıta tasavvur edilemiyor, binâenaleyh lisan demek maarif ve medeniyetin anahtarı, milletin fevz ve felahı sebebi demektir. Devlet ve millet el birliği ile çalışarak her şeyden evvel lisanı tanzim ve takviye etmelidir....

İstanbul'da bir Akademi tesisi ile lisanımızın ıslâhına edilecek hizmet yalnız hüsn-i niyet-i şâhânenize havâle edilmiş bir şeref ve muvaffakiyettir. Böyle bir akademi kurulması ile milletin hayati kuvveti, Osmanlı devletinin şan ve vekarı artar ve bu kuruluşun şerefi ise tamamilen sizin şahsınıza ait olur...

.... İstanbul'da millet, mezheb ve rütbe tefrik etmeyerek, mâlûmat sahiblerinden ve edebi güzellikler ile şöhrat bulmuş kimselerden mürekkep bir akademi açılmasına müsaade ve ferman buyurmalarını istirham eylerim.”³²

1900'lü yıllara gelindiğinde harf değişikliği ile ilgili bir diğer çalışma, İttihatçılardan Dr. İbrahim Temo (1865-1945)'nin 1903'te Milli Eğitimin ıslahı konusunda hazırladığı 8 maddelik tasarıdır. 1902 yılında ihtisas için Paris'e giden Temo, orada cemiyetin Paris başkanı olan Ahmet Rıza Bey'le buluşmuştur. O sırada Ahmet Rıza'nın, İstanbul'a döndüğünde yapılacak işleri belirlemek ve hazırlıklı bulunmak amacıyla her cemiyet üyesinden bir bakanlık hakkında ıslah layihası hazırlaması isteği üzerine Temo bu tasarıyı yazmıştır. Tasarının 8. maddesi şöyledir:

“Türk lisanı hali hazırda Arap harfleriyle hakkıyla anlatmaya uygun olmayıp, yazım sırasında kelimeler çeşitli anlamlara meydan vererek, Türk edebiyatını güçlüklerle uğrattığı için ve Türk eserlerini Avrupalılara tanıtmak üzere, fakat hurufatının Türk diline uygun şekillerinden bazılarının değiştirilerek resmi olarak kabulü.”

Temo daha sonra yayımladığı anılarında: “Daha o vakit bu hususta ısrar ediyordum. Bundan ötürü bana Latinci ismini vermişlerdi.” demektedir.³³

Her ne kadar Latin harflerinin kabul edilip edilmemesi konusuna tartışmalar sürse de gerçekte bu harfler kullanımdadır. 1868 yılında Galatasaray Lisesinin öğretim dili, Arapça ve Farsça'dan Fransızca'ya çevrilmiştir. İmparatorluk sınırları içerisindeki pek çok okulda da benzer değişimler olmuştur.³⁴ Yine Harf Devriminden elli yıl önce, Latin harflerinin resmi bir haberleşmede kullanıldığı bilinmektedir. Latin harfleriyle yazılmış, 22 Haziran 1879 tarihli Türkçe bir telgraf, Trablusgarp Valisi Ali Kemal Paşa tarafından Babıâli'ye gönderilmiştir.³⁵

Tanzimatla birlikte yavaş yavaş dış işlerine, iç işlerine, iletişime, eğitime, ulaşım, ticaret, turizm ve bankacılık alanlarına Fransızca ile birlikte Latin harfleri de girmiştir. Çok dilli, çok dinli Osmanlı devletinde bir kısım vatandaşlar zaten Latin harflerini kullanmaktadır.

³² Münir Aktepe, “Türkiye’de Akademi Meselesi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Haziran 1968, sayı. 9, s. 27.

³³ İbrahim Temo, **İbrahim Temo’nun İttihat ve Terakki Anıları**, Yay. Haz: Bülent Demirbaş, İstanbul, Arba Yayınları, 1987, s. 159.

³⁴ Tuğrul Şavkay, **a.g.e.**, s. 34.

³⁵ Hasan Türüdü, “Harf devriminden 50 yıl evvel Latin harflerinin resmi bir haberleşmede kullanımına dair belge”, **Hayat Tarih Mecmuası**, 1974, sayı. 2, s. 82.

Osmanlı hariciye nezaretinde ve dış elçiliklerde Osmanlı diplomatları yazışmalarda Latin harflerini kullanmakta, kendi aralarında Fransızca ile iletişim kurmaktadırlar. Neredeyse Tüm Osmanlı dışişlerinin resmi yazısı Latin yazısı, resmi dili Fransızca olmuştur. Kapitülasyonların tanıdığı ayrıcalıklarla yabancı tüccarlar kendi yazılarıyla defterlerini tutmuşlar, Osmanlı Bankası tüm yazışmalarda yabancı dil kullanmıştır. Kâğıt paralarda, Arap yazısıyla birlikte Latin yazısı da bulunmaktadır. Osmanlı Maliye Bakanlığından daha çok memur çalıştıran Düyun-u Umumiye’de bütün işlemler Latin yazısıyla yürütülmektedir. Demiryollarında Avrupalı kendi yazısını kullanmış, istasyon adları hem Arap hem Latin yazısıyla yazılmıştır. Posta Telgraf işlemlerinde, Mustafa Efendi’nin Latin harflerine dayalı olarak düzenlediği Türkçe Mors Alfabeti kullanılmaktadır. Bu alfabe, Kırım savaşı sırasında, İngilizlerin yardımıyla Varna-Edirne-İstanbul arasında kurulan telgraf sisteminde kullanılmak üzere hazırlanmış ve ilk kez 1855 yılında kullanılmıştır. Harf devrimine kadar da haberleşmenin alfabeti olmayı sürdürmüştür. Ayrıca, okullarda öğretilen Batı bilim ve tekniğinin yazısı da Latince’dir.³⁶

Görüldüğü gibi, Tanzimat’tan II. Meşrutiyete kadar geçen sürede başlangıçta dilde sadeleşme ile başlayıp, alfabenin ıslahı ile birlikte süren tartışmalar giderek yeni bir alfabe ile bu sorunun çözüme kavuşacağı fikrine dönüşmekte, hatta Latin Alfabeti kullanılmaya bile başlanmaktadır.

B. II. MEŞRUTİYET VE SONRASI (1908–1923)

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanından sonra gelen hürriyet havasının yarattığı serbestlik içinde yapılan imla, sözlük, terim, hece-aruz ve alfabe ile ilgili tartışmalar gazete ve dergi sütunlarında geniş ölçüde yer almıştır. Öncelikle huruf-ı munfasılanın (ayrışık harfler) kabulü savunularak uygulanmaya başlanmıştır. Bu fikrin savunucularının başında Dr. Milaşlı İsmail Hakkı Bey gelmektedir. Meşrutiyetten sonra çıkardığı *Teceddüt* gazetesinde huruf-ı munfasılanın yaygınlaşması için çalışan Milaşlı Hakkı, *Ta’im-i maarif* ve *İslâh-ı huruf* adlı risaleleri yayımlamıştır. Dr. Necmettin Arif, Cihangirli M. Şinasi ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu da tercihlerini harfleri ayrı ayrı yazmaktan yana kullanmışlardır. Cihangirli M.Şinasi ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu *Ta’dil-i huruf meselesi* ve *Şekiller nasıl tedkik olunur* adlı risaleler ile fikirlerini ortaya koymuşlardır.³⁷

Celal Sahir (Erozan), *Servet-i Fünûn* ‘da çıkan bir yazısında, “*İmlanın ıslahı önce harflerin ıslahına bağlıdır. Bu ıslah, harflerin ayrı ayrı yazılmalarını te’minle olur.*” diyerek bu gruba katılmıştır.

Bu dönemdeki çalışmalara *İslah-ı Hurûf Cemiyeti* adlı dernek de katılmıştır. On sekiz maddeden oluşan nizamnamesinin 2. maddesinde derneğin amacı: “*Esas maksadı, harfleri tadil ve ıslah ile mükemmel hale getirmek.*” olarak belirtilmektedir. Derneğin kurucuları arasında Milaşlı Dr. İsmail Hakkı, Dr. Necmettin Arif, Ali Nusret ve Rezaizade Mahmut Ekrem vardır. Dernek, devrin ileri gelenlerinin katıldığı konferanslar düzenlemiş, aynı zamanda *Yeni Yazı* adlı bir gazete çıkararak, özellikle huruf-ı munfasılanın uygulama denemelerini yapmıştır. Bu gazetede çıkan bir yazıda, Latin harflerini alem-i İslama kabul

³⁶ Ömer Demircan, *a.g.e.*, s.108; Hasan Türüdü, *a.g.d.*, s. 81

³⁷ M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 23; Ağâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 358.

ettirmeye çalışmanın mahzurlu, kendi harflerinin ıslahının ise daha hayırlı bir hareket olduğu söylenmekte, bu harflerle iki hafta içinde herkesin okur-yazar olabileceği belirtilmektedir.³⁸

Bu yazının benzerini ve daha basitleştirilmişini Balkan Harbi (1911-1913) arifesinde uygulamaya sokmak isteyen Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın bu girişimi, harekât subayı İsmet Paşa tarafından engellenmiştir.³⁹ Alfabe savaşı zamanında yapılacak böylesine köklü bir reformun raporların gecikmesine yol açacağını, bunun da savaşın sonucunu olumsuz etkileyeceğini söyleyerek Paşa'yı, “ *Eserinizi zafer sonrasına erteleyiniz.*” sözleriyle vazgeçirdiği bilinmekte ise de, M. Şakir Ülkütaşır bu konuda şunları söylemektedir:

*“ Ordu Elifba'sı, Hatt-ı Cedid, Enverpaşa Yazısı gibi adlar verilen bu munfasıl harflerle Harbiye Nezareti tarafından bazı resmi genelgeler bu hat ile yazılıp orduya gönderildiği gibi, askerliğe ait birtakım küçük kitaplar da basılıp yayınlanmıştı. Ne o Islah-ı Hurûf davranışı, ne de bu yeni bu Hurûf-u Munfasıla sistemi olumlu ve faydalı sonuç vermedi, bu etkinlik ve hareketler hasta bir varlık gibi sendeleyerek, bocalayarak sönüp gitti. ”*⁴⁰

Nitekim *Tanin* gazetesinde bu konu 27 Şubat 1329 tarihinde şöyle duyurulmuştur:

*“ Harbiye Nezareti tedrisat ve muhaberat-ı askeriyyede huruf-ı munfasıla ile imla kitabını kabul etmiş, bu babda istihzarat-ı muktezayayı ittihaz ve ifa eylemiştir. Harbiye Nazırı, Mayısın birinden itibaren yalnız makamat-i askeriye arasında teati edilecek her türlü muhaberatın huruf-ı mukattaa ile icrasını kabul ve emretmiştir. ”*⁴¹

Atatürk'ün bu uygulamayı eleştirisini, Ruşen Eşref şöyle anlatmaktadır:

*“Pek güzel diyordu. İyi bir niyet, fakat yarım iş, hem de zamansız! Harp zamanı, harf zamanı değildir. Harp olurken harfle oynamak sırası mıdır? Ne yapmak için? Konuşmaları ve hasseten yazışmaları kolaylaştırmak için mi? (O günkü söyleyiş ile muhaverat ve muhaberatı tahsil için mi ?) Bu şimdiki şekil hem yazıyı, hem okumayı hem de anlamayı ve binaenaleyh anlamayı eskisinden fazla geciktirir ve güçleştirir! Hız isteyen bir zamanda böyle bir yavaşlatıcı, zihinleri yorup şaşırtıcı bir teşebbüse girişmenin maddi, ameli, milli ne faydası var? Sonra da mademki başladın cesaret et, şunu tam yap, medeni bir şekil alsın, değil mi efendim? ”*⁴²

1908 yılında Arnavutların Latin harflerini kabul etmesi Türk basınında harf tartışmalarını yeniden gündeme taşımıştır. Hüseyin Cahid (Yalçın) Tanin'e yazdığı yazıda; kullanılan harflerin Türklük ve Müslümanlıkla ilgili olmadığını, Türklerin kendi yazılarını bırakıp bunları sonradan kabul ettiklerini, şimdiki harflerin peygamber zamanında bile kullanılmadığını, Arnavutların Latin harflerini kabul ederek bir iki hafta gibi kısa bir zamanda okuma yazma öğrenip, Türkleri geride bırakacağını, imkânı varsa Türklerin de bu yazıyı kabul etmesinin yerinde bir davranış olacağını açıklamıştır.⁴³

³⁸ Rekin Ertem, *Elifbe'den Alfabe'ye*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1991, s. 137.

³⁹ Murat Bardakçı, *Hürriyet*, 15 Ekim 2005, s. 8.

⁴⁰ M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 27.

⁴¹ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 149.

⁴² Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk Tarih ve Dil Kurumları Hatıralar*, Ankara, TTK, 1954, s. 28–29.

⁴³ Ağâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 363.

Tiran uleması adına Mehmed imzalı bir dilekçe ile Şeyhülislama başvurulmuş, Arnavutçanın Latin harfleriyle yazılmasına dinin izni olup olmadığı sorulmuştur. Şeyhülislamlığın fetvası ise yalnız Latin harflerini değil, Arapça harflerin kullanılan şekilden gayrı, ayrı ayrı yazılmasını da yasaklamaktadır.

Celal Esad (Arseven) *Servet-i fünûn* Gazetesinde yayımladığı yazısında imlanın güçlüğünden söz ederek, bu yüzden insanların okumaktan soğuduğunu, bitişik yazılan harflerden basının şikâyet ettiğini, bu yazının telgraf ve daktiloya uymadığını söylemiş, tüm bu sakıncaları ortadan kaldıracak kırk harften oluşan bir elifba önermiştir. Bu elifbada harfler cümledeki yerine göre değişmeyip sabit kalmakta ve ayrı ayrı yazılmaktadır. Celal Esad bu yazıyı çocukların, hatta ecnebilerin kolayca okuyabileceğini ileri sürmektedir.⁴⁴

Dilci Hüseyin Kazım Kadri de *İctihad* Gazetesinde Latin harflerini savunmakta, Arap Alfabesinden ise şöyle yakınmaktadır:

“ *Eski Türk Alfabesi unutulup bu lisanların Arap harfleriyle yazılması, bugün Musevilerin bir türlü unutamadıkları İspanyolca’yı İbrani harfleriyle yazmalarına benzer. Kendi lisanımızın malı olmayan harflerle ne kadar müşkilata uğradığımızı ve çocuklarımızın başka bir lisana ait harflerle yazılarımızı okumak için ne derecelerde zorluk çektiklerini herkes bilir. Eğer Turan’da bu ulu ve muazzam Türk vatanındaki akvam arasında münasebat-ı siyasiyye ve ictimaiyye husulü arzu ediliyorsa, milliyetleri gibi aslından gelen Türk lisanlarını da birleştirmek lazımdır.*”

Hüseyin Kazım Kadri Bey’in bu yazısıyla Orhun ve Uygur yazısını istediğini düşünenler olmuş, özellikle Romanya Dobruca’dan gelen teşvik ve takdir içeren mektuba, aynı gazetede yayımladığı yeni bir yazıyla cevap veren Kazım Kadri, fikirlerinin yanlış anlaşıldığını, isteğinin bu alfabeler olmadığını belirtmiştir.⁴⁵

Celal Nuri (İleri)’nin bu yaklaşıma cevabı oldukça net olup, şu şekildedir:

“ *Altaylara kadar gideceğimize son derece züğürt olan Türk lisanı ve edebiyatını biraz tasfiye ve i’lâ etsek büyük bir Türkçülük etmiş oluruz. Mesela: Şu Sami ve lisanımızın ruhuna uymayan harfleri terk edelim. Üniversal olan Latin harflerini alalım. Arap harfleri, Arap ve İbrani gibi Sami diller içindir. Bu lisanlar riyazi el sine olup düsturlar, vezinler dahilinde cereyan eder. Her kelime tarife tabidir...*”⁴⁶

Celal Nuri, ardı ardına yazdığı *Mukadderat-ı tarihiyye*, *Tarih-i tedenniyat-ı Osmaniyye*, *Tarih-i istikbal* adlı yazılarında Latin harfleri konusunu ele almaya devam etmiştir. Arap harflerinin berbat olduğunu, Latin harflerinin Türkçe için uygun olduğunu, bir an önce bu harflerin kabul edilmesi gerektiğini, başka milletlerinde harf değiştirdiklerini söyleyerek, Maarif Nezaretine bu harflerin belli bir bölgede bir yıl süreyle denenmesini teklif etmiştir.⁴⁷

Kılıçzade Hakkı Bey de, *Hürriyet-i fikriyye* Dergisindeki yazılarında elifbanın yetersizliğinden, Arap harflerinin ıslahının çözüm olmayacağından, Latin harflerinin kabul

⁴⁴ Rekin Ertem, **a.g.e.**, s. 147.

⁴⁵ Rekin Ertem, **a.g.e.**, s. 148.

⁴⁶ Rekin Ertem, **a.g.e.**, s. 154.

⁴⁷ Ağâh Sırrı Levend, **a.g.e.**, s. 362.

edilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Kuran meselesinin elifba ile ilgisi olmadığını anlattığı ve derginin kapatılmasına neden olan yazısı ise şöyledir:

“ Biz Latin harflerini kabul etmekle fi’l-hakika Arabca Kuran’ı okuyamayacağız. Zira Arabcanın tahrir ve imlasına müdahale salahiyetine malik değiliz. Kendi dilimize aldığımız kelimelerde istediğimiz gibi tasarruf ederiz, onları Türkleştirebiliriz. Ama arab lisanının yazısını düşünmek bize ait değildir. Bunun içindir ki, Arab harflerini ayrı ayrı yazmak fikrini güdenler bu tarzı Arabcaya ve binae’n’aleyh Kuran’a da teşmil salahiyetini haiz bulunamazlar. ”⁴⁸

Darülfünun konferans salonunda 3 Şubat 1912 de harfler konulu bir konferans veren Ispartalı Hakkı; yazının hiyerogliften daha öte bir şey olduğunu, doğru okumanın mümkün olmadığını, buna okumak değil kıvranmak denilmesini, çünkü okumak için dimağın ne kadar serveti varsa tüketildiğini söylemiştir. Okuya okuya artık başka işe yarama kabiliyetini kaybedip, cahil ve kötürüm olunduğunu; gayrimüslim arkadaşlarının kendisi kadar tahsil görmedikleri, hatta belki zekâca daha geri oldukları halde, iş hayatında kendisinden daha başarılı olduklarını belirtmiştir. Ispartalı Hakkı Bey, Arap harflerini *tadil ederek* okuma yazmanın kolaylaşacağını savunmuştur.⁴⁹

Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla harf konusu önceliğini yitirmiş, bu nedenle 1914-1920 yılları arasında alfabe ile ilgili tartışmalara ara verilmiştir. Zaten savaşın ilk yılında yayımlanan sadece *Servet-i fûnûn* ve *Türk Yurdu* gibi birkaç dergi kalmıştır ve bunlarda da daha çok savaşla ilgili haberler yer almaktadır. Savaşın ikinci yılından itibaren İttihat ve Terakki Hükümeti’nin teşvikiyle kurulan derneklerin çıkardığı dergiler yoluyla yayınlar artmaya başlamıştır; ancak bu yayınlardaki başlıca konular yine dil ve imla ile ilgilidir. Savaş sırasında kendisine teklif edilen Maarif Nezaretini Latin harflerinin Türkçeye tatbiki gibi bir şartla kabul edeceğini söyleyen Hüseyin Cahit (Yalçın)’ın gösterdiği bu cesaret önemlidir.⁵⁰ 1918 yılında *Yeni gün* Gazetesinin düzenlediği *Lisan ve imla meselesi etrafında anket*’e cevap veren Cenab Şahabeddin : “ İmlada tamamiyle esaslı ve ilmi bir inkılâp yapılması farzdır kanaatindeyim. Milaslı İsmail Hakkı Bey nasıl huruf-ı munfasılanın kabulüne taraftar ise bende de aynı iman yaşıyor. Şu kadar ki bunlar Latin harfi olmalıdır...”⁵¹ demektedir.

1921’de Maarif Nezareti tarafından kurulan *Tedkikat-ı Lisaniyye Heyeti* matbaacılığı kolaylaştırmak için bazı çalışmalar yapmıştır. Her harf için kûfi tarzda yalnız bir şekil esas alınarak matbaa kasalarının azaltılması sağlanmış, böylece aynı zamanda harfler yazı ve telgraf makinelerine uygun hale getirilmiştir. Aynı puntoda olan harflerle yazım denenerek, yazının daha kolay görünmesi ve daha kolay okunması sağlanmıştır.

1922 yılında Azeri Türklerinin Latin harflerini kabul etmesi bu konudaki tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Öyle ki, bu konu 1923 Şubatında birincisi düzenlenen İzmir İktisat Kongresi’ne taşınmıştır.

⁴⁸ Ağâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 363.

⁴⁹ Fidevs Gümüsoğlu, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s. 50

⁵⁰ Adnan Adıvar, *a.g.g.* s.2.

⁵¹ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 166

C. TÜRKİYE DIŞINDA LATİN HARFLERİYLE YAZILMIŞ İLK TÜRKÇE YAYINLAR

Türkçenin Latin harfleriyle yazımı büyük çoğunluğun zannettiği gibi 1928 yılında değil, yüzyıllarca önce başlamıştır. Latin harfleriyle yazılan ilk Türkçe yazılar misyonerler tarafından yazılan dini metinlerdir. Bununla birlikte diplomatlar ve Türkologlar da siyasi ve bilimsel yayınlarda Türkçeyi Latin harfleriyle yazmışlardır.

Latin harfleriyle yazılan ilk Türkçe eser *Codex Cumanicus*'tur. 1303 tarihinde yazıldığı tahmin edilen bu kitap, aşağı Volga bölgesinde yaşayan Kumanlar (Kıpçak Türkleri) arasında Hristiyanlığı yaymaya çalışan misyonerlere aittir. Hristiyanlara ait ilahiler, dualar ve bazı dini metinlerin Türkçe'ye çevirisi olan bu kitap Latin harfleri ile yazılmıştır. *Codex de Petrarque* de denilen bu eser iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölüm Almanca yazılmış olup, dini yazılar haricinde bilmeceler ve Kumanca-Almanca sözlük de içermektedir. İkinci bölüm ise İtalyanlar tarafından yazılmış olup, Latince-Farsça-Kumanca sözlüktür.⁵²

Reisebuch adlı eser Johann Schiltberger tarafından yazılan bir tür seyahatname olup, içinde Türkçeden örnekler vardır. Yazarı J. Schiltberger Avrupa'da Türkiyat ilminin kurucusu olarak bilinmektedir. Yıldırım Bayezid'in kazandığı Niğbolu Savaşında esir düşen yazar, uzun yıllar boyunca Anadolu'da dolaşmıştır. Ankara Savaşında Bayezid'in Timur'a yenilerek esir düşmesi sonucu Timur'un hizmetine geçen yazar, bu kez de Semerkant ve Rusya'yı gezmiş sonunda ülkesi Bavyera'ya dönmüştür. Türkleri tanıyan ve Türkçeyi öğrenen yazarın kitabında yer alan örneklerle, ilk defa basılı bir yayında Türkçe Latin harfleriyle yerini almıştır.⁵³

Bir diğer eser, 1533'de Floransa'nın İstanbul elçiliği yazmanı Philippo Argenti tarafından Latin harfleriyle yazılan *Regola del parlare turcho et vocabulario de nomi et verbi* (Türkçe konuşma kuralları ve isimler ve fiiller sözlüğü)'dir. İstanbul'daki bazı Floransalı tüccarların isteği üzerine yazılmış olan bu kitap, Türkçenin basit bir gramer kitabıdır.⁵⁴

Macar Bartholomaeus Georgiewitz, Kanuni'nin Mohaç Zaferinde alınan bir diğer eser olup, yazdığı hatıralarında Türklerin örf ve adetlerini anlatmaktadır. *De Turcorum moribus epitome* adlı bu eser 1553'te Roma'da yazılmıştır.

Açık adı bilinmemekle birlikte, Mühlachlı Alman olarak tanınan bir kişinin Alman Got harfleriyle yazdığı bir diğer Türkçe kitap, *Tractatus de moribus, conditionibus et nequitia Turcorum* adını taşımaktadır. II. Murad'ın Lehistan seferi sırasında esir alınan, daha sonra Müslüman olan yazar, Türk gelenek ve göreneklerini anlattığı bu kitabını 1480'de basmıştır. Kitapta Türkçe tasavvuf metinleri ve Yunus Emre'den ilahiler yer almaktadır.⁵⁵

Avrupa'da basılan diğer bir Türkçe kitap da, soylu bir aileden olan Alman papaz Hieronymus Megiser'indir. 1612'de Leipzig'de yayımlanan bu eserin adı *Institutioneum*

⁵² Talat Tekin, "Avrupalılar ve Türkçenin Latin Harfleriyle Yazımı", *Türk Dili*, Kasım 1978, sayı. 326, s. 590.

⁵³ Agop Dilaçar, "Avrupa'da İlk Türkolog Johann Schiltberger (1384-1440)", *Belleten*, 1941, Cilt. II, sayı. 8, s. 125- 134.

⁵⁴ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 86.

⁵⁵ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 85.

Linguae Turcicae Libri Quatuor'dur. "Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları" adlı bu ilmi eser aynı zamanda Türkçe ilk gramer kitabıdır.⁵⁶

1672'de Köln'de basılmış bir diğer Latin harfli Türkçe kitap *Colloquia Familiaria Turcico-Latina*'dır. Türkiye'de yedi yıl kalmış olan Macar diplomat Jakob Nagy de Htarsany tarafından yazılan bu kitap, bir konuşma kitabıdır. Kitapta yer alan konuşma örnekleri İstanbul ve Rumeli ağızlarından seçilmiştir. Daha sonra Macar Türkolog G.Hazai, bu önemli yapıtı incelemiş ve yayımlamıştır. Kitabı inceleyenler Türkçe yazımın bugünkü yazıya oldukça yakın olduğunu söylemektedir.⁵⁷

1867'de Sultan Abdülaziz'in Londra'yı ziyaret edeceğini öğrenen Manchester'deki Ermeni Kolonisi, Padişaha karşı minnettarlıklarını yazılı bir hitabe ile yapmışlardır. Padişahın huzurunda okunan bu belge, Ermeni harfleriyle yazılmış Türkçe bir metin olup altında Rahip ve Vekilan-ı Millet-i Ermenyan imzası vardır. O günkü Osmanlıca'ya uygun ağıdalı bir şekilde yazılmış bu metinde, padişaha bu ziyaret için hayır dualar eşliğinde teşekkür edilmektedir.⁵⁸

Latin harflerinin Türkler tarafından ilk kullanımı da yine Avrupa'da gerçekleşmiştir. 1923'te Berlin'deki Türk öğrencileri *Yeni Harfler Birliği* adlı bir dernek kurarak bütün Türk illeri için Latin harflerini kabulünü istemişler, *Yeni Yazı* adlı bir de dergi çıkarmışlardır. Bu derneğin mührü ve adı geçen dergi Bekir Sıtkı Oransay tarafından Milli Kütüphaneye bağışlanmıştır.⁵⁹

1926 yılı Şubat-Mart aylarında Bakû'de bir Türkoloji kongresi toplanmıştır. Kongrenin gündeminde Türkçe konuşan ülkelerde yazı dili olarak Latin harflerinin kullanılması vardır. Kongreye Sovyetler Birliğindeki bütün Türk halklarının temsilcileri, Türk ve Avrupalı Türkologlar katılmışlardır. Azerbaycan temsilcileri Latin yazısını savunurken, Fuat Köprülü başkanlığındaki Türk kurulu buna karşı çıkmıştır.

Sovyetler, Latin Alfabesinin Türkler tarafından kabul edilmesi için milyonlarca yeni matbaa harfi ile Latin harfli daktilo makinesi alarak bu cumhuriyetlerdeki örgütlere dağıtmış, her cumhuriyette kurulan özel derneklere büyük maddi yardımlar yapmıştır. Bunun üzerine 1927'de Azerbaycan Eğitim Komiserliği Latin harflerinin kabulüne karar vermiştir. Arkasından Sovyetler Birliği içindeki diğer Türk halklarından 1928'de Türkmenistan ve Özbekistan, 1929'da Kırgızistan ve Tatarlar aynı yolda karar almışlardır. Anadolu'daki Türklerin bu karara ilgisiz kalamayacağı Batı'lı Türkologlarca bilinmektedir: Nitekim Menzel bunu şu sözlerle ifade etmektedir:

*"Anadolu Türkleri diğer kardeşlerinin kaderine genellikle ilgisiz kalmamıştır. Onlar için kongrenin kararlarının onları bu yola iteleceği düşünülebilir. İstanbul basınının daha şimdiden, Bakü kongresinin kararlarını hararetle alkışladığını öğrenmiş bulunuyorum"*⁶⁰

Alexandre Jevakhoff'a göre, Sovyet iktidarı kongrede Ankara'nın ayaklarının altından otu kestiği için memnundur. Latin Alfabesini kabul etmek suretiyle Moskova, Sovyetler

⁵⁶ Talat Tekin, **a.g.d.**, s. 592.

⁵⁷ Talat Tekin, **a.g.d.**, s. 592.

⁵⁸ Kevork Pamukciyan, "Ermeni Harfli Eski Bir Türkçe Belge", **Tarih ve Toplum**, 1988, sayı. 58 s. 26- 27.

⁵⁹ Sami N. Özerdim, **Yazı Devriminin Öyküsü**, Ankara, TDK, 1978, s. 20.

⁶⁰ İlhan Başgöz- Howard E. Wilson, **a.g.e.**, s. 113- 116.

Birliği'ndeki Türk halklarına devrimciliğini ispatlamakta ve Yeni Türkiye'nin seçkin görüntüsünü zayıflatmaktadır.⁶¹

Bernard Lewis de, benzer bir düşünceyle Sovyetlerin Latin harflerini destekleme politikalarının bir amacının da Sovyetler Birliği'ndeki Türkler ile hala Arap yazısı kullanan Türkiye arasındaki teması kesmek olduğunu söyler. Fakat bu politika beklenenin aksine bazı Türk milliyetçilerini bu teması korumaya daha çok yöneltmiş ve sonuçta onlar da Türkiye'de Latin harflerinin kullanılmasını desteklemişlerdir.⁶²

Türk dilbilimcilerin açıklamalarına göre, Avrupa'da Megiser'in gramer kitabı dışında beş tane daha gramer kitabı yayımlanmıştır ve bunların bilimsel açıdan fazla katkıları yoktur. Ancak, Macar Türkolog Németh'in *Türkische Grammatik* (Leipzig 1916) ile Fransız Türkoloğu J. Deny'nin *Grammaire De La Langue Turque* (Paris 1921) adlı gramer kitaplarında Türkçenin Latin Alfabesiyle yazımı bütünüyle bilimsel bir niteliğe kavuşmuştur. Bunlardan Németh'e ait olanı, I. Dünya Savaşı sonlarına doğru Atatürk de görmüş ve 1928'de yapacağı yazı devrimi için bu yapıttan ve ondaki örneklerden esinlenmiştir.⁶³

Özetlemek gerekirse, Türkçenin Latin harfleriyle yazımı Avrupa'da, Türkiye'deki yazı devriminden tam 625 yıl önce başlamış ve yüzyıllarca sürmüştür. Türkçenin yazımında Latin Alfabesini kullanan yabancıların, Avrupalı misyonerler, diplomatlar ve bilim adamları (Türkologlar) olduğu görölmektedir. Amacı, ister Hristiyanlığu Türkler arasında yaymak, isterse Türklerle ticaret ya da dostluk ilişkileri kurmak olsun, Türkçeyi Latin Alfabesiyle yazan bu Avrupalıları yazı devriminin bilimsel öncüleri olarak saymak gerekir.

III. YENİ TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE HARF DEVRİMİNE GİDEN SÜREÇ (1923–1928)

A. HARF TARTIŞMALARI

Yeni Türkiye'nin oluşumunu sağlayan Kemalist Devrim ulusçuluk, batıcılık ve laiklik ilkelerini kendisine temel alıyordu. Batılılaşma amacıyla yapılan devrimlerin hiçbirini birden akla gelen ve uygulanan fikirler olmayıp bunlar Mustafa Kemal'in gençliğinden beri olmasını şiddetle istediği tasarıları ve topyekûn ve ödünsüz bir programa dayanıyordu.⁶⁴ Yapacağı devrimlerin zamanlaması, başarıyı rastlantıya bırakmamak için oldukça önemliydi. Türkiye için 1922 yılı savaşın zaferle sonlandırılıp saltanatın kaldırıldığı yıl olmuştu. 1923 ise, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanacağı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulacağı yıl olacaktı. Harf Devrimi için ise, Mustafa Kemal'e göre henüz zaman gelmemiştii.

⁶¹ Alexandre Jevakhoff, **Kemal Atatürk, Batının Yolu**, Çev: Zeki Çelikkol, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 1998, s. 285.

⁶² Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, Ankara, TTK, 1984, s. 427.

⁶³ Talat Tekin, **a.g.d.**, s. 593.

⁶⁴ Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, iletişim Yayınları, 1995, s. 234

1922 Temmuz’unda Azerbaycan’da Latin harflerinin kabul edilmesi, Türkiye’de yeniden harf tartışmalarını başlattı. 17 Şubat 1923’te İzmir’de toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde ekonomik ve sosyal birçok konuyla birlikte Latin harfleri de gündeme geldi. Latin harflerinin kabulü bir önerge ile Kongreye teklif edildi. İzmir delegelerinden Ali Nazmi ve iki arkadaşının verdiği bu önerge Kongre Başkanı Kazım Karabekir tarafından tepkiyle karşılandı ve okutulmadı. Kazım Karabekir Paşa’nın konuyla ilgili olarak gazetecilere açıkladığı görüşleri, daha sonra Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde “ *Latin harflerini kabul edemeyiz*” başlığı altında yayımlandı. Oldukça uzun olan bu demeç şöyleydi:

“...Bu fikir bir zamanlar Avrupa’da hercü merci mûcib oldu. Bu cereyan evvela orada başladı. Bizim İslam hurufatımız kâfi değilmiş. Binaenaleyh Latin hurufatı alınmalı imiş. Orada bazı arkadaşlarımız bu fikrin mürevvici oldular. Fakat neticede bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular. Bu fikrin müthiş bir felaket olduğunu Arnavut kavmi de pek geç olarak anladı. Maatteessüf arz ederim ki Azerbaycanlı kardeşlerimiz de bu felakete bugün düştü. Bu hususta hususi olarak bizden de fikir soranlar oluyor. Biz bunun vehametini ve bu harflerin değiştirilmesinin bugün küre-i arz üzerinde yaşayan 350 milyon ehl-i İslam’a ait olduğunu söyledikse de onlar anlaşılmaz bir şekli-i huruf kabulü noktasına doğru yürüdüler. Arkadaşlar, bugün hangi ecnebi ile görüşseniz, ilk işiteceğiniz sözler: “Türkçe gayet güzel bir lisandır, kolaydır, fakat harfleri fenadır.” Bunlar bütün ecnebilerin ağızında ve sizinle ilk görüşen bir ecnebinin size telkin edeceği şeylerdir ve bu fikir, ekseriyetle gayr-i İslam insanlardan ibaret olan birtakım tercümanlar vasıtasıyla her taraftan ve hasseten İstanbul’da ecnebilere telkin edilmektedir...

...Binaenaleyh bugün bir kuvvet vardır ki, bu kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor: Türk yazısı güçtür, okunmaz. Bendeniz bu meseleyle bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilali içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket hercü-ü merce girer. Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihimiz ve binlerce cilt asarımız bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan bu harfleri kabul ettiğimiz gün, en büyük felakete, derhal bütün Avrupa’nın eline güzel bir silah verilmiş olacak, bunlar alem-i İslam’a karşı diyeceklerdir ki Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytanatkârane fikir budur...

...Sonra bizim dilimizi terennüm edecek hiçbir Latin harfı yoktur. Binaenaleyh istirham ediyorum zararlı olan –ki zararlarını bilhassa İslam kavimleri çekmiştir. Bu gibi mesaili bırakalım, böyle fikirler içimize girmesin. Sonra büsbütün lal-ü ebkem olur ve bütün âlem-i İslam’ı üstümüze hücum ettirir ve kendi aramızda birbirimizi yeriz. Gerçi bu teklif hiç şüphe etmiyorum ki samimiyet ve hüsn-i niyetle verilmiştir. Fakat başka taraflardan da pek kaba fikirler içimize zerk ediliyor. Bunlardan kendimizi sıyanet edelim...”⁶⁵

Kazım Karabekir’in bu demeci tartışmaları canlandırdı. Latin harflerini kabulünü istemeyenler bu demeçten cesaret alarak gazetelerde makaleler yayımlamaya başladılar. Oysa Arap harfleri hiçbir zaman İslam birliğinin kurulmasına yardımcı olmamıştı. Bu harflerin

⁶⁵ Ağâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 392–393.

bırakılması da zaten mevcut olmayan İslam birliğini bozamazdı. Kaldı ki tarihe baktığımızda en büyük savaşlar Müslümanlar arasında olmuştu.⁶⁶

Paşanın görüşlerine karşı olanlar da, İslamiyetle Arap harfleri ve Latin harfleri arasında bir ilgi olmadığını savundular. İctihad'daki yazılarında Kılıçzade Hakkı, Kazım Karabekir'in " *İslam âlemi ne der?*" şeklindeki kaygısına değiniyor ve şunları yazıyordu:

"Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk hem Müslüman mıyız? Eğer biz yalnız Müslüman isek, bize Arab harfleri ve Arab dili lazımdır. Ve ilim olarak Kuran yetiştir. Bunun yanında milliyet ve kavmiyyet kavgaları ve davaları yoktur ve olamaz. Eğer Türk isek bir Türk harsına muhtacız. Bu hars ise her şeyden evvel dilimizden başlayacaktır.

Yazar, Kuran'ın Latin harfleri ile yazılmasında bir sakınca olmadığını söylüyor ve yazısını şöyle bitiriyordu : " *Arabî harflerin gayrı harflerle Kuran yazmak küfür değildir ve böyle yapan kâfir ve itaba lâyık olmaz. İşte meselenin ruhu buradadır.*"⁶⁷

Hüseyin Cahid'de Resimli gazetedeki "Latin harfleri" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

*"Biz memlekette ümmiliği azaltamayız. Çünkü harflerimiz buna manidir. Çocuklarımız mekteplerde 3 sene, 4 sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil hiçbirimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan böyle tahsil olur mu? Bizi şimdiki harflere rabteden şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir mecburiyet-i diniye yoktur. Milli harflerimiz de değildir. Bu halde Latin harflerini kabul ederek bir an içinde herkese okuyup yazma öğretmek suretiyle elde edebileceğimiz namütenahi faydeleri neden istihfaf ediyoruz?"*⁶⁸

Bu yayınlar devam ederken Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi'nin Meclis Başkanlığı'na "Türkçe Kanunu" adında on maddelik bir kanun teklifi verdiği 27.8.1923 tarihli *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesinde yer aldı. Bu teklifte, Maarif Vekilliğinde bir Türkçe komisyonu kurulması, terimlerin Türkçeleştirilmesi, okul kitaplarının ve resmi yazıların öz Türkçe kurallara göre yazılması, gazete ve dergilerin de bu kurallara uyması için gerekli kanunların hazırlanarak, 1924 yılı bitmeden sonuçlandırılması isteniyordu.⁶⁹

Bakû'deki Kongrenin bitim günlerinde, yani 28 Mart 1926'da *Akşam* Gazetesinin yaptığı bir anket tartışmaları yeniden başlatması açısından önemli olmuştu. Gazetenin Türk aydınlarına " Latin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi " başlığı altında yönelttiği sorular şöyleydi:

"Latin harflerini kabul etmeli miyiz? Kabul edersek menfaatimiz nedir? Kabul edersek zararımız ne olabilir? Bu mesele etrafındaki nokta-i nazarınızı lütfeder misiniz?"

Yayımlanan 16 yanıtta ancak 3 tanesi Latin harflerinden yana idi. Refet Avni, Abdullah Cevdet, Mustafa Hamit. Mustafa Şekib ise kararsızdı. Geri kalan 12 kişi; Ali Canib,

⁶⁶ Coşkun Üçok, **Arap Harflerini Kullanmayan Müslümanlar, Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, TTK, Ankara, 1981, s. 101.

⁶⁷ Agâh Sırrı Levend, **a.g.e.**, s. 394 .

⁶⁸ Agâh Sırrı Levend, **a.g.e.**, s. 394.

⁶⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:II, İctima Senesi: I, Cilt: 1, 26.8.1339, s. 295; Rekin Ertem, **a.g.e.**, s. 172.

Muallim Cevdet, İbrahim Alâeddin, Necip Asım, Avram Galanti, Hüseyin Suat, Halil Nimetullah, Veled Çelebi, İbrahim Necmi, Halid Ziya, Gombotes Zoltan Latin harflerinin kabulüne karşıydı.⁷⁰ Eskiden beri Latin harflerini savunan Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Hüseyin Cahit, Cenap Şehabettin... gibi adlardan hiçbirisinin bu soruşturmada yer almayışı, verilen yanıtlarda bu kongre ile ilgili tek cümle olmayışı ilginçti. Latin yazısına karşı çıkanlar arasında Bakü kongresine katılan Fuat Köprülü'nün ve bir Macar Türkoloğun bulunması dikkat çekiciydi ve ister istemez Bakü kongresiyle bu yayınlar arasında bir bağlantı olduğu kuşkusunu uyandırıyor. Nitekim Atatürk'ün masasında Kiril harfli Yakut Alfabesinin bulunmasına karşın, Latin harfli bir Azeri Alfabesinin bulunmayışı da tesadüfi olmamalıdır.⁷¹

Latin Alfabesine karşı çıkan bu isimlerden bazısı, 1928 tarihinden itibaren yeni Türk harflerinin uygulanmasında yardımcı olmuşlar, İbrahim Necmi Dilmen, İbrahim Alaettin Gövsa ve M. Şekip Tunç eğitimci olarak çalışmışlar, Fuat Köprülü daha sonra “*bu sayede muasır garp kültürüne girme iradesini göstermiş, Arap ve Fars kelimelerinin dilimizden uzaklaşmasını sağlamış olduk*” diyerek fikrini değiştirdiğini göstermiştir. Latin harflerine karşı yazdığı yazılardan sonra Ali Seydi'nin Latin harfli ilk sözlüğün sahibi olması ve Halil Nimetullah Öztürk'ün de özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra devrimin başlıca savunucularından biri olması şaşırtıcıdır.⁷² Keza, Latin harflerinin sekiz-on yıllık bir ömrü olduğunu ve tutunamayacağını savunan Rıza Nur, 1928 yılında Oğuzname'yi İskenderiye'de Latin harfleriyle bastırmıştır.⁷³

Kemalist kültür devrimine baştan itibaren aktif olarak katılan bazı isimlerin bu ankete olumsuz yanıt vermesi, bir alfabe değişikliğinin o dönem için karşılaşılabileceği güçlüğü anlamak açısından önemlidir.⁷⁴ Bu güçlüğün en önemli nedeni ise Arap harflerinin kutsallığıdır.

“Alfabe dinin peşinden gider”⁷⁵ sözü, yazı devrimi öncesi Türkiye'de devrime karşı olmanın gerekçesi gibiydi. Gerçekte Osmanlı'yı oluşturan her dinsel toplumun (millet) ayrı bir yazısı vardı. Müslümanlar Arap yazısını, Katolik ve Protestanlar Latin yazısını, Ortodoks Yunan ise Kiril yazısını kullanıyordu. Yine benzer şekilde Musevilerin ve Gregoryenlerin de kendi yazıları vardı. Alfabenin dinle olan ilişkisi öylesine güçlüydü ki, tarihte bir takım halklar yeni bir dini kabul ettikleri ya da dinlerini koruyarak anadillerini değiştirdikleri zaman, o dinin kutsal metinlerinde özgün alfabeyi kullanmaya devam ediyorlardı. Karamanlı Rumlar (Türkler), Ortodoks Hristiyanlığı benimsemiş olmalarına ve Türkçe konuşmalarına rağmen, Yunan Alfabesini kullanmayı sürdürmüşlerdi.⁷⁶

Osmanlı'da da Kuran'ın Arap harfleriyle yazılmış olması ve Müslümanlarca bu yazının kutsal sayılması harf meselesini dini alana çekiyordu. İmparatorluğu meydana getiren milletlerin çoğunun Müslüman olması ve Arap harflerini kullanması ise konunun siyasi yönünü oluşturuyordu. Bu yüzden ne zaman alfabe meselesi gündeme gelse, hemen dine karşı gelindiği ya da imparatorluğun dağılmasına sebep olunacağı gibi endişeler de gündeme geliyordu.

⁷⁰ Ağâh Sırrı Levend, **a.g.e.**, s. 396.

⁷¹ Mustafa Canpolat, **a.g.e.**, s. 32.

⁷² Sami N.Özerdim, “Yazı Devrimini Kavrayamayanlar”, **Türk Dili**, Kasım 1978, sayı. 326, s. 587–588.

⁷³ M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 60.

⁷⁴ Hüseyin Sadoğlu, **a.g.e.**, s. 223.

⁷⁵ Ömer Demircan, **a.g.e.**, s. 108.

⁷⁶ Mete Tuncay, **İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Kemalizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 93.

Oysa Kuran-ı Kerim'in yazılmış olduğu harfler İslam'dan çok önce Arabistan'ın güneyinde, Yemen'de oturan Nebat'lılar tarafından kullanılmakta idi. Ticaret yapan Hicaz Araplarından Şam ve çevresine gidenler Nebat'lılardan Nesih yazısını, Irak'a gidenler ise Kufi denilen köşeli harf yazısını öğrendiler. Kufi yazısının ilk biçimi Süryanilerce İncil'in yazılmasında uzun süre kullanıldığı gibi, Kuran ve diğer dinsel kitapların yazılmasında da kullanılmıştı. Sonraki yüzyıllarda kufi ve nesihten sülüs, ta'lik, reyhani gibi yeni yazılar da türetildi. Yani Kuranın yazıldığı bu yazı İslâm'dan önce puta tapan Araplarca da bilinmekte idi ve Araplar bu yazılarla Lat, Menat, Uzza ve Hübel gibi putlarını şiirlerinde överlerdi.⁷⁷

Ayrıca Kuran yazılı sayfalar halinde değil, vahiy yoluyla Hz. Muhammet'e iletilmişti. Peygambere ayetler indikçe bunlar yakınındaki insanlar tarafından ezberleniyor ya da çağın yazı gereci olabilecek yaprak, kemik, ceylan derisi, kuru ağaç üzerine kufi denilen bu köşeli yazı ile yazılıyordu ki, bu alfabe Arap Alfabesinden farklı olup 16 harften oluşuyordu ve okunması da oldukça güçtü.⁷⁸

Ünlü tarihçi İbn-i Haldun *Mukaddime* adlı yapıtında, Arap yazısının İslamiyetin ilk günlerinde iyi ve güzel bir duruma gelememiş olduğunu, bunun da Arap kavminin göçebe ve ilkel bir yaşam sürmesi nedeniyle, hüner ve sanattan uzak kalmasından ileri geldiğini yazıyordu. Ayrıca sahabelerin kopya ettikleri Mushaf'ların sağlam bir yöntem ile yazılmamış olduğunu, bunun da yazı uzmanlarınca saptanmış bulunduğunu örnekler vererek kaydetmişti.⁷⁹

Oysa kutsal olan yazı değil, Kuran'ın anlamıdır. Ayrıca, dünya görüşü Kuran'a, Peygamberin sözlerine ve bunları yorumlayan metinlere dayalı olan toplumlarda egemen düşünce tarzı inanca dayalı olduğu için sorgulama yoktur. Batı'da skolastik düşünce olarak adlandırılan bu durum, aydınlanma hareketi ile sona ermiştir. Akılcı temele dayanan ve sorgulayan bu hareket sonucu gerçekleşen bilimsel devrimler Batı'yı ileri taşıırken, Osmanlı Devleti farkına varmadan bir gerileme sürecine girmiş, giderek küçülmüş ve bağımsızlığını kaybetmiştir. İlk bilinçlenme ve sorgulama genellikle yabancı dil bilen ya da Batı'yı tanıyan aydınlar arasında olmuştur. Gerileme sürecini orduda modernleşmeyi sağlayarak engelleyeceğini düşünen Osmanlı ilmiyesi, orduyu yenilerken yabancı dil öğretiminin gereğini anlamıştır. Bu amaçla ilk yabancı dil dersleri orduda başlatıldı. Bunu tıbbiye izledi. Dolayısıyla aydınlanma hareketinin ilk nüveleri askerler ve doktorlar arasında oluştu. Bir asker olan Mustafa Kemal'in de bu hareketin içinde olması kaçınılmazdı.

B. MUSTAFA KEMAL PAŞA' NIN LATİN HARFLERİNE İLGİSİ

Mustafa Kemal, daha harp okulunda öğrenciyken, arkadaşlarıyla birlikte devletin durumu ile ilgili kaygılar taşıyor, ülkenin geleceği için planlar yapıyor ve bunları zaman zaman etrafındakilerle paylaşıyordu. Öncelikli planlardan sonra, harf değişikliğinin yapılacağı açıktı. Nitekim Arif Necip Kaskatı, *Türk Yurdu* Dergisinde yazıları çıkan Bulgar Türkoloğu İvan Manolof'un kendisine "Harf inkılâbı Kemalizm'in tacıdır" dediğini belirtmiştir. Kaskatı,

⁷⁷ Bahriye Üçok, "Yazı Devrimi – Kur'an harfleri ve Atatürk Devrimlerine Karşı Çıktışlar", *Türk Dili*, Sayı. 23, s. 830.

⁷⁸ Tahir Nejat Gencan, "Arap yazısı ve Türkçe", *Ulusal Kültür*, Ekim 1978, sayı. 2, s. 13.

⁷⁹ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 828- 830.

Mustafa Kemal'in daha 1907'de Selanik'te iken Vardar Kırathanesinde Latin harfleri ile ilgili düşüncelerini Manolof'tan duyduğu şekilde şöyle anlatmıştır:

“ Bir gün gelecek hayal zannettiğiniz bütün bu inkılâpları başaracağım. Mensup olduğum millet bana inanacaktır. Düşündüklerim hiçbir demagoji mahsulü değildir. Bu millet gerçeği görünce arkasından tereddütsüz yürür. Dava uğrunda ölmesini bilir. Saltanat yıkılmalıdır. Devlet yapısı mütecanis bir unsura dayanmalıdır. Din ve devlet birbirinden ayrılmalı, doğu medeniyetinden benliğimizi sıyrarak batı medeniyetine aktarmalıyız. Kadın ve erkek arasındaki farklar silinerek yeni bir sosyal nizam kurmalıyız. Batı medeniyetinize girmemize engel olan yazıyı atarak Latin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle batılara uymalıyız. Emin olunuz ki bunların hepsi bir gün olacaktır.”⁸⁰

Ayrıca Uluğ İğdemir, Mustafa Kemal'in bu konuyu çok evvelce düşündüğünü gösteren bir anısını Harf Devrimi'nin 50.yılı sempozyumunda şöyle anlatmıştır:

“ Geçen yıl İsrail'e yaptığımız bir gezide başkanla beraber, bize Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Atatürk'ün bir konuşmasını anlattı. Atatürk 1911'de Trablusgarp'e giderken Kudüs'ten geçmiş ve İsrail dilini ölü dil halinden kurtaran ve sözlüğünü yazan Yahuda I' ile konuşmuş. Orada kendisine İbranicenin niçin Latin harfleriyle yazılamadığını, İbrani harflerinin çok zor olduğunu söylediği gibi, 'eğer günün birinde söz sahibi olursam Türkiye'de Latin harflerini kabul ettireceğim' demiş.”⁸¹

Afet İnan da, Mustafa Kemal'in bu tasarısının eskiye dayandığını aynı sempozyumda şöyle açıklıyor:

“Mustafa Kemal Atatürk bu mesele üzerinde öğrenim devresinde olduğu gibi sonraları askeri hayatında da meşgul olmuştur. İkinci Meşrutiyet döneminde tartışılan harfler meselesiyle ilgilenmiştir. Bunun için bana verdiği bir kitabı örnek olarak gösterebilirim. Bu Dr. Musullu Davut'un (1326 = 1909) Meclis-i Mebusan'a verdiği ıslah-ı hurufa dair layihasının yayınlanmış broşürüdür. Bunda önerilen Latin harfleridir. O zamanlar bilindiği gibi bu konular üzerinde tartışmalar vardır. Fakat o devirde uygulamada bir sonuç alınamamıştır. Birinci Dünya Savaşında Mustafa Kemal Karlsbat'ta tedavide iken 6 Temmuz 1918'de aynen şöyle yazıyor: “ Benim, elime büyük salahiyet ve kudret geçerse, ben içtimai hayatımızda istenilen inkılâbı bir anda bir “coup” ile tahakkuk edeceğimi zannederim. Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle saptamaktır.”⁸²

Mustafa Kemal, 13 Mayıs 1914 yılında Sofya'dan Madam Corinne'e gönderdiği Fransızca mektuba, Fransız imlası temelinde ve Latin harflerini kullanarak Türkçe bir not eklemiştir.⁸³

⁸⁰ Arif Necip Kaskatı, “Atatürk'ün Selanik'teki Hulyaları”, *Cumhuriyet*, 19.8.1948, s. 4.

⁸¹ Uluğ İğdemir, “Tartışmalar ve Açıklamalar”, *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, s. 98.

⁸² Afet İnan, “50. Yılında Harf Devrimi”, *Harf Devriminin 50. Yıl Sempozyumu*, TTK, 1981, s. 82.

⁸³ Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili - Belgeler*, Ankara, 1992, TDK, s. 6.

Bu konudaki anılardan birini de Agop Dilaçar'dan öğreniyoruz. Birinci Dünya Harbi sırasında Dilaçar, Macar Türkologlardan Gy. Németh'in Almanca ve Arapça olarak yazdığı, ordudaki Almanlar tarafından kullanılan bir kitabı Mustafa Kemal'e göndermiştir. Transkripsiyonu da olan Türkçe dil kitapları serisinden bu kitabı hemze, ayın ve uzatma işaretleri ile Yunanca harfler yüzünden yadırgayan Mustafa Kemal beğenmemiştir. Onun düşüncesinde milli bir alfabe vardır.⁸⁴

Yine, Mazhar Müfit Kansu, 7–8 Temmuz 1919'da Erzurum kongresinin bittiği akşam kendisine Mustafa Kemal tarafından not ettirilen maddeleri şöyle sıralıyor:

- 1- *Hükümet şekli Cumhuriyet olacaktır.*
- 2- *Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gereken işlem yapılacaktır.*
- 3- *Tesettür kalkacaktır.*
- 4- *Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyilecektir.*
- 5- *Latin harufu kabul edilecektir.*"⁸⁵

O gün tüm bunlara çok şaşırın ve sadece cumhuriyet ilanının yeterli olacağını düşünen Mazhar Müfit, şapka devrimini başlatmış olarak Kastamonu'dan Ankara'ya dönen Mustafa Kemal'in yanında Diyanet İşleri Başkanını hem de şapkalı olarak görünce şaşırdığını, Mustafa Kemal'in arabayı durdurup onu yanına çağırdığını ve: "*Azizim, Mazhar Müfit Bey, kaçınıcı maddedeyiz? Notlarına bakıyor musun*"⁸⁶ diye sorduğu zaman bu şakadan kendisinin ne denli utandığını anlatıyor.

Bundan başka, 1922 yılının Haziran ayında garp cephesinde, Halide Edip ile Adnan Bey'e gece saat 3'e kadar Türkiye'nin geleceğinden, Batılılaşmasından bahsederken Latin harflerinin kabul imkânından da söz etmiş ve bunun için sıkı tedbirler gerektiğini bildirmiştir.⁸⁷

27.10.1922'de Büyük Zaferden sonra İstanbul'dan kalabalık bir öğretmen topluluğu zaferi kutlamak için Bursa'ya gelmiştir. Şark Tiyatrosunda düzenlenen toplantıda Mustafa Kemal öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada: "*Muallim hanımlar, muallim beyler, İhtimal ki muallime demediğim için beni tahtie ediyorsunuz. Ben lisanımızda 'tai te'nis'i kullanmak zaruretinde olmadığımızı zannediyorum*"⁸⁸ demiştir. Böylece, Arapça isimleri dişileştirmek için kelimenin sonuna eklenen "t" ya da "e" harfine, dolayısıyla yabancı imlaya tepkisini dile getirmektedir.

Yine, Çankaya köşkü tamir edilirken (1923) ilave edilen kitaplığa İstanbul'dan kitap getiren Urfa Mebusu Yahya Kemal'e şöyle demiştir: "*Bu kitaplar güzel ama, bütün halkımızı okutmak, öğretmek güç bu harflerle. Onun için bazı yenilikler düşünülmeli ve Latin harflerini kabul etmeli.*" Yahya Kemal hemen bu düşünceye karşı çıkarak kültür hazinemizin Arap yazısıyla yazılı olduğunu, Latin harflerinin bu yüzden alınamayacağını söyleyince, Mustafa

⁸⁴ Agop Dilaçar, "Alfabemizin 30. Yıldönümü", *Türk Dili*, Ağustos 1958, Cilt: VII, sayı. 83, s. 536.

⁸⁵ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk' le Beraber*, Ankara, TTK, 1988, Cilt: I, s. 132.

⁸⁶ Mazhar Müfit Kansu, *a.g.e.*, s. 132.

⁸⁷ Halide Edip Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani*, İstanbul, 1962, s. 264.

⁸⁸ M.E.G.S Bakanlığı, *Atatürk'ün Maarife ait Direktifleri*, İstanbul, 1985, s. 8.

Kemal sözü değiştirip, sadece düşüncesini öğrenmek istediğini belirterek, konuşmaya ve tartışmaya o an gerek duymamıştır.”⁸⁹

1923 yılında İzmir’de gazetecilerle yaptığı bir görüşmede Hüseyin Cahit: “*Niçin Latin yazısını almıyoruz?*” diye sorunca, Mustafa Kemal : “ *Zaman daha gelmemiştir.*” karşılığını vermiştir. Ona göre Hüseyin Cahit, vakitsiz bir iş yaptırmak istiyordu.⁹⁰

1927 yılında Musevi bir vatandaşın vasiyeti gereği Manisa’ya bir hastane yaptırılması konusunda Mustafa Kemal ile görüşen Amerikalı avukat Mr. Winn, Türklere yakınlığını ifade etmek için Türkçe’yi kısa zamanda öğreneceğini söyleyince, Mustafa Kemal : “ *Arap harfleriyle Türkçe’yi öğrenmeniz çok zordur. Bir yıl daha bekleyiniz. Gelecek yıl yazı devrimi yapacak ve Latin harflerini getireceğim. Onunla Türkçe’yi daha çabuk ve daha kolayca öğrenirsiniz.*” demiştir.⁹¹

Mustafa Kemal’in harf değişimi konusunda düşüncesinin ne denli eskiye dayandığını kanıtlayan bu örneklerden sonra yazı devrimi sürecine yeniden dönebiliriz.

Cumhuriyetin ilanından, 8/9 Ağustos 1928 tarihine kadar geçen süreçte Harf Devrimiyle ilgili resmi bir açıklama yapılmamıştır. Neyin ne zaman yapılacağı konusunda müthiş bir öngörü ve zekâyâ sahip olan Mustafa Kemal, bu bekleme sürecinde gerek yemeklerde, gerek toplantılarda konuyu açarak, etrafındakileri tartışmaya katmış, hem çevresini, hem halkı devrime hazırlamaya çalışmıştır.

C. TBMM’ DE HARF KONUSUNDA YAPILAN TARTIŞMALAR

Harf değişikliği konusu TBMM’de 1924 yılından itibaren tartışılmaya başlanmıştır. 25 Şubat 1924’te bütçe görüşmeleri sırasında, Maarif bütçesine geçilince İzmir milletvekili Şükrü Saraçoğlu yaptığı konuşmada bu kadar büyük fedakârlık yapıldığı halde okuma yazma bilme oranının düşüklüğüne işaret ederek bunu büyük bir dert olarak nitelemiş ve sebebin doğrudan harfler olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Mecliste milletvekilleri arasında harf meselesi bir tartışmaya dönüşmüş, Saraçoğlu kendini protesto eden milletvekillerine: “ *... Ne için tuğyan ediyorsunuz? Eğer Arabin hükmettiği herhangi bir adeti Türk adetine denk gelmezse bunu mutlaka bize cebren mi kabul ettireceksiniz?..*”⁹² demiştir. Öte yandan muhalefetin şiddetli ve öfkeli tepkisine rağmen konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

“ *Avrupa’nın Hristiyan egemenliğinde bulunan bölgelerinde okuma yasaklanmıştı. Okuma papazların ve prenslerin tekelindeydi. Prensler, papazlar ve kanunlarla, jandarmalar halkı okutmamak için uğraşıyorlardı. Buna rağmen bütün halk okudu. Bizim ülkemizde dinimiz bizim okumamızı emretmektedir. Hocamız, hacımız, zabitimiz, geleneklerimiz ve ahlakımız, yasalarımız ve her şey okuyunuz diyor. Biz bütçemizin dörtte birini ayırıyoruz,*

⁸⁹ Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1977, s. 182- 183.

⁹⁰ Falih Rıfkı Atay, “Yeni Yazı”, *Türk Dili*, 1958, Cilt :II, sayı. 23, s. 718.

⁹¹ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 178.

⁹² *T.B.M.M.Zabıt Ceridesi*, Devre: II, İçtima Senesi :I, Cilt:5/1, 25.2.1340, s. 336.

buna rağmen yine okuyup yazma bilmiyoruz. Buna sebep doğrudan doğruya harflerdir. Maarif Vekâleti bu hususta ne düşündüğünü ve pek az bir zaman zarfında ne yapabileceğini söylemek mecburiyetindedir.”⁹³

Bu konuşmanın neden olduğu gerginliği Mehmet Emin Erişirgil şöyle anlatmaktadır:

“Rahmetli Vasıf şöyle anlatırdı: ‘Koridorda idim, Millet Meclisinde büyük bir gürültü koptu. Ne oluyor diye içeri girdiğim zaman Saraçoğlu’nu kürsüde gördüm, sarıklı milletvekilleri ona yalnız söz söyletmemeye çalışmakta kalmıyorlar, yalnız bağırıyorlar ona hücum etmeye hazırlanmışa benziyorlardı. Necati ve bazı arkadaşlarla beraber var kuvvetimizle devam diye bağırmaya başladık, Saraçoğlu’na taarruz olmasın diye kürsünün etrafını da tuttuk’.”⁹⁴

O zamanın Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar, 1924 yılında Meclisteki bu tartışmaların etkisiyle olacak öğretmenler arasında bir anket yaptırmıştır. Anket sonucunda öğretmenlerin % 96’sının Latin yazısına karşı olduğu ortaya çıkmıştır.⁹⁵

Tüm bu tepkiler harf değişikliğine karşı hala belirgin bir direncin sürdüğünü göstermektedir. O halde devrime aykırı görüş ve eylemleri önlemek için, öncelikle yapılması gereken yenilikler vardır. Nitekim 3 Mart 1924’te Hilafet ile Efka ve Şer’iye Vekâleti kaldırıldı. Bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığının denetimine verildi. 1925’te tekke ve zaviyeler kapatıldı. Kılık-kiyafet değiştirildi. 1926’da Medeni Kanun kabul edildi. Aynı yıl kabul edilen Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun’la ilk ve orta öğrenimin esasları saptandı, çağdaş eğitim ve öğretime uygun olarak dersler yeniden düzenlendi. Tüm bu uygulamalar, Harf Devrimini kolaylaştırmaya yardımcı oldu. Asıl önemli yardımı ise, Takrir-i Sükûn Yasası sağlamıştır. 1925 yılında patlayıp genişleme doğrultusuna giren gerici başkaldırıları üzerine 4 Mart’ta 578 sayılı kanun (Dirlik ve Düzeni Yerleştirme Yasası) kabul edildi ve hükümete iki yıl süreyle çok geniş bir yetki verilmiş oldu. Yasa, süresi dolunca 2 Mart 1927 tarih ve 979 sayılı yasa ile iki yıl daha uzatıldı. Böylece Yeni Türk Harfleri yasası, Takrir-i Sükûn Yasasının yürürlükte olduğu sırada kabul edilecektir.

Tahsin Yücel ise, bu zamanlamayı bu yönüyle değil de başka bir açıdan değerlendirmekte, dil devriminin öncülü olması nedeniyle isabetli bulmaktadır. *“Yazı devriminin dil devriminden önce başlatılması gerçekten derin bir sezginin, gerçekten derin bir dil duygusunun belirtisidir”* diyerek, Mustafa Kemal’in böylece Türk dilinin güzel, uyumlu ve zengin bir dil olduğunu gösterdiğini, bunun öncelikli bir gereksinim olduğunu vurgulamıştır. Yazara göre, Türk Ulusu yeni Türk harfleriyle cehaletten kolayca sıyrılabilecektir.⁹⁶

1925 sonlarında Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati’nin girişimiyle kabul edilen “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” la Milli Eğitim teşkilatı içinde iki kurum oluşturulmuştu: “Milli Talim ve Terbiye Heyeti” ve ” Türk Dili Heyeti”. Türk Dili Heyeti’nin görevi giderek karışık bir hal alan imla ve gramer kuralları üzerinde inceleme yapmak ve gerekli değişiklikleri tespit edip uygulamaktı. Talim ve Terbiye Heyeti’nin hemen kurulmasına ve her

⁹³ T.B.M.M.Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima Senesi: I, Cilt:5/1, 25.2.1340, s. 335.

⁹⁴ Mehmet Emin Erişirgil, “Bir Tarih, Bir Teklif”, **Türk Dili**, 1952, Cilt: I, sayı. 4, s. 223.

⁹⁵ İlhan Başgöz- Howard E.Wilson, **Türkiye Cumhuriyet’inde Eğitim ve Atatürk**, Ankara, Dost Yayınları, 1973, s. 116.

⁹⁶ Tahsin Yücel, **Dil Devrimi ve Sonuçları**, TDK Yayınları, 1981, s. 34.

yıl Maarif bütçesine bu heyet için ödenek konulmasına karşın, Dil Heyeti kurulamamış, kadrosu iki yıldan fazla boş kalmıştır. Bu bekleme sürecinin nedenlerinden biri Harf Devrimi olmadan imlada birlik sağlanamayacağı endişesidir.⁹⁷ Ya da Mecliste süren direnç, cesaret kırıcı olmuştur. Öyle ki, bir yıl önce Meclis kürsüsünde sorunu dile getiren Saraçoğlu, bir yıl sonra Maarif vekili sıfatı ile bu kez tümüyle farklı bir tavır içine girmiştir. Konu gündeme geldiğinde verdiği cevap ilginçtir:

“Maarif Vekili olmak hasebiyle, memleketimizde harfler hakkında birçok cereyanlar olduğu için, bu cereyanlardan herhangi birisine kuvvet verecek bir şekilde bu millet kürsüsünde söz söylemeyi faydalı değil, zararlı görüyorum.”⁹⁸

CHF’nin yayın organları bile Latin harfleri lehindeki yazıları basmıyor, sahiplerine iade ediyorlardı. Başbakan İsmet İnönü kararsızdı. Eğitim Bakanlığı’nın Talim Terbiye Heyeti Dairesi de Latin harflerine taraftar değildi.⁹⁹ Akşam ve Cumhuriyet Gazeteleri bir yana, bütün basın mali kaygılar yüzünden Latin Alfabetine karşı çıkıyordu. İstanbul Üniversitesi’nde Ural-Altay dilleri hocası Alman uyruklu Prof. Giese’nin asistanı olan Ahmet Cevat Emre’nin Harf Devrimi konusunda yazdığı iki makaleyi yayımlatması oldukça güç olmuştu. Bunu nasıl başardığını kendisi şöyle anlatmaktadır:

“...Bir zaman Akşam gazetesi ilk çıkmağa başlarken, “Atımız için” başlığı altında bir sıra yazılar yazmıştım, şimdi de makalelerimi oğlum Dr. Cahit’le dostum Necmettin Sadık Bey’e gönderdim. Akşamın sahibi ve başyazarı “Aman, aman! Kapanmış olan bu meseleyi alevlendirmeyelim!” diye haber yolladı. Bunun üzerine makaleleri, bir de Halk Partisinin çıkarmakta olduğu Milliyet gazetesine gönderdim, gazetenin başında olanlar Şükrü ve İbrahim Necmi Beyler, yazıları alıkoydular ama aradan iki üç hafta geçtiği halde yayınlamadılar. Karamsarlığa kapılmadım, kendi kendime geniş halk düşüncesinde değil, en ileri gazetelerimizin düşüncesinde bile bu çok gerekli devrim için hazırlık oluşmamıştır dedim. Yeni başlıklarla ve Latin harflerinden bahsetmeyerek yeniden dört makale yazdım. Başlıkları şöyle idi: 1. Dil sorununun genel durumu 2. Sorunun fonetik yönden incelenmesi 3. Sorunun morfoloji bakımından incelenmesi 4. Sorunun sözlük ve terimler bakımından incelenmesi. Bunları dostlarım Mehmet Asım ve Hakkı Tarık Beylere yolladım. Yüksek anlayışlı ve Gazi devrimlerinin destekçisi olan bu arkadaşlar aracılığıyla makalelerim Vakit gazetesinde Ekim 1927’de çıkmaya başladı.”¹⁰⁰

Aydınlar da Latin harflerine karşıydılar. Üniversite hocaları Latin harfleri kabul edilirse protesto edeceklerini, bir tek satır bile yazmayacaklarını ve kalemelerini kıracaklarını söylüyorlardı.¹⁰¹

Fakat bu konuda yavaş yavaş ta olsa bazı adımlar atılmış, 1927’de Maarif Vekâleti tarafından gönderilen bir yazıda İstanbul Üniversitesinde ve orta dereceli okullarda matematik, fizik, kimya gibi fen derslerindeki formüllerin bundan böyle Latin harfleriyle yazılması istenmiştir.¹⁰² 1927 yılının sonlarına doğru Hükümet Latin harflerinin alınmasına

⁹⁷ Mehmet Emin Erişirgil, **a.g.e.**, s. 222.

⁹⁸ Faik Reşit Unat, “Latin Harflerinden Türk Alfabetine”, 1.8.1958, **Türk Dili**, Cilt: II, sayı. 23, s. 726.

⁹⁹ İlhan Başgöz- Howard E. Wilson, **a.g.e.**, s. 116- 119.

¹⁰⁰ Ahmet Cevat Emre, **a.g.e.**, s. 318-319.

¹⁰¹ İlhan Başgöz- Howard E. Wilson, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁰² Feridun Ergin, **K.Atatürk**, Yaşar Eğitim Vakfı Yayınları, 1978, s. 175.

karar vermiştir.¹⁰³ Hükümetin bu konudaki kararlılığı Harf Devrimi ile ilgili çalışmaların hızlandırılmasına yol açmıştır.

D. HARF DEVRİMİ ARIFESİNDE HARF DEĞİŞİKLİĞİ ÇALIŞMALARININ HIZ KAZANMASI

8 Ocak 1928 tarihinde Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt' un Türk Ocakları Merkez ve Hars Heyetleri şerefine verdiği bir yemekte: “*Mensubu olmakla yegâne şerefi duyduğum ırkımın bir gün güzel dilini Latin harfleriyle ifade ettiğini görmeyi hararetle dilediğimi söylemekten men-i nefis edemem*”¹⁰⁴ demesi, hükümetin yeni yılda yazı devrimini gerçekleştireceğinin işaretidir.

Ardından 8 Mart 1928’de, bu kez Ankara Türk Ocağı’nda Hars Heyetinin bir toplantısında bulunan Başbakan İsmet İnönü, dil işleriyle uğraşan bilim adamlarıyla harf meselesi üzerinde konuşarak, onların Latin harfleri konusunda fikirlerini yoklamıştır.¹⁰⁵

10 Nisan 1928 günü “Türkiye Devleti’nin dini İslamdır” maddesi Anayasadan çıkarılmış, böylece laiklik yolundaki son adım da atılmıştır. Artık sıra yazı devrimine gelmiştir. Mustafa Kemal büyük söylevinde bu değişikliklerin gerekçesini şöyle açıklamaktadır:

“...*Takrir-i Sükûn yasasının yürürlükte ve İstiklal Mahkemelerinin çalışmakta bulunduğu süre içinde yapılan işleri göz önüne getirecek olursanız, Meclisin ve Ulus’un güven ve inancının tam yerinde kullanıldığı kendiliğinden anlaşılır. İşte biz, Takriri Sükûn Yasasının yürürlükte oluşundan yararlandıkça, bu tarihsel yanlışlığı işlememek için; ulusumuzun alnını, olduğu gibi açık ve temiz göstermek için; ulusumuzun bağınaz ve ortaçağ anlayışı olmadığını tanıtlamak için yararlandık. O ülkü şudur: Türk ulusunu, uygar toplumlar içinde yarattığı kata yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün daha çok güçlendirmek; bunun için de, zorbalık düşüncesini öldürmek.*”¹⁰⁶

8 Mayıs 1928’de, Erzincan Mebusu Saffet (Arıkan), Kocaeli Mebusu Reşit Safvet (Atabinen), Çorum Mebusu Mustafa (Cantekin) ve Balıkesir Mebusu Sadık (Deniz) ve arkadaşları Latin rakamlarının kabul edilmesi için TBMM’ ye bir kanun teklifi vermişlerdir. Kanunun gerekçesi teklifte: “*Medeniyet dünyası ile içtimai ve iktisadi münasebetleri ayrılmaz bir vaziyete gelmiş olan Türkiye’imizde beynelmilel rakam ve şekillerinin kabulü ve kullanılması artık bir mecburiyet olmuş ve aslında bu rakamlar bugün mekteplerimizde*

¹⁰³ Sami N.Özerdim, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁴ Faik Reşit Unat, a.g.m., s. 727.

¹⁰⁵ Faik Reşit Unat, a.g.m., s. 727.

¹⁰⁶ Atatürk’ün Söylev’de, Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri ile ilgili açıklamalarından, <http://ataturk.yargitay.gov.tr/>

öğretilip uygulanmakta bulunmuş olduğundan kanun teklifinin kabulünü arz ve teklif ederiz”¹⁰⁷ şeklinde ifade edilmiştir.

20 Mayıs 1928 tarihinde, kanunun kabulü sırasında Urfa Mebusu Refet Bey ile Erzurum Mebusu Necip Asım’ın lehte konuşmalarından sonra, Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Bey şu soruyu sormuştur:

*“Bir müddet evvel beynelmilel tarihi kabul etmiştik. Bilmem o gün neden bu beynelmilel rakamları kabul etmedik? Bugün beynelmilel rakamları kabul ediyoruz, reyimizi vereceğiz. Acaba hükümetimiz beynelmilel harflerin kabulünde ne mahzur görüyor? Bu cihet hakkında hükümet izahat versin”*¹⁰⁸

Daha sonra söz alan Bitlis Mebusu Muhittin Nami Bey, ekonomi, fen, ilim ve uygarlık alanında ilerlemek için büyük bir hamle olan uluslararası harflerin ne zaman kabul edileceğini öğrenmek istemiştir.¹⁰⁹

Şükrü Saraçoğlu, milletlerarası tarihin kabul edilmesi sırasında yaşanan zorlukları hatırlatarak, taassubun şiddetle devam ettiği bu devrelerde farklı görüntü ve ad altına gizleyerek bu yasayı kabul ettirdiklerini açıklamıştır. Harf gibi ilmi ve fenni meselelerde, bütün kuvvet ve kudret elinde olmakla beraber Meclisin uzman raporlarını beklediğini, böyle büyük bir meselenin halli için ilgili komisyonun haftalar önce oluşturulduğunu, çalışmalar bittiğinde bir gün dahi beklemeksizin heyete takdim edeceklerini söylemiştir.¹¹⁰

Soruların muhatabı olan Maarif Vekili Mustafa Necati, yaptığı konuşmada hükümetin bu konuyu dikkate aldığını, çalışmaların sürdüğünü, büyük sorunların çözümü için zamana ihtiyaç olduğunu, uygulamanın tam ve iyice olgunlaştıktan sonra yapılması gerekliliğini söyledikten sonra; Encümen çalışmalarının sonuçlanmasını beklediklerini, bunu kolayca uygulama mecburiyetinin hükümetin üzerinde ağır bir görev olduğunu belirtmiştir.¹¹¹

Mustafa Kemal’in Büyük Söylevde belirttiği gibi: *“Uygulamayı birtakım safhalara ayırmak, olaylardan ve olayların akışından yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve basamak basamak ilerleyerek hedefe ulaşmaya çalışmak”*¹¹² başarılı olmuştur.

Sonunda Mecliste harf konusu, rahatlıkla tartışılabilir hale gelmiş, hatta alfabe değişikliği için neden beklenildiği sorulur olmuştur. Kurtuluş Savaşını başarmış bir ulus olarak, hem ekonomik hem kültürel açıdan bağımsız bir ülke olma özlemi ve kararlılığı, bazı yeniliklerin devamını gerektirmekteydi. Eğitimin süratle halk kitlelerinde yaygınlaşması ve ardından yetişecek aydın bireylerin varlığı ile çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak mümkün olacaktı. Ülkeyi şimdiye kadar geri bırakan nedenlerin başında gelen cehaletle savaşmak, ancak insanlara kolayca okuma yazma öğretecek bir alfabe ile mümkün olabilecekti.

¹⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt:4, 20.05.1928, s. 201.

¹⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt:4, 20.5.1928, s. 204.

¹⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt:4, 20.5.1928, s. 204.

¹¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt:4, 20.5.1928, s. 205– 206.

¹¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 4, 20.5.1928, s. 206.

¹¹² Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara, Atatürk Araştırma Mrk. 2004, s.10.

IV. HARF DEVRİMİNİN NEDENLERİ

A. ARAP HARFLERİNİN TÜRKÇEYE UYGULANMASINDA YAŞANAN GÜÇLÜKLER

Yazıda kullanılan harflerin görevi, bir kelimeyi söylendiği gibi yazmayı, yazılan kelimeyi de doğru olarak okumayı sağlamaktır. Arap harfleri ile Türkçe kelimelerde bunun sağlanması güçtür. Bu güçlüklerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

1- Türkçe, öncelikle sesli harflere dayanan bir dildir. Oysa Arapçada sadece bir tane sesli harf olup, sessiz harflerin bazıları sesli harf görevini üslenmek zorundadır. Örneğin, “v” harfi aynı zamanda u, ü, o, ö sesleri için, “y” harfi de ı, i sesleri için kullanılmaktadır. Ayrıca sesli harf görevini üslenen bu harflerin sesli harflerden hangisini temsil ettiğini belirtecek bir kural da yoktur. Yine, aynı kelime içinde iki kez tekrarlanmış böyle bir harfin okunuşu da yazılışı da farklı olabilir. Daha da zor olanı bir kelimeye birbirine benzeyen dört beş sesli harf varsa, bunlardan bazıları kullanılırken, bazıları kullanılmaz. Bir kelimeye hangi sesli harfin konulup, hangisinin konulmayacağını öğrenmek için seneler gerekir. Ayrıca bu ünlü seslerin okunuşu uzun veya kısa olabilir. Genelde kısa sesliler yazılmaz.

2- Seslilerden biri diğerinin yerine geçebilir. Örneğin, mstfy, yhy, isy harflerinden oluşan kelimelerin sonunda “i” ya da “ı” okunması gereken “y” harfi “a” sesi gibi kabul edilir ve bu isimler Mustafa, Yahya, İsa diye okunur.

3- Çoğu kez tamamen sessiz harflerden oluşan bir kelimenin okunması ise daha da zordur. Örneğin, aynı iki harfle yazılan bir sözcük on, ön, un, ün diye okunabilir ya da dört harften oluşan bir sözcük (كورك) okuyana göre kürk, kürek, gevrek, körük, görün diye okunabilir. Türkçe kut (قوت) sözcüğü ile Arapça, azık, gıda anlamına gelen kut ve kuvvet sözcüğünün yazılışı aynıdır.

4- Bu zorlukların bir kısmını aşmak için harflerin altına veya üstüne hareke denilen çeşitli işaretler konulur. Hareke yani ünlü işaretleri konulmadığında bir sözcüğün çeşitli biçimlerde okunabileceğini Mustafa Canpolat ilginç örneklerle şöyle anlatıyor:

“Bu durum eskiler arasında birçok nüktelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Manastır Mutasarrıflığına yazısını Arapça sanıp ‘ minnasatara Muttasırın felegannehu’ biçiminde okuyan hoca efendiye yüzyıllarca gülünmüştür. Arapça yazının birtakım özelliklerinden yararlanarak bulmaca türünden dizeler de yazılmıştır. Şu Farsça dizeyi doğru okuyan bir İranlıya simdiye kadar rastlamadım ben:

در این در که که که که که آمد که که که

şöyle okunuyor: Der in dergeh ki geh geh kah kuh amed kuh kah geh geh

Anlamı: Bu kapıda kimi zaman saman çöpü dağ gibi dağ gibi gelir, kimi zaman dağ, saman çöpü gibi” demek oluyor. Burada okunuşu güçleştirmek için kâh ve kûh sözcüklerinin Farsça kurallara göre yeğnitilmiş biçimleri alınmıştır. İki harfle yazılan bir sözcüğün kaç türlü okunduğuna bakın bir. Gerçekte ‘Arapça değil mi uydur uydur söyle’ sözü , Arap dilinden çok Arap yazısına uygun olurdu. “Arapça değil mi uydur uydur oku” denseydi daha doğru olurdu sanıyorum.”¹¹³

5- Arap Alfabesindeki bazı harflerin yazılışı birbirine çok benzer, fark sadece nokta sayısına ve yerine göre belirlenir. Bu durum bazen çok önemli yanlışlıkların nedeni olabilir. Nitekim Adana ile Edirne, İzmir ile İzmit arasındaki yazılış farkı o kadar azdır ki bu yüzden postada Adana’ya gidecek mektupların Edirne’ye, İzmit’e gidecek mektupların ise İzmir’e gittiği çok olmuştur.¹¹⁴ Göz ün bir nokta hatasıyla *kör*, *ayıb* ın bir nokta ile *gayıb* olması fıkralar üretilmesine sebep olmuştur. Hatta *arab* bir nokta varmış gibi *garb* şeklinde çevrilince, III. Ahmet Çeşmesi Batı mimarisinin örneği olarak kabul edilmiştir.¹¹⁵ Elbette bunlar dikkatsizlik sonucu ortaya çıkan hatalardır. Fuzûlî’de bir şiirinde kâtiplerden şöyle yakınmaktadır:

*“ Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin
Ki sevâd-ı rakamı sûrumuzun şûr eyler.
Gâh bir harf sükûtuyla eder nâdiri nâr
Gâh bir nokta kusûruyla gözü kör eyler.”¹¹⁶*

6- Bazen de kelimedede var olan tek harfin iki tane olduğu kabul edilir; *mkml*= *mükemmel* ya da *itfak*=*ittifak* da olduğu gibi.

7- Arap Alfabesindeki diğer bir zorluk aynı sesi veren sessiz harflerin birden fazla yazım şeklinin olmasıdır. Örneğin “z” sesi 12 ayrı harfle gösterilebilir. Yine, “s” ve “h” seslerinin de birkaç farklı yazım şekli vardır. Çeşitli kelimelerde aynı sesin bu harflerden hangisi ile yazılacağını öğrenmek uzun seneler çalışmayı gerektirir. İyi öğrenim görmüş olanlar arasında bile bunları yanlış okuyup yazanların olması her zaman olasıdır.

8- Sesli harflerin birinin diğerinin yerine geçebilmesi gibi, sessiz harfler de bir diğerinin yerine geçebilir. Örneğin “z” harfi bazen “d” ye, “k” harfi (Kef) de; “g”, “ğ” ve “n” ye dönüşebilir.

9- Arap harflerinin yazımı sözcüğün başında, ortasında ve sonunda oluşuna göre farklı farklıdır. Böylece 33 harfli alfabe birden 99 harfe çıkmış olur. Hem bu kadar fazla sayıda şeklin öğrenilme gereği, hem sesli harflerin kullanılmaması Arap yazısının okunmasını oldukça zorlaştırır.

¹¹³ Server R.İskit, **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939, s.179.

¹¹⁴ Mustafa Canpolat, “Türkiye’deYazı Devrimi Girişimleri”, **Yazı Devrimi**, Ankara, TDK, 1979, s. 22.

¹¹⁵ 2005- 2006 Öğretim Yılı, Türk Dili ve Edebiyatı, Öğ. Üyesi Hatice Aynur’un Osmanlıca ders notlarından.

¹¹⁶ Rekin Ertem, **a.g.e.**, s. 347.

10- Bir de harf-i tarif denilen (el) bazan okunan, bazan okunmayan, bazan da farklı okunan harfler vardır. *Abd-el- rhmn= Abdürrahman*, *Abd-el-mlk= Abdülmelik* gibi. Bu harflerde bazan “e”, bazan “l” okunmaz. Konuşulananın yazılması ise bu durumda büsbütün imkânsız hale gelir. *Şemseddin* de “el” olduğu ve okunmadığı nasıl anlaşılacaktır? ¹¹⁷

11- Tüm bunların öğrenilmesi de yetmeyebilir, çünkü çoğu zaman okuma yorumdur. *Trdd= tereddüt*, *mtclld= mütecellid* sözcüklerinin, eğer iyi Arapça bilinmiyorsa okunması mümkün değildir. ¹¹⁸

12- Arap yazısı sağdan sola doğru yazılır ve küçük harf, büyük harf ayrımı yoktur.

13- Arap yazısı belirli harfler dışında bitişik yazılır.

14- Arap Alfabesindeki bazı harfler Türkçede bulunmaz. Peltek s, güzel h, z (zel), d (dat), a (ayın) ve hemze gibi. Bu harfler Arapça ve Farsça seslere özgüdür.

Buraya kadar üzerinde durulan noktalar okuma ve yazma ile ilgili sorunlar olup, imlayı öğrenmek bundan daha da güçtür. Aslı Türkçe olan kelimelerin imlasında izlenen kurallar başka, Arapça ve Farsça’dan alınan kelimelerin imlasında izlenen kurallar başkadır.

Arapça’da bazı harfler zaid (artı, fazla) kabul edilir. İçinde bu harfleri taşımayan masterlara *mücerred* (yalın) masterlar, taşıyanlara *mezidünfih* (artırılmış) masterlar denir. Bu master kelimedeki harf sayısı 3 ya da 4 tane olabilir. Buna kök denir. Üç harfli bir kökün 32 master şekli vardır. Artırılmış masterın da 9 kalıbı olup, bu kalıpların her birinin *ism-i fail* ve *ismi mef’ul* ü vardır. Ayrıca zaman, yer, küçültme ve abartma gibi sıfatların kalıpları farklı olup, bunların çoğulları da farklıdır. Bir de kurala uymayan durumların (*i’lal* ler) varlığı düşünüldüğünde ortaya karmaşık ve öğrenilmesi zor bir yapı çıkar. Örneğin *ilm* sözcüğünü alalım, bundan üretilen kelimelere bakalım: *alim, malum, ilam, talimat, muallim, talim, muallim, taallüm, müteallim, müteallem, istilam, ulema, allame, malumat, talimat, muallimin, müteallimin, alimun, alimin...*

Osmanlı Türkçesinde pek çok Arapça ve Farsça kelime kullanılmış olup, imlada esas kural bu kelimelerin orijinal yazılışlarının değiştirilmemesidir. Bu yüzden doğru yazmak ve okumak için kelimelerin hangi dilden olduğunu bilmek gerekir. ¹¹⁹

Tüm bu noktaların belirtilmesinden sonra Türkçe ile Arapçanın birbirinden ne denli farklı iki dil olduğu ortaya çıkar. Kaldı ki bu iki dil farklı gruplara ait olup, Arapça kök bükünlü bir dil iken, Türkçede kök değişmez.

Görülüyor ki Arapça kelimelerde:

a- Kök-ek kaynaşması vardır. Şekillenmiş kelimedeki kökü ekten ayırmak mümkün değildir.

b- İç bükünlerde şekil tamamen değişmektedir.

¹¹⁷ Doğan Kutay, **Arap Alfabetini Niçin Bıraktık**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1957, s. 16.

¹¹⁸ Ömer Demircan, **a.g.e.**, s. 109.

¹¹⁹ Hayati Develi, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**, İstanbul, 2005, s. 171.

Bu durum diğer Hint-Avrupa dillerinde de vardır; ama onlarda kök daha az değişir. Türkçede ise ekler hep sona gelir. Türkçe Ural-Altay dil ailesinden bitişken bir dil olup , kök hiç değişmez, ayrıca kök ve ekler istenildiğinde ayrılabilir.

Arap Alfabeti Türkçeye o derece uymaz ki mesela Orta Asya’da bulunan Vuvo nehri yan yana dört tane vav’la yazılabilir.¹²⁰ Türk kelimesini (trk) ise ilk görüşte okumak neredeyse mucizedir. İlk kez “t” den sonra “ü” sesini vermek için kullanılan “vav” harfi, suç sayılarak matbuatta kıyamet koparmıştır.¹²¹

Araplar da kendi alfabelerinden şikâyetçi oldukları için, 1930’larda *Harfî’t-Taç* adını verdikleri majüskül harfleri kullanmayı denemişlerdir. Keza, İranlılar da aynı şekilde *Elifbâ-yı Asan* adı altında bazı denemelerde bulunmuşlardır.¹²²

Arapçanın olumlu sayılabilecek özelliklerinden biri, bitişik yazılması nedeniyle az yer tutmasıdır. Bu bir avantaj olarak kabul edilebilir. İkincisi, yüzyıllar boyu dinin tutucu yaklaşımı ve sanatta kısıtlamaları nedeniyle yazı Osmanlıda öne çıkmış ve estetik bir görünüm alarak sanata dönüşmüştür. Arap yazısının rık’a, nesih, talik, sülüs gibi pek çok çeşidi olup; cami, müze ve çeşmeleri süsleyen *hüsni hat* sanatında kullanılmıştır.

Divani, siyakat gibi çeşitlerin okunması ise uzmanlarca bile zordur. Harf Devrimine karşı çıkıp eski Arap harflerini kullanmayı sürdürmek isteyen kişilerin bile, zaman zaman bu zorluğu yaşaması düşündürücü olsa gerektir. Tahsin Yücel bu durumu şöyle ifade ediyor:

*“Bu önemli devrimi bir “oldubitti” olarak açıklayan yetkili uzmanlardan birçokları eski yazın ürünlerini günümüz yazısına aktarırken, dizi dizi yanlışlar yapmaktan bir türlü kurtulamazlar.”*¹²³

Sonuç olarak olumlu sayılabilecek iki özelliğe rağmen, Osmanlıca; Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımından doğan yapay bir dil olup, okuması ve imlası bu kadar güç olan bir alfabenin sadece öğrenilmesi değil, öğretilmesi de zordur. Bu yüzden Arap harfleri asırlarca Türk çocuklarının kolayca okuyup yazmalarına engel olmuştur denilebilir.

B. OKUMA YAZMA ORANINI ARTIRMAK

Çocuklar 6–7 yıl mahalle mekteplerinde Arap harflerini öğrenmeye çalıştıkları halde okumayı bile beceremiyorlardı. Bir gün yazılışı ve okunuşu öğrenilen bir harfin başka bir gün tamamen farklı bir yazılış ya da okunuşla öğrencinin karşısına çıkması, öğrenciye kelimeleri birer klişe halinde öğrenmekten başka yol bırakmıyordu. Eğer çocuklar daha önce görmedikleri bir sözcükle karşılaşmışlarsa bunu okumaları zordu, yazmaları ise daha da güçtü. Bu güçlüğü yenmek için harfler çocuklara bir şeylere benzetilerek öğretiliyordu. Dile pelesenk olmuş şu tekerlemeyi bir sürü insandan son yıllara kadar işitmek mümkündü:

¹²⁰ Agâh Sırrı Levend, “Arap Alfabeti Türkçe’ye Niçin Uymaz?”, *Türk Dili*, 1953, sayı.27, s. 116.

¹²¹ Server R. İskit, *a.g.e.*, s.178.

¹²² Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 118.

¹²³ Tahsin Yücel, *Dil Devrimi ve Sonuçları*, TDK Yayınları, 1981, s. 36.

“Elif, mertek gibi,	Şin, ona benzer,
Be, tekne gibi,	Sat, deve kulaklı,
Te, ona benzer,	Dat, ona benzer,
Se, ona benzer,	Tı, tavşankulaklı,
Cim, karnıyarık,	Zı, ona benzer,
Ha, ona benzer,	Aydın, ağzı açık,
Hı, ona benzer,	Gayın, ona benzer,
Dal, beli bükük,	Fe, kuzu başlı,
Zel, ona benzer,	Kaf, koyun başlı,
Rı, çengel gibi,	Kef, ona benzer,
Ze, ona benzer,	Lam, orak gibi,
Sin, üç dişli,	Mim, çomak gibi,
	Nun, çanak gibi... ” ¹²⁴

Harfleri çatarak hecelemeyi öğretmek ise zamanla öyle bir şekil almıştı ki, söylenenlerden ne kastedildiğini hocalar bile bilmezlerdi. Meselâ:

“ Elif eyli ele ülü ümbür leyli beb, beb...”¹²⁵

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Osmanlıcanın en berbat tarafının yabancı kaideler olduğunu ve “ hüküm” isminden “hâkim” diye bir ismi fail, “mahkeme” diye bir ismi mekân çıkarılmasının, Türkçeyi öğrenmeye başlamış çocuğun kafasında birer düğüm teşkil ettiğini belirtmiştir.¹²⁶ Yeni harflerle bu zorluk ortadan kalkmış ve bu değişiklik okul çocuklarına iki yıl kazandırmıştır.¹²⁷

Sultan Abdülhamit de “*bunca masraf yapıldığı halde afif, müstakim ve malumatlı olarak mekteplerden çıkan gençlerimizin sayısı Hristiyan mekteplerinden çıkanlara nisbetle aşağı bulunuyor.*”¹²⁸ tespitini yaparak, konunun enine boyuna incelenmesini istemiştir. Abdülhamit, Osmanlıda okuma yazma oranının düşüklüğünün ve gazetelerin ulaşım sisteminin yetersizliği nedeniyle ülkenin uzak köşelerine götürülmediğinin farkındaydı. Bu nedenle vilayet yönetimi yeniden düzenlendiğinde, her vilayetin merkezinde bir gazete çıkarılması öngörüldü. Her yerde Türkçe veya o vilayet halkının konuştuğu dile göre, iki dilde vilayet gazeteleri düzenli olarak çıkmaya başladı. İlk örneği Midhat Paşa’nın Tuna vilayetinde Türkçe ve Bulgarca çıkardığı *Duna* gazetesidir.¹²⁹

Osmanlıcada sözcük sayısı o kadar artmıştı ki, düşünce ve duyguların karmaşık yollarla, ağdalı biçimde anlatılması bir beceri ve üstünlük olarak değerlendirilmişti. Oysa sözcüklerin asıl anlamı kayboluyor, ortaya anlaşılması güç ifadeler çıkıyordu. Sonuçta, halkın anlamadığı bu ifadeler için boşuna emek ve zaman harcanmış oluyordu. Bu yapaylık ve özentinin bir anıya yansması şöyledir:

¹²⁴ Fuat Baymur, **İlk Okuma ve Yazma Öğretimi**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939, s. 24.

¹²⁵ Fuat Baymur, **a.g.e.**, s. 25.

¹²⁶ Mustafa Baydar, “Zoraki Diplomatin Dedikleri”, **Cumhuriyet**, 15.12.1970, s. 4.

¹²⁷ Paul Dumont, **Mustafa Kemal, Çağdaş Türkiye’nin Doğuşu**, Çev: Zeki Çelikkol, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1983, s. 146.

¹²⁸ Sultan II. Abdülhamid Han, **Devlet Memleket Görüşlerim**, İstanbul, Çığır Yayınları, 1976, s. 29.

¹²⁹ İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s. 195.

“İtalya’da getirilen batarya topun İtalyanca adı ‘Palla e mezza – Bir gülle ve buçuk’ anlamında idi. Erler bunu ‘balyemez’ e değiştirdiler. Kıyametler koptu. Ne demek Türkçeden terim olur mu, sakın bu sözü künye defterine geçirmeyiniz. Peki ne yapalım, nasıl yazalım deyince Osmanlılar karşılığını buldular. ‘Asel ne mi hured.’ Bu balyemez’in Farsçasıydı. Gerçek ve güzel anlam havaya karışmış, gitmişti.”¹³⁰

Yazı dili ile konuşma dili arasındaki bu büyük uçurum Mustafa Kemal’in Harf Devrimiyle kapatılmış, okullarda çocuklar kendi ana dillerini okuyup öğrenmeye başlamışlardır. Yetişkinler de bu devrimi desteklediklerini çeşitli vesilerle ortaya koymuşlar, hatta Mahmut Karındaş plağı da olan aşağıdaki şarkıyla duygularını dile getirmiştir: (Ek: 2)

*“Gül’ü kel, kel’i gül okurduk
Kargayı bülbül okurduk
Şimdi bütün şoluk şojuk
Gül’ü aldık kel’i kovduk*

*Ya muallim ya muallim
Şaklatma muallimi muallim.”¹³¹*

Dil bilimci Muharrem Ergin’e göre, Latin Alfabesi sekiz sesli harfiyle Türkçeye en uygun alfabe olup, geçmişteki bütün alfabelerden daha mükemmeldir ve Türkçe kelimelerde hiçbir karışıklığa neden olmamaktadır. Muharrem Ergin, yeni alfabenin diğer olumlu yanlarını şu şekilde açıklamaktadır:

“Ancak bu alfabe dilimizdeki Arapça ve Farsça kelimeler için yetersizlik ifade eder ki bu çeşit sözler er geç temizleneceğine veya Türkçeleşeceğine göre, fazla mesele kalmıyor demektir. İmla bakımından da yeni harfler çok iyi olmuş, Türkçe sağlam bir imlaya kavuşmuştur. Okuma yazmada kolaylığı düşünür ve yöneldiğimiz batı dünyasıyla ortak işaretlere sahip olduğumuza dikkat edersek son alfabemizin her bakımdan en iyi alfabe olduğunu kolayca anlarız.”¹³²

Harf Devriminin asıl önemi Türkçeyi kendisine uygun bir yazı sistemine kavuşturmuş olmasıdır. Gerçekten yeni harfler, dolayısıyla yeni yazı Türkçenin vücuduna en uygun elbise olup; Türkçe için tam manasıyla biçilmiş kaftandır.¹³³ Bu o kadar önemli ve yararlı bir değişimdir ki, yıllar sonra önemli bir devlet adamı ve yazara “*ben o kadar alıştım ki artık eski harflerle yazı yazamıyorum. Zaten vaktiyle musahhihler düzeltirdi benim ‘ha’ları, ‘hu’ları*”¹³⁴ dedirtmiştir.

Sorun yalnızca alfabenin güçlüğü nedeniyle okuryazar sayısının azlığı olmayıp, Arap harfleriyle kitap ve gazete basımının hem çok zor hem de çok pahalı olmasıdır. Çünkü Arap harfleriyle bir yazının yazılabilmesi için 612 şeklin bulunduğu harf kasası gerekmektedir.¹³⁵ Bu yüzden yeni bilgi ve düşüncelerin halka ulaşmasının önündeki matbuatla ilgili bu engel

¹³⁰ Hasan Reşit Tankut, “Atatürk’ün Dil Çalışmaları”, **Atatürk ve Türk Dili**, Ankara, TDK Yayınları, 1963 , s. 112.

¹³¹ Sami N. Özerdim, **a.g.e.**, s. 33.

¹³² Muharrem Ergin, “Türkçe’ye En uygun Alfabe”, **Türk Dili**, Şubat 1954, sayı. 29, s. 311.

¹³³ Muharrem Ergin, “Atatürk ve Harf Devrimi”, **Türk Kültürü**, Kasım 1963, sayı. 13, s. 83.

¹³⁴ Mustafa Baydar, “Zoraki Diplomatın Dedikleri”, **Cumhuriyet**, 13.12.1970, s. 4.

¹³⁵ Eyüp Eriş, “Abece Devriminin Yarar ve Sonuçlarına Değgin Genel Bir İrdeleme”, **Ulusal Kültür**, Ekim 1978, sayı. 2, s. 87.

halkı okumaktan alıkoymaktadır. Arap Alfabesine ait bir tertip kasasının kaplayacağı alan ile 70 şekilden oluşan Latin harfleri tertip kasasının kaplayacağı alan aynı olmayıp, bununla ilintili olarak dizgi işinin kolaylaşıp, masrafın azalacağı bir gerçektir. Buna karşın bir yazının dizilmesinde kullanılacak harf sayısı, sesli harflerin kullanılması nedeniyle artacaktır. Yazının kaplayacağı alanın artmasına yol açacak bu durum çok önemli değildir. Nitekim Niyazi Berkes, yeni harflerin matbaacılıkta yol açacağı güçlükler nedeniyle endişe duyan bazı çevrelere, bunun büyük bir sorun olmadığını, çünkü o yıllarda bile Osmanlıca olarak basılmış kitapların bir duvarlık rafı dolduramayacak kadar az olduğunu söylemektedir.¹³⁶

Okuryazar oranının düşüklüğü Osmanlı Devletinin milli eğitimi ihmal etmesi, köy ve kentlerde yeterince okul açmaması ile nedenselleştirilse de, köylerde namaz kıldırmak ve dinsel diğer görevleri yerine getirmek için mutlaka bir cami ve hoca vardı. Genellikle giderleri köylülerce ortak karşılanan bu hocalar, çoğu zaman çocuklara okumayı da öğretirlerdi. “ *Eti senin, kemiği benim*” diyerek bu hocalara teslim edilmemiş, yani okula gitmemiş çocuk sayısı yok denecek kadar azdı. Bütün yurttan az veya çok okula giden bu çocukların okuma yazma öğrenememelerinin nedeni Arap harfleriydi. Okuryazar oranının yüzde onlarda kalmasının başka bir nedeni olamazdı.¹³⁷

Gerçekten de, bu görüşü bir öğretmenin şu sözleri doğrulamaktadır: “ *Ortaokul diplomam eski harflerledir. İki yıl gördüğüm medrese eğitimi de eklenirse, Arap harflerini öğrenmek için eskilerin deyimi ile 10 yıl dirsek çürütmüş sayılırım. Yeni harflerin çıktığı günlerde, eski harflerle yazdığım her sayfada, en az 15–20 yanlış yaptığımı kesinlikle söyleyebilirim.*”¹³⁸

Tüm bu sorunlar, yeni Türk Alfabesi ile giderilerek Türkçenin okunduğu gibi yazılması sağlanmış oldu. Böylece bu dili bilmeyen yabancıların bile Türk Alfabesiyle yazılmış bir yazıyı doğru okuyabildiği gözlemlendi. Bunun doğal yansıması ise okuryazar sayısının artması olacaktı.

C. BATILILAŞMA SÜRECİNİ HIZLANDIRMAK

Alfabe değişikliğinin okuma-yazmada sağlayacağı pratik kolaylıklar pek çok kişi tarafından dile getirilmişti ama çok az kişi böyle bir değişikliğin Batı ile kültürel bütünleşmenin anahtarı haline gelebileceğine ihtimal verebilmişti. Kuşkusuz yeni yazı Türkçenin fonetiğine daha uygundu. Fakat değişikliğin temelinde daha kritik bir kaygı yatıyordu. Atatürk’ün belirttiği gibi Alfabe Devrimi “ *mazinin hatalarını kökünden temizlemenin ve alem-i medeniyetin yanında olmanın bir koşulu*ydü.”¹³⁹ Sorun her şeyden önce yeni bir kafa yaratmakla ilgiliydi ve Yunus Nadi’nin ifadesiyle : “ *Yeni harflerin hakiki manası, hakikaten ve maddeten Avrupa’ya iltihak etmiş bir Türkiye demekti.*”¹⁴⁰ Aynı

¹³⁶ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Y.K. Yayınları, 2002, s. 265.

¹³⁷ Doğan Kutay, **a.g.e.**, s. 9.

¹³⁸ Fehmi Yavuz, “Köy Öğretmenliği Anıları”, **Yazı Devrimi**, Ankara, TDK Yayınları, 1979, s. 37.

¹³⁹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Çev: Yasemin Saner Gönen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 275.

¹⁴⁰ Hüseyin Sadoğlu, **a.g.e.**, s. 201.

düşünceyi paylaşan bir diğer gazeteye göre Türkler Latin harflerini kabul etmekle Batıya daha çok yaklaşıyorlardı.¹⁴¹ (Ek: 3)

Harf Devrimi pratik yönlerinin yanı sıra sembolik açıdan da anlamlıydı. Tüm devrimlerde olduğu gibi, Türk Devrimi de geçmişle bağları bir anlamda koparma gereği duyuyordu. Hilafet ve saltanatı kaldırmak siyasal anlamda dönüşümler için gerekiyordu. Ancak geçmişin zihniyeti kültür normlarının derinliklerinde saklıydı. Alfabe, dil, tarih ve benzeri öğeler yüzyılların birikimi sonucu toplumda yer etmiş ve bu tür kültür normları kaldığı sürece de geçmişi sorgulamak o denli güç bir uğraş dönüşmüştü. Harf Devrimi bu alanda bir kopuşu, bir kırılma noktasını simgeliyordu.¹⁴²

Yazı değişimi ile hurafe ve batıl inançların yok olacağı, ortaçağ anlayışının (skolastik düşün) yıkılmaya yüz tutacağı düşünülmüştü.¹⁴³ Ayrıca Türk diline kişiliğini kazandırmak ve Doğu kültüründen uzaklaşmak, uygar Batı ile ilişkileri sıklaştıracak ve uygarlaşma aşamasını hızlandıracaktı.¹⁴⁴ Temelde amaç, dogmalara dayanmayan akılcı bir eğitimin yolunu açmaktı. Daha 22 Eylül 1924'te, Samsun İstiklal Ticaret Okulunda yaptığı konuşmada Mustafa Kemal amaçladığı akılcı eğitimi şu sözlerle tanımlıyordu:

“Baylar ulusal eğitimin ne demek olduğunu bilmekte artık hiçbir kuşku kalmamalıdır. Bir de ulusal eğitim temel olduktan sonra bunun dilini, yöntemini, araçlarını da ulusallaştırma zorunluluğu tartışma götürmez. Ulusal eğitim ile geliştirilmek ve yükseltilmek istenen geniş beyinleri, bir yönden paslandırıcı, uyuşturucu, gerçek dışı yararsız şeylerle doldurmaktan da titizlikle kaçınmak gerekir. Hoca efendi bir düşüncesini açıklamak için ‘vettini vezzeytuni’ ayetini kendince yorumladılar. İncir ve zeytin çekirdeğinden önemli sonuçlar çıkardılar. Birindeki çokluk, ötekiindeki teklik üstünde durdular. Ayetin anlamı bu mudur, değil midir? Bir şey diyemeyeceğim. Yalnız bir gezimde bir rastlantı olarak, bu ayetin ne demek olduğunu başka bir hoca efendiye sormuştum. Bunun için yarım saat kadar düşünmek gerektiğini söyledi. Ömrünü medresede din bilgileri öğrenmek ve öğretmekle geçiren bir insan, bir kitabın bir cümlesini, Türkçe anlatmak için böyle bir gereksinme ileri sürerse, ulus, yurttaş ne desin? Onun için baylar genç kuşağın kafasını yormadan, onun her şeyi almaya ve kolaylıkla sindirmeye elverişli beyni, gerçeğin izleriyle süslenmelidir.”¹⁴⁵

Hemen burada Sultan II. Abdülhamit'in bu konudaki talimatlarını öğrenmek, iki devlet adamı arasındaki farkı ortaya koyması açısından yararlı olacaktır:

“Umum mekteplerde programların tanzimi: Bir Müslüman çocuk kendi dini üzere imtihan vermedikçe sair şeylere teşebbüs etmemesi, Avrupa'nın bir takım muzır usullerinin mekteplerde bulunmaması, din ve vatanlarına muhabbetlerini ve milliyetlerini vikaye ettirecek derslerin programlara ilavesi muallimlerin dahi buna mütenasip olması.”¹⁴⁶

¹⁴¹ **Vakit**, 5.9.1928, s.1

¹⁴² Zafer Toprak, “Cumhuriyetin Kilit Taşı: Harf Devrimi”, **Toplumsal Tarih**, sayı 118, Ekim 2003, s. 68.

¹⁴³ Eyüp Eriş, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁴⁴ Eser Gürson, “50.Yılında Harf Devriminin Maddi Temelleri”, **Ulusal Kültür**, Ekim 1978, sayı. 2, s. 77.

¹⁴⁵ Vasfi Bingöl, **Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları**, Ankara, TDK, 1979, s. 39-40.

¹⁴⁶ Sultan II. Abdülhamid, **a.g.e.**, s. 262.

Halk kitleleri, tevekkül, kadercilik, yalan dünya, fani dünya inançları ile uyutulmuştur. Hele akli kullanmanın somutlaşması anlamına gelen yaratıcılıktan söz etmek, günümüzde bile yadırganmaktadır. Çünkü Allah'tan başka yaratıcı olmaz. Akli kullanma yoluna girmek için, Atatürk'ün “ Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” diyeceği günleri beklemek gerekmiştir.¹⁴⁷

Mustafa Kemal'e göre bilim ve teknik için sınır ve koşul yoktur. İslam dini bu yüce buyruğu kapsadığı için dinlerin en yetkinidir. Bilim ve tekniği puta tapanların ülkelerinde hatta Çin'de bile aratır. Hiçbir tutarlı kanıta dayanmayan birtakım geleneklerin, inanışların korunmasında ayak direyen ulusların ilerlemesi çok güç olur, belki de hiç olmaz. Yükselmeye bağları ve koşulları aşamayan uluslar, yaşamı usa ve gerçeklere uygun olarak göremez; yaşamın temel ilkelerini geniş bir açıdan gören ulusların egemenlik ve boyunduruğu altına girmekten kurtulamaz.¹⁴⁸

Bu görüş farkı, Osmanlı Devleti ile yeni Türkiye Cumhuriyeti arasındaki temel farktır aynı zamanda. Nitekim Mustafa Kemal, Cumhuriyetin ilanı ile yapılan siyasal devrimden sonra halifeliğin kaldırılması, öğretimin ve yargı kurumlarının birleştirilmesi, tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması, medeni kanun, uluslararası takvim ve saatin benimsenmesi gibi olaylarla bu farkı daha da belirginleştirmiştir. Nihayet 10 Nisan 1928'de Anayasada değişiklik yapılarak İslam'ın resmi devlet dini olduğunu yazan madde çıkarılmıştır. Böylece Cumhuriyet öncesi dönemin geleneksel Batı karşıtlığı düşüncesinden ve söz konusu gerilimden kurtulması Atatürk devrimleriyle aşılmış, Türk toplumu Batı uygarlığını benimseme yolunda önemli adımları büyük ölçüde tamamlamıştır.¹⁴⁹

Görselliğin her yönüyle damgasını vurduğu XX. yüzyıla Türkiye'nin katılımı sembolik anlamda kılık kıyafet devrimiyle olmuştur. Fotoğrafın yaygınlaşmasının önemli rol oynadığı bu dönemde Türkiye'de yeni görsel sanat anlayışları yoktur. Osmanlıda, resmin bir ölçüde İslam dininin etkisiyle geri planda tutulduğu düşünülürse yazı hemen hemen her türlü görsel etkinlikte ağırlıklı unsurdur. Bu yüzden Osmanlı güzel sanatlarında hat sanatının ayrı bir yeri vardır. Yeni Türkiye Cumhuriyetinde resim, heykel ve benzeri görsel Batı sanatı uygulamaları ise henüz başlangıç aşamasındadır. Cumhuriyet tüm dünyada gözlenen bu dönüşüme kendi çapında köklü bir değişimle katkıda bulunmuştur. Görselliğin en güçlü ifadesi alfabe olduğuna göre, yapılması gereken de Harf Devrimidir.¹⁵⁰

Kendine özgü güzelliği bir yana bırakılırsa, Türkçe yazmak için Arabî-Farisî bir alfabeyi tercih etmek lehine söylenecek bir şey yoktur. Elif de dahil olmak üzere hepsi sessiz harflerden oluşan, ya da bazı harfleri Türkçede olmayan sesleri temsil eden bu alfabe, Osmanlıca yapılan telgraf haberleşmesinde de zorluk yaratmaktadır. Sonuç olarak alfabe değişikliği gerekli olup böylece Türkiye'nin İslami Doğu ile olan bağları koparılacak, gerek ülke içinde, gerekse Batı dünyasıyla olan iletişimi kolaylaşacaktır. Dolayısıyla bu değişim sözcük seviyesinde, Türkçe bir bilgisayar konuşma sentesayzırı için gerçeğe dönüşmüş bir rüyadır.¹⁵¹

Diğer önemli bir gerçek de şudur: Osmanlıca yüzyıllar boyunca bu toplumun yazı dili olarak kalmış olmasına rağmen, halkın büyük çoğunluğu bu yazı diliyle hiçbir zaman bir

¹⁴⁷ Fehmi Yavuz, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁴⁸ Vasfi Bingöl, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁴⁹ Niyazi Berkes, **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul, Yön Yayınları, 1965, s. 108.

¹⁵⁰ Zafer Toprak, **a.g.e.** s. 68.

¹⁵¹ Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı- Türk Dil Reformu**, Çev: Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2004, s. 54.

bağlantı kurmamış; ancak kökleri çok derinlere inen bir sözlü uygarlığı sürdürmüştür. Türkçenin bir kültür dili haline getirilmesi, sözlü bir uygarlıktan yazılı bir uygarlığa geçmesi ile mümkündür. Tahsin Yücel'e göre bu sözlü Türk kültürünün yarattığı evrensel değerler başka kültürlerin yarattıklarından aşağı kalmadığına, bütün Osmanlı yazısı bir Dede Korkut ya da bir Yunus Emre doluluğunda ve derinliğinde tek sanatçı çıkaramadığına göre bunun gocunulacak bir yanı da yoktur.¹⁵²

Ayrıca laikliğin gündeme gelişi Harf Devrimini de bir anlamda zorunlu kılmaktadır. Din ve devlet işleri ayrışırken dinle bütünleşmiş bir yazı türü de değişime uğramalıdır.¹⁵³ Dinin siyasal alanın dışına itilmesi, aynı zamanda din adamlarının kullandığı dilin de geriletilmesi anlamına gelmektedir. Mustafa Kemal laik bir toplum oluşturulmadan Batılılaşma ve demokratikleşmenin mümkün olmayacağını bilmektedir. 1938'de Georges Duhamel Atatürk'ün bu yaklaşımını şöyle değerlendirecektir:

*“Kendisine haklı olarak Atatürk, yani Türklerin atası denilen Mustafa Kemal, beslediği umutları, giriştiği işleri, bir yaygara konusu yapmaksızın işlemiştir. Onun içindir ki bu göz kamaştırıcı eserin büyüklüğü bazılarınca gereği gibi kavranamamıştır. Bu eser İngiliz, Fransız ve Rus devrimlerinin başardıklarından bambaşkadır. Örneğin hiçbir dil, yazı gibi toplumlara kişilik kazandıran alanlara el atmamıştır. Ne Cromwel, ne Robespiyer, ne Lenin, ne de ondan sonra gelenler, çekip çevirdikleri ulusların bilim felsefesini, düşünme yöntemlerini, kısacası bütün bir alinyazısını değiştirebilme yükünü omuzlarına alamamışlardır.”*¹⁵⁴

Uygarlığın yönü Batı, yöntemi Batılılaşma olduğuna göre, yabancı bir kültüre dayanan Arap Alfabeti ve maddi ve manevi dünya olaylarını dini temellere dayandıran dünya görüşü terk edilmeli, uzun çabalarla bir türlü elde edilemeyen okuryazarlık, ulusal bir düzenleme ile sağlanmalı, böylece yüzyıllarca sözlü-kültür aşamasında tutulup sömürülen halk yazılı-kültür aşamasına ulaştırılmalıydı. Böylece her yurttaşa aydınlanmanın yolu açılmış olacaktı.

¹⁵² Tahsin Yücel, **a.g.e.**, s. 158.

¹⁵³ Zafer Toprak, **a.g.m.**, s. 70.

¹⁵⁴ Ali Dündar, “Bağımsızlığın Simgesi Türkçemiz”, **Türk Dili**, Mayıs- Haziran 1988, sayı. 6, s. 20.

İkinci Bölüm

HARF DEVRİMİ VE UYGULANIŞI

I. HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

A. ALFABE SEÇİMİ KONUSUNDA ÇEŞİTLİ ÖNERİLER

Genellikle basında olmak üzere aydınlar ve dil bilimcileri arasında başlangıçta dil tartışmaları olarak başlayan, sonra harflerin ıslahının gerekliliği konusuna, ardından da tümüyle yeni bir harf sistemi aramaya dönüşen bu tartışmaları gruplarsak önerileri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- 1- Arap Alfabetini kullanmaya devam etmek
- 2- İslamiyet'ten önce kullanılan Orhun ya da Uygur Alfabetine dönmek
- 3- Latin harflerini kabul etmek
- 4- Yeni bir alfabe yaratmak

Teklifleri daha iyi değerlendirebilmek için Türklerin kullandığı alfabelere kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

Türkler dillerini Kuman yazısı da dahil edilirse on sekiz kez farklı biçimde yazılaştırmayı denemişlerdir. Bunları kronolojik olarak sıralarsak: Göktürk Alfabeti, Tibet Alfabeti, Çin Alfabeti, İbrani Alfabeti, Süddi Alfabeti, Brahmi Alfabeti, Nasturi-Süryani Alfabeti, Mani Alfabeti, Uygur Alfabeti, Peçenek Alfabeti, Arap Alfabeti, Passe-Pa Alfabeti, Yunan Alfabeti, Ermeni Alfabeti, Latin-Slav Alfabeti, Kiril Alfabeti ve Latin Alfabeti.¹⁵⁵

Bu çok sayıda alfabe arasından en uzun süreli kullanılanlar Göktürk, Uygur, Yunan ve Arap alfabeleri olmuştur.¹⁵⁶ Bu alfabelerin önemli özellikleri şunlardır:

1-Orhun-Yenisey (Göktürk) yazısı: V-VI ile IX-X. yüzyıl arasında Yenisey Kırgızları ve Göktürkler tarafından kullanılmıştır. Sert yüzeyler üzerine yazılmaya elverişli, düz çizgilerden oluşan ve bitişik yazılamayan Yenisey harflerinin sayısı yüz elli kadarken, Göktürk Alfabetinde otuz sekiz harf vardır. Dördü sesli olan bu harfler sağdan sola ve yukardan aşağıya yazılabilir. Bu yazının harfleri bugün hala Anadolu kilim ve halılarında motif olarak dokunuyor. Konya, Niğde ve Kayseri'deki Selçuklulardan kalan binalarda da aynı motiflere rastlamak mümkündür. (Ek: 1)

¹⁵⁵ Agop Dilaçar, "Alfabe Devriminin 39.yılı Dolayısıyla", **Türk Dili**, 1967, sayı. 194, s. 141.

¹⁵⁶ Agop Dilaçar, **Türk Diline Genel Bir Bakış**, Ankara, 1964, s. 170-174; Talat Tekin, "Tarih Boyunca Türkçenin Yazısı", **Ulusal Kültür**, Ekim 1978, sayı. 2, s. 17.

2-Uygur Yazısı: VIII-XV yüzyılda kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut'un belirttiğine göre on sekiz harften oluşur. Harfler kelimenin başında, ortasında ve sonunda üç ayrı şekilde yazılır. Üç sesli harfi olup, sağdan sola doğru yazılan yazı, birkaç harf hariç birbiriyle bitişir. Fatih Sultan Mehmet'in, Uzun Hasan'a karşı elde ettiği zaferi beyliklere duyurmak için yazdırdığı yarlık bu harflerle yazılmıştır. (Ek: 1)

3-Arap Yazısı: XI-XV. yüzyıl arasında kullanılmıştır. Eski yazı, İslam yazısı, Arap harfli Türk yazısı da denilen bu yazıda harfler kelime başında, ortasında ve sonunda farklı şekillerde ve birkaç harf dışında genelde bitişik yazılır. Sağdan sola yazılan ve bol işaretli bir yazı olan Arapça, sessiz harfler üstüne kuruludur.

4-Yunan Yazısı: XV-XX yüzyıl arasında Türkleşmiş Rumlar veya Hristiyanlaşmış Türkler tarafından kullanılmıştır. Yirmi üç harften oluşur, nokta ve işaretlerle harf sayısı artırılır. Bu harflerle yazılan ilk eser, Fatih Sultan Mehmet'in adamı olarak İstanbul Patrikliğine seçilen Gennadios Skolarios'un yazdığı Gonnadios İtikadnamesi adıyla bilinen kitaptır. Yunan harfleriyle çıkan ilk Türkçe gazete ise 1851'de çıkan ANATOLIA gazetesidir. İstanbul Silivrikapı Balıklı Rum Mezarlığında 1818-1897 yıllarına ait pek çok mezar taşında da bu yazı görülebilir. Yunanca da Türkçe gibi sesli harflere yaslandığından, bütün dünya dillerine uyar. Yunan harflerinin, Etrüsk harflerinden doğma torunu, Latin harfleridir.

5-Ermeni Yazısı : XV-XX yüzyıl arasında Türkiye'deki Ermenilerle, anadili Türkçe olan dışarıdaki Ermeniler tarafından kullanılmıştır. Otuz sekiz harfi vardır. Soldan sağa doğru yazılır. Ceride-i Havadis, 1840 yılında çıkarılan Ermeni harfli Türkçe gazetedir. İlk Türkçe roman, 1851 yılında Vartan Paşa tarafından İstanbul'da yaşayan ve günlük hayatlarında Türkçe konuşan Ermeniler için yazılmış “ Akabi Hikayesi” dir. Kendi kadim lisanları onlara güç ve yabancı geldiği için, Arap harflerini de güç söktükleri için bu roman Ermeni harfleriyle yazılmıştır.¹⁵⁷

6-Latin Yazısı: Önce 1917-1940 yılları arasında Rusya'daki Türkler tarafından kullanılmıştır. 1928'den itibaren Türkiye Türklerinin resmi yazısı olmuştur. Latin harfleri Hristiyanlık öncesi pagan halkların yazısı olarak kullanılıyordu. Bu bakımdan belli bir dinin simgesi değildir. Ulusal bir yazı da değildir, çünkü ulus olma bilincinden önce vardı. Rönesans ve aydınlanma ile birlikte, bilim ve edebiyatın yazısı oldu. Gutenberg ile evrensel nitelik kazanan bu yazı, Batı uygarlığının simgesi haline geldi. Soldan sağa doğru yazılan bu yazı 1972-1973 yılına kadar Bulgaristan Türklerince de kullanılmış, fakat daha sonra Kiril harflerine geçilmiştir.¹⁵⁸

Türklerin kullandığı 17-18 alfabeden uzun süre kullanılanları yukarıda kısaca anlatılarak harf tartışmalarının daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir. Tarihte Türkler kadar çok alfabe değiştiren bir millet daha var mıdır sorusunu akla getiren bu sayı , hemen ardından bir diğer soruyu doğuruyor. Alfabe neden değiştirilir? İlk akla gelen sebep başka bir milletin egemenliği oluyor. Ulus kavramıyla birlikte ortaya çıkan sömürge kavramı, gerek bağılılığın göstergesi olarak, gerekse de zorunlu olarak alfabe değişikliğini de ortaya çıkarıyor. İngilizce ve Fransızca dilleriyle birlikte bazı Afrika ve Asya ülkelerinde Latin harflerinin kullanılması bu şekilde olmuştur. Bu sosyal durum değişikliğinin ardından, din değişikliği de alfabe değişikliğini gerekli kılabilir. Din değiştirme olayı isteğe bağlı olabileceği gibi baskıyla

¹⁵⁷ Vartan Paşa, **Akabi Hikayesi**, Haz: A.Tietze, İstanbul, Eren Kitapçılık, 1991, s. IX.

¹⁵⁸ Agâh Sırrı Levend, **a.g.e.** s.; 3, Mustafa Canpolat, “Türk Abeceleri”, **Cumhuriyet**, 1.11.1978, s. 2; Talat Tekin, “Tarih Boyunca Türkçe'nin Yazısı”, **Ulusal Kültür**, Ekim 1978, Sayı 2, s. 18- 34; Muharrem Ergin, **a.g.e.**, s. 310.

da olabilir. İslamiyetle birlikte Arap harflerinin yayılması böyle olmuştur. Daha az rastlanmakla birlikte bir diğer neden kültür ve medeniyet değiştirme isteği olabilir. İlim ve teknolojiye ileri gitmiş gelişmiş ülkeler, geri kalmış ülkelerde öykünme ve çağdaşlığı yakalama arzusu uyandırarak, alfabe değişikliği düşüncesini de gündeme taşıyabiliyor. Türkiye’de olduğu gibi.

B. DİL ENCÜMENİ’NİN TEKRAR KURULMASI VE ÇALIŞMALARI

Daha önce de belirtildiği gibi, 1926 yılında Maarif Vekâletinin bütçesinin görüşülmesi sırasında yasal bir dil heyeti kurulmuştu. Ancak uzun süre varlığı süren bu heyet bir faaliyet göstermedi. 1927 sonları ile 1928 yılı başlarında artık Latin harfleri temeline dayalı çeşitli Türk Alfabeti projeleri ve önerileri ortaya atılmaya, hatta uygulanmaya başlanmıştı. Çeşitli gazeteler bu kişisel denemelere yer vermişti. Asıl komisyonun kuruluşu ise, 1928 Mayıs’ında olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa için de zamanı gelmiş olmalıydı. Çünkü konunun Meclise taşınması onun bilgisi olmadan düşünülemezdi. Nitekim M. Emin Erişirgil’e göre o sırada İstanbul’da bulunan Gazi, Maarif Vekili Necati Bey’i, İstanbul’a çağırarak, kendi önerdiği Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Ruşen Eşref ve Ahmet Cevat gibi birkaç ismin içinde olacağı bir komisyonun hemen kurulması için emir vermiştir.¹⁵⁹ Böylece uzun süredir gerçekleştirilmesi düşünülen büyük proje başlatılmıştır. Mustafa Kemal bu bekleme sürecinin gerekçesini şöyle anlatmıştır:

*“Eğer ben size bu meseleyi ancak son senelerde düşündüm dersem sakın inanmayınız. Ben ta çocukluğumdan beri bu davayı düşünmüş bir adamım. O toplantıda vermiş olduğum gayr-i kati cevabımı anlamak isteyenlere şu izahı vermek isterim. Ben basit bir adamım, yani ben düşündüklerimi önce milletimin arzusunda, ihtiyaç ve iradesinde görmeyi şart sayan ve bunu gördükten sonra ancak tatbiki ile kendini mükellef bilen bir adamım.”*¹⁶⁰

Gerçekten aynı günlerde, Mustafa Kemal’in emirleri doğrultusunda 20 Mayıs 1928’de, Milli Eğitim Bakanlığı’ndan Başbakanlığa bir yazı yazılarak “*Lisanımızda Latin harflerinin suret ve imkan-ı tatbikini düşünmek üzere bir heyet teşkilinin gerekli olduğu*” bildirildi. Önerilen heyet üyelerinin listesinin de bulunduğu bu teklif 23 Mayıs günü toplanan Bakanlar Kurulu’nda aynen kabul edildi ve 27 Mayıs’ta Milli Eğitim Bakanlığı’ndan gereğinin yapılması istendi.¹⁶¹

Onaylanan dil heyetinin yazar, öğretmen, diplomat ve politikacılardan oluşan , bazıları Mustafa Kemal tarafından belirlenen üyeleri şunlardı: Bolu Mebusu Falih Rıfkı (Atay), Manisa Mebusu Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Afyon Mebusu Ruşen Eşref (Ünaydın), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil Kürsüsü Öğretmeni Ragıp Hulusi (Özdem), aynı

¹⁵⁹ M. Emin Erişirgil, **a.g.e.**, s. 216.

¹⁶⁰ Ahmet Cevat Emre, **İki Neslin Tarihi, Mustafa Kemal Neler Yaptı**, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1960, s. 316.

¹⁶¹ Faik Reşit Unat, **a.g.m.**, s. 728.

üniversitenin Eski Diller Öğretmeni Ahmet Cevat (Emre), Galatasaray Lisesi Edebiyat Öğretmeni Fazıl Ahmet (Aykaç), Hariciyeci İbrahim Grandi (Grantay), Maarif Vekâleti Talim Terbiye Dairesi Reisi Mehmet Emin (Erişirgil), aynı dairenin azası Mehmet İhsan (Sungu).

Yeni harflerin saptanması için oluşturulan kurula *Dil Heyeti* adının verilmesi bile, alfabe sorununun aslında dil sorunu olduğunu göstermekteydi. Yeni alfabenin kabulü ile Türkçe'nin özleşmesi ve Türkçe sözcüklere önem verilmesi yolunda büyük bir adım atılmış oluyordu. Birkaç ay sonra yeni bir Türkçe sözlük hazırlamak amacıyla yapılan toplantıda konuşan İnönü'nün sözlerinden bu anlaşıyordu. İnönü, yabancı dillerin etkisinde kalan Türkçe'nin durumunu sınırları açık bir yurda benzetmiş ve gerekli önlemler alınmazsa böyle batı kaynaklı sözcüklerin dile dalacağına dikkati çekmişti. Konuşmanın dikkat çeken tarafı ise Başbakanın o güne kadar alışılmamış biçimde Öztürkçe sözcükler kullanmasıydı.¹⁶²

1928 Mayısı sonunda Vakit Gazetesinde yedi aydır “Muhtaç olduğumuz Lisan İnkılâbı” başlığı altında yayımlanan yazıları nedeniyle komisyona davet edildiğini düşünen Ahmet Cevat (Emre), bunun bizzat Gazi'nin isteği olduğunu öğrendiğinde çok heyecanlandığını belirterek şunları söylüyordu:

*“...Mütevazı bir düşünüş işçisi gibi ceketsiz, krem rengi gömleğinin açık ve devrik yakasından uzanan eşsiz baş, dikkatin en olağan üstü ifadesiyle bizi dinliyor. Sualler soruyor, uzman raporlarının en özel noktalara temas eden yerlerini kendi bulup bize okuyor, fikirlerimizi topluyor, bulduğumuz formülleri kelime kelime inceliyor; daha açık, halkın diline daha yakın formüller istiyor, bizzat arıyor ve buluyordu. Halkın kulağına daha munis gelecek kelimeleri kolaylıkla bulup kullanıyordu; fakat yine heyetin çalışmalarına teşekkür ediyor ve naçiz broşürümden (Muhtaç olduğumuz Lisan İnkılâbı) ‘pek çok istifade ettiğini’ söylemek büyüklüğünde bulunuyordu. Belli idi ki yıllardan beri buna dair yazılan her şeyi, son zamanlarda aldığı raporları -mektep gramerlerine kadar- dile ait bütün yazıları okumuştı. Meselenin bütün inceliklerini kavramıştı. İmkânların hepsini ölçmüş, tartmıştı ve şüphesiz en mümkün olanı yüksek bir sezîşle keşfetmişti.”*¹⁶³

Mustafa Kemal, heyet çalışmalarının amacını ve kapsamını belirten görüşlerini açıklayarak 4 Haziran 1928'de İstanbul'a gitti. Heyetin kuruluşu ve ilk toplantısını 26 Haziran'da yapacağı, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde 10 Haziran'da yayımlandı. 13 Haziran'da Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati denetim gezisine çıktı.

Dil Encümeni ilk toplantısını 26 Haziran 1928'de Milli Eğitim Bakanlığı'nda yaptı. Heyetin yapacağı ilk iş Mustafa Kemal tarafından belirlenmişti ve Falih Rıfkı (Atay) tarafından komisyona bildirildi. Yazı değiştirmek doğru mudur, değil midir tartışılacak, sonra yeni alfabenin harfleri belirlenmeye başlanacaktı.¹⁶⁴ Fakat daha işin başında heyette tartışmaların çıkmaması için, heyet başkanlığı görevini yürüten Mehmet Emin (Erişirgil), bu tartışmanın harflerin belirlenmesinden ve bu harflerle Türk gramerinin alacağı şeklin görülmesinden sonra yapılmasının daha uygun olacağını belirtti. Teklifin çoğunluk tarafından kabul edilmesinden sonra, heyet Alfabe ve Gramer Komisyonu olarak ikiye ayrıldı. Alfabe

¹⁶² Şerafettin Turan, *Atatürk ve Ulusal Dil*, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, 1998, s. 33- 34.

¹⁶³ Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi, Mustafa Kemal Neler Yaptı*, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1960, s. 325.

¹⁶⁴ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2004 , s. 477.

Komisyonu çalışma saatlerini belirleyerek yeni harflerin tespitine başladı.¹⁶⁵ Bu tespitte önceden belirlenen prensiplere uyuldu. Buna göre alfabede çift harf bulunmayacak, milli bir Türk Alfabesi olacak, seslerin uluslararası değeri korunacak ve işaretli harflere mümkün olduğunca az yer verilecekti.¹⁶⁶

1927–1928 öğretim döneminde *Halk Dershaneleri ve Konferansları Nizamnamesi* hazırlandı ve 19 Temmuz 1928’de Resmi Gazete’de yayımlandı. Bu talimatname daha sonra hazırlanacak olan Millet Mektepleri Talimatnamesinin temelini oluşturdu. Bu talimatnameye göre halk dershaneleri iki grup altında toplanmıştı. Birinci grupta, eğitim yaşını geçmiş, hiç okuma yazma bilmeyenler eğitim görecekti. İkinci grupta ise konferanslar verilecekti. Okuma yazma bilenlere yönelik bu uygulama, Maarif eminlikleri tarafından bölgelerinde her üç ayda bir defa, halk terbiyesine dair yayımlanacak yayınlarla desteklenecekti. Ziraî, iktisadî, medenî bilgiler ya da ev idaresi, çocuk eğitimi ve sağlık konularında hazırlanacak; bu yayınlar dergi, mecmua, broşür şeklinde olabilecek, bir örneği de Vekâlete gönderilecekti. Latin harflerinin kabulünden önce atılan bu önemli adım sonucunda, talimatnamenin öngördüğü şekilde yayınlar yapılmış, ilginç halk kitapları hazırlanmıştır.¹⁶⁷

Alfabe Komisyonu her gün sabah ve akşam toplanarak çalışmalarını sürdürürken, Mustafa Kemal’de Dolmabahçe’de bu konuyla ilgili çalışmalarını sürdürüyordu. O günlerde kendisiyle görüşen Başbakan İsmet İnönü, projenin tamamlandığı günlerde Ankara’ya döndü ve komisyonun 17 ve 19 Temmuz toplantılarına katılarak bazı önerilerde bulundu. Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde gezi ve incelemelerini tamamlayan Milli Eğitim Bakanı da, 10 Temmuz’da İstanbul’a döndü ve Dolmabahçe çalışmalarına katıldı. 12 Temmuz’da, Yeni Türk Alfabesi olarak hazırlanan projenin tamamlandığı Anadolu Ajansı ve basın aracılığıyla kamuoyuna duyuruldu.¹⁶⁸ Gazeteler komisyonun hazırladığı alfabeği kesinleşmiş kabul ederek *alfabe projesi*, *yeni alfabe* ve *yeni harf nasıl olacaktır* başlığı altında yayınladı.¹⁶⁹

İstanbul’da bulunan Almanya Büyükelçiliğinden Alman Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen Temmuz 1928 tarihli yazıda, komisyonun bir üyesinden alınan bilgiye göre, birkaç Macar ve Latin harfi dışında Alman Alfabesinin tercih edileceği bildiriliyordu.¹⁷⁰

Sonuçta İtalyan, Fransız, İngiliz, Alman, İspanyol, Portekiz, Romen, İsveç, Fin, Macar, Polonya, Çek, Hırvat ve Arnavut alfabeleri incelenerek kırk bir sayfalık bir rapor ve ilişinde bir alfabe hazırlandı.

İbrahim Grandi tarafından hazırlanan *Alfabe Raporu* şu cümlelerle başlıyordu:

“Latin harflerinin tatbiki imkânını düşünmek üzere teşekkül edip 26 Haziran 1928’de mesaisine başlamış olan heyetimiz, doğrudan doğruya bugünkü müşterek ve edebî lisanımızın istinat ettiği ince ve mütekâmil İstanbul konuşma dilini esas ittihaz ederek, bu dile nazari ve ameli cihetlerden en uygun ve elverişli bir alfabe vücûda getirmeye çalışmıştır. Bu maksatla iptida Latin harflerinin aslı değerini istimal edildikleri Avrupa milletleri nezdinde uğramış oldukları tebeddülleri tetkik ederek, bugün mezkur harfleri Türkçeye ne suretle tatbik etmenin

¹⁶⁵ Mehmet Emin Erişirgil, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁶⁶ Falih Rıfkı, *Milliyet*, 22.9.1928, s. 1.

¹⁶⁷ Firdevs Gümüşoğlu, *a.g.e.*, s. 81, 82.

¹⁶⁸ *Milliyet*, 13.7.1928, s.1.

¹⁶⁹ *Vatan*, 31.7.1928, s. 1; *Milliyet*, 2.8.1928, s. 1,

¹⁷⁰ Nevzat Gözaydın, “Alman Belgelerinde Harf Devrimi”, *Tarih ve Toplum*, Kasım 1994, sayı. 131, s. 262.

münasip olacağını azami dikkat ve itina ile düşünmüş, saniyen bazı umdeler tespit ederek bunların mümkün olduğu kadar usuli bir tarzda tatbiki suretiyle aşağıda arz edeceğimiz harfler sistemine vasıl olmuştur."¹⁷¹

Rapor sekiz bölümden oluşuyordu:

1- Türk dilindeki seslerin miktarı ve keyfiyetleri

2- Latin Harflerinin savti kıymetleri

3- Avrupa'da kullanılan Latin asıllı alfabelerdeki harfler: Latin, İtalyan, Rumen, İspanyol, Portekiz, Fransız, İngiliz, Alman, İsveç, Fin, Macar, Polonez, Çekoslovak, Hırvat, Arnavut, Azerbaycan, sair Sovyet İttihadı Türkleri.

4- Bu alfabelerdeki harflerin şekilleri ve savti kıymetleri (tablo)

5- Türkçeye mahsus Latin harflerinin seçilmesi ve bu konuda uyulan esaslar

6- Muhtelif alfabelerdeki çift harfler, işaretli harfler, Latin Alfabesine eklenmiş harfler (tablo)

7- Türk Alfabesini teşkil eden harflerin çeşitli dillerde karşılıkları (tablo)

8- Tespit edilen yeni harflerin vasıfları, dilimiz bünyesine uygun gelme, ses unsurları arasında iltibasa yer vermeme, diğer seslerle olan tenazuru muhafaza etme, tamamıyla ulusal olma, gerek okuma ve gerek yazma konusunda sade, açık ve kolay olma, klişe halinde olmama, imlada iltibası kaldırma, bedii olma.¹⁷²

Türlü dillere uygulanan harf şekillerinde c,ç,ş,j gibi sesler, ikili (Diagraphe; ch, sh, sz, cs, yh gibi), üçlü (Trigraph; sch, tch gibi), hatta dördü (Tetragraphe; tsch, dsch, szcz gibi) sesler olduğu halde; komisyon tek harfli (Monographe) yazı sistemini kabul etmiştir. Bazı Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinde, c,s,z gibi harflerin üzerinde bulunan ayırt edici işaretler (Diacritique) yerine, harflerin altına konulan *Cédille* esası tercih edilmiştir. "Ş" sesi için Rumenler, "ç" sesi ise Arnavutlar öncüdür. "C", "ç" sesleri Azerbaycan Alfabesinde de vardır. "J" sesi Fransızcadan alınmıştır. Yumuşak veya okunmaz ğ, Let yazısında damaksıl g için kullanılan üstü virgüllü g'yi, "ı" harfi de Azeri Türklerinin aynı ses için 1922'de kabul ettikleri benzer işareti hatırlatmaktadır. Klasik Latin Alfabesinde kullanılan beş vokali yetersiz olduğu için Almanların kullandığı "ö" ve "ü" de alınmış, "I" alfabeye en son eklenmiştir. Bu nedenle Kanuna eklenen levhada yeri "i" den sonradır.¹⁷³

Falih Rıfkı, Fazıl Ahmet, Ruşen Eşref, Ragıp Hulusi, Ahmet Cevat, İbrahim (layiha muharriri), Yakup Kadri, Mehmet Emin ve Mehmet İhsan'ın imzaladığı komisyon raporu şu şekilde bitiyordu: " *Bu harflerle ne suretle yazıldığını göstermek için şekliyat sarfindan sonra birtakım metinleri diziyoruz. Filhakika yeni imlamızdaki hususiyetlerin mahiyeti Sarf Raporunun kiraatinden sonra anlaşılabilir.*"¹⁷⁴

¹⁷¹ Agâh Sırrı Levend, **a.g.e.**, s. 401.

¹⁷² M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁷³ Agop Dilaçar, "Alfabemizin 30. Yıldönümü", **Türk Dili**, 1.8.1958, Cilt: VII, sayı. 83, s. 540.

¹⁷⁴ M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 63.

1 Ağustos 1928’de Dolmabahçe’de Mustafa Kemal’e sunulan raporda yer alan ilk alfabe şöyleydi:

a,b,c,ç,d,e,f,g,h,ı,i,j,k,l,m,n,o,p,q,r,s,ş,t,u,v,w,x,y,z

Görüldüğü gibi bu alfabede ğ,ö,ü harfleri yer almazken q,w,x harfleri yer almıştı.¹⁷⁵

Gramer Raporu’na gelince, Türk gramerinin alacağı şekli yazma görevini üstlenen Ahmet Cevat, heyetin çalışmaya başladığı günden sonraki kırk sekiz saat içinde raporu hazırlamıştı. Uzun zamandan beri bu işle uğraştığı anlaşıyordu. Gramer konusunda alınan karar, mümkün olduğunca sözcüklerin konuşulduğu şekilde yazılmasıydı. Oysa bu yazış şekli eski imlaya uymuyordu. Fonetik kurallara uymak için bazı harflerin değişmesi gerekiyordu. Örneğin “gelmişdir” yerine “gelmiştir” demek gibi. Yani “d” yerine “t”, ya da “b” yerine “p” gelecekti. Bu durum karşısında ya eski imla şekli korunacak ve böylece eski harfleri bilen nesle kolaylık gösterilecekti ki bu fonetik esastan ayrılma ve gelecek nesillere türlü kaideleri öğretme zorunluluğuna yol açacaktı; yahut da eski neslin güçlüğe katlanması göze alınıp, yeni nesillerin işi kolaylaştırılacaktı. Dil heyeti ikincisine karar verdi.¹⁷⁶

Gramer Hakkındaki Raporda kullanılacak işaretler bölümünde “uzatma” (^) ve “kesme” (‘) olmak ve yabancı asıllı kelimelerde kullanılmak üzere iki işaret vardı. Bu işaretlerin hangi amaçla ve nasıl kullanılacağı yeni harflerle yazılan örneklerle anlatılmıştı: îman, dârülfûnun, âlî, ta’mir, mes’ud, tama’, te’mîn gibi.¹⁷⁷

Mustafa Kemal Paşa çalışmaları yakından takip etmek ve hızlandırmak için komisyonu İstanbul’a çağırdı. Raporu Mustafa Kemal’e sunan Falih Rıfkı, Çankaya adlı eserinde o günü şöyle anlatıyor:

“ Komisyon Alfabetesini İstanbul’da Atatürk’e ben getirdim . Uzun uzun tetkik etti. Atatürk bana sordu :

-Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?

-Bir on beş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa mühletli iki teklif var. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretiliecektir. Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler içinde tedrici bazı usuller düşünülmüştür.

Yüziime baktı:

-Bu ya üç ayda olur ya hiç olmaz, dedi.

Hayli radikal bir inkılâpçıyken ben bile yüziüne bakakalmıştım.

-Çocuğum dedi, Gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir harp, bir iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazıda Enver’in yazısına döner. Hemen terk olunuverir.”¹⁷⁸

Süre konusunda şaşkınlığını dile getiren sadece Falih Rıfkı olmamıştı. Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi, yeni harflerin uygulanması konusunda gazetelerde yer alan haberleri acele davranışlar olarak değerlendiriyor, Ankara basınının Bakanlar Kurulu kararlarının yeni

¹⁷⁵ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 62.

¹⁷⁶ M. Emin Erişirgil, a.g.e., s. 34.

¹⁷⁷ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 63.

¹⁷⁸ Falih Rıfkı Atay, a.g.e., s. 479.

harflerle yazılacağını bildiren yazısına karşın, İstanbul basınında okulların açılışının ertelenebileceğinin yazıldığını örnek olarak gösteriyordu. Yeni harflerin henüz alfabesi, grameri, sözlüğü bile yazılmamışken, yeni harflerle ders kitapları basılmamışken, bu tarz haberlerin çıkmasını doğru bulmadığını belirtiyordu. Yunus Nadi, tüm bunların gerçekleştirilmesi durumunda dahi; bugünden yarına uygulamaya geçmeyi gereksiz ve acele buluyor, bu işte kabul edilebilir bir kolaylık içinde çabuk yürümeyi öneriyordu.¹⁷⁹ Oysa halk zaten Latin harflerine gazetelerde yer alan yabancı mallarına ait reklâmlardan aşinaydı. Bu reklâmlar özellikle ilaç, tıraş bıçağı, süt tozu, çikolata, kakao, çorap, losyon ve makine reklâmlarıydı.(Ek: 4) Ayrıca halk, posta damgalarında da bu harfleri görüyordu.

3 Ağustos 1928 tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan küçük bir sütun, insanları daha da şaşırtacak nitelikteydi. Kapladığı yere oranla etkisi tartışılmayacak kadar büyük olacak bu küçük yazı şöyle diyor:

*“Gazi geçenlerde yeni harfleri kabul ve tatbikinden bahs edilirken etrafında bulunanlara şöyle dedi: Büyük taarruza karar verdiğim zaman İsmet Paşa’ya göreceksin neler olacak demiştim, şimdi size söylüyorum, göreceksiniz neler olacak.”*¹⁸⁰

İstanbul’a giden heyet Galatasaray Lisesi’nde çalışmalarını sürdürdü. Bu çalışmalar akşam ve geceleri de Dolmabahçe’de Gazi ile birlikte gözden geçiriliyordu. Komisyon üyelerinden Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu çalışmalardan şöyle söz ediyor:

*“Harekete geçen alfabe komisyonunda çeşitli görüşler ortaya atılıyor tartışmalar yapılıyordu. Çoğu zaman bu tartışmalarda bir görüş birliğine varmak mümkün olmuyordu. İşte o zaman mesele Atatürk’e açılıyor, onun bütün karışık işleri yalınlaştıran, apaçık bir hale koyan duru zekâsı bunları aydınlığa kavuşturuyordu. İmla konusunda ortaya çıkan birçok anlaşmazlıklar Atatürk’ün eliyle sonuca bağlanmıştır. Atatürk kabul edilecek alfabenin gereksiz yüklerden arınmış, en kısa zamanda öğrenilebilecek bir imlası olmasını istiyor, dil işleriyle çok yakından ilgileniyordu.”*¹⁸¹

Çalışmaları ve tartışmaları izleyen Atatürk özellikle imla raporundaki işaretlerin çoğunu gereksiz bularak atmış, yalnız aynı yazılıp farklı anlamları olan kelimeleri ayırt etmek için (') işaretinin kullanılmasını uygun bulmuştur. (tab'an= yaradılışça, taban=zemin de olduğu gibi.) (^) işaretine ise uzatma (âdet, millî) ile birlikte yumuşatma (rüzgâr, kâse,) görevini yüklemiştir.¹⁸²

6 Ağustos 1928’de Mustafa Kemal Paşa’nın önerileri doğrultusunda, son rötuşların yapılması amacıyla İstanbul Galatasaray Lisesi’nde bir toplantı daha yapıldı. Maarif Vekili Mustafa Necati başkanlığında yapılan bu toplantıda, yeni alfabenin Türkçeyi en iyi ifade edebilecek hale getirilmesi için çalışıldı. Tartışmalar yine Osmanlı Alfabesindeki bazı seslere karşılık bulunması, bazı Türkçe seslerin nasıl gösterileceği ve Türkçeye geçmiş Arapça ve Farsça kelimelerin karşılıklarının bulunmasında yoğunlaştı. Hangi lehçenin Türk diline esas olacağı da tartışma konusu olup, sonuçta en olgun, en gelişmiş ve en güzel lehçe olması

¹⁷⁹ Yunus Nadi, “Yine Yeni Harflerimiz”, **Cumhuriyet**, 17.8.1928

¹⁸⁰ **Milliyet**, 3.8.1928, s. 1.

¹⁸¹ Zeynep Korkmaz, **a.g.e.**, s. 144.

¹⁸² M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 63.

yanında asırlarca Türk kültür ve edebiyatının kaynağı olması nedeniyle İstanbul lehçesinde karar kılınmıştır.¹⁸³

Atatürk 4–5 Ağustos 1928 gecesı İsmet İnönü’ye yazdığı mektupta harflere son şekli vermek için komisyon üyeleriyle anlaştığını, teklif ettiğı ve değıştirdiğı noktaların komisyonca da iyi karşılandığını bildirdi:

“*Dolma Bağça : 4-5/8/1928*
YENİ HARFLARLA ı-m

İSMET’E

Sevghili, kıymetli kardaşım,

Mektubunuzu büyük zevkle okudum.Çok mütehassis ve müstefid oldum.

Temas ettiğiniz ve intac etmekte olduğunuz işler hakkında verdighiniz izahat ne tatminkhardır.

Büyük politika yapmak isteyen yeni fransis sefiri, her şeyden evvel, cenub hududımıza karşı yapılmakta olan münase’betsizliklere nihayet virdirmeli-dir.

Yeni elifbamızın kat’i şeklini tesbit hususunda, burada bulunan komisyon azasi-le mutabık kaldık.

Benim ta’dil ettiğim noktaları hüsn-ü telakki ettiler.

Muhabbet ve hasretlerimin size pek azını iblag edebilecek bu mektubum, eminim ki yeni Türk harflarının, lisan ve lehcemizi, tamamen ifadeye khafi geldighi hakkında-ki fikrinizi te’yid idecektir. Muhabbet, hasret, iştiyak, temenni-i muvaffakiyat

*Gazi M. Kemal”*¹⁸⁴

Orijinalinden buraya aynen alınan metni incelediğimizde, Dolmabahçe toplantıları sonrası kararlaştıran harfler ve eklerin kullanımı konusunda bilgi sahibi olabiliyoruz.

Bir hafta kadar süren İstanbul çalışmaları sonunda Alfabenin aldığı son şekil şu 31 harften oluşuyordu:

a,b,c,ç,d,e,f,g,ğ,gh,h,ı,i,j,k,kh,l,m,n,o,ö,p,r,s,ş,t,u,ü,v,y,z

Artık alfabeyi tanıtmaya ve yayma çalışmaları başlayabilirdi.

¹⁸³ Naci Kasım Açıkkel, *Türk Alfabesinin Islahı, Türk Dili ve Türk Dili Diksiyoneri*, [y.y], Maarif Matbaası, 1939, s. 30.

¹⁸⁴ Sadi Borak, *Atatürk’ün Özel Mektupları*, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1970, s. 171.

C. MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN SARAYBURNU KONUŞMASI

8/9 Ağustos gecesi, Gülhane Parkı’nda CHF’ nin düzenlediği eğlenceye Sinop Mebusu Recep Zühtü (Soyak), Bozok Mebusu Salih (Bozok), Rize Mebusu Hasan Cavid, Bolu Mebusu Cevad Abbas (Gürer) ve Falih Rıfkı (Atay), Katib-i Umumi Tevfik (Bıyıklıoğlu), Seryaver Rusuhi, Yaver Yzb. Sami, Mülazım Şükrü, Emniyet-i Umumiye Müdürü Rifat, Polis Müdürü Şerif Beylerle birlikte katılan Mustafa Kemal, eğlence ve gösterileri seyrederken yanındakilerden istediği kâğıtlara Latin harfleriyle bir şeyler yazarak, Mısır’lı sanatçı Müniretü’l Mehdiye’nin programı bitince Harf Devrimini müjdeleyen konuşmasına şöyle başladı:

“Sevgili Kardeşlerim,

Huzurunuzda ne kadar bahtiyar olduğumu izah edemem. Duyduklarımı tek kelimelerle ifade edeceğim. Memnunum, mütehassisim, mesudum. Bu vaziyetin bana ilham ettiği hissiyatı huzurunuzda ufak notlar halinde tespit ettim.”

Mustafa Kemal Paşa, bu notları orada bulunan bir gence vererek okumasını istedi, gencin okuyamaması üzerine notları geri aldıktan sonra şöyle devam etti:

“Vatandaşlar,

Bu notlarım asıl Türk kelimeleri, Türk harfleriyle yazılmıştır. Kardeşiniz bunu derhal okumaya teşebbüs etti, biraz çalıştıktan sonra birdenbire okuyamadı. Şüphesiz okuyabilir. İsterim ki bunu hepimiz beş on gün içinde öğrenesiniz.

Arkadaşlar,

Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindesiniz. Anladığımız asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna katıyetle eminim. Yeni Türk Alfabesiyle yazdığım bu notları bir arkadaşına okutacağım, dinleyiniz.”

Falih Rıfkı (Atay) notları okumayı sürdürdü:

“İstanbul halkının bu geceki içtimainı beni iştirak ettirdiğiniz için çok teşekkür ederim. Her zaman, her yerde olduğu gibi, bu gece burada da halk ile karşı karşıya geldiğim anda, büyük azametli bir kuvvetin tesiri altında kaldığımı duydum.

Bu kuvvet nedir?

Türk harflerinin, Türk içtimai heyetini teşkil eden yüksek insanların, kalb membalarından yükselen hislerin, arzuların, heyecanların, kasdlerin bir noktada, bir hedefte, bir gayede birleşmesidir.”¹⁸⁵

Falih Rıfkı okumasını bitirince, Paşa tekrar ayağa kalkarak şöyle devam etti:

“Vatandaşlar, Arkadaşlar!

Çok söz, uzun bir şey için söylenir: Hakikati anlamayanları hakikate getirmek için... Ben bu devirleri geçirdim. Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için, hepimiz için çok söz söylemeye ihtiyaç kalmadığı kanaatindeyim.

Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lazımdır. Çok işler yapılmıştır, amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet, utanmak için yaratılmış bir millet değildir, iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türkün seciyesini anlamıyarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyet-i içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün alem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.”¹⁸⁶

Konuşmada harflerden *Yeni Türk Harfleri* olarak söz edilmesi, endişe ve tepkileri engellemek için dikkatlice seçilmiş olmalı. Büyük kararlarında ufak ayrıntılara dahi çok dikkat eden, hiçbir noktayı rastlantıya bırakmayan Atatürk’ün zaman ve yer seçimi de rastlantı olmasa gerekir. Başlıca nedenler şöylece sıralanabilir:

a. Gülhane Parkı, 1839’da, Reşit Paşa’nın okuduğu fermanla Tanzimat dönemini başlattığı yerd. Başka bir deyişle Batılılaşmanın başlatıldığı yerd. Atatürk aynı yerde bu hareketi yeniden başlatıyordu.

b. İstanbul, Kurtuluş Savaşının başladığı tarihten itibaren Gazi tarafından kenarda bırakılmış gibiydi. Üstelik devletin başkenti de Ankara’ya kaydırılmıştı. İstanbulluların gönüllerini kazanmak ve bir bakıma onları onurlandırmak için, Mustafa Kemal en önemli devrimini ilk önce İstanbullu yurttaşlarına duyuruyor, bu büyük sevincini ilk kez onlarla paylaşıyordu.

c. Ağustos, Türk tarihinde zafer ayıydı. Düşmana karşı Büyük Taarruzun bir Ağustos günü başlatılması gibi, cehalete karşı başka bir büyük taarruz da yazı devrimi ile başlatılmış oluyordu.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s.223- 225.

¹⁸⁶ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara, TTK Basımevi, 1952, s. 253- 256.

¹⁸⁷ Bilal N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara, TTK Yayını, 1992, s. 159.

d. Yine en çok okuryazarın İstanbul'da olduğu, gazete ve dergilerin büyük bir bölümünün bu ilde çıktığı, en fazla muhalefetin de yine İstanbul'da olacağı bilindiğinden, devrimin bu ilden başlatılması uygun bulunmuştu.

Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün Sarayburnu'ndaki bu konuşmasını, bir Arap kadın şarkıcının söylediği Arapça şarkıları, değiştirmek istediği Arap yazısıyla özdeşleştirip, ikisini de yabancı bir kültür egemenliği olarak gördüğünün ifadesi olarak yorumluyor.¹⁸⁸ O gün orada bulunan, CHF Kadınlar Çalıştırma Yurdu Müdürü'nün algılamasının da benzer olduğu anılarından anlaşılıyor.¹⁸⁹

Mustafa Kemal'in Sarayburnu söylevi yurt içinde büyük bir heyecan yarattı. Basında geniş biçimde yer aldı. Böylece hazırlık evresi tamamlanmış olan Harf Devrimi'nin uygulama evresi başlamış oldu.

D. YENİ TÜRK ALFABESİNİN KULLANILMAYA BAŞLAMASI

Sarayburnu söyleviden sonra Dolmabahçe sarayında yeni harflerle ilk uygulamalı dersler 11.8.1928 günü başlatıldı. Bu ilk derse bazı milletvekilleri ve Cumhurbaşkanlığı bünyesinde görevli memurlar katıldı. Bu dersin öğretmenliğini İbrahim Necmi (Dilmen) yaptı. Yeni harflerin şekilleri ve temsil ettikleri sesler örneklerle anlatıldı.¹⁹⁰ Bu dersler daha sonra CHF Beyoğlu İlçe Merkezinde, İstanbul Erkek Öğretmen Okulunda ve İstanbul Radyosunda tekrarlandı.¹⁹¹

Gazeteler bugün okuyanlara farklı gelecek bozuk bir imla ile başlıklar attılar, halka harflerin tablolarını ve nasıl kullanılacaklarını örneklerle verdiler, hatta yeni alfabeyi küçük harflerle kullanmaya başladılar. (Ek: 5) Bu yazılar çoğunlukla duyulan heyecan ve coşkuyu yansıtıyordu. Örneğin 15.8.1928 günkü İkdâm Gazetesinde Ali Naci şunları yazıyordu:

“ Gülhane Parkı'nı dolduran ve yüzbinin sesinin hasreti ile coşan kesif kalabalığa karşı o veciz hitabelerini irad buyurdıkları gece, halkın hararetle ve dakikalarca devam eden alkış akisleri, her işaretinde olduğu gibi bu işaretinde dahi behemahal bir fevz ve felah mündemic olduğuna ammenin nasıl iman getirmiş olduğunun bütün manasıyla Cumhuri bir delili idi.”
*Yüce mürşidin bütün millete tutacağı yolu gösteren belîğ işareti ve milletinde şuurlu bir vecd içinde ve tehalükle irace edilen yola dökülmesi üzerinedir ki; o tarihi gece, Arabın harfleri defnedilmesi ve kîdemi na-malum denecek kadar eski ve asil Türk, zulmeti yaran büyük Türk, ezeli ışığı içinde kendi dilini adeta keşfetti!”*¹⁹²

¹⁸⁸ Falih Rıfki Atay, a.g.e., s. 480.

¹⁸⁹ Muzafer German, 1928 - 9 Ağustos Harf İnkılâbı, İstanbul, Kader Matbaası, 1938, s. 24.

¹⁹⁰ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 73.

¹⁹¹ Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 403, Milliyet, 11.8.1928; 12.8.1928

¹⁹² Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM – III.Dönem, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, 1995, s. 145.

O günleri yaşamış bir öğretmenin anısında aynı duygular şöyle yansıtılıyor:

*“Bu söylev, bizim gibi yıllarca bu memleketin yavruları üzerinde ömürlerini çürüten muallimlere yeni bir sabah yaratıyor, beynimizde zafer şimşekleri çaktırıyordu. Kazanacağımız büyük muvaffakiyetleri canlı bir varlık olarak gözlerimizin önüne yığıyor. bizlere ümit, ümitten doğan büyük bir neşe ve bundan doğan ölmez bir enerji aşıliyordu. Bu nutku dinlerken içimde bir sevinç, ruhumda bir genişlik duyuyordum, çünkü artık ertesi gün ben bu emri yerine getirecektim, buna karar vermiştim.”*¹⁹³

Gazetelerde verilen alfabe tabloları ve bazı yayınevlerinin yayımladığı alfabe ve kıraat (okuma) kitapları üzerine Dil Encümeni 16 Ağustos 1928’de bir bildiri yayımlayarak, bu alfabelerin yanlış olduğunu, birkaç gün içinde kendileri tarafından hazırlanmış kitabın çıkacağını ve beklenilmesini istiyordu.

Özel yayınevleri tarafından yayımlanan bu kitaplar oldukça fazla sayıdaydı ve bu yayınlarda genelde eski ve yeni yazılar bir arada kullanılmaktaydı. Ahmet Mazhar’ın “Yeni Türk Alfabeti Gazi Harfleri”, Resimli Ay’ın “Cep Alfabeti”, Celal Nuri’nin (İleri) “Hiç Bilmeyenlere Türkçe Alfabe ve Hece”, Mehmet Nureddin’in “Eski Yazıdan Yeni Yazıya”, İbrahim Hilmi’nin (Çığıracan) “Herkes Mahsus Yeni Harflerle Resimli Türkçe Alfabe” bunlardan bazılarıydı. Yalnızca yeni harflerle yayımlananlar arasında Mithat Sadullah’ın (Sander) “Resimli Cumhuriyet Alfabeti”, Sabri Cemil’in “Millet Mektepleri Alfabeti”, İbrahim Hilmi’nin (Çığıracan) “Birinci Alfabe”, Server Ziya’nın “Türkün Yeni Dili”, Falih Rıfkı (Atay) ve Celal Sahir’in (Erozan) “Yeni Kitap”ı vardı.¹⁹⁴

Türk Dili Encümeni yayınlarından bazıları ise “Muhtasar Türkçe Gramer”, “Yeni Türk Alfabeti İmla ve Tasrif Şekilleri”, “Yeni Türk Yazısı ile İlk Kıraat”, “Yeni Dil Encümeni Alfabeti”, “İmla Lügati”, “Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti ve Seçme Yazılar” dır.¹⁹⁵ (Ek: 6, 7)

16 Ağustos 1928 günü gazeteler Ertuğrul yatının adının yeni harflerle yazıldığını haber yapmıştı. Maarif Vekâleti müfettişleri için kurslar açılıyordu. Bu kurslarda yeni harfleri öğrenen müfettişler bunları öğretmenlere öğreteceklerdi.

17.8.1928 tarihli Cumhuriyet ise “yeni harfleri halk suhuletle öğreniyor” diye başlık atıyor, CHF’ nin her mahallede bir derslik açılması konusunda karar aldığını yazıyordu.¹⁹⁶

“Türk Harfler ile Yazıyı İlk Öğrenenler” ismiyle bir kitapçık basmış olan Vakit Gazetesi, açtığı yarışmaya katılan 528 kişiden oluşan bir liste yayımladı. Kişi adı, mesleği ve katıldığı yer adı belirlenerek hazırlanan bu listenin yayım tarihinin 1928 olması kısa sürede kazanılan başarının göstergesi olması nedeniyle ilginçtir. Bu kitapçığın ilk sayfasında şunlar yazıyor:

“ Büyük Gazi yazı inkılâbını ilan edince ‘vakit’ Türk harflerini bir gün evel yayıma hizmet için bir müsabaka açtı. Arap harflerle yazılan bazı Türkçe

¹⁹³ Muzaffer German, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁹⁴ Mustafa Duman, “Yazı Devrimine Doğru”, **Toplumsal Tarih**, Kasım 2000, sayı. 83, s. 28 (Eski ve yeni yazı ve hem eski hem yeni yazıyı bir arada kullanan alfabe ve okuma kitaplarından 100 tanesi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık tarafından 1998’de sergilenmiş ve katalog haline getirilmiştir.)

¹⁹⁵ Mustafa Duman, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁹⁶ **Cumhuriyet**, 17.8.1928, s. 1.

parçaları Türk harflerine, Türk Harflerle yazılan bazı Türkçe parçaları da eski harflere çevirmek suretinde tertip edilen müsabaka karilerimizi memnun etti. Bu küçük kitap bu müsabakaya iştirak eden ve adı Türk Alfabesini ilk öğrenenlerin listesine giren karilerimizi gösteriyor.”¹⁹⁷

19 Ağustos’ta, “yeni türk harfleri evveleminde müfettiş, mektep müdür ve muallimlerine öğretilerek mekteplerde tedrisatın süratle temini için ilk mektep müfettişleri dün maarif müdürü ile toplantı yaptılar. Toplantıya m.emin’ de katıldı”¹⁹⁸ haberi ve yeni harflerle yazılmış küçük metinler vardı. Örnek bir yazı aynen aşağıya alınmıştır:

“Gazi yeni türk harflarının tatbithi için karar verdiği zaman, resmi meşguliyetler hariçindeki bütün zamanını yeni harflara tahsis it-ti, ve işte görüyorsunuz. bir hafta, on gün içinde, bütün memleket, bütün bir millet yeni harfları öğrenmek için sefer-ber hale gheldi.öğrenecek ve öğreniyor.oderece-ki yakın bir zamanda bütün halkımız için “öğrendi” diye-bileceğiz.”¹⁹⁹

21 Ağustos’ta Darülfünun yeni harfler üzerine konferanslar vermeye başladı. 20.8.1928 tarihli İkdam gazetesinde konferans haberi şöyle yayımlanmıştı:

“Darülfünun emaneti, İstanbul’da ilk defa olarak megafonla hoparlör tesisatı vücuda getirmek suretiyle yarın verilecek bir konferansın aynı zamanda Darülfünun meydanında ve Beyazıt Meydanında toplanacak halk kitleleri tarafından da dinlenilmesini temin etmiştir. Bu münasebetle kendileriyle görüştüğümüz Muhterem Darülfünun Emmini Neş’et Ömer Beyefendi gazetemize şu malumatı vermiştir:

‘ Yeni Türk harflerinin lüzumu tahakkuk etmiş ve reis-i cumhur hazretleri tarafından dahi harflerin kabulü bütün millete işaret olunmuştur. bu harflerin hal-i hazırda ve müstakbelde, Türk milleti için temin edeceği fevaid, şimdiden tahakkuk etmiş gibidir. Bu harflerin tamimi için umum milletin, büyük rehberimiz tarafından işaret edildiği veçhile, müştereken harekete geçmesinin derece-i lüzumunu anlatmak, bütün münevverlere, bugün milli bir vazife olmuştur. Darülfünunun, işte uhdesine müretteb bu vazifeyi bihakkın ifa için, yarından itibaren konferanslarına başlıyor ve müteakib faaliyetleri ile de bu vazifeyi en iyi ifa etmek azminde bulunuyor. Yeni alfabe önümüzdeki hafta içinde neşrediliyor.’ ”²⁰⁰

Türk milletinin kendi harfleri için ilan ettiği seferberlik bütün heyecan ve harareti ile devam ediyordu.²⁰¹ (Ek: 8) Yeni harflerle ilk dilekçe 20.8.1928 tarihinde Maarif Vekâletine verildi.²⁰² 21 Ağustos 1928’de Latin harflerine “Eski dile bigane kalanların yeni dilde esaslı ve hakim yeni Türk nesrine sahip olduklarını ümit etmek, bir mucizeye inanmak olur. Çünkü her yeni yaratma, eski yaratmaları bilmek ve onları aşmakla mümkündür”²⁰³ sözleriyle karşı olduğunu belirten Profesör Mustafa Şekip Tunç Darülfünun’daki konuşmasında şunları söylüyordu:

¹⁹⁷ **Türk Harflar ile Yazıyı ilk Öğrenenler**, Vakıf Gazetesi, 1928, s. 3.(metin aynen alınmıştır.)

¹⁹⁸ **Milliyet**, 19.8.1928, s. 1,

¹⁹⁹ **Cumhuriyet**, 21.8.1928, s. 1.

²⁰⁰ Kazım Öztürk, **a.g.e.**, s. 154.

²⁰¹ **The National Geographic Magazine**, Ocak 1929, s. 97.

²⁰² N.Sami Özerdim, **a.g.e.**, s. 25.

²⁰³ Tekin Erer, **Türkiye’de Dil ve Yazı Hareketleri**, İstanbul, İkbâl Kitabevi, 1973, s. 354.

“Değerli yurttaşlar, Ulusal ve uygarlık gereksinimi durumuna gelen abece devinimini kökünden çözümleyerek esenlie çıkarmanın mutlu saati en sonunda büyük kurtarıcımızın Sarayburnu söyleviyle en dalgın ve duraksamlı bilinçleri bile göz açıklığıyla uyandırıp sevindirecek bir güçle çaldı. Ulusal duyuncun doruğundan kopup gelen bu büyük ses şimdi tüm çevreye yayıldı.

Arap yazaçları Türkçe için yapılmadığı ve gelişmesine bir Çin ayakkabısı kadar engel olduğu içindir ki geldiği yere geri verilecektir. Dilimizin seslerine ve biçimlerine çok daha uygun oldukları diltillerce doğrulanan Orhon ve Uygur abecelerinden sonra gelişmesini bitirmiş olan ve yalnız Arapça için uygun gelen bir abeceyi benimsememiz tarihsel bir yazgıyla olmuştur.

Bugün banka, alım-satım, telyazı, maliye, harita işlerinde özellikle bilimsel terimlerde yeni yazaçlara saltlıkla gereksinim kesinlikle vardır.

Çocuklarımızı ortaçağ karanlıklarında, osmanlı kültürüne saygı için bırakmayacağımızı, devrimimizin Doğu’daki devletlere örnek olacağını, bunun kolay olmayacağını belirleyerek, bu onurlu devrimi sürdürmek için en küçüğümüzden en büyüğümüze kadar hepimiz çalışmalıyız.”²⁰⁴

Devlet Basımevi gerekli harfleri İstanbul’da döktürüyor, kitap basımına hazırlanıyordu. Telgraf Umum Müdürlüğü yeni Türk harflerinin rumuzunu saptadı. Otomobil plakaları yeni harflerle yazılmaya başlandı.

23 Ağustos gazetelerinde yer alan habere göre: Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerine yeni harfleri öğretmek üzere bir kurs açılmış ve görevliler kısa sürede harfleri öğrenmişlerdir. Diyanet İşleri, Başbakanlıkla olan yazışmalarını yeni Türk harfleriyle yapmaktadır.

Ankara’da İçişleri Bakanlığı görevlilerine bugünden başlayarak yeni harfleri öğretmek için Bakanlıkta, ayrıca Genel Yönetimde ve Jandarma Genel Komutanlığı’nda kurslar açılmıştır. Maliye Bakanlığı da bunlar gibi gerek Bakanlıkta gerekse Vergiler Genel Müdürlüğü görevlilerine özel olarak iki kurs düzenlemiştir.²⁰⁵

24 Ağustos’ta ise gazetelerin çoğunda Mustafa Kemal’in Tekirdağ konuşması yer almıştı. Aynı gün Milliyet Gazetesinde: *“Gazi hazretleri dün Tekirdağı hükümet konagi salonunda me’murlara yeni türk harflerini bizzat talim ve tam iki saat bülent nâsiyelerinde terler akarak siyah tahta önünde durup harf harf yeni yazımızı izah buyurdular. TekirDagi ehalişi vecd-ü heyecan içinde-dir.”* haberi, CHF Umumi Kâtibi Saffet imzasıyla mebuslara 25, 27 ve 29 Ağustos 1928 tarihlerinde Dolmabahçe Sarayında verilecek derslere gelmeleri için davetiye ve İ. Necmi imzalı şu yazı vardı:

“Süfera salonu denilen geniş müzeyyen salondayız. Bir zamanlar kendi tebasının mecmunu bir hayvan sürüsü sayan hükümdarlar yalnız bu salonda merasimle kabul edilen sefirlerden ve onların temsil ettikleri ecnebi devletlerden korkarlardı. O vakıtlar padişahlık zatına makarr olan bu salon şimdi milli bir dersane şekline konmuş. Büyük inkilabımızın ruhlarda yaptığı esaslı ve nihayetsiz tahavvülün ne küçük fakat ne manalı ve dikkate layık bir numunesi.”²⁰⁶

²⁰⁴ Ahmet Merdivenci, **Türk Yazı Devrimi**, İstanbul, Hilal Matbaacılık, 1980, s. 24.

²⁰⁵ Ahmet Merdivenci, **a.g.e.**, s. 58.

²⁰⁶ **Milliyet**, 24.8.1928, s. 1.

25 Ağustos'ta İstanbul'da bulunan bütün milletvekilleri Dolmabahçe Sarayına geldiler. Atatürk ve İsmet İnönü'nün huzurunda yapılan toplantıda İbrahim Necmi (Dilmen) sesli ve sessiz harfleri etraflıca anlattı ve soruları cevapladı. Milletvekillerine Devlet Matbaasında ilk etapta 100.000 adet basılan ve tüm Türkiye'ye dağıtılan *Yeni Alfabe*' den parçalar okutuldu. Tahtaya kaldırılarak yeni harflerle bazı cümleleri yazmaları istendi.²⁰⁷

Aynı gün gazetede yayımlanan makalesinde Falih Rıfkı, halkın okuma isteğini şu cümlelerle ortaya koyuyordu:

“ *Türkiye'nin her köşesinden aynı sesler geliyor.*

- *Bin alfabe gönderiniz, on bin, yüz bin gönderiniz.*

*Devlet Matbaası gece gündüz çalışıyor, gazeteler mütemadiyen ders açıyor. Lakin hiç kimsenin üç gün, beş gün sabrı yok. Her sınıf halktan 'ekmek gönderiniz' gibi o ısrarla 'alfabe gönderiniz' feryadını işitiyoruz.”*²⁰⁸

26 Ağustos'ta Ankara'da toplanan Muallimler Birliği IV. Kongresinde öğretmenler, yeni harfleri öğrenmek ve halka öğretmek için ant içip, bu kararlarını Gazi'ye bildirdiler. Bunun üzerine Gazi, Ankara Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'e şu telgrafı gönderdi:

“28.8.1928

Ankara'da Maarif Vekili Necati Beyefendi'ye cevaptır.

Yeni Türk yazısını öğrenmek ve öğretmek yolunda ülkenin her yanında harcanan ateşli çabaları ve çalışmaları derin bir sevinç ve kıvançla gözlemliyorum. Bu işte herkesten büyük ödev ve sorumluluğu üstlenen özverili ve çalışkan öğretmen arkadaşlarımızın, bildirilen azimli kararları ayrıca sevinç verici oldu. Başarılar diler ve tümüne teşekkür ve selamlarımın iletilmesini rica ederim.

*Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal”*²⁰⁹

İstanbul Belediyesinde çalışan memurlar, kararlaştırılan kurs gerçekleşmeden, kendiliklerinden yeni Türk harflerini öğrendiklerinde, Ağustos ayı henüz sona ermemiştii. Karacabey'de halkın satın aldığı uçağa yeni harflerle *Karacabey* adı yazılmıştı.²¹⁰

Dolmabahçe'de verilen 29 Ağustos'taki derse seksen kadar milletvekili ve memleketin aydınları (profesör, doçent, öğretmen, yazar, şair, gazeteci, ordu mensupları) katılmıştı. Bu konferansın konusu: “Yeni Türk harfleri, yeni düşünce ve mütalaalar ve özgür düşünceler” di. Gazi'nin huzurunda yapılan konferansın Başkanlığını Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Özalp yaptı. Yoğun tartışmalarla geçen bu konferans beş saat sürdü. Yazar ve şairlerden; Halit Ziya (Uşaklıgil), Celal Sahir (Erozan), Halit Fahri (Ozansoy), Aka Gündüz, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya (Ortaç), Orhan Seyfi (Orhun), Peyami Safa, Ali Canip (Yöntem)'in katıldığı bu toplantıda basından Ahmet İhsan (Tokgöz), Ahmet Şükrü (Esmer), Ali Naci (Karacan), Reşat Nuri (Güntekin), Mahmut Sadık, Abidin Daver (Dav'er), Kemal Salih, Falih Rıfkı (Atay), Ahmet Rasim, Celal Nuri (İleri), Samih Rifat, Veled Çelebi (İzbudak) vardı.²¹¹

²⁰⁷ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 73.

²⁰⁸ *Milliyet*, 25.8.1928, s. 2.

²⁰⁹ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 587.

²¹⁰ *Cumhuriyet*, 29.8.1928, s. 1.

²¹¹ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 74.

Soru ve cevapların özgürce tartışıldığı bu dersin sonunda İsmet İnönü bir konuşma yaparak, yeni Türk Alfabesinin gerekliliğini ve önemini vurguladı. Daha sonra Harf Devriminin Misak-ı Milli denilebilecek üç maddelik karar metni İbrahim Necmi (Dilmen) tarafından kara tahtaya yazıldı.²¹² Bu üç madde şunlardı:

1- Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip, Latin esasından alınan Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.

2- Komisyonun teklif ettiği alfabe, hakikaten Türk Alfabesidir, katidir, Türk Milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeye kâfidir.

3- Sarf (Gramer) ve imla kaideleri lisanın ıslahını, inkişafını, milli zevki takip ederek tekâmül edecektir.

Maddelerin yazılması bitince M. Kemal, salondaki davetlilere “ *Aynı mütalaada mısınız arkadaşlar?* ” diye sordu. Onlar hep birlikte onayladıklarını belirttiler. Böylece, kanunlaştırılmak üzere hazırlanacak önerenin taslak metni niteliğindeki bu karar, oy birliğiyle kabul edilmiş oldu.²¹³

Yukarıdaki üç madde, 30 Ağustos 1928’de gazetelerde yer aldı. Aynı gün Türk Alfabesinin çıktığı ilanlarla bildiriliyordu.²¹⁴ Bütün yurttaki herkes okumak için hummalı bir faaliyet gösteriyordu. Yeni harfleri öğrenenlerin sayısı günden güne artıyordu.²¹⁵

Tramvayların, dükkânların ve bazı kurumların tabelaları yeni harflerle yazılmaya başlandı.²¹⁶ (Ek: 9) Ankara Himaye-i Etfal merkezinde 7 Eylül’de belediye başkanının da bulunduğu şenlikler düzenlendi. Sokaklara, caddelere yeni harflerle afişler asıldı.²¹⁷ (Ek: 10)

Yakup Kadri, 14 Eylül 1928 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde yeni harflere dair düşüncelerini şöyle açıklıyordu:

“ *Bu alfabe, şapkali hafızların, şapkali fakihlerin, şapkali divan perestlerin, şapkali gazelhanların hükümranlığına artık kat’i bir şekilde nihayet vermiştir. Niçin itiraf etmemeli, eski Osmanlı Saltanatının bakayasını bizim içimizde aynı tutku, aynı hayatîyetle yaşamaktadır. Geçirdiğimiz inkılâplar tefekkür ve tehassüs tarzımızı hemen hiç değiştirmedigi gibi bedii zevklerimizde de hafif bir tebeddül ika etmemiştir. Türkiye’nin en müterakki vilayetlerinden biri olan İstanbul’u taraf taraf, semt semt geziniz. Evlere girip çıkınız. Mesire yerlerinde oturunuz. Göreceksiniz, hissedeceksiniz ki, ictimai manzumede değişmiş olan şey yalnız kıyafete ait birkaç teferruattır. İstanbul efendisi hususi ve kadim itiyadının hemen hepsine pür-ü ced bir sadakatle bağlıdır. İstanbul hanımı peçesini bir parça kaldırmış olmasına rağmen henüz bir efsane değildir. Hatta şehrin ücra mahallelerinde Hüseyin Rahmi Bey’in acuze tipleri ile Piyer Loti’nin... bulmak imkânı bile zail olmamıştır. Çınar diplerinde nargile çeken ehl-i keyif arasına ben bile ekseriyeye katılırım.* ”

²¹² Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, s. 732.

²¹³ M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 77.

²¹⁴ **Cumhuriyet**, 30.8.1928, s. 4; **Milliyet**, 30.8.1928, s. 2.

²¹⁵ Kazım Özalp-Teoman Özalp, **Atatürk’ten Anılar**, İş Bankası Yayınları, s. 42; **Milliyet**, 1.9.1928

²¹⁶ **Cumhuriyet**, 31.8.1928, s. 1; **Milliyet**, 2.9.1928, s. 1.

²¹⁷ M.Rauf İnan, “Bir Ekin Devrimi”, **Ulusal Kültür**, 1978, sayı. 2, s. 59.

Şapka ne Çubuklu'da gazel dinlemeye, ne Alemdağ'ında kuzu çevirmeye, ne Kâğıthane deresi kenarında çingene ailelerini söyleyip oynatmaya manidir. Pantolonla pekâlâ bağdaş kurulabiliyor. Lakin bir gün gelecek ki yeni Türk harfleriyle hey hey çekip gazel okumak artık mümkün olmayacaktır.

Arap harfleri bizi muttasıl mazinin bediine doğru çeken bir paslı incirdi. Bütün aklımız ve mantığımızla Garb medeniyetine doğru atılırken hamlelerimizi ağırlaştırırken ve her iki adımda bir başımızın gayr-i ihtiyari arkaya çevrilmesine sebep olanda bu idi. Zira, bunun ucunda şarkın, bu binbir gece diyarının binbir türlü şehvet ve sefahat muhassalası olan igvakar cazibesi vardır. Bu igvakar cazibe Hayyam'ın... Nedim'in şarkılarındadır. Bu igvakar bazice zevktedir, tam burdadır.

Türk milletinin asırlardan beri bu afyonla uyuşmuş olan ruhu yeni bir sabah aydınlığında uyanırken... altında artık o asırdide ibtilasının tatmin edici vasıtalarını bulamayınca mecburi bir imsak... devresine girecektir ve işte ona mev'ud olan rehanın başlangıcı da bu olacaktır."²¹⁸

Dolmabahçe derslerinden sonra CHF sekreterliği, milletvekillerinin seçim bölgelerine giderek seçmenlerine yeni harfleri öğretmelerini istedi. Bunun üzerine milletvekilleri görev yerlerine gittiler.²¹⁹ Karadeniz Bölgesi milletvekillerinin yeni harfleri vatandaşlara öğretmek üzere seçim bölgelerine vapurla gittikleri sırada çektikleri telgrafa Gazi'nin verdiği cevap şöyleydi:

"(14 Eylül 1928 Reşit Paşa Vapuru)

Rize Mebusu Ali (Zırh), Karahisar Mebusu Mehmet Emin (Yurdakul), Kars Mebusu Ahmet (Ağaoğlu), Artvin Mebusu Mehmet Ali (Okyar), Giresun Mebusu Kazım (Olca), Samsun Mebusu Rana (Tarhan), Tokat Mebusu Bekir Lütfi, Ordu Mebusu Recai, Samsun Mebusu Adil (Okuldaş)

İdealist arkadaşlarım; büyük milletimizi irşat için Karadeniz'in dalgaları sinesinde beni aciz arkadaşınızı hatırladığınızdan çok mütehassıs oldum. Cümleiniz için millete nafi olmanızı temenni ederim. Aynı dalgalar içinde sizi de karanlık gecenin milletimiz için nur saçan rehberleri olarak takip ediyorum. Muvaffakiyet

Gazi Mustafa Kemal"²²⁰

24 Eylül 1928 tarihli Milliyet Gazetesinde Kazım Paşa'nın (Özalp) bir beyanatı vardı ve devlet kurumlarında yeni harflerle muhaberata (haberleşme) ve muamelatın (işlemler) bir, en çok bir buçuk yıl içinde başlatılacağını bildiriyordu. İki gün sonra aynı gazete bu kez devlet dairelerinde pek yakında yeni harflerle muhaberata başlanacağı, gazetelerin ise birinci kanundan itibaren yeni harflerle çıkacağı belirtiliyordu.²²¹

²¹⁸ Türk Parlamento Tarihi, a.g.e., s. 167.

²¹⁹ Milliyet, 5.9.1928, s. 1.

²²⁰ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi, 1991, s. 589.

²²¹ Milliyet, 27.9.1928, s. 1.

Milliyet Gazetesinin 30 Eylül tarihli sayısında bu kez Yakup Kadri, “Her Kafadan Bir Ses” adlı makalesinde: “ *Başlangıçta bizden Arabi harflere mukabil sesler isteyenler artık sustular. Maksat ve gayemiz ancak ve münhasıran (sadece) Türkçe yazmak*” ²²² diyerek mevcut durumu eleştiriyordu.

26 Eylül 1928 günü yayımlanan Cumhuriyet Gazetesinde, yeni çıkacak “ Türkçe Gazete” nin ilanları yer alıyordu.²²³ Yeni harflerle haftada iki kez çıkan bu gazete, 1 Ekim 1928’de katıldığı yayın hayatından kısa sürede ayrıldı. (Ek: 11)

Yeni harflere uygun klavye çalışmaları başlamış, Yeni Harfler Marşı bestelenmiş, çabuk öğrenenlere mükâfatlar verilmiş, Yeni Türk Lügati hazırlama çalışmaları başlamıştı.²²⁴ Cumhuriyet gazetesi yeni harflerle birlikte uyulması gereken diğer önemli bir değişikliğe halkı alıştırıyordu. Artık kitap ya da gazete sayfaları soldan sağa doğru değil, sağdan sola doğru açılacaktı. 1 Ekim 1928 günkü gazetenin son sayfası tümüyle yeni harflere geçişte alacağı biçimde yayınlanmıştı. Daha açık ifadeyle, gazeteyi eline alan bir kişi, artık okumayı eskiden yaptığının tam tersini yaparak sürdürecekti. (Ek: 12)

Böylece neredeyse bir asırdır tartışılan bu konu, oluşan birikimin de etkisiyle hızla varış çizgisine ilerliyordu. Memurlar, öğretmenler ve öğrenciler hızla yeni yazıyı öğrenip, öğretmeye başladılar. Bu insanların olmadığı yerlerde ise okuma yazmayı öğretecek yeni kurumlara ihtiyaç vardı. Bu büyük reformda Maarif Vekili Mustafa Necati’nin sorumluluğu ve yükü herkesten fazla olmuştu. Yeni Türk Alfabesinin kabulü ve uygulanışı sırasında Başvekillik görevini yürüten İsmet Paşa’nın ise, Harf Devrimi konusundaki yaklaşımını ayrıca ele almak doğru olacaktır.

E. İSMET PAŞA’NIN TUTUMU

Kurtuluş savaşına katılmak konusunda kararını geç veren İsmet Paşa, Harf Devrimi konusunda da endişelidir. İsmet Paşa I. Dünya Savaşı arifesinde Enver Paşa’nın harf reformuna karşı çıktığı gibi, Atatürk’ün Harf Devrimine de karşı çıkar. İnönü Ulus Gazetesinde yayımlanan anılarında bunun sebebini şöyle açıklamaktadır:

“Harf İnkılâbı ilan edilmeden iki sene önce Atatürk’e şöyle söyledim:

-Bu kolay bir iş değildir, sen harp zamanı karargâhta çalıştın mı? dedim.

-Hayır, dedi.

*-Ben bilirim dedim. Bunu tecrübe ettim. Bütün devlet muamelatı, her şey bozulacak, herkes iki yazı kullanacak. Kabul edildi diye kendisini mecbur hissederek yeni harfler kullanacak. Bir de asıl işidir, kıymetli işidir diye eski harfleri kullanacak. Başa çıkamayız, iyi düşün.”*²²⁵

²²² Milliyet, 30.9.1928, s. 2.

²²³ Cumhuriyet, 26.9.1928, s. 5.

²²⁴ Cumhuriyet, 6.9.1928; 29.9.1928; 25.9.1928; 31.12.1928

²²⁵ Sabahattin Selek, “ İnönü’nün Hatıraları”, Ulus, 14.4.1969, s. 4.

1928 yılında, “Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı” adlı yazılarıyla tanınan Ahmet Cevat (Emre), Başvekil İnönü’nün, Darülfünun’un ve bazı gazetelerin yazı değişikliği gerekmediğine dair ileri sürdükleri görüşleri şöyle sıralamıştır:

- Okuma yazma güçlüğü; bütün devlet hayatını felce uğratacak, bir inkılâbı gerektirecek kadar gerekli mi?
- Milletlerin uygarlıkça ileri veya geri olmalarının, yazılarının kolaylığı veya güçlü güyle bir ilişkisi olmadığı meydandadır. Anglosaksonlar yazı sistemleri çok zor iken modern uygarlığı temsilde en ileri iken, İspanyolca konuşan milletler çok kolay yazı sistemlerine rağmen, en geri uygarlık düzeyinde değiller mi?
- Yüzyıllardan beri kullanılan yazı bundan sonra da pekâlâ devam edebilir.
- Âlimler, bütün okur-yazar kimseler hece sınıfı çocuklarına dönecek. Böyle son derece güç durum yaratmaya ne gerek var?
- Yazı değişince kütüphaneler dolusu el yazması ve basılı eserlerden nasıl faydalanılacak? ²²⁶

İsmet Paşa’nın bu tepkili karşı çıkışı şüphesiz gerçekçi nedenlere dayanmaktadır. Bir başbakan olarak sorumluluğu büyüktür. Nitekim yazı değişecek olursa hükümet bütün askerleri ve mülki daireleriyle, Darülfünun bütün fakülteleriyle, Maarif bütün mektepleri ve öğretim müesseseleriyle, matbuat bütün gazete, dergi, kitap yayımlarıyla, yerinden oynatılamaz bir dağ gibi başvekilin karşısında dikilmiş duruyordu. Devletin siyasi ve askeri hayatı, memleketin ilim ve eğitim hayatı, iç ve dış ilişkiler birden durma tehdidi altındaydı. Yeni bir yazı ile bu bin bir çarklı devlet mekanizmasının nasıl işletilebileceği akıllara sığacak gibi değildi.” ²²⁷

İsmet İnönü Latin harflerinden imtihan olmak için 18 Ağustos 1928’de İstanbul’a geldiği zaman, kendisini Pera Palas’da ziyaret eden Ali Naci (Karacan), Necmeddin Sadık (Sadak), Falih Rıfkı (Atay), Selami İzzet (Sedes)’e devrimin acele gayesine ulaşmasını ve harfleri ordunun herkesten önce öğrenmesi gerektiğini belirtiyordu.²²⁸ Bir harp çıkarsa, ordu da yeni harfleri henüz öğrenmemiş durumda ise, eski harfler yeniden kullanılmak zorunda kalınacaktı. Oysa hiçbir sebeple geriye dönüş söz konusu olmamalıydı. Ancak bu çekince gazetelerde yer almamalıydı. Gazeteciler bu konuda hiçbir şey yazmayacaklarına söz verdiler. İşin hassasiyeti nedeniyle 15.000 öğretmenle beraber bütün ordu subayları, astsubayları ve erleri tebeşire sarılıp kara tahtanın önüne geçtiler.²²⁹

İsmet Paşa, o günlerde Atatürk’ün asıl amacını algılayamamış olmalı ki, sonradan Ulus gazetesinde yayımlanan yazı dizisinde şunları söylemektedir:

“Harf inkılâbı bir okuma yazma kolaylığına bağlanamaz. Okuma yazma kolaylığı Enver Paşa’yı tahrik eden sebeptir. Ama harf inkılâbının bizde tesiri ve büyük faydası, kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır. İster istemez Arap kültüründen koptuk. Arap kültürünün ve Arap dilinin tesiri hakkında yeni nesiller bizim kadar fikir edinemezler. Bir misal olarak söylemek isterim: Benim çocukluğumda kültür sahibi adamlar Türk dilinin yetersizliğinden ve eksikliğinden söz ederlerdi. Ve bunun için cemiyet içinde hem Türk diye bir millet olarak Arap’tan ayrılığı kaldırmalıydık, hem de

²²⁶ Ahmet Cevat Emre, **a.g.e.**, s. 318.

²²⁷ Ahmet Cevat Emre, **a.g.e.**, s. 317- 318.

²²⁸ Naşit Hakkı Uluğ, **a.g.e.**, s. 183.

²²⁹ Ömer Sami Coşar, “Elifbe’den Alfabe”, **Milliyet**, 13.11.1960; Naşit Hakkı Uluğ, **a.g.e.**, s. 184.

sağlam bir dile kavuşmak maksadıyla Arapça'yı kabul etmeliydik, derlerdi. Yani vaktiyle devleti kurarken ve Türk dilini yaparken Arap dilini kabul etmek doğru olacaktı, görüşünü kuvvetle savunurlardı. Anadolu'da ilk Türk devletini kuranların hepsi Türk Beyi olarak devlet başına geçmişler ve milli hususiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Sonra Osmanlılar devrinde, edebiyat vesilesiyle dil ihtiyacı genişledikçe sanatı Arap dili üzerinde işlemek hevesi milli kültürü zayıflatmıştır. Bizim devrimizde Latin harflerine geçmek Türk dilini ve milli kültürünü kurtarmak için esaslı bir etken olmuştur.”²³⁰

29 Ağustos'ta Dolmabahçe Sarayında Gazi ve İsmet Paşa, ümmilikle (okuma-yazma bilmemekle) savaş üzerinde konuştular. İsmet Paşa'nın düşüncesi gittikçe yeni harfler lehine değişmekteydi. Nitekim 4 Eylül'de Dâhiliye vekilliği Valilere bir genelge göndererek, kültürel işlerin ele alınmasını ve düzenlenmesini istedi.²³¹

Harf Devrimi seferberliğini başlatmak üzere İnönü kendi seçim bölgesi Malatya'ya gitmeden önce, Maarif Vekâletine 9 Eylül tarihini taşıyan, emir ve direktiflerini içeren bir yönerge verdi. Bu yönerge kendi el yazısıyla ve yeni harflerle yazılmıştı. *Umumi Program* adını taşıyan bu yönergenin başında bu konuda sorumluluğun ve idarenin Maarif Vekâletinde olduğu, diğer bütün kurumların Maarife yardımcı olacakları yazılıydı. 14 maddeden oluşan bu yönergede en ufak ayrıntılara yer verilmiş, böylece titiz bir çalışma programı hazırlanmıştı. Bu programla yapılacak işler sırasıyla:

- 1-Devlet Memurları,
 - 2-Ordu (Jandarma),
 - 3-Okullar,
 - 4-Posta, telgraf, telefon,
 - 5-Matbuat,
 - 6-Mahkemeler,
 - 7-Halk,
 - 8-Zabıt, stenografi,
 - 9-Fırka, şirketler, cemiyetler,
 - 10-Kanunlar, nizamnameler, talimatnameler, resmi cetveller, kayıtlar, defterler, tapu, siciller, nüfus,
 - 11-Okul kitapları,
 - 12- Halk neşriyatı, okul neşriyatı,
 - 13-Milli kütüphane,
 - 14-Devlet matbaası ve dökümhane
- şeklinde düzenlenmişti. (Ek: 13)

Bütün bu maddeler teker teker ele alınarak, yapılacak işler konusunda emir verilmiştir. 3 no'lu başlıkta tüm okulların o yıl eğitime yeni harflerle başlayacağı, eski kitapların kullanılabileceği, ancak eğitimin mutlaka yeni harflerle yapılacağı belirtilmektedir. 5 no'lu basınla ilgili başlıkta, yasa kabul edildikten en çok iki ay sonra eski harflerle gazete basımının yasaklanacağı, vilayet matbaalarına yeni harflerin getirilmesi ve harfler gelir gelmez basım işlerinin yeni harflerle yapılması istenilmektedir.²³² Bu programa bakıldığında dikkati çeken ilk şey, bu maddelerin daha sonra çıkarılacak olan yasanın taslağı gibi olduğudur.

²³⁰ **Ulus**, 14 Nisan 1969, s. 4.

²³¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, Cilt: III, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 304.

²³² İhsan Sungu, “Harf İnkılâbı ve Milli Şef İsmet İnönü”, **Tarih Vesikaları**, Cilt: 1, 1941, sayı.1, s. 15.

13 Eylül’de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam’ la birlikte Malatya’ya giderken, İstasyonda Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ la karşılaşan İsmet Paşa: “*Paşam, yeni harf seferberliği, Malatya’ya muallim olarak gidiyorum*” deyince Mareşal: “*Bunda da muvaffak olacağız*”²³³ cevabını vermiştir. Muhafazakârlığı ile bilinen mareşalin Harf Devrimini desteklediğini gösteren bu sözleri dikkat çekicidir.

Başöğretmenliği Atatürk’ün yaptığı Harf Devrimi çalışmalarına, bu kez öğretmen olarak katılan İnönü, Malatya’da yaptığı konuşmada bu değişimi şöyle dile getirmiştir:

*“İstikbalde bugünkü nesle gurur verecek muhterem bir teşebbüse girmiş bulunuyoruz. Teşebbüs, Türk Milleti içinde bila istisna herkese okuyup yazmayı öğretmek teşebbüsüdür. Bu denli yararlı ve güçlü bir önlemin, niçin bugüne değin geri bırakıldığını geleceğin eleştirmenlerine anlatmak kolay olmayacaktır. Ama ben onlara diyeceğim ki, insanlar göreneğe o denli bağlıdır ki, görenekten ayrılıp, yararlı ve kesin bir karara varabilmek için Türk Devleti’nin Gazi gibi türlü deneyimler ve sıkıntılar içinde, ulusun yaşam savaşı ve gücünün özü gibi yetişmiş ve Devlet Başkanı olsa bile köy köy dolaşıp abece öğretmenliğini yapacak ölçüde çalışan, kararlı ve özverili bir başkanın gelmesi gerekirdi.”*²³⁴

Malatya’dan ayrılan İnönü, 16 Eylül günü Samsun’da Atatürk’le buluşmuş ve onunla birlikte kampanya gezilerine katılmıştır. Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri illerini kapsayan bu geziden sonra Ankara’ya dönmüştür.

Yeni harflere halk arasında *Gazi Alfabeti* dendiği, İsmet İnönü’nün Hâkimiyeti Milliye’ye verdiği bir demeçten anlaşılmaktadır: “*Yeni yazı Türk Alfabeti, daha doğrusu birçok yerlerde halkın kendiliğinden söylediği veçhile Gazi Alfabeti hakkında gördüklerim beni bahtiyar etmiştir. Bu, cahil kalmaktan mütevellit bir sıkıntı içinde bunalmış bir milletin kurtuluş hamlesidir.*”²³⁵

İsmet İnönü’nün 9 Ağustos 1953 tarihinde, devrimin 25. yılında yaptığı değerlendirmeler çok daha kapsamlıdır. İnönü, Atatürk devrimleri içinde karar verilmesi için en fazla düşünülen konunun harf inkılâbı olduğunu, başarıda gazetelerin ve devlet işlerinde hemen yeni yazıya geçmenin çok önemli rolü olduğunu, Türk dilinin ve Türk milletinin yeni harflerle bağımsız hale geldiğini söylemektedir. İlâve olarak yeni harflerle Türk milletinin bir kültür aleminde başka bir kültür alemine geçtiğini, hatta Ortaçağdan çıkıp XX. yüzyılın uygar toplumuna girmek için en etkili aracın yeni harfler olduğunu sözlerine eklemektedir.²³⁶

“*Harf inkılâbı birinci ve en birinci derecede Atatürk’ün dehasına, azmine borçlu olduğumuz bir büyük eserdir.*” diyen İnönü, eski harflerle yetişmiş nesillerin birikmiş öfke nöbetine tutularak eski yazıya izin ve kolaylık vermek için bir irtica hareketine girişebilecekleri kaygısını da gizlemez.²³⁷

²³³ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s. 205.

²³⁴ Ahmet Merdivenci, **a.g.e.**, s. 57.

²³⁵ M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 123.

²³⁶ İsmet İnönü, “Yeni Türk Harflerinin Yıldönümü”, **Dünya**, 9.8.1953, s. 1.

²³⁷ Cavit Orhan Tütengil, “Türk Harflerinin 50.Yılında Bir Durum Değerlendirmesi”, **Ulusal Kültür**, 1978, sayı. 2, s. 7.

1969 yılında Sabahattin Selek'e anlattığı anılarında Harf Devriminden, “ *Atatürk yanında bazı kimseler olduğu halde, bir yerde çalışıyor. Önünde eski yazıyla yazılmış birçok kâğıt var. Akşamüzeri ben kendisini görmeye gittim. İsmet Paşa geliyor diye haber verirler. Hepsî telaşa düşer, masanın üstündeki kâğıtları kaldırırılar.*”²³⁸ diyerek söz etmekte ve durumu “*çaresiz bir vaziyet*”²³⁹ şeklinde yorumlamaktadır. Öyle anlaşıyor ki; İnönü bu konuda gösterdiği titizlikle, daha önce tümüyle Atatürk'e ait olduğunu söylediği başarıyı onunla paylaşmaktadır.

F. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN YURT GEZİSİ VE BAŞÖĞRETMENLİĞİ

Bütün bu hazırlıklardan sonra Mustafa Kemal, böylesine radikal bir değişimi halka bizzat anlatmak ve öğretmek üzere gezilere başladı. Sırasıyla 23 Ağustos 1928 günü Tekirdağ'dan başlayarak, 27 Ağustos 1928'de Bursa'ya, 1 Eylül 1928'de Gelibolu'ya, 14 Eylül 1928'de Sinop'a, 16 Eylül 1928'de Samsun'a, 17 Eylül 1928'de Tokat'a, 18 Eylül 1928'de Amasya'ya, 19 Eylül 1928'de Sivas'a, 20 Eylül 1928'de Kayseri'ye gitti.

23 Ağustos 1928 günü Ertuğrul yatıyla Tekirdağ'a ulaşan Mustafa Kemal, önce Hükümet Konağına gitti ve Vilayet Genel Meclisi salonunda, milletvekilleri, vali, vilayet görevlileri ve bazı ziyaretçilerden oluşan yarım halkanın önüne konulan siyah bir yazı tahtası önüne geçerek, ilk alfabe ve yazı dersine başladı. M. Şakir Ülkütaşır o günü şöyle anlatıyor:

“ ...memurlardan, halktan birçok kişiyi tahta başına çağırarak sınava çekti. Alfabe ve imla kurallarının hemen hepsini uygulamalarıyla açıkladı. Tam iki saat ayakta ve tahta başında alnından terler akarak okuttu ve öğretti..”²⁴⁰

Mustafa Kemal, ardından gittiği Belediye Dairesi ve Zabitan Yurdunda alfabe ile ilgili eğitim çalışmalarını sürdürdü. Bu arada sokakta gördüğü bir din adamını da imtihandan geçirdi. Birlikte girdikleri eczanede, Kuran'dan Tin-incir suresinin birkaç ayetini hocaya yazdırarak okumasını istedi. Ayet, *Vettini vezzeytuni ve Türisinine ve hazelbeldil emin* idi. Ardından bu ayeti yanındakilere de okuttu. Herkes farklı okuyunca, aynı ayeti yeni Türk harfleriyle kendisi yazarak tekrar okuttu. Bu kez herkes aynı şekilde okudu. Amacı yeni harflerle okumanın kolay ve yanlışsız okunduğunu göstermekti. Gazi daha sonra bu kâğıdı imzalayarak Hoca Efendiye verdi ve “*Sizden yeni Türk yazısını öğrenmenizi isterim.*”²⁴¹ dedi. Atatürk, Tekirdağ'dan ayrıldıktan sonra Hoca Efendi tarihi kıymet taşıdığını iyice bildiği bu vesikanın altına eski harflerle şunları yazdı: “*23 Ağustos yevm-i pençşembe saat on dörtte muhterem Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin yazdığı yeni Türk harfleridir.*”²⁴²

Halkın yeni harflere karşı gösterdiği ilgiyi gözleriyle gören Mustafa Kemal dönüşte Anadolu Ajansı muhabirine şu demeci verdi:

²³⁸ Sabahattin Selek, “İnönü'nün Hatıraları”, *Ulus*, 15.4.1969

²³⁹ Ahmet Kabaklı, *Tercüman*, 28.4.1969

²⁴⁰ M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 91.

²⁴¹ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s. 185.

²⁴² Ahmet Merdivenci, *a.g.e.*, s. 74- 75.

“ İlk fırka Kumandanı olduğum Tekirdağ’ını 14 sene sonra ziyaret edebildim. Bundan çok memnun ve mütehassısım. Fakat daha çok memnun ve münşerih olduğum nokta şudur. Tekirdağlı vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir, diyebilirim. Memurların kâffesini bizzat imtihan ettim. Sokaklarda ve dükkânlarda halk ile temaslar yaptık. Arap harfleriyle hiç yazmak okumak bilmeyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm. Henüz ortada salahiyettar makamatin tasdikinden geçmiş bir rehber olmadan, henüz mektep muallimleri delalet faaliyetine geçmeden, yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve bilhassa istical göstermekte olduğunu görmek, benim için cidden büyük, çok büyük saadettir.

Ben yalnız bugün Tekirdağlılarda sezdiğim ruhi ve hissi halete, yalnız buna dahi istinaden kati olarak beyan edebilirim ki, bütün Türk milleti bu meselede benim gördüğümü, benim hissettiğimi aynen görmekte ve hissetmektedir. Bu kadar hassas ve şuurlu olan Türk milleti, kendisinin refahına, itilasına binlerce seneden beri haylulet edegelmekte olduğunu, artık temyiz eylediği bütün maddi ve manevi manileri yıkacak, parça parça ederek ortadan kaldıracaktır. Bunda artık şüpheye mahal yoktur. Dimağını, vicdanını bu kadar azim katiyetle temizlemeye karar vermiş olan büyük milletimin istikbalini tasavvur etmek hiç de güç değildir.”²⁴³

25 Ağustos’ta Dolmabahçe’deki konferansa katılan Mustafa Kemal, bu kez Marmara’nın karşı yakasında öğretmenliğini sürdürmek üzere 26–27 Ağustos 1928 gecesi, Ertuğrul yatıyla Mudanya’ya hareket etti. Büyük Taarruzun yıldönümüne rastlayan gün Bursa’ya giderken telsizle yayımlanan hitabesinde:

“ Bu kuvvetli hatırama güvenerek beyan edebilirim ki, bugün yeni Türk harfleriyle cehalete karşı açtığımız mücadelenin, yarın millet için 26 Ağustos zaferinden daha yüksek ve geniş saadet neticeleri getireceğini muhakkak görüyorum ”²⁴⁴ diyordu.

Mustafa Kemal’in gezi programında yer almayan İzmir’de de Ağustos’un bu günleri oldukça yoğun yaşanmakta idi. *Yeni Asır* Gazetesinin Fransızca nüshası “*Le Levant*” adlı gazetede, yabancı dilini ilerletmek için çalışmaya başlayan, o sıralar henüz ortaokul öğrencisi olan Aslan Tufan Yazman’ın anılarına şöyle yansiyordu:

“...Başlangıçta yalnız havadislerin başlıkları yeni harflerle ve büyük puntolarla verilmeye başlanmıştı. Sonra diğer yazılar da yeni harflerle verildi. İmla henüz kesinleşmediği için herkes başka türlü yazıyordu. En doğru yazarlar, Gazi’ye en yakın olan gazetecilerdi. Birisi Ankara’da Hakimiyet-i Milliye’de yazan Fatih Rifki, diğeri ise Akşam’da yazan Necmettin Sadık. Ben her gün bu iki yazarı izleyerek, onların kullandıkları imlayı esas alıyordum. 29 Ağustos 1928 günü, Vali Kazım Dirik, Topaltı’nda bir okulun temelini atacaktı. Valinin etrafında okul müdürleri, müfettişler, öğretmenler, tabur halinde öğrenciler ve halk topluluğu vardı. Okulun yapılacağı saha eski bir mezarlıktı. Dirik,

²⁴³ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Mrk., 1997, s. 121.

²⁴⁴ M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 121.

diyordu ki: “Mezarlık memattır, mektep ise hayattır. Biz memat üzerinde hayat kuruyoruz.”²⁴⁵

Yazman’ın, gazeteye haber için bu konuşmayı yeni harflerle not aldığını fark eden vali: “... *Büyük bir hadise ile karşı karşıya bulunmaktayız. Hatta şimdiki temel atma olayından daha mühim! Bizler, eski nesiller henüz imzamızı atmaktan aciz iken Gazi’nin çocukları daha okullar açılmadan söylenen nutukları bile Yeni Türk Harfleri ile yazabilecek seviyeye ulaşmışlardır. Gazi, büyük adam. Harf inkılâbı tutmuştur arkadaşlar*”²⁴⁶ sözleriyle bu heyecanı halkla paylaşmıştı.

Mustafa Kemal, 29 Ağustos’ta İstanbul’a dönerek Dolmabahçe konferansına katıldı. İki gün sonra yeniden yola çıktı ve Çanakkale’nin Eceabat, Anafartalar, Gelibolu ilçelerinde öğretmenlik ve müfettişlik görevlerine devam etti. Böylece Marmara bölgesi gezileri tamamlanmış oldu. Cumhurbaşkanının hangi gün nerede olacağı bilinmiyordu. Öncelikle devlet memurları, her an Mustafa Kemal’in gelip kendilerini sınavdan geçireceği kaygısıyla mahcup olmamak için hızla alfabeyi öğrenmeye çalışıyorlardı. Valilerden başlamak üzere bu seferberlik halka doğru yayıldı.

Karadeniz ve İç Anadolu gezilerine çıkmadan önce yeniden İstanbul’a uğrayan Mustafa Kemal’in Belediye Başkanına teşekkürü, gazetede şu şekilde yer aldı:

“İstanbul’da geçirdiğim günler zarfında muhterem halkın, zatı âlinizin ve mülki ve askeri makamatın göstermiş oldukları muhabbet ve misafirperverlikten pek ziyade mütehasşıs ve müteşekkirim. Büyük milletimizin bir kat daha inkişaf ve tealisini temin edecek olan yazı inkılâbının fiilen başlaması, buradaki ikametim zamanına tesadüf etti. Bu benim için kıymetli bir hatıradır. Yeni yazımızı öğrenmek ve öğretmek için, muhterem halkın, resmi ve hususi muhtelif makamat ve müessesat ve cemiyetlerin göstermiş oldukları tehalük, şevk ve gayrete yakından şahit oldum..

Bu meşkûr faaliyetin mesut semerelerini daha şimdiden iftiharla görüyorum. Bu hususta İstanbul matbaatının ve fikir aleminin de kıymetli muavenetini müteşekkiraneye yadedерim. Bu pek yerinde ve şuurlu mesainin yakın zamanda tam bir muvaffakiyetle neticeleneceğini göreceğimize şüphe yoktur. Güzel İstanbul’un muhterem halkına, aziz hemşehrilerime saadetler temenni ederim.”²⁴⁷

Mustafa Kemal 14 Eylül günü Sinop’a gitmek üzere İzmir vapuruyla yola çıktı. Yolda, uzun süre Ertuğrul ve Savarona yatlarında da telsiz memurluğu yapan görevlinin acele ile yazdığı Arapça telgraf metinlerini görünce çok üzölmüş ve tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ben Arap harflerini ortadan yok etmeye ve yeni Türk harfleri inkılâbını yapmaya uğraşırken sen benim elime Arap harfleri ile yazılı bir telsiz vermeye nasıl cesaret ediyorsun?

²⁴⁵ Aslan Tufan Yazman, *Atatürk’le Beraber, Devrimler, Olaylar, Anılar*, İş Bankası Kültür Yayınları, 1969, s. 204.

²⁴⁶ Aslan Tufan Yazman, *a.g.e.*, s. 207.

²⁴⁷ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, a.g.e., s. 122; *Milliyet*, 15.9.1928

...Ben telgrafçıları çok sever, çok takdir ederim. Sizler İstiklal Harbinde vatana çok büyük hizmetler yaptınız. Telgrafçıların böyle hareketleri beni müteessir eder. Bir daha tekerrür etmesin.”²⁴⁸

Sinop’tan bir diğer hatıra, Mustafa Kemal’in daha önce okuma yazma bilmeyen elli yaşlarındaki arabacı Bekir Ağa’ya yarım saat gibi kısa bir zaman içinde yeni Türk Alfabesinin esaslarını öğretmesiyle ilgilidir. Mustafa Kemal daha sonra Bekir Ağa’ya bir kitap vererek içindekilerini öğrenmesini ister. Bu kitap yeni Türk harfleriyle yazılan, seçme okuma parçalarını içeren ve halka parasız dağıtılan *Kırâat Kitabı*’dır.²⁴⁹

Sinop’taki coşku ve katılım sevindiricidir. Belediye caddesini, caddenin iki kenarına dizilmiş evlerin bütün balkon ve pencerelerini, kale bedenlerini halk tamamen doldurmuştur. Yatılı okulun bir sınıfında başlayan ders, sınıfın döşeme tahtaları gıcırdamaya başlayınca, çökme ihtimaline karşı, dışarıya çıkılarak bahçede sürdürülmüştür.²⁵⁰

Sinop’tan sonra 16 Eylül sabahı Samsun’a giden Mustafa Kemal’e, orada Başvekil İsmet İnönü ve Sağlık Bakanı Refik Saydam da katıldı. Buradaki karşılama töreni çok görkemli oldu. Dokuz yıl önce Kurtuluş Savaşını başlattığı bu ilde, o zaman kaldığı aynı otelde geceledi. Vali başta olmak üzere, müdürleri, öğretmenleri, memurları sınavdan geçirdi. 18 Eylül günü İnönü ve diğer yanında bulunanlarla birlikte Amasya’ya, oradan da Tokat’a gitti. Yol boyu istasyonlarda durarak halkla konuştu, onlardan yeni yazıyı öğrenmelerini istedi. Ardından Turhal üzerinden Sivas’a ulaşan Mustafa Kemal, 20 Eylül sabahı Sivas Hükümet Meydanında yine kara tahtanın başındaydı. Kitaplara, albümlere girmiş olan hemen herkesin bildiği fotoğraf da işte o sırada çekildi. Aynı gün Şarkışla’ya uğrayarak Kayseri’ye gitti. Gezisinin sonuna yaklaşırken halkta gördüğü coşku ve öğrenme isteği, onu çok memnun etmişti. Kayseri’de tahtaya yazılmasını istediği şu cümle bunu açıkça ortaya koyuyordu: “*Seyahatim esnasında, her yerde, bilhassa köylerde gördüğüm hayrete şayan meseleler hepimiz için birer ümittir*”²⁵¹

Gezilerini tamamlayarak Ankara’ya dönen Mustafa Kemal’i *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesi yeni harflerle attığı şu başlıkla karşılamıştır: “Safa Geldin Büyük Gazi”²⁵²

Bu gezilerin asıl yararı, halktan gelen soruların ve eleştirilerin öğrenilmesi olmuştur. Ayrıca, uygulamalar sırasında ortaya çıkan aksaklıklar bizzat gözlenmiş; böylece karışıklığa yol açan bazı noktalar belirginleşmiştir. Nitekim 21 Eylül 1928 tarihinde Ankara’ya dönen Mustafa Kemal, edindiği bu gözlemlere dayanarak, aynı gün Başvekâlete bir tezkere yazmıştır. Alfabe ve yazım kurallarında bazı değişikliklerin gerekli olduğu belirtilen ve daha önce basılmış olan yayınların derhal bu esaslara göre düzeltilmesini istenen tezkere şöyledir:

“21 Eylül 1928

Başvekâlete,

Yeni harflerin tatbikatını memleketin pek çok yerinde gördüm. Şehirlerde, köylerde, her yerde halk yeni harflerle okuyup yazmaya geçmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından

²⁴⁸ Neşat Öçal, “Atanın Yeni Türk Harfleri Hakkında Titizliği”, *Cumhuriyet*, 16.8.1948, s. 4.

²⁴⁹ M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 106.

²⁵⁰ M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 104.

²⁵¹ M. Şakir Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 121.

²⁵² Mustafa Duman, “Yazı Devrimine Doğru”, *Toplumsal Tarih*, Kasım 2000, sayı. 83, s. 27.

memnundur. Yalnız her yerde, şehirde ve köyde, memurda ve muallimde zihinleri karıştırıp şaşırtan, bağlama çizgisinin doğru olarak kullanılmasındaki endişe vaziyetidir.

Bu sıkıntı harflerin kolaylığına, şevk ve neşeye dokunacak derecede kendini hissettirmektedir.

Encümen esasen yeni harflerle yazıya başlanırken uzun kelimemizin hecelenmesini, seçilmesini kolaylaştıracak bir çare olmak üzere bağlamayı düşünmüş ve bağlamanın kalkmasını ileriye bırakmıştır. Yeni harflerin kabulü ve taammümündeki tehalük ve sürat bu zamanın geldiğini gösteriyor. Bilakis bağlama çizgisinin kalkması halkın öğrenmesini pek çok kolaylaştıracak ve şevklendirecektir. Bu sebeple ve halk içinde müsaadelerime güvenerek atideki esasları kabul etmek faydalı ve lazım görülmüştür.

1-İstifham edatı olan “mi,mı,mu,mü” umumiyetle ayrı yazılır. Mesela: geldi mi? gibi; fakat kendinden sonra gelen her türlü lahikalarla beraber yazılır; mesela: geliyor musunuz? ben miydim? gibi

2-Rabıt edatı olan ”ki” ve dahi manasında olan “de, da” müstakil kelime olarak ayrı yazılır; mesela: görüyorum ki sen de iyisin, gibi

3-Türk gramerinde bağlama işareti olan (-) kalkmıştır. Binaenaleyh fiillerin tasriflerinde ve isim ve sıfatların fiil gibi tasriflerinde lahikalar çizgi (-) ile ayrılmazlar, beraber yazılırlar. Mesela: geliyorum, gideceksiniz, görecekler, yapmalıyım, gideyim, gidebilirim, söyleyesin, güzeldir, demirdir, gibi.

Kezalik ile ise, için, iken kelimelerinin muhaffefleri olan le, se, çin, ken şekilleri kendinden evvelki kelimeye bitişik yazılır. Çizgi ile ayrılmaz; mesela: Ahmet’le, buysa, senin için, gelirken, gibi. Bunun gibi, ce, çe, ca, ça ve zarf edatı olan (ki) lahikaları da her vakit iltihak ettiği kelime ile bitişik yazılır. Mesela mertçe, benimki, yarınki, hasta iyicedir, iyice anladım.

4-Türkçede henüz mevcut olan Farisi terkiplerde dahi bağlama çizgisi yoktur. Terkip işareti olan sadalı harfler (i) ilk kelimenin sonuna eklenir, mesela: hüsnü nazar gibi.

Şimdiye kadar tabi ve neşrolunmuş muhtelif vesaitler (?) bu esaslara göre derhal en seri bir surette tashih olunmak lazımdır.

Gazi Mustafa Kemal”²⁵³

Sarayburnu konuşmasından itibaren geçen bir aylık süreçte ortaya çıkan Türkiye’deki değişim rüzgarı, Amerikan büyükelçisinin anılarına şöyle yansımıştır:

“17 Ağustos 1928

Öğle yemeğinden sonra karımla birlikte elçiliğin yatı ile Suadiye’ye gittik. Yolumuzun üzerinde bulunan Moda kıyısı donatılmış ve yıllık kürek yarışlarından ötürü Türk savaş gemileri ve sandallarla dolmuştu. Gazi’nin geniş yatı üzerinde önceden Arap harfleri ile yazılmış “Ertuğrul” kelimesinin şimdi Latin harfleriyle yazılmış olduğu hemen dikkatimi

²⁵³ Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, a.g.e., s. 590.

çetti. Latin sayıları bir ay önce tramvay arabaları üzerinde görülmeye başlamıştı. Birkaç gün önce de adı Latin harfleriyle yazılmış bir Türk vapurunun evimizin önünden geçtiğini görmüştük. Ruşen Eşref Bey'in bana söylediğine göre Dolmabahçe'de yeni alfabeyi öğrenmek için her gün ders yapıyormuş, bu derslere Gazi de her zaman geliyormuş. Ruşen Eşref Bey yeni alfabenin, başlangıçta sanıldığından çok daha erken, bir ya da iki yıl içinde tutunacağına ve yerleşeceğine inanıyor. Fransızca olarak yayımlanmakta olan Milliyet Gazetesinde hemen her gün yeni harflerle Türkçe yazılar yayınlanmaya başlıyor, ilgiyi uyandırmak için her türlü çaba gösterilmekte. Son söylevlerinden birinde Gazi, Türk halkının yüzde sekseninin okuma yazma bilmediğinin bir rezalet olduğunu ve herkesin yeni alfabeyi öğrenme ve öğretmeyi bir vatan görevi olarak ele alması gerektiğini söyledi.

8 Eylül 1928

Milletvekillerinin bir kısmı yeni harflerin kullanılmasına itiraz etmişlerdi. Gazi Dolmabahçe Sarayında 300 kişilik bir toplantı düzenledi. Karşı gelen milletvekillerini kürsüye çıkarttı, itirazlarını açıklattı. Sonra da İsmet Paşa aracılığıyla kendilerine haber salarak; itiraz davalarından vazgeçerlerse kendileri için daha iyi olacağını, söyledi. Böylece karşı koyma daha doğarken bastırıldı, yeniden gözden geçirilmiş olan Türk Dili tek adamca düzenlenerek dikte ettirildi.

13 Eylül 1928

Otomobil plakalarında Latin harflerini kullanan ilk elçilik biz olduk. Bütün elçilik plakalarına "U.S.A Amerika Sefareti 359" yazılmasını emrettim. Bunu Gazi hemen haber alabilsin diye Ruşen Eşref Bey'e göstermekten özel bir zevk duydum. Ertesi gün ilk gümrük beyannamemizi yeni harflerle yazdık. Kavas bunu gümrük memuruna götürünce, memur şöyle bir göz atmış ve Türkçeye çevirerek getirmesini istemiş. Fakat kendisine zaten bunun Türkçe olarak yazılmış bulunduğunu bildirince isteksiz bir şekilde beyannameyi kabul etmiş. Burası ilerlemeye gerçekten çok yetenekli bir ülke. Bir kararı gerçekleştireceklerinde hiç zaman kaybetmiyorlar, ikinci adım, hafta tatili olarak Cuma yerine Pazar gününün kabulü olacak eğer buna da Meclisin gelecek oturumunda karar verilecek olursa hiç şaşmayacağım. Pazar tatilinin kabul edilmesi Türkiye'nin şekil bakımından batılılaşmasının son adımı olacak. Yalnız bir adım atılmayacak: yani Kur'anı yeni harflerle yazmaya girililmeyecek. Çünkü bu, benim kanımca çok tehlikeli bir iş olurdu. Saffet Bey'in söylediği gibi, bunun gereği de yoktur. Ülkedeki din unsuru birbiri arkasından karşılaştığı darbelerle dayanmak zorunda bırakıldı, fakat Kur'an'ın yazısını değiştirmek bu darbelerin en ağırı olacak."²⁵⁴

Burada elçinin Lozan Konferansında ABD'nin gözlemci delegasyon üyesi Joseph C. Grew olduğunu ve Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara'ya gelen ilk Amerikan Büyükelçisi olduğunu hatırlatmak yararlı olacaktır.

Eylül 1928'e gelindiğinden yurdun her yanında kurslar devam ediyor, Türk yazı makineleri için klavye belirleniyor²⁵⁵, Dil Encümeni imla sözlüğü üzerinde çalışıyordu. Devlet Demiryolları ve Limanlar Genel İdaresi yeni harflerle kalkış-varış kitapçığı hazırladı ve bastırdı. 29 Eylül'de Yeni Türk Harfleri Marşı'nın bestelendiği duyuruldu ve notaları bazı gazetelerde verildi. Marşın bestesini Atatürk'ün isteği üzerine Zeki Üngör besteledi.²⁵⁶

²⁵⁴ Joseph C. Grew, *Gazi ve İsmet Paşa, Çalkantılı Dönem*, Çev: M. Aşkın- N. Uğurlu, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2005, s. 155-159.

²⁵⁵ *Cumhuriyet*, 6.9.1928, s. 1.

²⁵⁶ *Cumhuriyet*, 29.9.1928, s. 1.

1 Ekim günü *Türkçe Gazete* adı ile tümüyle Latin harfleriyle yazılmış, haftada iki gün çıkan bir gazete yayına girdi. 11 Ekim günü gazeteler yeni harflerle basılan ilk ders kitabının Ali Canip (Yöntem)'in *Edebiyat* kitabı olduğunu bildiriyorlardı. Yeni harflerle çıkmakta olan *Hâkimiyet-i Milliye*'nin satışının üç bin arttığı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) tarafından belirtiliyordu.²⁵⁷ (Ek: 14)

Sonuç olarak Latin Alfabesi, Türkçedeki seslerin karşılanması açısından sesli harfleriyle büyük bir tutarlılık ve yeterlilik sağlamış, sessiz harfleriyle de yalınlik ortaya koymuştur. Ünlü ve ünsüz uyumlarının kurallaştırılması ise Türkçeyi kalıcı kılmaktadır. Sarayburnu söyleminde Atatürk'ün dile getirdiği “ *Lisanımız yeni Türk Harfleriyle kendini gösterecektir.*” sözü bütün bu özellikleri kapsamına almaktadır.²⁵⁸

Bu gezilerin önemini artıran bir diğer nokta ise, devrime kattığı ilginç demokratik yöndür.

G. YENİ TÜRK HARFLERİ' NİN KABUL VE TATBİKİ HAKKINDAKİ KANUN

31 Ekim 1928 günü CHF grubu toplanarak, Yeni Türk Harfleri Kanunu'nun 1 Kasım'da görüşülmesine ve sonuca bağlanmasına karar verdi. Belirlenen tarihte TBMM' ye verilen kanunun gerekçesi öteden beri tekrarlanan sözlerden oluşuyordu.

TBMM' nin III. dönem 2. toplanma yılını açarken M. Kemal Paşa, Türkiye'nin genel tablosunu çizerken son olarak ele aldığı Maarif bölümünde harf değiştirmenin gereğini ortaya koyarak şöyle demiştir:

“Her şeyden evvel her inkişafın yapıtaşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel Büyük Türk Milleti'ne onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Türk milleti cehaletten az emekle kısır yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesi'dir. Basit bir tecrübe Latin esasında Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde, köyde, yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver yetiştirmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığını kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde de mümtaz bir sima kalacaktır. Türk harflerinin kabulüyle hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife tevceüh ediyor. Bu vazife milletimizin kâmilan okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşkla bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazmak bilmeyen erkek, kadın ve her vatandaşımıza yeni harfleri öğretmek için tehalük göstermeliyiz. Bu milletin asırlardan beri his olunmayan bir

²⁵⁷ N.Sami Özerdim, a.g.e., s. 24- 35.

²⁵⁸ Kamile İmer, **Dil ve Toplum**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990, s. 61.

*ihtiyacını birkaç sene içinde tamamen temin etmek yakında ufuklarda gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyet hazlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin hepimiz heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak sade muallimliğin vicdani hazı mevcudiyetimizi işba etmiştir. Aziz arkadaşlarım, yüksek ve ebedi yadigârımızla büyük Türk Milleti yeni nur âlemine girecektir.”*²⁵⁹

Ardından söz alan Başvekil İsmet İnönü, yeni Türk harfleriyle okuyup yazmanın kolaylaştığını, hükümetin bu konuda ciddi mesai harcayacağını, böylesi büyük işlerde samimi inancın başarının temel kuvveti olduğunu ve bu kuvvete sahip olduklarını belirtti.²⁶⁰

1 Kasım 1928 tarihindeki Meclisin bu genel toplantısında, önerge ile verilen kanun tasarısı, 1353 sayılı “*Yeni Türk Harfleri’nin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun*” olarak oybirliği ile kabul edildi. Ardından Sivas Mebusu Rahmi Bey’in verdiği önerge ile Gazi Mustafa Kemal’e altın levha üzerine kabartma harflerle yazılmış “Yeni Türk Alfabeti” nin verilmesi kabul edildi.²⁶¹ Bu levha şimdi Anıtkabir’deki Atatürk Müzesi’ndedir.

1353 sayılı kanun, 3 Kasım 1928’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. 1030 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Yeni Türk Harfleri’nin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun*” un maddeleri şöyleydi:

- 1- Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cedvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.
- 2- Bu kanunu neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleri ile yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.
- 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelatına tatbiki tarihi 1929 Kanunusanişinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilanların ve matbu muamelat cedvel ve defterlerinin 1929 Haziranı iptidasında kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları, askeri hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleri ile yazılacaktır.
- 4- Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleri ile yazılı olanların kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi kanuni evvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi veya resmi levha, tabela, ilan, reklâm ve sinema yazıları ile keza Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkût, gayri mevkût gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.
- 5- 1929 Kânunusanişi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

²⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 1. Teşrini Sani, 1928 Perşembe, s. 4.

²⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 1. Teşrini Sani, 1928 Perşembe, s. 7–8.

²⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 1. Teşrini Sani 1928 Perşembe, s. 9.

- 6- Resmi ve hususi bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun ve talimatname, defter, cedvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.
- 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul ve sair kıymetli evrak ve hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.
- 8- Bilumum bankalar ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kanunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cedvel ve katalog nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.
- 9- Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnûdur.
- 10- Bu kanun, neşri tarihinden muteberdir.
- 11- Bu kanun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.²⁶²

1353 sayılı kanunla kabul edilen *Yeni Türk Alfabesi* ‘ni oluşturan 29 harf sıraları, kitap ve el yazısı örnekleri, büyük ve küçük biçimleri kanuna ekli listede verilmiş olup, bugün kullandığımız şekildedir:

a, b, c, ç, d, e, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, y, z

5 Kasım 1928 günü TBMM’ ye iki yasa tasarısı daha sunuldu. 1354 ve 1355 sayılı bu yasalar yazıya geçişin ekonomik boyutu ile ilgiliydi. Tasarılar 8 Kasım günü görüşülerek kabul edildi.²⁶³ 13 Kasım’da da yürürlüğe girdi. 1354 sayılı yasa; “1928 Senei Maliyesi Maarif Vekâleti Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İtasına ve Muhtelif Devair Bütçelerine Mevzu Tahsisattan Bazılarının İmhasına Dair” olup, bu yasayla Milli Eğitim Bakanlığı’nın bütçesine 400.000 liralık bir ödenek ekleniyordu. Bu ödenek çeşitli Dairelerin ve Bakanlıkların bütçesinden kesintiler yoluyla temin ediliyordu. En fazla kesinti ise Dışişleri ve Bayındırlık bakanlıklarından yapılmıştı.²⁶⁴ 1355 sayılı yasa ise; “1928 Senei Maliyesi Rüsumat Bütçesine Tahsisatı Fevkalade Vazına Dair” olup, bu yasayla basımevlerine, yeni Türk harfleri gümrük resmi karşılığı olarak, ithal edilecek yeni harfler için 200.000 lira ödenek konuyordu.²⁶⁵ Görüldüğü gibi bu devrimin gerçekleştirilmesi 400.000 lira gibi oldukça sınırlı bir bütçeyle olmuştur.

²⁶² Resmi Gazete, 3.1.1928, sayı. 1030.

²⁶³ T.B.M.M.Zabıt Ceridesi, Devre:III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 8.11.1928, s.19 ve 21.

²⁶⁴ Bilal N.Şimşir, a.g.e., s. 215.

²⁶⁵ Resmi Gazete, 13.11.1928, sayı. 1039.

Kanuna bakıldığında kişilere Arap harfleriyle yazılmış herhangi bir yayını okumayı ve yazmayı yasaklamadığı görülür. Uygulamada yeni harflere geçiş süreci devreler halinde düzenlenmiştir. Gazete ve dergiler ilk, kitaplar ikinci, resmi evrak üçüncü, mahkeme zabıtları da son devrede yeni harflerle yazılacaktır.²⁶⁶ Eski harflerle kitap basımı yasaklandığı halde, eski harfli kitaplar kaldırılmamıştır. Özellikle resmi kurum ve kütüphanelerdeki defter, kitap cetvel vs. gibi belgeler gerektiğinde başvurulması için korunmuştur. Eski harflerle basılmış kitapların okul ve kültür kurumlarına, kitabevelerine konulmaları da serbest bırakılmıştır. Eski kitapların öğretimde yasaklanması ise, yeni harflerle yeniden basılmalarını bir an önce sağlamak için olsa gerektir.

II. YENİ TÜRK HARFLERİNE KARŞI HOŞNUTSUZLUK VE ELEŞTİRİLER

XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren tartışılan harf değişikliği konusu, 1 Kasım 1928’ de Latin harflerinin kabulünden sonra da tartışılmaya devam etmiştir. Harf Devriminden önce eski alfabenin Türkçeye uygun olmadığı yolundaki eleştiriler, yeni alfabe için de yapılmıştır. Üstelik bu eleştirileri yapanlar arasında Harf Devrimini savununlar da vardır.

Naci Kasım (Açıklı) *Alfabemizdeki Eksik Harfler* başlığı altında k (kalın okunan k), g (uzun okunan g), ğ (yef şeklinde okunan ğ) harflerinin eksik olduğunu örneklerle anlattıktan sonra²⁶⁷, nasıl “ş” ve “ç” de işaret varsa bu harflerin altına bir nokta koyarak bu eksik harflerin tamamlanabileceğini söylüyordu. Dilin düzelmesi için “ayın”, “uzun a”, “hemze” ve “hafif e” harflerinin de alfabede olması gerektiğini belirterek, henüz yeni olan alfabenin önemli eserler oluşturulmadan önce düzeltilmesini istiyordu.²⁶⁸

Mustafa Kemal’in en yakınında olup, yazılarıyla bir bakıma hükümetin sözcülük görevini yürüten Falih Rıfkı’ya göre, Türkçe’de bulunmayan “c”, “h”, “f”, “v” harflerinin niçin alındığı ayrı bir sorudur. Falih Rıfkı bu konuda şunları söylemektedir:

“ Yeni alfabede, Latin yazısı dünyanın ortaklaşa değerlerini değiştiren acaipliklerin kalmasına hala esef duymaktayım. Bunun başlıcası “c” harfidir. Türkçede “j” sesi yoktur. Yabancı dillerden alınma kelimelerde bu ses “c”ye değişmiştir. Candarma, curnal gibi.. Ejderha ile ecnebi kelimeleri pek farklı söylenir. Bir teklif “c” sesi için “j”yi almak ve “c” harfini de “ç” sesi için bırakmak “ç” yi “ş” karşılığı kullanmaktır. Herhalde bugünkü bazı aykırılıklardan kurtulabilirdik...”²⁶⁹

Nurullah Ataç’da bu konuda benzer şeyler söylüyordu:

²⁶⁶ *Milliyet*, 8.9.1928, s. 1.

²⁶⁷ Naci Kasım Açıklı, *Türk Alfabesinin Islahı*, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939, s. 12–15.

²⁶⁸ Naci Kasım Açıklı, *a.g.e.*, s. 21- 22.

²⁶⁹ Falih Rıfkı Atay, *a.g.e.*, s. 478.

*“Beğeniyor muyum bugünkü yazımızı? O başka... Arapçanın kaf’ıyla kef’ini, sin’iyle sat’ını, hemze’sini, ayın’ını göstermiyormuş, ona seviniyorum, daha iyi göstermemesi, bizim sesimiz değil ki bizim yazımızda gösterilsin! Ne var ki bizim seslerimizi de göstermiyor. Genizden çıkardığımız “n” yi göstermiyor, eskiden Arap yazısının hı’ sıyla gösterdiğimiz sesi göstermiyor, bizim iki türlü “e” miz vardır, birini göstermiyor. Buna gönlüm katlanmıyor.”*²⁷⁰

Ancak Ataç, bu eksiklikleri ve yanlışlarıyla Latin yazısının Arap yazısından üstün olduğunu, dilin gelişmesini ve yeni gereklere uymasını hızlandırdığını da hemen ardından sözlerine eklemektedir.²⁷¹

Ömer Asım Aksoy ise bu harflerin eksikliğini kabul ediyor, ancak bunun yararı bile olacağını savunuyordu, şöyle ki:

*“Bunun sebebi bütün söyleyişleri İstanbul konuşmasında birleştirmek içindir. Ancak, yabancı kelimelerin söylenişleri, Türkçe’nin ses kurallarına uygun olarak bozulmakta ise, buna yerinmemeli sevinmeliyiz. Yabancı kelimeleri kendi sesleriyle yazamadığımız için alfabemizin yetersizliği söylenemez. Böyle bir yetersizlik gerekçesiyle alfabemize harf eklemek de gerekmez.”*²⁷²

I. Dünya harbi esnasında kendisine teklif edilen Maarif Nezaretini Latin harflerini Türkçeye tatbik etmek şartıyla kabul edeceğini söyleyen Hüseyin Cahit (Yalçın), II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra, Taşlıca havalisi hakkında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ortaya çıkan ihtilafların çözümü için yapılan basın toplantısına Türkiye temsilcisi olarak katılmıştı. İmparator konuşması bittikten sonra Cahit Bey’e: *“Söylediklerimi siz de aynen kaydedebildiniz mi? Meslektaşlarınız sayfalar doldurduğu halde, sizin elinizde bir tek sahifecik var.”* diye sorar, *“Evet”* cevabını alınca İmparator kâğıdı alıp bakar ve hayretle: *“Bu kadar laf, şu kadarcık küçük kâğıda nasıl sığdı? Bu ne güzel yazıymış!”* der. Hüseyin Cahit bu anıyı anlattıktan sonra sözlerini şöyle bitiriyor: *“Biliyorsun biz de Latin harflerini terviç ediyorduk. Büyük günah işlemişiz. Bu harflerle yazı yazamıyorum, elime kalem alınca Latin harfleri fikri insicamı bozuyor.”*²⁷³

Cüneyt Emiroğlu’nun kitabında yer alan İ. Hakkı Konyalı’ya ait anılardan diğer hoşnutsuzları da öğreniyoruz:

“İçtiha Mecmuası sahibi Abdullah Cevded’in yeni harfler kabul edilince mecmuasının satışı sıfıra inmişti. Benim çalıştığım Son Posta Gazetesi onun matbaasının yanında idi. Sık sık yeni harflerin kötülüklerinden bahsederdi. Bir gün dedi ki: Bu harfleri tavsiye ve müdafaa ederken büyük günah işlemişim! Tövbeten nasûha! Koyu bir Latin harfleri düşmanı olarak ölmüştü. Eğer tövbe etmeseydi cenaze namazı kılınmayacaktı.

Rahmetli Zeki Velidi Bey’den dinlemişimdir. Meşhur Türkolog Rosso Viyana’da verdiği bir konferansta: Güzel Türkçeyi hiçbir kuvvet yıkamamıştır. Yeni harfler

²⁷⁰ Nurullah Ataç, **Dişelim Söz Arasında**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1970, s. 194.

²⁷¹ Nurullah Ataç, “Yeni Yazı”, **Ulus**, 10.8.1953, s. 2

²⁷² Ömer Asım Aksoy, “Söyleyiş Bozukluğu ve Alfabemiz”, **Türk Dili**, Cilt: VIII, 1 Ekim 1958, sayı. 85, s. 6.

²⁷³ Rekin Ertem, **a.g.e.**, s. 304.

yıkacaktır. Bu harfler Müslüman Türklerin geçmişleriyle, tarihleriyle, gelenekleriyle alakalarını koparacaktır, demiştir.”²⁷⁴

Harf Devriminin uygulanışında baştan beri Atatürk’ün yanında olan Fatih Rıfki Atay devrime direnç gösterenlerin genellikle okuryazarlar olduğunu belirtiyor ve şöyle diyordu:

“Bütün zorluk bizim nesiller içindi. Eski yazı ile yetişmiştik. Her Türkçe kelime bizim için bir resimdi. Onu heceleyerek değil, görerek okuyorduk. Bizler bu resmi kaybedip, yerine her kelimenin yeni bir resmini koymak gibi, belki de ömrümüzün sonuna kadar başaramayacağımız nankör bir külfet karşısında idik. Okuyorduk, heceleyecektik. Ama bütün okuryazarlar milletin beş ile onu arasında idik. Eğer bu nispet yüzde elliye aşmış olsaydı yazının değiştirilemeyeceğine şüphe yoktu. Atatürk İnkılâbı’nın en çok rahatsız edeni yazıdır”²⁷⁵

1914’te Latin harflerini savunan Celal Nuri, 1926’ya gelindiğinde düşünce değiştirmiş *Türk İnkılâbı* adlı eserinde “Fevri bir kararla Latin elifbasını kabul favzavi bir halet ihdas etmeden bütün kitaplarımızı anbara atmadan işe beynelmilel harufu iptida muavin elifba olmak üzere alalım”²⁷⁶ tavsiyesinde bulunmaya başlamıştı.

Harf Devrimine karşı çıkanlardan bazıları ise, Mustafa Kemal’i halkın gözünde küçük düşürme çabasına koyuldular. Gazetelerde Arnavutluk’ta olduğu gibi Türkiye’de de Gazinin krallık ilan edeceğine dair yazılar çıktı. Bunun üzerine Siirt Mebusu Mahmut Bey tarafından Milliyet Gazetesinde 10.9.1928 tarihinde yayımlanan *Adi; Çok Adi Bir Yalan ve İftira* başlığı altında bu yazılara yanıt verildi:

“Bugün Mustafa Kemal’in ruhunda hakim olan hırs ve kuvvet; ne makam ve Saltanat sevdasıdır, ne de şöhret ve şeref hevesidir. Onun istihdaf ettiği gaye, en vasi demokrasi prensiplerinden mülhem olan siyasi ve içtimai inkılâbımızın kat’i zaferini temin etmek, bu vasıta ile aziz milletini, irfan, san’at ve umumi medeniyet nokta-i nazarından en yüksek milletlerin seviyesine çıkarmaktır.

Gazi hazretlerine bu kadar küçük emel atfedenler, her şeyden evvel onun şahsiyetini, idealini ve icraatını tetkik etmeli idiler. Pek yakın bir tarihte Türkiye’de Cumhuriyet teessüs etmeden evvel kendisine teklif olunan Saltanat ve Hilafet makamlarını katiyen reddetmesi onun idealist olduğu kadar realist olduğunu göstermiyor mu? O, bütün bu makamları reddetti çünkü O’nun kanaatine göre Millet iradesine istinad etmeyen bir hâkimiyet ve makam her ne nam ve şekil altında olursa olsun tamamen merdûttur.”²⁷⁷

Yeni Türk Harflerinin kabulü sırasında Meclis Başkanı olan Kazım Özalp’in anılarından öğrendiğimize göre, Mecliste kendi balkonundan herkesi kontrol eden Mustafa Kemal Paşa, konuşmalarını dinlediği milletvekillerinin baş hareketlerine bakarak, önlerindeki yazının eski yazı olup olmadığını kontrol ediyordu. Mecliste yeni yazıya alışmakta zorluk çeken bazı milletvekilleri, eski Türkçeyi kelime kelime soldan sağa doğru yazmaya çalışıyor;

²⁷⁴ Cüneyd Emiroğlu, *a.g.e.*, s. 30–31.

²⁷⁵ Fatih Rıfki Atay, *a.g.e.*, s. 482.

²⁷⁶ Faik Reşit Unat, “Latin Alfabetesinden Türk Alfabetesine”, *Türk Dili*, 1.8.1958, Cilt: II, sayı. 23, s. 725.

²⁷⁷ *Milliyet*, 10.9.1928

böylece önlerindeki yazının eski Türkçe olduğunu belli etmemeye çalışıyorlardı. Fakat kelimeleri karıştıranlar ve okuduklarını şaşırانlar oluyordu.²⁷⁸

Hüseyin Cahit (Yalçın), Fatih Rıfkı (Atay), Ahmed Emin (Yalman), Yahya Kemal (Beyatlı), Orhan Seyfi (Orhon), Hasan Ali (Yücel) de günlük notlarını eski harflerle tutmuşlardı.²⁷⁹ İbrahim Alâeddin (Gövsâ), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Halit Ziya (Uşaklıgil), Necip Asım (Yazıksız), Veled Çelebi (İzbudak), Ali Canip (Yöntem), Mehmet Fuat (Köprülü), Zeki Velidi (Togan), Ali Seydi, Avni Başman, Cenap Şahabettin gibi şair, yazar ve öğretim üyeleri de Latin harflerine karşıydı.²⁸⁰

Görüldüğü gibi hoşnutsuzlar okuryazar kesimdendi. Eski alışkanlıklarından kolay vazgeçemiyorlardı. Devrim, sanki onlara karşı yapılmış gibiydi. Aslında burada önemli olan okuryazar olan azınlık ile okumaz yazmaz büyük çoğunluğun, bir anda aynı başlangıç noktasına getirilmiş olmasıydı.

Dönemin önde gelen dilbilimcilerinden Avram Galanti ise, 1925 yılında yazdığı *Türkçede Arabî ve Latin Harfleri ve İmla Meseleleri* adlı eserinde Arap harflerinin; teknik, ilim, siyaset ve iktisat yönünden Latin harflerinden üstün olduğunu savunmuştur.²⁸¹ Bakü Türkoloji Kongresinden sonra basında alevlenen Latin harfleri konusu üzerine düşüncelerini birkaç makale halinde yayımlamış ve “*Türkçe bir ilim dili olmaktan uzaktır*” diyerek sorunun bir alfabe sorunu olmadığını belirtmiştir. Türkçenin pek basit ve pek dar bir lisan olduğunu, mevcut iki lügatinde bulunan sözcüklerin yüzde sekseninin Arapça ve Acemce olmasının bunu doğruladığını söyleyen Galanti, bu savını şöyle özetlemiştir:

“ *Mesele, adi bir elifba meselesinden ziyade, memleketin irfanı meselesidir. Latin harflerinin bütün fevaidinden istifade edebilmek için evvel be-evvel, Türkçemizi, ilmi ta’birat icad edecek bir hale getirmek lazımdır. Tabiri diğer ile, lisanımızın ıslahatına elifbadan değil, nefs-i lisandan başlamalı .* ”²⁸²

İbranice, Türkçe, Fransızca, Arapça ve Farsça bilen Galanti, Mustafa Kemal’in dil ve yazı devrimlerine karşı çıkmış, yeni alfabeyi öğrenip kullanmasına karşı, otuz yıl sonra bile, bu değişikliğin bilimsel yönden olumsuz olduğu konusundaki fikrini değiştirmemiştir. Mustafa Kemal Harf Devrimi hazırlıklarına başladığı zaman, 1926 yılında kendisine bir sözcü gönderip bir grup aydın tarafından yapılacak tartışmalara katılmasını istediği halde, hastalığını bahane ederek toplantıya katılmamıştır.²⁸³ Avram Galanti’nin karşı görüşte olmasının temelinde çeşitli endişeler yatmakta olup, söz konusu endişeler yine bizzat kendisi tarafından şöyle ifade edilmektedir:

“ *... İlerlemek latin harfleri ile sağlanamaz. Harf değil resim temeline dayanan ve çok zor olan yazısına rağmen gelişmenin en fazla olduğu ülke Japonya’dır. Latin yazısının okunması ve imlası kolaydır, ancak, bu yazı ile yüksek öğretim biter, fikir adamı yetişmez, önce yazılmış eserlerimiz unutulur, mazi ile bağımız*

²⁷⁸ Kazım Özalp-Teoman Özalp, *Atatürk’ten Anılar*, İş Bankası Yayınları, [t.y], s. 42.

²⁷⁹ Orhan Seyfi Orhon, “Harf İnkılâbı”, *Son Havadis*, 19.4.1969, s. 3.

²⁸⁰ İsa Öztürk, *Harf Devrimi ve Sonuçları*, İstanbul, Adam Yayınları, 2004, s. 24.

²⁸¹ Avram Galanti, *Arap Harfleri Terakkimize Mani Değildir*, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1996, s. 5.

²⁸² Avram Galanti, *a.g.e.*, s. 14- 15.

²⁸³ Rıfat N. Bali, “Avram Galanti’nin Hayatı ve Eserlerinin Bibliyografyası”, *Arabî Harfler Terakkimize Mani Değildir*, 1996, s. 5, 11.

*kopar, kendi nesli kitapsız kalır. Ticaret yaptığımız ülkelerle ilişkimiz bozulduğu için ekonomimiz bozulur...”*²⁸⁴

*“...Türkçe kelimelerin Latin harfleriyle yazılabilmesi ve doğru telaffuz edilebilmesi için on beş yeni harfe ve iki değiştirilmiş harfe ihtiyaç vardır ki, bunun kolaylık olmayacağı bellidir...”*²⁸⁵

Diğer bir karşıt görüş sahibi Peyami Safa ise, mahkeme zabıtlarının daktilo ile tutulabileceği, Arap harfleri ile yazılmış eserlerin yeni harflere çevrilip basılacağı iddialarının realitede bu ümitleri suya düşürdüğünü belirterek yakınmalarına şöyle devam etmektedir:

*“Mahkemelerde yazı makineleri, davacı ve davalıların sözlerini aynen değil, adalet mefhumuna aykırı olarak ancak hülasa halinde zabtedebilmektedir. Rahmetli Velid Ebuziyya'nın Tasvir'de çıkan bir başmakalesinin başlığı şu idi: “Yazı makinesile Adalet olmaz!” Bugünkü mektep ve üniversite notlarının perişanlığı malum. Eski Türkçe eserlere gelince bunlarda yeni harflerle bastırılmadı. Yeryüzünde bir tek memleket gösterilemez ki, orada gençler kazara milli kütüphanelerine girerlerse bir tek eser okuyamadan çıkıp gitsinler. Bu ilimsiz, çarpık, saçma inkılâp ve irtica anlayışına genç nesiller kurban olup gidiyor. Latin harflerini atıp, Arap harflerini getirmek istemiyoruz. Üniversitelerimizde okutulan Arap harfleri ve Osmanlıca'yı liselerimizde de öğretmelerini istiyoruz.”*²⁸⁶

Bu isteğini Peyami Safa daha önce de, Harf İnkılâbının edebi hayata getirdiği durgunluktan söz ederken dile getirmiş ve nesiller arasında açılan köprüsüz uçurumların doldurulmasının ancak eski harflerin liselerde okutulmasıyla mümkün olacağını yazmıştır. Bir okuyucu bu isteğe büyük tepki gösterip:

*“Siz, hangi milli kültürden bahsediyorsunuz? Birkaç hafız ile birkaç çelebinin, birkaç şeyhin yapıtları çevresinde toplanmış, çöreklenmiş ve çürümüş olan o duruk kültürden mi? O kültürle aramızdaki köprünün yıkılmış olmasından niçin bu kadar hayıflanıyorsunuz? Değer mi? Evet Harf Devrimi o köhne, o her yanı dökülen köprüyü yıkmıştır. İyi ki yıkmış. Ama onun yerine yeni kuşakları Batı kültürüne bağlayan yepyeni ve sağlam bir köprü kurmuştur”*²⁸⁷

diyerek karşı çıkınca, Peyami Safa cevabi yazısını yazmakta gecikmedi. Bu kez kullandığı üslup çok daha sert olup, hoşnutsuzluğu çok daha belirgindi. Şöyle ki:

“Besbelli ki bu genç okuyucunun bütün dünyada Aristo'dan sonra ikinci üstad olarak bilinen Türk filozofumuz Farabi'den zamanımıza kadar geçen on asır içindeki Türk düşünce tarihinin milli kütüphanelerimizde yatan sayısız mahsüllerinden, Divan, Edebiyat-ı Cedide, Fecr-i Ati ve bizim nesil edebiyatlarının birçok yabancı dile çevrilen eserlerin dünyada uyandırdığı hayranlıktan, ölmez değerlerinden haberi yok. Atatürk'ün kurduğu TTK neşriyat kongresinde bugünkü harflere çevireceğini söylediği eserlerin sadece

²⁸⁴ Avram Galanti, **a.g.e.** s. 17- 18.

²⁸⁵ Avram Galanti, **a.g.e.**, s. 28.

²⁸⁶ Peyami Safa, “Arap Harfleri”, **Türk Düşüncesi**, Ağustos 1959, Cilt: 11, sayı: 8, eski sayı: 59, s. 1, 2.

²⁸⁷ Peyami Safa, “Bir İnkâr Faciası”, **Milliyet**, 14.10.1958, s. 2.

birkaçı çevrildi. Binlerce yazma, basma tarih eserinin yeni nesillere meçhul kalmasının bugünkü ve yarınki kültürümüze neler kaybettirdiğinden ve ettireceğinden haberi yok. Bizi batı kültürüne bağlayan tarihin Latin harflerinden önce, Tanzimat'tan beri olduğundan da haberi yok.”²⁸⁸

Mehmet Şevket Eygi de hoşnutsuzlardan. O da Japon yazısını örnek veriyor ve ideogram denilen şekillerden oluşan bu yazıda bir gazete haberini okumak için en az 3000, felsefi ve derin kültürle ilgili bir yazının okunabilmesi için de 15.000 şeklin ezberlenmiş olması gerektiğini belirtiyor. Eygi, bütün bu zorluğa rağmen Japonya’da herkesin okuryazar olduğunu ve Japonların tarihte görülmemiş bir kalkınmayı yarım yüzyıla sığdırdığını vurguluyor ve şöyle devam ediyor:

“Milletlerin yazıları öyle gömlek değiştirir gibi değiştiriliverecek bir teknik veya sistem değildir. Yazı din gibi, tarih gibi, hukuk sistemi gibi, folklor gibi, milli kültür gibi, mimari gibi, iklim gibi, coğrafya gibi çok köklü ve vazgeçilmez bir unsurdur. Çin yazısı Çin demektir, Japon yazısı Japonya demektir. Yazı gitti mi millet olma vasfı yavaş yavaş yitirilir, amnezik yığınlar haline düşülür.”²⁸⁹

Türkiye’de 1923-1924 yıllarında gazete tirajlarının düşük olduğunu, bunun başlıca sebebinin Arap harfleri olduğunu söyleyen Hüseyin Cahit’e katılmayan Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu, eski harflerin gazete satışları üzerinde olumsuz etkisi olmadığını, Cahit’in o günlerde salgın halini alan garplılaşma modasının gözü kapalı takipçisi olduğu için bu yalanı söylediğini belirtiyordu. Latin harflerinin kabulü için öne sürülen bu bahaneye dayanılarak gerçekleştirilecek tepeden inme bir hareketin doğuracağı kültür tahribini sezdiği halde, Gazi’yi tahrik eden bu tür makaleler yazan Hüseyin Cahit’i gerçekleri bilmemekle suçluyordu. *Eski Harflerimiz İçin Umumi Af İstiyorum* adlı makalesinde Tepedelenlioğlu, o günlerde Velid Ebuzyiya’nın gazetesi *Tevhid-i Efkar*’ın 75.000, *İkdam*’ın ise 140.000 tirajı olduğunu belirterek, savaşlar sonucu 6.5 milyona inen nüfus için bu rakamların hiç de az olmadığını; hatta tam bir özgürlük ortamında yayın yapan Fransız *Le Petit Parisien*, *Le Matin*, *L’humanité* gibi gazetelerin nüfusa göre baskı sayıları ile karşılaştırıldığında, oldukça iyi sayılabileceğini söylüyordu.²⁹⁰ Yazar tam tersi bir yaklaşımla, tirajlardaki asıl düşüşün harflerin değiştirilmesinden sonra yaşandığını, hatta sıfıra indiğini hatırlattıktan sonra şu ilginç olayı anlatmaktadır :

“ Harf devriminden bir yıl sonra, Arif Oruç İstanbul’da avuç içi kadar mini bir gazete çıkarmaya başladı.1929. Yarın. Önce on iki sayfalı bir broşür halinde, haftada bir çıkan Yarın, bir ay sonra haftada iki oldu. Ve bir ay sonra dört sayfalı günlük gazete halini aldı. Bu gazete Sinan Matbaasında çıkıyor, matbaacı para almıyordu. Sermürettip de para almıyordu mürettiplerde. İşsiz sekreterler münavebe ile gazeteyi bağlıyorlardı. Muhabirler ayakta kâğıtları duvarlara dayayarak haberlerini yazıyorlardı. İşin tuhafı, kâğıdını bayi alıyor, bütün bayiler ikinci el satıcılar ve müvezziler Milliyet, Cumhuriyet ve Akşam’a gösterdiklerinden daha büyük bir dikkatle Yarın’ı sürmeğe çalışıyorlardı. Bu Yarın bütün tarihi boyunca fikir Bab-ı Ali’sinde görülmemiş açlığa, sefaletle karşı , bu açlık ve sefaleti yaratmış olan darbeye karşı bir sessiz ayaklanıştı.

²⁸⁸ **Türk Dili**, Kasım 1958, Cilt: VIII, sayı. 86, s. 116–117.

²⁸⁹ Cüneyt Emiroğlu, **a.g.e.**, s. 185–187.

²⁹⁰ Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, “Eski Harflerimiz İçin Umumi Af İstiyorum”, **Yeni İstiklal**, 12.1.1966, sayı. 231.

Bir ay geçti geçmedi Yarın Türkiye'nin en büyük gazetesi oluverdi. Rotatif sahipleri sözbirliği edip onu basmadılar, fakat Latin harflerinin işsiz bıraktığı bütün düz makineler her sayfası birkaç kalıp dizilen Yarın'ı bastılar. Altı sayfalı Yarın 150.000 bastı. Beş kurşluk gazete öğleden sonra karaborsada yarım liraya, bir liraya müşteri buldu. ...Bu Arif Oruç'un dehasının değil, gadre uğramış Bab-ı Ali'nin yumruğa karşı kafa kaldırışı idi. Serbest Fırka, Yarın Gazetesinin yarattığı bu umumi heyecandan doğmuştur.”²⁹¹

Başka bir yazarın anılarında da Yarın Gazetesi hakkında benzer bilgiler bulunmaktadır.²⁹²

Falih Rıfkı'nın yazdıklarına bakılırsa bu şikâyetlerde bir mübalâğa vardır. Hatta o sırada açıkça ortaya çıkan bir muhalefet de yoktur. Muhafazakâr ilim ve edebiyat çevrelerinin tepkisi de aslında bu köklü değişimdir. Falih Rıfkı Atay tepkiyi yaratacak bir nedenin olmadığını şöyle ifade etmektedir :

“Doğrusunu isterseniz kandırıcı bir delilleri de yoktu. Bir gün öncesine kadar Osmanlı kütüphanesinin yoksulluğundan şikâyet edenler, şimdi geçmiş hazinesinin ne olacağını soruyorlardı. Yeni yazının Arap diline uymayacağını ileri sürenler hiç şüphesiz haklı idiler. Fakat Türkçe'ye de uygun gelmiyeceği üzerine akıl yatırır hiçbir tenkitlerine rastlamıyorduk. Yeni yazının Türk dilindeki yabancı kelimeleri asıllarından uzaklaştırıp millileştirmesi ise, onun aleyhine değil, lehine bir delil sayılmak lazım gelirdi.”²⁹³

Latin kökenli alfabenin uygulama biçimiyle ilgili duyulan hoşnutsuzluk ise, daha çok Cumhuriyet Gazetesinde M. Nermi imzasıyla yayımlanan yazılarda izlenmektedir. M. Nermi'ye göre halk dili zafer kazanmıştır; uluslararası harfler kabul edilmiştir ve Türkçeye yeni bir can verilmiştir. Bu Türklüğün altın devridir, ancak dil bu kez de Fransız etkisi altına girmiştir. Yazar, yeni harfleri alırken dikkatli olunması gerektiğini belirtmekte, *“Türkçemizde bulunmayan ‘j’ harfini neden bollaştıralım. Türkçe sözcükler alınırken Türkçe'mizin yapısını düşünmeliyiz. Türkçe'yi kendi yapısı içinde zenginleştirmeliyiz”*²⁹⁴ demektedir. Yazar bu konudaki yazılarını sürdürmekte ve Türkçe'nin her türlü yamadan kurtularak kendi yolunu bulacağına inanmaktadır. M. Nermi, *“En zengin ve mükemmel diller, kendi unsurlarını işleyen dillerdir. Onun için Türkçemizi, Arapçadan Farsçadan kurtarıırken, tekrar başka bir dilin koruması, etkisi altına sokamayız.”*²⁹⁵ diyerek eleştirilerini sürdürmektedir.

Gerçekte Harf Devrimini 1923'ten sonra gerçekleştirilen değişikliklerin nihai safhası olarak gören Rekin Ertem'e göre, İslâmi yazının öğretimi güçleştirdiği, milleti cahil bıraktığı doğru değildir. 1928 yılından beri her yıl yeniden ispatlanan bir şey varsa o da, aradan yarım yüz yıl geçtiği halde nüfusun hala yarısının okuryazar olmadığıdır.²⁹⁶ Ayrıca yazar 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılması, 3 Mart 1924'te Halifeliğin İlgaı ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 25 Kasım 1925'te Şapka Kanunu, 26 Aralık 1925'te uluslararası takvim ve saatin alınması, 17 Şubat 1926'da Medeni Kanunun kabulü, 8 Mart 1928'de hutbenin Türkçe okunması, 9 Nisan 1928'de laikliğin kabulü, 20 Mayıs 1928'de uluslararası rakamların

²⁹¹ Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e., sayı. 231.

²⁹² Aziz Nesin, **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez**, İstanbul, Adam Yayınları, 1998, s. 265.

²⁹³ Falih Rıfkı Atay, a.g.e., s. 482.

²⁹⁴ M. Necmi, “Türkçemiz ve İstilahlar”, **Cumhuriyet**, 18.12.1928

²⁹⁵ M. Necmi, **Cumhuriyet**, 10.6.1929

²⁹⁶ Rekin Ertem, “Elifbeden Alfabeye I”, **Fikir ve Sanatta Hareket**, Nisan 1979, sayı. 2, s. 15.

kabulünden sonra Harf Devrimine kademe kademe geldiğini; bunun nedeninin ise Müslümanların öfkelerini çekmemek olduğunu söylemektedir.²⁹⁷

Yeni alfabenin tüm sesleri karşılayacak harfleri içermediği, dil bilimciler tarafından önemli eksiklik olarak görülmemektedir. Ayrıca bu durumun, Türkçe için karışıklığa meydan vermeyeceği, hatta bu harflerin aslında Türkçedeki yabancı kelimelerin söylenişlerinde bazı karışıklıklar doğurduğu, bu yüzden de milli bir alfabenin yabancı seslere göre tertip edilemeyeceği belirtilmektedir.²⁹⁸

Bazı çevreler ise, harf konusundaki çalışmaların akademisyenlerce yapılmadığını eleştiri konusu yapmışlardır. Ancak salt dil uzmanlarının yürüttüğü bir çalışma, geniş bir kitlenin temsiline olanak vermeyecekti. Oysa bu dili konuşacak ve yazacak olan halktı ve halka mal olmayan bir çalışmanın başarıya ulaşması mümkün olamazdı.²⁹⁹

Harf değişikliğinin eleştirisine tamamen başka bir açıdan yaklaşan Ali Gevgilili ise, bu devrimin sadece modernleşme atılımı olmadığını, aynı zamanda Türk- Arap diyalektiğinin yörüngesini değiştirerek, Türkiye'nin düşünsel üstyapısını başka tür bir Doğu/Batı ilişkisine kaydırıldığını söylemektedir. Gevgilili'ye göre bu eylem bir yerde dünün, bir hiçliğe indirgenmesi işlemidir. İslam toplumları ile Türkiye arasındaki ana organik bağları sağlayan kültürel ortamın ortak simgelerini ortadan kaldırmak, Batı için çok daha stratejik bir anlam taşımaktadır. Böylece batılılaşmış ama yalnız kalmış Türkiye, gelecekte başka biçimlerde kullanılacaktır.³⁰⁰

Harf Devrimi ile ilgili eleştirel yazılar çok sık olmasa da günümüzde de devam etmektedir. Hala bu konuya gazete makalelerinde, konferanslarda, hatta üniversitelerde bazı derslerde değinilmekte; eleştirilerin yoğunluğu daha çok eski yayınların ve belgelerin okunamaması nedeniyle, geçmiş kültürle yarattığı kopukluk üzerinde yoğunlaşmaktadır.

III. HARF DEVRİMİNİN YANSIMALARI

A. ULUSAL BASIN

Türk basını, yazı devrimini yasanın kabulünden önce desteklemiş; Ağustos 1928'den itibaren sayfalarında yeni harflerin tanıtımına yer ayırmış,³⁰¹ bazıları bizzat yeni alfabeyi kitap halinde basıp satmıştır.³⁰² “Latin harflerini tanıyanlara bir saat zarfında, Latin harflerini hiç tanımayanlara altı derste yeni harflerimizle okuyup yazmayı sureti katiyede öğretir”³⁰³ şeklinde yapılan reklâmla aynı zamanda halka kolayca öğrenebilecekleri konusunda cesaret de verilmiştir. (Ek: 15) Ayrıca hemen hemen tüm gazeteler Türkçe dersleri yayımlayarak,

²⁹⁷ Rekin Ertem, “Elifbeden Alfabeye III”, **Fikir ve Sanatta Hareket**, Temmuz 1979, sayı. 5, s. 18.

²⁹⁸ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1986, s. 45.

²⁹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Atatürk ve Türk Dili”, **Atatürk ve Türk Dili**, Ankara, TDK Yayını, 1963, s. 107.

³⁰⁰ Ali Gevgilili, “Harf devriminin Öteki Yüzü”, **Milliyet**, 4.11.1978, s. 13.

³⁰¹ **Milliyet**, 2.8.1928; **Cumhuriyet**, 28.8.1928; **İkdam**, 1.12.1928

³⁰² **Cumhuriyet**, 30.8.1928, s. 2.

³⁰³ **Cumhuriyet**, 31.8.1928, s. 1.

alfabenin çabuk öğrenilmesini sağlayacak her türlü yola başvurmuş, yazı devriminin en iyi okulları olmuşlardır. (Ek:16) Eski sözcükler yerine kullanılacak yeni sözcükler, Arapça Farsça tamlamalar yerine Türkçe kullanılması konusunda uyarılar, dilekçe yazımı ile ilgili örnekler verilerek halk eğitime çalışılmıştır.³⁰⁴ (Ek: 17) İlanlar verilerek, yeni harflerle yazının yönü değiştiği için mektup zarflarında yeni bir düzenleme yapılmasının gerektiği halka duyurulmuş, adres ve pul yeri şekiller üzerinde gösterilmiştir.³⁰⁵ Hatta yazım kuralları ve noktalama işaretlerinin nasıl kullanılacağı konusunda gösterilen çaba bazen abartılı olmuş; harfler oldukça büyük yazılarak ya da ilanlarda bazı kelimeler hecelerine ayrılarak verilmiştir:

“Haf Haf Haf ta ta ta lık lık lık Haftalık,
“Mec Mec Mec mu mu mu a a a Mecmua” gibi. ³⁰⁶ (Ek: 18)

Öğrenme işini eğlenceli hale getirmek için genelde Kıraat sayfalarında şiir, fıkra ve masallardan örnekler seçilmiştir. Bu iş öyle ciddiye alınmıştır ki, bazen bir gazetenin iki sayfası sadece bu amaca ayrılmış,³⁰⁷ bazen de gazetenin sayfa sayısı artırılmıştır.³⁰⁸ “Türkçe oku, Türkçe yaz” başlığı altında yapılan uyarılar,³⁰⁹ ya da “50 lira aylıkla kuruluşumuz mutemetliğinde çalışacak, yeni harfleri hızlı okuyup yazabilen, orta öğrenim görmüş eleman aranıyor.”³¹⁰ gibi ilanlar, yeni alfabenin yeni iş olanakları sunduğunu göstererek halkı okuyup yazmaya teşvik etmiştir.

Okuyup yazmaya bu kadar büyük önem yükleme üzerine Zeki Mesud Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde yazdığı bir makalede şöyle söylemektedir:

*“Yeni yazıyı herkes kolaylıkla öğrenecektir. Fakat yeni yazı ile okuyup yazma hususundaki iştirak ve müsavat, şüphesiz bir kültür ve ihtisas müsavatı temin edecek değildir, vaktiyle başka yazı şekli ile okuyup yazanlarda nasıl bir seviye farkı mevcut idi ise kültür ve ihtisas derecelerinden tevellüd eden bu fark yine mevcut olacaktır. Esasen yeni yazı bizim için bu kültür ve ihtisası daha kolaylıkla temin etmesi itibariyle haiz-i kıymettir. Yeni yazı ile istihdaf edilen gayelerin en mühimini hiç şüphesiz memleketimizde kültürün ve mesleki ihtisasın temin ve tevsiidir. Evvelce uzun senelerce tevakkuf ettiği için hadd-i zatında bir gaye gibi telakki olunan okuyup yazma bundan sonra yalnız bir vasıttan ibarettir. Asıl gayemiz, bu vasıta ile Heyet-i ictimaiyyemizin refah ve kudretini temin edecek amilleri elde etmektir.”*³¹¹

Yeni harfleri herkes hızlı okuyamadığı için, sinemalarda altyazıların uzun ve büyük harflerle yazılması, filmin gayet ağır çevrilmesi, buna uymayanların cezalandırılacağı belediye tarafından sinema müdürlerine bir yazı gönderilerek bildirilmiştir.³¹²

Basın, başlangıçta harf değişikliğinin yayın hayatını olumsuz etkileyeceğini düşünerek tedirgin olmuş; İstanbul gazete sahiplerinden bir grup sessizce Ankara’ya gidip, bu

³⁰⁴ **İkdam**, 1.12.1928

³⁰⁵ **Milliyet**, 25.9.1928, s.4

³⁰⁶ **Cumhuriyet**, 3.12.1928, s. 5.

³⁰⁷ **İkdam**, 15.1.1929’ den itibaren

³⁰⁸ **Milliyet**, 13.11.1928’den itibaren.

³⁰⁹ **Cumhuriyet**, 20.12.1928, s. 4

³¹⁰ **Cumhuriyet**, 10.12.1928, s. 6.

³¹¹ Kazım Özalp, **a.g.e.**, s. 162.

³¹² **İkdam**, 15.1.1929, s. 1.

değişikliğin belli bir süreye yayılarak, yavaş yavaş uygulamaya geçilmesi hakkında Mustafa Kemal'le görüşmüşlerdir. Arkadaşları adına konuşan Yunus Nadi şunları söylemiştir:

“ Muhterem Paşa Hazretleri, asıl güçlük teknik bakımdandır. Bir gazeteyi, bugünkü Arap harfleri ile yirmi-yirmi beş mürettip dizer, bu hurufat ertesi günü satırlar bozularak harf kasalarındaki gözlere konur ve ertesi günü yazıları gene aynı sanatkârlar tarafından dizilir, tashih'e verilir, başlıklar da bir yandan hazırlanır, sayfalar kalıplarında bağlanır, makineye verilir... makede tashih yapıldığı olur, bütün bunu bir günün belli iş saatlerine sıkıştırmak çok pratik isteyen bir iştir. Haydi, yazı işlerini bir yana koyalım, ya gazetelerin dizilmesi işi var. Mürettiplerin yeni harfleri öğrenmeleri, mümareselerini artırmaları harflerin kasalardaki gözlerini tek tek arayıp bulmak için vakit kaybetmeden, tabii bir alışkanlıkla yerlerini bulmaları zarureti tedric, ihtiyacını duyurur. Sonra hiçbir matbaanın elinde yeter miktarda Latin harfi yok. Kadroları hazırlamak, eğitmek için bile bir hayli harfe ihtiyaç vardır.”³¹³

Ardından konuşan Hakkı Tarık Us ise, amaç halkı çabucak okutmak olduğuna göre, büyük harflerin kullanılmamasının kolaylık sağlayacağını, böylece elemanların daha kolay yetiştirileceğini belirterek, kendisinin de gazetesinde ve hayatında bunu böyle uygulayacağını söylemiştir.

Mustafa Kemal yakınmaları ve önerileri dinlemiş, o sırada yanında bulunan Mustafa Necati'ye: “Bahsettikleri teknik mecburiyetler kararımızı geciktirmemeli, işi medreseye düşüremeyiz.” diyerek, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin yazı işleri Müdürü Naşit Hakkı Uluğ'u Çankaya'ya çağırılmıştır. Kendisinden bu işler hakkında bilgi alınarak gerekli sürenin ne olacağı tespit edilmiş ve gazetelerin Türk harfleriyle çıkış tarihi 1929'un başı olarak belirlenmiştir.³¹⁴

1 Ocak 1929'da Millet Mekteplerinin açılmasından sonra Cumhuriyet Gazetesi “Millet Mektepleri Müdavimlerine Mahsus Kıraat Sütunları” , Milliyet Gazetesi 22.9.1928'den itibaren “ Milliyetin Halk Kıraatı”; İkdâm Gazetesi ise, 15 Ocak 1929'dan itibaren “İlk Tedrisat Kursu” adı altında eğitim sayfalarının yayımına başlamıştır. İkdâm bu faaliyetini: “Bir program ve ameli bir usul altında bir ilk tahsil kursu açtık. Harf inkılâbından maksat halkın tenevvürüdür. Çok şükür, milletin büyük kısmı milli alfabeyi öğrendi. Şimdi halka ilk tahsili temin etmenin zamanı geldi ”³¹⁵ şeklinde halka duyurmuştur. (Ek: 19) Böylece sekiz sayfalık gazetenin daha önce başlattığı kıraat sayfasına birde ilköğretim kursu eklenmiş ve iki sayfa bu seferberlik için ayrılmıştır. Celal Nuri tarafından hazırlandığı belirtilen bu sayfada halka tarih, coğrafya ve dil eğitimi verilmiştir.

Devlet matbaası gece gündüz çalışarak yeni kitaplar basmış, 1929 Ocak ayının ikinci yarısından itibaren gazetelerde bu kitaplar, “Devlet Matbaası Müdürlüğü'nün yeni bastığı yayınların listesi” başlığı altında ilanlarla halka duyurulmuştur.³¹⁶

³¹³ Naşit Hakkı Uluğ, a.g.e, s. 173.

³¹⁴ Naşit Hakkı Uluğ, a.g.e, s. 174.

³¹⁵ İkdâm, 15.1.1929, s. 1.

³¹⁶ İkdâm, 21.1.1929, s. 4.

1 Aralık 1928'den sonra bir krizle karşı karşıya gelen Türk gazeteciliği, kapanma tehlikesi yaşamıştır. Yeni teknik gereksinimler giderleri artırmış, halkın yeni harfleri henüz öğrenmemiş olması, tirajları iyice düşürmüştür. Aralık 1928'de altı İstanbul gazetesinin bir haftalık baskı ve satış durumları aşağıda gösterilmiştir:

Gazetenin Adı	1.XII.1928		2.XII.1928		5.XII.1928		7.XII.1928	
	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan
Cumhuriyet.....	11.500	9.000	12.000	9.650	10.000	7.750	7.700	5.730
Milliyet.....	10.000	8.500	10.000	8.620	10.000	7.250	8.000	5.250
İkdam.....	4.000	2.320	8.000	5.440	7.000	3.560	5.000	3.120
Vakit.....	7.000	5.500	7.000	5.440	6.000	3.850	4.000	2.780
Son Saat.....	6.000	3.420	3.000	2.670	3.000	1.885	2.000	1.500
Akşam.....	1.000	850	4.000	2.000	3.000	1.560	3.000	1.340 ³¹⁷

Görüldüğü gibi Türkçe gazetelerin tirajı düşerken, okuyucu Fransızca gazetelere yönelmiş; Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerinin Fransızca baskıları aranır olmuştur.

Ankara'da çıkan tek gazete, okuyucu kaybetme tehlikesi olmayan, hükümetten destek gören ve hükümet sözcüsü durumunda olan *Hâkimiyet-i Milliye* idi. *Hakimiyet-i Milliye* 29 Ağustos 1928'de yeni harflerle yazılar yayımlamağa başlayıp, 31 Ekim'de bunu üç sayfaya çıkartırken; İstanbul gazeteleri okuyucu kaybedip zarar edeceklerini düşünerek daha yavaş yeni yazıya geçtiler. Hepsinin yeni yazıya geçiş tarihi ise 1 Aralık 1928 oldu.

Sonuçta, *Bugün*, *İkdam*, *Vakit*, *Akın* gibi gazeteler bütün çırpınmalarına rağmen kapanmış, *Son Saat*, *Haber*, *Yeni Gün* aralıklarla devam etmiş, *Akşam*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* ise bu badireden sıyrılmıştı. Genel olarak Türk basını bir sarsıntı geçiriyordu. Basın, devletin desteği olmadan bu işin yürümeyeceğini bildirerek, hükümetten maddi destek istedi.

7 Nisan 1929 tarihli yazısında Ali Naci *Neşriyat buhranı var mı?* başlığını taşıyan yazısında, iki gün önce Milliyet Gazetesinde çıkan Yakup Kadri'nin tirajların düşüşü ile ilgili görüşüne katıldığını söylüyor; yeni harflerin bir okuma yazma buhranına sebep olduğunu, gazetecinin harf inkılâbıyla okuyucusunun yarısını kaybettiğini belirterek şöyle devam ediyordu:

“ Yakup Kadri ‘Türk milletinde dimağı ihtiyaçlar zaten pek azdı, harf inkılâbından sonra hiçe indi’ diyor. Türk gazetecisi, harf inkılâbı uğruna her şeyini ortaya koymuş bir ileri kol neferidir. Halka yeni harfleri millet mekteplerinden çok evvel ve çok daha iyi öğretmiş olan gazeteler, tab ve neşir müesseseleri, Büyük Gazi'nin Gülhane Parkı'ndaki veciz hitabelerini

³¹⁷ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 226.

*söyledikleri geceden beri, birer millet mektebi halindedir. O mektebe ne kadar yardım ediliyorsa bu mektebe de o kadar etmesi devlet için farzdır.”*³¹⁸

13 ve 16 Nisan 1929 tarihli gazetelerde yayımlanan iki makalesinde Celal Nuri de okuyucuların azlığından, gazetelerin olgunlaşması için bunun artması gereğinden söz ediyor, vatandaşlık ve demokrasinin en önemli göstergesinin okur sayısı olduğunu yazıyordu.³¹⁹

Amerikan Milli Arşivlerinde yer alan, 19 Nisan 1932 tarihli, Ankara’daki Amerikan Büyükelçiliğinin Washington’daki Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği raporlardan birinin konusu, Harf Devriminden sonra Türkiye’nin konumuydu. Bu belgede gazete tirajlarının ciddi biçimde düştüğü doğrulanıyordu. Hükümetin önde gelen gazetelere yıllık sübvansiyonlar verdiği ve bu desteği 1931 yılında gazete tirajlarının Arap harfleriyle yayımlandıkları yıllardaki tirajlara ulaşmaya kadar devam ettirdiği belirtiliyordu. 1931 yılına gelindiğinde toplam tirajın yaklaşık 130.000 olduğunu, bunun 32.000’inin Rumca, Ermenice ve Fransızca yayımlanan gazetelere ait olduğunu belirten bu rapora göre, toplam tirajın 150.000’i bulunduğu tahmin edilmektedir ve bu tiraj yeni alfabeye geçişten önceki tirajın neredeyse aynıdır.³²⁰

O tarihlerde Maarif Vekili olan Vasıf Bey, ilk tedrisatın tamamen idare-i Umumiye’ye devrini ve sanayi mekteplerinin ihtiyacını karşılamak için idare-i hususiyetler varidatının % 2’ sinin ayrılmasını istemiş; istekleri kabul edilmeyince istifa etmiştir.³²¹

Devrimler içinde önemli yeri olan bu devrimin benimsenmesi için, çalışan basına destek şarttı. Gazete ve dergilere can simidi olacak bu yardım mutlaka yapılmalıydı, yapıldı da. Gazetelere ortalama aylık 800–2250, dergilere de 50–250 liralık yardım yapılmıştır. En fazla yardımı Cumhuriyet, Milliyet, İkdâm ve Akşam gazeteleri almıştır.³²² Bu primler 27 Mart 1930 tarih ve 1575 nolu Kanunla başlatılmış olup, üç sene sürmüştür.³²³

Türk basını, devrimin başlatıldığı 8 Ağustos 1928’den itibaren yeni yazıya sahip çıkmış; öğrenilmesi ve yayılması için kendini görevli kabul etmiştir. Sayfalarında yeni alfabeyi tanıtmış, kurallarını anlatmış, hatta yeni yazıyı öğretmiştir. Devrimin başarıya ulaşmasında Mustafa Kemal’in kararlılığı kadar, basının bu desteği de önemlidir. Kaldı ki, çağdaş ve laik cumhuriyetin bilimin ışığı altında yarımlara ulaşması, basının da görev ve sorumluluğu altındadır.

³¹⁸ Ali Naci, “Neşriyatta Buhran Var mı?” **İkdâm**, 7.4.1929

³¹⁹ **İkdâm**, 13.4.1929 ve 16.4.1929

³²⁰ Rıfat N.Balı, “ Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları” **Tarih ve Toplum**, Mayıs 2002, sayı. 221, s. 19.

³²¹ **İkdâm**, 9.4.1929, s. 1.

³²² Bilal N.Şimşir, **a.g.e.**, s. 226- 227.

³²³ Server İskit, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekâlet Basın Yayın Umum Müd., 1943, s. 254.

B. TÜRKİYE DIŞINDA VE DIŞ BASINDA HARF DEVRİMİ

Türk harflerinin kabul ve uygulanışı dış basında, özellikle Avrupa’da büyük ilgi uyandırdı. Paris’te çıkan *Ekselsiyor* Gazetesi: “ Türkiye günden güne yenileşmektedir. Gazi, Türkiye’de Harem’i ilga ile fesi çıkardıktan sonra, şimdi de Türk dilinin ıslahı için uğraşmaktadır. Müşarünileyh, bir kalem darbesiyle eski elifbayı ilga ile onun yerine Latin esasından alınan yeni Türk harflerini ikame etmiştir. Bu suretle yeni Türkiye, Avrupa’ya yaklaşmak yolunda kati bir adım daha atmış oluyor. Türklerin bugün kullandıkları lisan Arapça, Acemce ve eski Türkçeden teşekkül etmiştir. Bunu ancak tahsil görmüş Türklerle birkaç ecnebi anlar. Fakat Türkçeyi en zorlaştıran şey alfabe idi. Bir mürettip bu suretle on iki sene çiraklık etmeye mecbur oluyordu.”³²⁴ diyerek devrimin gereğini vurguluyordu.

İsviçre gazetelerinden *Zofinger Tagblatt*’da, 1.9.1928 tarihinde “Yeni Türkiye Son Asır Tarihinin Bir Mucizesidir” başlığı altında, övgü dolu aşağıdaki satırlar yer alıyordu:

“Yeni Türkiye’nin teşekkül ve inkişafı, asr-ı hazır tarihinin en büyük mucizesidir. Bu sözlerin hiçbir mübalağası olmadığını anlamak için Bosfor’da daha yirmi sene evvel Osmanlı Hükümetinin zevaline sebep olan, zalim Sultan Hamid Hükümeti sisteminin hükümlerine olduğunu hatırlatmak kâfidir. Yine unutulmamalıdır ki, Türkiye’nin taksim ve mahvını istihdaf eden Sevr muahedesi imzalanalı daha aradan ancak sekiz sene geçmiştir. Bu muahede ile İstanbul ve Çanakkale Cemiyet-i Akvamın yedd-i idaresine veriliyor, Türkiye’nin Avrupa’daki memaliki, İzmir ve Adalar Denizindeki bütün adalar Yunanistan’a hibe ediliyor, Anadolu’nun cenup sahilleri İtalya’ya, Kilikya ve Suriye Fransa’ya terk ediliyordu. Türkiye namı ile ancak, Anadolu’nun ortasında etrafı düşmanlarla çevrilmiş küçük bir parça bırakılıyordu ki bu Türk Milletini ölüme mahkûm etmekten başka bir şey değildi. Bu şerait altında Türk Hükümetinin yaşayamayıp er geç mahvolacağını herkes biliyordu. Halbuki bugün küre üzerinde beynelmilel mevcudiyetine malik, her devletin hürmet ettiği kuvvetli bir Türkiye Hükümeti mevcuttur. Bugün Ankara’daki kuvvetli adamın, Bosfor’daki hasta adamın halefi olduğuna insan adeta güç inanabiliyor. Sevr Muahedesinin imza edildiği an hiç şüphe yoktur ki aynı zamanda yeni Türkiye’nin doğduğu dakikadır. Yeni Türk Devleti istikbale doğru terakkiperver adımlarla yürüyor.”³²⁵

Bükreş’te çıkan *Endependans Rumen*’in İstanbul muhabiri, gazetesinde yazdığı bir mektupta, Gazi’nin yaz tatiline rağmen çalışmaktan yorulmayarak yeni harflerin uygulanması için bir Dil Encümeni kurduğunu yazıyordu. Yeni harfleri tahta başında kendisinin öğrettiğini, kurslar, halk dershaneleri açtığını söylüyordu. Gazi’nin yeni Türk Alfabesi kabul edildikten sonra da şehir şehir dolaşarak halkı aydınlattığını, herkesi tahta başına çağırıp imtihan ettiğini belirterek yazısını şöyle sonlandırıyordu: “Onun yorulmak bilmez çalışmasıyla Harf Devrimi hızla neticelenmiş olup, 1 Kasım 1928’den başlayarak bütün resmi yazışmaların bu harflerle yapılması kararlaştırılmıştır.”³²⁶

³²⁴ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 124.

³²⁵ *Hakimiyet-i Milliye*, 1.9.1928

³²⁶ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 127.

Daily Mail ise yaptığı yorumda, Gazi'nin meydana getirdiği devrimin yüzeysel olmayıp, ne kadar derin olduğunu anlamak için İngiltere'de kullanılan yazının değiştirilmesi düşünülmelidir diyor; Arap harfleriyle Türkçenin uyuşmadığını belirtiyordu.³²⁷

Ocak 1929 tarihli *The National Geographic Magazın* adlı derginin 16 sayfası “Türkiye Okula Gidiyor” adlı makaleye ayrılmıştır. Fotoğraflarla birlikte yayımlanan bu yazısında yazar, köprüde çocuklardan on sente satın aldığı yeni alfabe ile bir saat süren vapur yolculuğu sırasında Türkiye’de bir yılda öğrendiğinden daha çok Türkçe öğrendiğini yazıyordu. (Ek: 20) Yazar ayrıca, Türkiye Cumhurbaşkanı’nın yabancı dil, yabancı basın ve yabancı kültürün hakim olduğu sultanlar şehrine yeni alfabe ile açtığı savaşı kafa tuttuğunu, bunu kılıçla değil kalemle yaptığını söylüyordu. Bu kalemin aynı zamanda Boğaz’da yeni harflerle yazı yazmak için çaba gösteren bir arzuhalcinin kenetlenmiş parmaklarında, tüm dünya ülkelerine gönderilecek bir mesaj olduğunu da ilave ediyordu.³²⁸

The Times 7.12.1928’de “Türk Alfabeti” başlığı altında özellikle şunları yazıyordu:

“Latin Alfabetinin benimsenmesini yalnızca salık vermekle yetinmeyen Gazi Mustafa Kemal, onun en etkili bir propagandacısı ve en yorulmaz bir öğreticisiydi. TBMM Latin harflerinin gazetelerde, kitaplarda ve ilanlarda kullanılmasını zorunlu kılacak yasa tasarısının on bir maddesini henüz kabul etmeden önce, okuryazar Türklerin büyük çoğunluğu yeni alfabeği öğrenmeye başlamışlardı. Ancak Latin Alfabetinin basın tarafından ve kamu ilanlarında kullanılması, daha sonra gösterdiği başarılı gelişmenin yalnızca bir aşamasıydı. 1 Haziran tarihinden itibaren yasa raporları, stenografi kayıtları, evlenme belgeleri ve bilânçolar yasal olarak Latin harfleriyle yazılmaya başlayacaktır. Eski harfleri inatla kullanmakta ısrar eden ya da yeni alfabeği öğrenme gücünü yitirdiklerini öne süren kimselere ağır cezalar verileceği belirlenmiştir.”³²⁹

The Daily Telegraph London yorumunu “Türk A.B.C. si” başlığı altında:

“Yeni harfleri iyice öğrenmek için gösterilen çabaları görmek oldukça hayret vericidir. İlk kez devrimden söz edildiğinde, ancak 70 yıl sonra yeni harflerin genel olarak halk tarafından kullanılacağı tahmin edilmişti. Şimdi Atatürk, “Herkes iki yıl içinde yeni harflerle yazabilmelidir.” demektedir. Çalışmalar başladığı gibi aynı hızla ilerlediği takdirde bu süre yaklaşık olarak yeterli gelecektir. Okuma yazma bilmeyen kimselerin, kendilerine gazete okuyanları dinlemek üzere bir araya geldikleri pek çok küçük kahvehaneleri son birkaç gün içinde ziyaret ettim, buralarda genç yaşlı hemen herkesin yeni harfleri; gazetelerin kenarlarına, sigara paketlerinin arkalarına ve masaların mermer tablaları üzerine kopya etmeye çalıştıklarını gördüm. Atatürk’ün sesi ülkenin iç kısımdaki kent, kasaba ve köylerine dek etkili olarak ulaşmış bile. Çeşitli kaynaklardan, yeni harflerin öğretilmesi ile ilgili çalışmaların derhal başlatıldığını anlatan telgraflar yağıyor.”³³⁰ şeklinde veriyordu.

İngiliz diplomatik temsilcisi W.S.Edmonds 27 Eylül 1928’de İstanbul’dan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Cushendun’a gönderdiği 437 sayılı yazıda: “Heryerde Gazi’nin kara tahtası Pazar meydanlarına kuruluyor ve kendileri halka yeni alfabe konusunda ders veriyorlar. Bildirildiğine göre, Sivas’ta belediye başkanının oğlu hiç yanlış yapmadan yazı

³²⁷ *Cumhuriyet*, 9.12.1928, s. 1.

³²⁸ Maynard Owen Williams, “Turkey Goes to School”, *The National Geographic Magazine*, Ocak 1929, s. 92, 108

³²⁹ Türk Tarih Kurumu, *Yazı Devriminin 50. Yılı Sergi Katalogu*, Ankara, TTK Basımevi, 1979

³³⁰ TTK, a.g. katalog.

yazmış. Gazi ise, okuma yazma bilmeyen bir kasaba on dakikada kendi adını yazmayı öğretmiş ve ona kentteki tüm öteki kasaplara da yazı yazmalarını öğretmesini buyurmuş”³³¹ diyordu.

14.2.1929’da İngiliz Büyükelçisi Sir George Clerk ise, İngiliz Dışişleri Bakanına gönderdiği 66 sayılı gizli yazıda şunları yazıyordu:

“Türkiye Dışişleri Bakanlığı’nın yüksek yetkilileri bile kişisel notlarını hala eski harflerle yazıyorlar. Öyleyse hiçbir Avrupa dili bilmeyen Maraş veya Erzurum Valisi ve yazmanı için ya da Kozan ve Ulukışla’daki kaymakam ve yazmanı için ne denebilir? Hepside yeni dil sınavını geçtiler ama bunu kolayca kullanabilmeleri için aradan aylar geçecektir. Türk yönetim mekanizması eski koşullar içinde en iyi anlarında bile yavaş çalışır. Ankara, İstanbul ve birkaç kent dışında kısa bir süre içinde büsbütün tıkanıp çalışamaz bir kerteğe gelmesi olanaksız değildir. Kuşkusuz bu güç evre geçecektir, ama geçmeden önce yönetim için çetin bir sınav olacaktır.”³³²

Bu güç evre gerçekten de aşılmıştır. Nitekim İngiliz büyükelçiliğinden on dört ay sonra İngiltere Dışişlerine yazılan 28.4.1930 tarihli yazı bunu doğrular nitelikte olup : “Yeni yazı görünüşte halkçı bir devrimdir. İleri görüşlüler, eski yazının ülkenin gelişmesine engel olduğuna inanıyorlar, eski günlerde pek güçlükle okuyan, ya da okuma yazma bilmeyenler şimdi yazıyı kolay buluyor ve çocuklarının on yaşına basmadan önce kolayca okuyup yazabileceklerini görerek gurur duyuyorlar ”³³³ şeklindedir.

Amerika’nın büyük gazetelerinden *The New York Times*, Türk yazı devrimi hakkında en çok yazı yazan gazete idi. Daha Nisan 1928’de “Türkler alfabemiz için, Arap Alfabetini bırakıyor” başlığı altında, Latin harflerinin alınacağını okuyucularına duyuruyor ve bu harf değişikliğinin, özellikle öğrenciler tarafından sevinçle karşılanacağını, çünkü yapılan testlerin, çocukların Latin Alfabetini Arap Alfabetine kıyasla dört ile on kat daha çabuk öğrenebileceklerini gösterdiğini yazıyordu.³³⁴

Aynı gazete, 2.9.1928’de bu kez “Kemal’in bütün düşüncesi alfabeyi değiştirmek” başlığı altında şunları yazıyordu: “Enerjik Cumhurbaşkanı Atatürk, sözlerinin bizzat uygulayıcısı olduğunu göstermek üzere ulusal öğretmen rolünü üstlendi. Böylece Roosevelt yazım kurallarında devrim yapmayı başaramamışken, Atatürk saptadığı kısa süre içinde ya da onu aşarak bu devrimi gerçekleştirmek umudundadır.”³³⁵

Alman Dışişleri Bakanlığı belgelerindeki yazı devrimine ilişkin yazılar 29 Eylül 1926’dan itibaren yer alıyor ve bu konuyla ilgili ilk yazı devriminin ertelendiğini yazıyordu. 29 Nisan 1927 tarihli yazıda ise hükümetin talimatı üzerine Latin yazısının kabulü sorununun araştırılması için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde oluşturulan komisyonun şimdiye kadar çalışmaya başlamadığı, projeden geçici olarak vazgeçildiği söyleniyordu. 31 Ağustos 1928’ de gönderilen yazı ise önemli bilgiler içeriyordu. Harf Devrimiyle dini inanç konusunu ilişkilendiren bu yazı özetle şöyleydi:

³³¹ Salahi R. Sonyel, “İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yazı Devrimi”, *Türk Dili*, Kasım 1979, sayı. 328, s. 292.

³³² Salahi R. Sonyel, *a.g.e.*, s. 293.

³³³ Salahi R. Sonyel, *a.g.e.*, s. 294.

³³⁴ TTK, a.g.k.

³³⁵ TTK, a.g.k.

“...Yeni alfabenin kabulü Türk basınında çok önemli kültürel ve ekonomik bir olay olarak kutlanmaktadır. Kendi harflerinin Avrupalı yazı biçimine uyum sağlamasıyla Türkiye’nin Avrupa’ya manevi ve ekonomik olarak bağlantısının kesinleşmiş olduğu düşünülmektedir. Türk dili öğretmenlerinin ifadelerine göre, yeni harflerin kabulü ile sadeleştirme de beklenmektedir. Komisyon bütün Arapça ve Farsça kelimelerin dilden çıkarılması ile de imkânlar elverdiği kadar uğraşmaktadır. Din alanında da yazı inkılâbının çok büyük etkileri beklenmektedir. Söylendiğine göre Türk hükümeti Kuran’ı yeni yazı ile bastırmak niyetindedir. Bu yolla insan, İslamiyetin onun Asyavari, zamana ayak uyduramayan özelliklerinden sıyrılacağını ve ayrıca şimdiye kadar üzerinde genel olarak durulan Tanrıya ibadetin bütün yönlerini kavramlaştırıp genelleştirecek bir islami reforma ulaşacağını beklemektedir. Dinin böylesine soyutlanması, milliyetçi düşüncenin derinleşmesine yol açacak ve böylece Gazi’ye bu düşüncenin bedenleştiricisi olarak ana vatanın kurtarıcısına, halkın bütün çevrelerinden sınırsız hatta mistik ölçüde kutsallaştırma açığa vurulduğundan, kendi şahsı için tamamen yeni imkânlar yaratabilecektir.”³³⁶

Bunların dışında Türk yazı devrimi; Fransa, İtalya, İskandinav Ülkeleri, İspanya, Yunanistan, Yugoslavya, Macaristan ve Polonya basınında da yer alıyor; genel yorumlar yanında, övgü dolu sözlerle, Atatürk’ü öne çıkaran yazılarla destekleniyordu.

Türk yazı devriminden sonra, ülke toprakları dışında kalan Türk çoğunluğu olan yerlerde de devrimin etkileri görüldü. Atatürk’ün gerçekleştirdiği devrimleri yakından izleyen, ilerici ve Atatürk devrimlerinin koyu bir savunucusu olan *Türk Öğretmenler Birliği*, yeni Türk harflerinin Bulgaristan Türkleri tarafından kabulü konusunda etkili ve dinamik bir rol almıştır. Bulgaristan’da bulunan Türkler için yeni harflerle gazeteler, kitaplar basılmış, Türk okullarında yeni yazıyla öğretime geçilmiştir. Ancak Bulgar askeri yönetiminin baskılarına dayanamayarak gazeteler kapanmış, sahipleri Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’de Türk harfleri yasasının yürürlüğe girişinden iki ay on bir gün sonra Bulgaristan Türkleri için, Türk harfleri ile öğretim yapabilme izni çıkartılmıştır. Kendi girişimleriyle Bulgaristan’da “Türk Alfabeti” kitabı bastıran öğretmen A. Şükrü’ye sonradan Türkiye’den 200 lira para yardımı yapılmıştır.³³⁷ (Ek: 21) Türk harflerinin Bulgaristan’da uygulanışının uzun ve zorlu öyküsü, Harf Devriminin aynı zamanda Türkiye dışına yayılmasının yani evrenselliğinin kanıtı sayılmalıdır.

Kıbrıs’ta Türklerin okuduğu okullarda da, yeni Türk harfleri ile eğitim yapılmıştır. Lefkoşa Eğitim Dairesinden yapılan duyuruda: “Yeni eğitim yılında Türk ve Müslüman okullarında okutulacak kitaplar, Latin harfleri, yani yeni Türk harfleriyle basılacağından tüm öğretmenlerin yeni eğitim yılına hazırlık döneminde bu harfleri öğrenmeleri ve öğrencileri de o yola hazırlamaları önemle duyurulur.”³³⁸ denmektedir.

Aynı şekilde, Arnavutluk’ta da Türk yazı devrimi coşku ve sevinçle karşılanmıştır. Arnavutlar bildiği gibi Türklerden önce Latin harflerine geçmişlerdir. Osmanlıda yaşayan Müslümanlar arasında, ilk yazı değişikliği Arnavutluk’ta olmuştur. Ancak, 1 Eylül 1928’ de Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu’nun kendisini kral ilan etmesi ile Arnavutluk ve Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmuş, Türkiye Tiran elçisini geri çekmiştir. Ardından Türk

³³⁶ Nevzat Gözaydın, a.g.e. s. 263.

³³⁷ Bilal N. Şimşir, “Türk Harf Devrimi’nin Türkiye Dışına Yayılması”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981, s. 188–206.

³³⁸ **İkdam**, 19.10.1928

gazetelerinin Arnavutluk'a girişı yasaklanmış, iş bununla da kalmamış; daha da ileri götürülerek Türkiye konusunda olumlu yayın yapmak bile suç sayılmıştır.³³⁹

Bilindiğı gibi, 1926 Bakü Türkoloji Kongresinde, Sovyetler Birliğindeki bütün Türk toplulukları için Latin esasına dayalı bir alfabe kullanılması istenmişti. Latin harfleri Azerbaycan ve Karaçay-Balkar bölgesinde Türkiye'den daha önce kabul edilmişti. Ancak Sovyetler Birliği'ndeki Türk halk grupları arasında Latin harflerinin asıl kabul ve yayılma dönemi 1928'deki Türk Harf Devriminden sonraya rastlar. 1928'de Nogay'lar arasında, 1929'da Kırım'da, 1928'de Özbekistan'da, 1930'da Kafkasya'da Kumuklar arasında Latin harfleri kabul edilmiş ve uygulamaya konmuştur.³⁴⁰ Ancak 1939 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliğindeki bütün cumhuriyetlerde Latin harfleri bırakılarak, yeniden Kiril Alfabesine dönülmüştür.

Harf Devriminin 50. yılı nedeniyle düzenlenen sempozyumda konuşan Prof. Coşkun Üçok, bir devlet adamı tarafından bu devrimin nasıl değerlendirdiğini şöyle anlatmıştır:

“İran hükümdarı Rıza Şah Pehlevi, Atatürk'ü ziyaret etmek için Trabzon'dan Samsun'a kadar Yavuz zırhlısı ile gelmiş, Samsun'dan sonra trenle Ankara'ya giderken Amasya valisi ile görüşmüştür. Annesi Türk olduğu için Türkçe konuşan Şah sözlerini; 'Sizin inkılâplar çok mühim ama harf inkılâbı hepsinden mühim. Ne yazık ki biz bunu yapamadık. 'şeklinde bitirmiştir.’”³⁴¹

Görüldüğü gibi Türk Yazı Devrimini ve Mustafa Kemal'i yücelten ve öven Batı basını özetle Türklerin böylece çağdaşlaşma yolunu seçtiklerini ve Batı uygarlığına katılma yolunu açtıklarını yazıyorlardı. Türkiye'de bin yıllık eski yazının bırakılıp yeni yazıya geçilmesi, üstelik uzun yıllar alabilecek bu işin kısa sürede gerçekleştirilmesi şaşırtıcıydı. Daha da şaşırtıcı olan halkın bu değişimi coşkuyla ve büyük bir istekle karşılamasıydı.

³³⁹ Bilal Şimşir, **a.g.e**, s. 299.

³⁴⁰ İlber Ortaylı, “Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine” **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, s. 103–107.

³⁴¹ Coşkun Üçok, “Arap Harflerini Kullanmayan Müslümanlar” **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, s. 101.

Üçüncü Bölüm

YENİ TÜRK ALFABESİNİN ÖĞRETİLMESİ ve UYGULAYICI KURUMLARI

I. HALKIN YAZI DEVRİMİNE İLGİSİ

Mustafa Kemal Paşa'nın Sarayburnu konuşması ile başlattığı yazı devrimi halk arasında yoğun bir coşku ve heyecan yaratmış, genç yaşlı, kadın, erkek büyük bir hevesle yeni harfleri öğrenmeye başlamıştı. Mustafa Kemal'in yeni Türk harflerini tanıtmak ve öğretmek amacıyla çıktığı yurt gezisinde bu gerçek ortaya çıkmıştı. Gidilen tüm yurt köşesinde memurlarla birlikte halk da bu derslere katılmış, Mustafa Kemal Paşa tarafından zaman zaman sınava tabi tutulmuştu.

Mudanya'da halk yeni harflerle yazılmış bir pankartla Mustafa Kemal Paşa'yı karşıladı. Yeni yazıyı öğrenmiş olduklarını kanıtlayan bu pankartta aynı zamanda isteklerini de ifade etmişlerdi. Pankartta şu cümle yazılıydı: “Mudanyalı'lar Büyük Gazi'lerinden şömendöfer hattının Karaköy'e kadar temdidini arz ve istirham ederler.”³⁴²

30 Ağustos 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yeni alfabenin çıktığı, ertesi gün ise alfabenin ikinci basımına başlandığı bildiriliyordu. Demek ki bir gün içinde yoğun talep olmuş ilk baskının tümü tükenmişti.³⁴³ (Ek: 22) Halkın okuma yazma isteğini ortaya koyan diğer gazete başlıklarından ilk göze çarpanlar şunlardı:

“ Türk milletinin kendi harfleri için ilan ettiği seferberlik bütün heyecan ve harareti ile devam ediyor. Birkaç günlük tecrübe ümidin fevkinde neticeler verdi.”³⁴⁴

“ Halkın kolaylıkla okuyup yazmasını arzu ve yeni Türk harflerinin kolaylıkla öğrenilmesini, öğretilmesini teşvik buyuran Gazi Hazretlerinin Anadolu seyahatleri her yerde şevk ve sürur ile takip olunmaktadır.”³⁴⁵

“ Bu farka dikkat ediniz.

Dün hiç okuma yazma bilmiyordu, fakat bugün okuyamayanlara hayret ediyor.”³⁴⁶

Gazetelerde yer alan, esnaftan sekiz on kişinin Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek ka-ke, ga-ge sorununun çözülmesini istedikleri haberi üzerine, 29 Eylül 1928 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde Gazi Mustafa Kemal'in cevabi telgrafı yayımlandı:

³⁴² M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 98.

³⁴³ **Cumhuriyet**, 30.8.1928; 31.8.1928, s. .2

³⁴⁴ **Milliyet**, 21.8.1928, s. 1.

³⁴⁵ **Milliyet**, 21.9.1928, s. 1.

³⁴⁶ **Milliyet**, 25.9.1928, s. 1.

“ 28.9.1928

Gemlik’te gazozcu Haydar, tuhafiyeci Yahya, zahireci İsmail, Bekir Ali, Adil ve Hüseyin, zürradan Ethem, zeytinci Mustafa, Sait, bakkal Osman ve Halit Efendilere

Cevap:

Okuma ve yazmayı bir haftada öğrenmek gayretini gösterdiğinizden memnun oldum, tebrik ederim.

Arabi ve Farisi kelimelerde (k) ve (g) nin önlerine (h) gelmesi meselesiyle zihinlerinizi işgal ve teşviş etmeyiniz.

Tespit edilmekte olan lügat bunu arzunuz veçhile halledecektir efendim.

*Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal*”³⁴⁷

Mustafa Kemal Paşa’da bu ilginin farkında olup Kayseri’de sınavdan geçirdiği birine tahtaya şöyle yazdırıyordu: “ Seyahatim esnasında her yerde bilhassa köylerde gördüğüm hayrete şayan meseleler hepimiz için birer ümittir.”³⁴⁸

İngiliz Büyükelçiliğinde görevli Mr.Troutbeck ve Mr. Malet, Kasım 1928’de Anadolu’da on dört gün süren bir gezinin ardından izlenimlerini, 7 Ocak 1929 tarihinde İngiltere Dışişlerine şu şekilde bildirmişlerdir:

*“Uzak köylerdeki okullara giden erkek çocukları, oradan geçen gezgincilere ABC’yi ne kadar iyi bildiklerini göstermek için gurur duyuyorlar. Mersin’de bir hoca, bu gavur yazısına karşı sessizce mırıldanmakla birlikte kendi kızına hem Latin harfleri, hem de İngilizce öğrenmesini salık veriyor, aynı şeyleri kendisi de öğrenmeye çalışıyor. Bu örnekler önemsiz olabilirler, ama yeni alfabe her ilçede ve her sınıf halk arasında yayılıyor, gerçi bunun yayılması derinliğine değil, genişliğine oluyor.”*³⁴⁹

1 Ocak 1929’da Millet Mekteplerinin açılmasıyla halkın ilgisi daha da artmış ve gazetelerde sık sık şu haberler yer almıştır:

“ Halk tehacüm şeklinde irfana doğru koşuyor”³⁵⁰

“ 2.197 millet mektebinde, 48.453 kadın, 39.442 erkek ders görüyor.”³⁵¹

“ Millet Mektepleri dün büyük bir merasimle açıldı. Sadece İstanbul’da 60.000 ’i müteceviz halk akın akın mekteplere giderek, yeni derse başlayan çocuklar gibi ellerinde kitap sıralara oturdular, okumaya başladılar. Dün akşam hava karardıktan sonra, İstanbul’un تنها sokakları görülecek bir manzara arz ediyordu. Birçok kadınlar, kucaklarında çocukları,

³⁴⁷ Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Cilt: IV, s. 591.

³⁴⁸ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s. 121.

³⁴⁹ Salahi R. Sonyel, a.g.e., s. 292.

³⁵⁰ Cumhuriyet, 2.1.1929, s. 1.

³⁵¹ Cumhuriyet, 11.1.1929, s. 1.

kocaları ile beraber mekteplere giriyorlar ve beyaz sakallı ihtiyarlar ellerinde defter, dershanelerin en ön sıralarını işgal ediyorlardı.”³⁵²

“ Mektep yetişmiyor!

Dört gün evvel açılan millet mekteplerinde oturacak yer kalmamıştır. Dehşetli bir tehacüm vukua gelmiş ve elli kişinin oturması lazım gelen dershaneye yüz kişi kabul olunmuştur. Buna rağmen yine yer kâfi gelmemiştir. Yapılan programa nazaran badema kadınlara pazartesi perşembe günleri öğleden sonra, erkeklere de Pazar, pazartesi, çarşamba ve perşembe günleri akşamları ders verilecektir.”³⁵³

“ Mektepler insan almıyor!

Dün bir kadın, yer olmayan dershaneye zorla girdi.”³⁵⁴

Gazete başlıklarından da gördüğümüz gibi, halkın yoğun ilgisi ve okuma isteği sonucu okullara başvuru beklenenin çok üstünde olmuş, dershane ve öğretmen sıkıntısı baş göstermiştir. Bunun üzerine devlet çalışmaları gözden geçirerek, çözüm için yeni kararlar almıştır. Bu durum basın tarafından halka şöyle duyurulmuştur: “Dahiliye vekâleti dün İstanbul vilayetine verdiği bir emirde ihtiyaca kâfi gelmeyen millet mekteplerinin tezyit edilmesini bildirdi. Yeniden açılacak bu mektepler için vilayet tahsisatı kendi bütçesinden verecek ve sonra bütçede açık kalan para vekâletin göndereceği tahsisatla kapatılacaktır.”³⁵⁵

Bu devrimin bir de parolası vardır ve “Öğrenen ötekine öğretsin” şeklinde belirlenen bu parolanın gerçekten başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Millet Mekteplerinde okuma yazma öğrenen kişi, ailesinin diğer üyelerine öğretmenlik yapmıştır.³⁵⁶ 1928 yılının yaz ve güz aylarında Türkiye baştanbaşa bir açık hava okulu haline gelmiş, devrimci bir coşkuyla “bilenler bilmeyenlere” öğretmeye başlamıştır.³⁵⁷

Her işten, her yaştan kadın ve erkeğin oluşturduğu bu kalabalıklar, öğrenciler dağıldıktan sonra sınıfları doldurmuşlar ve Millet Mekteplerinin akşam saati başlamıştır.³⁵⁸ Bu ek vazifeyi öğretmenler ücretsiz olarak, gönüllü yapmışlardır.³⁵⁹

Bir dergide yayımlanan *Millet Mektebi İmtihan Vesikası*’na bakıldığında, Amasra’dan verilmiş olduğu ve sayısının 483 olduğu görülmektedir. Amasra gibi küçük bir yerde (o yıllarda köyleriyle birlikte iki-üç bin arası nüfusa sahip) 12.3.1929’ da 500’e yakın kişiye bu belgenin verilmiş olması, devrimin başlatılmasından altı ay sonra ve Millet Mekteplerinin açılışının henüz üçüncü ayında, halkın ilgi ve başarısını değerlendirmek açısından yararlı olabilir.³⁶⁰ Daha da ilginç bir diğer belge ise, bir davetiye olup, 4.10.1928 tarihini taşımaktadır.³⁶¹ (Ek: 23)

³⁵² *İkdam*, 2.1.1929, s. 1.

³⁵³ *İkdam*, 6.1.1929, s. 1.

³⁵⁴ *İkdam*, 10.1.1929, s. 1.

³⁵⁵ *İkdam*, 31.1.1929, s. 1.

³⁵⁶ Necdet Sakaoğlu, “ Harf Devrimi’nin 60. Yıldönümü Anısına Dört Belge ”, *Tarih ve Toplum*, 1988, sayı. 58, s. 26.

³⁵⁷ Ceyhun Atuf Kansu, *Cumhuriyet Bayrağı Altında*, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1973, s. 63.

³⁵⁸ Ceyhun Atuf Kansu, *a.g.e.*, s. 65.

³⁵⁹ Mustafa Duman, “ Millet Mektepleri ”, *Toplumsal Tarih*, Ocak 2000, sayı.73, s. 7.

³⁶⁰ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 27.

³⁶¹ Güngör Dilmen, *a.g.e.*, s. 63.

Ali Dündar'ın da belirttiği gibi “*hemen her yaştaki insan için belleme ve belletme kolaylığı, doğru okuma ve doğru yazma olanağı gibi nitelikleri beraberinde getiren yeni yazı, devrimin özlediği yeni ve yetkin insanın yaratılmasının başlıca gereci olmuştur.*”³⁶² O güne kadar okuma yazmayı bilmeyen beyaz sakallı ihtiyarlar,³⁶³ kayınvalideler,³⁶⁴ elli yaşlarındaki arabacı Bekir Ağa,³⁶⁵ gibi bir sürü insanın yeni yazıyı öğrenmeleri bunun kanıtıdır. Gece derslerine katılan arabacı, hamal, aşçı çırağı, helvacı, attar, bezzaz gibi her çeşit meslek grubundan insana okuma yazma öğretmek için, öğretmenler bazen üç ayrı dershanede gece yirmi birlere kadar çalışmışlardır.

II. OKUMA-YAZMA SEFERBERLİĞİNİN UYGULAYICI KURUMLARI

A. MİLLET MEKTEPLERİ

Yeni alfabenin sadece okula devam edenlere değil, tüm halka öğretilmesi temel ilkeydi. Çünkü okuma yazma oranının artırılması ancak bu şekilde sağlanabilirdi. Yapılacak şey alfabe devriminin ulusal bir seferberliğe dönüştürülmesiydi. Bu, Millet Mektepleri ile sağlandı.

Yeni harfler daha kabul edilmeden “ yeni faaliyet yeni teşkilatla açılıyor” şeklinde gazetede yer alan haber, “Maarif Vekili Ankara’ya gider gitmez Millet Mektepleri için hazırladığım talimatı tanzim edeceğim dedi” şeklinde devam ediyordu.³⁶⁶ 20 Eylül 1928’de Maarif Vekili Mustafa Necati, öğretmen okullarını o yıl bitiren öğretmenlere gönderdiği genelgede şunları söylüyordu:

*“Gideceğin yer, hiç de yabancı olduğun yer değildir. Görevin yüksekliğini kavramış bir öğretmen olarak senin de, seni bekleyen yavrularının arasına koşacağına içten inanıyorum. Özellikle bu yıl yeni Türk yazaçlarının genelleştirilmesi gibi onurlu bir ödevin daha vardır. Bütün yurt çocuklarını bir an önce yeni yazaçlarla okutarak, Türkiye’de okuma yazma bilmeyen tek kişi bırakmayacak kadar geniş bir kesin azimle çalışmak zorundasın. Bunun için yeni harfleri tezelden öğren ve her yerde her gördüğüne öğretmeye başla.”*³⁶⁷

Başbakan İsmet İnönü; 8 Kasım 1928’de TBMM’ de faaliyet programını okurken ilk defa Millet Mekteplerinden söz etti.³⁶⁸ Basın bu konuşmaya dayanarak “Mustafa Kemal’in başöğretmenliğinde açılacak Millet Mekteplerinin Türk harflerini bütün vatandaşlara kapılarının önünde ve işlerinin başında öğreteceğini, zamanı uygun olmayanlar için gezici okullar oluşturulacağını” duyurdu.³⁶⁹ İnönü aynı konuşmasında, Millet Mektepleri

³⁶² Ali Dündar, “Yeni Yazı, Yeni Dünya”, **Türk Dili**, Eylül 1980, sayı. 345, s. 345.

³⁶³ **İkdam**, 20.1.1929, s. 1.

³⁶⁴ Kazım Özalp- Teoman Özalp, **a.g.e.**, s. 42.

³⁶⁵ M. Şakir Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 71, 106.

³⁶⁶ **Milliyet**, 24.9.1928, s. 1.

³⁶⁷ M. Rauf İnan, **a.g.e.**, s. 176.

³⁶⁸ Mücteba İlgürel, **Millet Mektepleri**, İstanbul, Edebiyat Fak. Matbaası, 1981, s. 29

³⁶⁹ **Cumhuriyet**, 9.11.1928, s. 1.

teşkilatında gerekirse devletin tüm memurlarının görev alacağını, böylece bir sene içinde ileri yaşlarda birkaç yüz bin nüfusun okutulabileceğini söyledi. Uzun süren incelemelerden sonra bu işe başlandığı, Başvekilin şu sözlerinden anlaşılıyordu: “ *Bütün memlekette bir plana göre mütevazı, fakat sıhhi, ihtiyaca kâfi binalarla ilk tahsili bütün vatana fiilen umumi kalmak mümkün olacaktır. Tetkikatımız seneler sürdü. Vasil olduğumuz kanaat budur.*”³⁷⁰

Yeni harflerle ilgili kanunun çıkarılmasından bir hafta sonra 11 Kasım 1928’de, 7284 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Millet Mekteplerinin açılmasına karar verilerek talimatnamesi hazırlanmıştır.

1. Millet Mektepleri Talimatnamesi

Millet Mektepleri Talimatnamesinin 1. maddesi bu kurumlarının oluşturulma gayesinin, yeni Türk harflerinin kolayca bütün millete öğretilmesi ve büyük halk kitlelerinin hızla okur-yazar hale getirilmesi olduğunu belirtiyordu.

24 Kasım 1928 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ve 52 maddeden oluşan yönetmelikte en ufak ayrıntılar bile düşünülmüştü.³⁷¹ Millet Mektepleri Gazi Mustafa Kemal’in genel başkanlığında kadın ve erkek bütün Türk vatandaşlarının üyesi olduğu bir örgüt olarak kuruldu. Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil, İcra Vekilleri Heyeti ve Erkânı Harbiye Umum Reisi, Halk Fırkası Kâtibi Umumisi bu teşkilatın reisiydiler. Mektepler illerde maarif müdürlüklerine, köylerde ise köy ihtiyar heyetine bağlı olarak çalışacaktı. Millet Mekteplerinin işleyişinden sorumlu olan Maarif Vekili, üç ayda bir Teşkilat Genel Başkanı olan Cumhurbaşkanına bir rapor sunacaktı. Tüm ilkokullar, bu okullar yeterli olmazsa cami, hükümet salonu, kulüp ve kahvehaneler dersane olarak kullanılacak, gerekli araç gereç temin edilecekti.

Millet Mektepleri Talimatnamesi, yaşları 16-30 arasında değişen ve yeni harflerle okuma yazma bilmeyen kadın-erkek tüm vatandaşların zorunlu eğitimini öngörüyordu. Bu mekteplerde erkek-kadın ayrı ya da birlikte eğitim görebileceklerdi. Kursların süresi hiç okuma-yazma bilmeyenler için 4 ay, daha önce Arap harfleriyle okuma-yazma bilenler için 2 ay olacaktı. 30 yaşını aşmış olanlar için farklı dersaneler açılacaktı. Okuma-yazma bilenler bu zorunlu eğitimden muaf olacaktı. Aile reisleri kendi aile üyelerine okuma-yazma öğretmeyi taahhüt edebilirlerdi, ancak imtihana girerek öğrendiklerini ispat edeceklerdi. Eğer bir mahalde okuyup yazmak isteyenlerin sayısı o mahalde mevcut öğretmenlerden fazla ise, diğer münevverlerden iki aylık devreli kurslarda öğretmenlik konusunda yardım istenecekti. Devre bitiminde imtihanı başaranlara şahadetname verilecek, başaramayanlar ikinci bir kursa başlayacaklardı. (Ek: 24) Hapishanelerde altı aydan fazla mahkûmiyeti olanlara da mektep açılacaktı.

Asgari ve daimi yirmi memur ya da işçi çalıştıran müessese, fabrika, çiftlik sahipleri, müteahhitler de bu kişilere yeni harflerle okuma-yazma öğretmek zorundaydı. Devlete ait belediyeler, bankalar, demiryolu ve liman idarelerinde çalışan memur ve müstahdemlerle, hamallar ve ameleler de okutulup yazdırılacaktı. Maarif Vekâletinin resmi teşkilatının

³⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 8.11.1928, s. 21.

³⁷¹ Maarif Vekâleti, Millet Mektepleri Talimatnamesi, Ankara, 11 Teşrinisani 1928, No:7284

olmadığı yerlerde seyyar talim heyetleri bu görevi üstlenecekti. İl tedrisat müfettişleri devam etmeyen öğrencilerin tespiti ile devamlarının sağlanmasından sorumlu olacaktı.

Talimatnamenin tadil edilen 22 Eylül 1929 tarihli yeni şeklinde B dershanelerinin hedefi, “okuyup yazmayı öğrenmiş olan vatandaşları hayat ve maiyetlerinin ve vatandaşlık sıfatlarının istilzam ettiği ana bilgilerle teçhiz etmektir” şeklinde tanımlanmıştı.³⁷²

Okuma-yazma öğrenenler, açılacak lisan, ticaret ve sanat ikmal derslerine devam ederler deniyordu. Bu husus, 28 Mayıs 1928 tarihli Halk Dershaneleri Nizamnamesinde daha açık bir biçimde ifade edilmiş olup, görevleri “halka ihtiyacı olan mesleki ve bilimsel bilgileri vermek, gereken uygulamaları yaptırmak ve halkın üretim gücünü artırmak amacıyla eğitim vermek” şeklinde tanımlanmıştı.

Talimatnamede, Millet Mekteplerine devam konusunda direnç gösterenlere karşı bir yaptırım yoktu. Ancak daha sonra 22 Eylül 1929’da, yeni bir kararname ile bu konuda da önlem alınmış ve devam etmeyenler dolaylı biçimde seçilme ve çalışma haklarından men edilmiştir. Ayrıca bu kişiler Vilayet İdare Heyetince takdir edilecek para cezasına da çarptırılacaklardı.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, 2 Aralık 1928 günü valiliklere bir genelge göndererek, Millet Mekteplerinde 1 Ocak 1929’dan itibaren derslere başlanacağını, bunun için o zamana kadar her öğretmene bir Millet Mektebi Dershanesi kurulacağını, bir kurs döneminde başarılı olamayanların öbür kursa katılacaklarını, tek öğretmenli köylerde hem A hem B dershanesi açılacağını belirtiyordu. Ardından diğer bilgileri verdikten sonra, 10 Ocak 1929’da bu işlerle ilgili sayısal bilgileri ve karşılaşılan zorlukları Bakanlığa bildirmelerini istiyordu.³⁷³

Bakanın bu genelgesinden sonra, 1928 Aralık sonu ve 1929 yılı başlarında ülkede yoğun bir Millet Mektebi açma faaliyeti başladı.

3 Aralık 1928’de *İmla Lügati* çıktı. Ardından 4 Aralık 1928’de *Söz Derleme Heyeti* toplandı. Bu toplantıya Maarif Müdürü, Dil Encümeni azaları ve bilim edebiyat ve Türkçe öğretmenleri katıldı. Heyetin gerekliliğine dair Maarif Vekâleti tezkeresi okundu. Söz Derleme Heyetinin görevi atalardan miras kalmış manzum ve düzyazı şeklindeki , türk, şiir, hayata ve sanata dair tüm Türkçe eserlerin ve sözlerin toplanması olarak belirtildi.³⁷⁴

Aralık ayının üçüncü haftasında, 16-45 yaş arasındaki yurttaşların listesi polisten istendi. İstanbul’da 23 Aralık’ta kayıtlar başladı. Milli Eğitim Bakanlığı bu okullar için kitap bastırıyordu. Halkın okullara yazılması duvar ve el ilanları ile duyuruldu.³⁷⁵

Tüm yurtta merak ve ilgi ile beklenen Millet Mektepleri, 1 Ocak 1929 günü olağanüstü törenlerle açıldı. Millet Mekteplerine gösterilen ilgi, devrimin halk tarafından desteklendiğinin en önemli kanıtıydı. Bir öğretmen olumsuz koşullara rağmen sınıfları dolduran öğrencilerinden şu şekilde söz ediyordu :

³⁷² Maarif Vekâleti, **Millet Mektepleri Talimatnamesi**, Ankara, 22.9.1929, no: 8410

³⁷³ **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 1930, sayı.17, s. 89- 89.

³⁷⁴ **Cumhuriyet**, 5.12.1928, s. 1.

³⁷⁵ Sami N. Özerdim, **a.g.e.**, s. 41.

*“Akşamları Ali Kuşçu ilkokulunun bir odasında Millet mektebi. İlk günler elektrik yoktu. Gaz lambasının titreyen ışığı altında çalışılırdı. Hamallar küfelerini kapıya bırakır, ekmekleri ellerinde gelirlerdi. Kıştı, soğuktu. Ona rağmen kırık iskemleler, sıralar yetmez, ayakta dururlardı. Kucağında çocuğuyla gelenler de vardı. Köşeye çekilir iki pencere arasına ip çeker, salıncak kurar, bir taraftan yavrusunu sallar, uyutur, diğer yandan da (a.b.c.) diye yeni harfleri bellemeye gayret ederlerdi.”*³⁷⁶

Millet Mekteplerinin açılmasını sabırsızlıkla bekleyen, bu atılıma büyük bir coşku ve umutla bağlanan Maarif Vekili Mustafa Necati, o gün ülküsüne kavuşmadan dünyaya gözlerini yumdu.³⁷⁷

Millet Mekteplerinde çalışan öğretmenlere verilecek ücret ve ödüller, gezici öğretmenlere verilecek yol parası, milli eğitim müdürleri ve ilköğretim müfettişlerine dönem başına ödenecek ücretler, okullardaki işçilere ödenecek ücretler, dersliklerin aydınlatılması, ısıtılması ve araç-gereç temini için yapılan masraflar başlıca gider kalemleriydi.

Millet Mekteplerinin bu giderleri genel bütçeden, il özel bütçelerine konan ödeneklerden, belediyelerin yaptığı yardımlardan, ayrıca Büyük Söylevin plaklarından sağlanan kazançtan, Türk ocaklarının, muallim birliklerinin, tarım, ticaret odalarının, CHF ve benzeri kurumların ve özel kişilerin katkılarından sağlanacaktı.³⁷⁸

16 Haziran 1930 tarihli Halk Mecmuasında mali durumla ilgili verilen bilgiler şöyledir:

“1929 senesinde 63 vilayet bütçesine Millet Mektepleri için 794.642 lira konulmuş, Vekâlet 13 vilayete 43.500 lira yardımda bulunmuştur. Köy sandıkları ile mahalli belediyelerin ve ocakların açtıkları hususi dersaneler 1.000.000 liraya mal olmuştur. Her dersanede ortalama 65-70 kişi olduğuna göre, kişi başına maliyet iki liradır. Millet Mekteplerine devam etmesi zorunlu kişi sayısı 6.200.000 olup, bunlar arasında biraz okuyup yazma bilenlerin sayısı 1.000.000 dur.”³⁷⁹

2. Öğretim ve Eğitim Programı

Millet Mekteplerinin sabit, gezici ve özel olmak üzere üç çeşidi vardı. Sabit olanlar, genellikle okulu olan yerleşim birimlerindeki daimi okullardı. Gezici okullar, okulu olmayan köylerde yalnız bir dönem için açılan okulları; özel okullar ise hastane, hapishane, fabrika gibi kuruluşlarda açılan okulları tanımlıyordu.

Millet Mektepleri her yıl 1 Kasım’da açılıyordu. İlk derste bu mekteplerin amaçları, okuyup yazmanın gereği ve faydaları anlatıldıktan sonra dersler başlıyordu. Millet Mekteplerinde dörder aylık iki program uyguluyordu. A dershanesine hiç okuma yazma bilmeyenler, B dershanelerine ise yönetmelik gereğince A dershanelerini bitirerek okuyup

³⁷⁶ Naşit Hakkı Uluğ, a.g.e., s. 208.

³⁷⁷ Cumhuriyet. 2.1.1929, s. 1; İkdâm, 2.1.1929, s. 1.

³⁷⁸ M. Rauf İnan, “Atatürk Devrimleri ve Yazını Değişimi”, Yazı Devrimi, TDK.1979 s. 57.

³⁷⁹ Halk Mecmuası, “Millet Mektepleri”, 16.6.1930, sayı.71, s. 3.

yazma öğrenmiş olan vatandaşlar alınıyordu. B dershanelerinde, yaşam ve geçimini sürdürmek için, bir yurttaşın bilmesi gereken ana bilgiler veriliyordu. Bu dershanelere devam zorunlu değildi. A dershanelerinde okuma, yazma, dilbilgisi ve basit matematik işlemleri öğretilirken; B dershanelerinde matematiksel ölçüler, sağlık bilgisi, yurt bilgisi, tarih, coğrafya gibi dersler okutuluyordu. Dersler, haftada iki saat okuma-yazma, iki saat hesap ve ölçüler, bir saat sağlık bilgisi, bir saat de yurt bilgisi olmak üzere altı saattti.

Eğitim için yeni Türk harflerine uygun, resimli, içinde Mustafa Kemal'in Millet Mektepleri öğrencilerine hitabesi bulunan *Alfabe* kullanıldı. (Ek: 25) Temel kitaplardan diğeri *Kıraat Kitabı* idi. Bu küçük kitap, ahlaki ve milli esaslara uygun olarak seçilmiş yazılardan oluşmuştu. Kitaptaki yazılar okuyucunun ilgisini çekecek şiir, hikâye, destan ve bazı tarihi parçalar arasından seçilmişti.

Bu okullarda ayrıca, gazetelerin Millet Mekteplerine gidenler için, onların seviyelerine ve ilgilerine uygun olarak hazırlayıp yayımladıkları sayfalar da faydalanılıyordu. Talimatnamede belirtildiği üzere, gazetelerden okunan makaleler üzerinde kısa tartışmalar yapılarak, hem öğrencinin gazete okuma merakı artırılıyor hem de düzgün konuşma alışkanlığı kazanması amaçlanıyordu.

Kursu bitirenlerin öğrendiklerini unutmaması için Maarif Vekâleti tarafından haftalık **Halk** adlı bir dergi yayımlanmaya başlanmıştı.³⁸⁰ Dergi Şeker Bayramı nedeniyle yayımladığı “ Bayram Nedir? ” başlıklı yazıda, eskiden sebebini bilmeden bayram ederek sevindiklerini, bugün ise sebebini bilerek asıl bayramları kutladıklarını söylüyor, şöyle devam ediyordu:

“Asıl büyük bayramımız milleti Sakarya zaferiyle düşman pençesinden kurtulup istiklaline kavuşturan günün yıldönümüdür.

Asıl büyük bayramımız zalim ve cahil padişahların pençesinden kurtulup halk idaresi olan cumhuriyete kavuştuğumuz günün yıldönümüdür.

Asıl büyük bayramımız, harf inkılâbı gibi milleti cehaletten kurtaran, halkı nura kavuşturan günün yıldönümüdür.

Halk Mecmuası, asıl o büyük bayramlar sayesinde bugün bayram eden halkın şeker bayramlarını kutlular, onlara güzel günler diler.”³⁸¹

Bu dergide Millet Mektepleri ile ilgili olarak yayımlanan bir yazıda; devletin başta kral olmak üzere birkaç yüz kişinin rahat ve zengin yaşaması için milyonlarca halkın çalışması demek olmadığı, devletin gayesinin milletin refah ve saadetini temin etmek olduğu, bu amaçla halk hükümetleri kurulması gerektiği, böylece milletin millet tarafından ve millet için idare edileceği söyleniyordu. Milletin kendi kendini idare etmesi demek olan Cumhuriyet idaresinin gerçekleşmesi için birçok bilginin gerektiği, bu bilgilerin anahtarının da okuma-yazma olduğu belirtilerek, Batının bunu başardığı Türkiye'nin ise geri kaldığı vurgulanıyordu. Türk yurdundan cahilliği kaldırmak için Millet Mekteplerinin açıldığı, kar ve soğğun bu mekteplere devamı engellemediği özellikle belirtiliyordu.³⁸²

Yazı dersinde yazının özenli, dikkatli, kısa, özlü, temiz ve güzel olması üzerinde çok duruluyordu. Günlük yaşamda daima ihtiyaç duyulan mektup, telgraf ve senet yazma kuralları, özellikle muntazam tarih atma ve düzgün adres yazma öğretiliyordu.

³⁸⁰ İlhan Başgöz- Howard E. Wilson, **a.g.e.**, s. 119.

³⁸¹ **Halk Mecmuası**, “ Bayram Nedir? ”, 3.3.1930, sayı. 56, s. 2.

³⁸² **Halk Mecmuası**, “ Millet Mektepleri”, 11.2.1929, sayı. 1, s. 4.

Sağlık bilgisinde, vücudun iç ve dış organlarının tanıtılması, bunların bakımı, korunması ve sağlığı, hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, bulaşma nedenleri, özellikle temizlik, kadınlara çocuk bakımı anlatılıyor; bunların iyi öğretilmesi için olanaklı tüm araç ve yöntemler kullanılıyordu.

Yurt bilgisinde amaç, öğrenciye vatan, millet ve vatandaşlık hak ve görevleri hakkında, bir vatandaşın bilmesi gereken asgari bilgiyi kazandırmaktı. Bu derste devletin kuruluşu, Kurtuluş Savaşı, Gazi Mustafa Kemal Paşa, ulusal bayramlar gibi tarihi konular, yurttaşların ödevleri, hakları, Anayasa, Cumhuriyet Hükümetinin işleyişi, seçimler, TBMM, mahalli, resmi örgütlenme, vergi, askerlik, mahkemeler ve yasalar hakkında basit bilgiler öğretiliyordu.

Öğretimin sonunda okutulan konulardan sınav yapılıyor, kazananlara bitirme belgesi veriliyordu.

3. Millet Mekteplerinin Değerlendirilmesi

Okuma yazma oranını artırmak amacıyla açılan Millet Mekteplerinin yapılanması ve uygulama biçimi, yani yaygın ve zorunlu bir eğitim olması, kısa sürede belirgin bir başarının hedeflenmiş olmasındandır.

1 Kasım 1929'da Meclis açış söylevinde Mustafa Kemal'in bu konuda söyledikleri şunlardır:

*“... Meclisimizin en büyük eseri olan Türk harfleri, memleketin umumi hayatına, tamamen tatbik olunmuştur. İlk müşkülât, milletin mefkûre kuvveti ve medeniyete olan muhabbeti sayesinde kolaylıkla yenilmiştir. Millet Mektepleri, normal tedrisat haricinde, kadın ve erkek yüz binlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti. Bu mekteplerin daha fazla bir gayret ve şevkile idame edilmesi lazımdır.”*³⁸³

Gerçektende, 1 Ocak 1929'da büyük törenlerle açılan Millet Mekteplerine zorunlu olmadığı halde 40 yaş üstündeki vatandaşlar da kayıt yaptırmıştır.³⁸⁴ Sadece İstanbul'da bir gazeteye göre ilk gün 350 mektepte 50.000 kişi eğitime başlamıştır.³⁸⁵ Bir diğer gazeteye göre ise bu sayı 60.000'i aşmıştır.³⁸⁶ Hatta dershaneler yetmediği için kayıt yaptıranların bir bölümü sonraki devreye kaydırılmıştır. Okulların açılışından on gün sonra 2197 Millet Mektebinde, 48.453 kadın, 39.442 erkek ders görmektedir.³⁸⁷ Ülke genelinde o yıl derslere devam edenlerin sayısı 1.000.000'un üstünde olup, okuma-yazma öğrenenlerin sayısı ise 600.000'e yaklaşmıştır.³⁸⁸

³⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre III, İçtima senesi 3, Cilt: 13, 1.11.1929, s. 3.

³⁸⁴ Milliyet, 1 Ocak 1929, s. 1.

³⁸⁵ Milliyet, 2 Ocak 1929, s. 1.

³⁸⁶ İkdâm, 2.1.1929, s. 1.

³⁸⁷ Cumhuriyet, 11.1.1929, s. 1.

³⁸⁸ Kültür İstatistikleri, İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935- 1936, Ankara, 1937, s. 4.

İstatistiklerle konuyu irdelersek, Osmanlı İmparatorluğunda ilk nüfus sayımı denemesi 1831’de yapılmış ama başarısız olmuştu. Bu yüzden gerçek nüfus bilinmemekle beraber bazı tahminlerden 1844’te 36.500.000, 1884’te ise 28.900.000 olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla okuryazar sayısı hakkında da bir bilgi yoktur. 1903 yılında hazırlanan Maarif Salnamesine göre nüfus 20.000.000 civarında, öğrenci sayısı ise 1.500.000 olarak bildirilmiştir. Yani nüfusun % 7,5’i öğrenci, bu kadar daha okul çağını geçen yetişkin okuryazar varlığı kabul edilirse, bu oran % 15-20 olarak tahmin edilebilir.³⁸⁹

Okuryazar oranı konusunda Milli Mücadele ve İstiklal Savaşının komutanlarından Kurmay Albay Halid Akmansu’nun Kastamonu’da çıkan *Açık söz* Gazetesinde, zaferden bir yıl sonra silah altına alınan 1319 (1903) doğumlu erlerin okuma yazma bilenleri ile ilgili şu verileri yer almıştır. Kastamonu merkez ve ilçelerinde asker sayısı 4607, okuryazar sayısı ise 341’dir. Yani % 7,4.³⁹⁰ Bu çarpıcı örnek Cumhuriyetin önündeki en büyük engelin cehalet olduğunu göstermektedir.

Diğer bir açıdan bakıldığında ise, Harf Devriminden önce okuma yazma oranının bu denli düşük olması Mustafa Kemal Paşa’nın işini kolaylaştırmıştır denilebilir. Çünkü büyük çoğunluk nasıl olsa Arap Alfabesini de bilmemektedir.³⁹¹

İlk nüfus sayımı Cumhuriyet döneminde, 1927’de yapıldı. Okuryazar olması gereken yaş grubundaki insanların sayısı 10.5 milyon kadardı ve bunun ancak bir milyonu okuma yazma bilmekteydi. Bu durum okuma yazma oranının % 19 olduğunu göstermektedir. Latin Alfabesinin kabulünden sonra, sekiz yıl içinde okuma yazma bilenlerin sayısı 2.5 milyona çıkmıştır ki; bu da 1927’ye göre % 150’lik bir artışı belgelemektedir.³⁹²

Harf Devriminin 10. yılında Dil Kurumu Sekreteri Milletvekili İbrahim Necmi Dilmen elde edilen başarıyı şöyle anlatıyordu:

“Bütün yurttaşlara okuma yazma öğretmek yolunda 1928 Harf İnkılâbından beri verilen emekler oldukça ilerlemiştir. Okuryazarlar nispeti göğüs kabartacak derecede yükselmiş bulunuyor. İlk ve orta öğretim okullarına her yıl başvuran yurt yavrularının isteklerine yetişmek için güçlük çekiliyor. Kültür Bakanlığı son süratle hareket eden bir motor. Hem yetişkin halkı okutmak, hem de memleket çocuklarına okul, kitap, öğretmen yetiştirmek yolunda çalışıyor. Türkiye’de de okuma yazma bilmezler adedinin başka medeni memleketlerden daha çok olmayacak bir nispete indiğini göreceğimiz günün gittikçe yaklaştığına güvenebiliriz.

*Bu güveni sağlamak üzere okuma yazma öğretmek ve bunu öğrenenlerde okuma zevkini muhafaza etmek yollarını da bulmak lazımdır. İşte “halk için yazı dili” düşüncesinin esası buradadır.”*³⁹³

Resmi açılış günü olan 1 Ocak 1929 tarihinin *Maarif Bayramı* olarak kutlandığı Millet Mekteplerinin faaliyetine ilişkin 1928-1929 yıllarına ait rakamlar şöyledir: 17.531 adet A, 2.958 adet B dershanesi olmak üzere toplam 20.489 dershanede, 16.922 öğretmen görev

³⁸⁹ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 313.

³⁹⁰ Naşit Hakkı Uluğ, *a.g.e.*, s. 163.

³⁹¹ İlhan Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1995, s. 119.

³⁹² Uygur Kocabaşoğlu, “Harf Devrimi’nin Eğitim ve Kültür Yaşamımıza Etkileri”, *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*, s. 114.

³⁹³ Muzaffer German, *a.g.e.*, s. 31.

almış, 1.045.500 kişi derslere devam etmiş, bunlardan 597.010 kişi başarılı bulunarak okuryazar belgesi almıştır.³⁹⁴

Bu ilk verilerden genel bir değerlendirme yapılması yerinde olmayacağı için, ilk beş yıllık istatistiklere bakıldığında, 1928-1933 yılları arasında bütün Türkiye’de 54.050 Millet Mektebi (Ulus Okulu) dershanesi açılmıştır. Bunların 18.559’u (% 34.4) kentlerde, 35.461’i (% 65.6) köylerde. Yani bu okulların üçte ikisi köylerde olduğuna göre, harf seferberliğinin alanı büyük ölçüde köyler olmuştur denilebilir. Fakat ilk yılın coşkusu giderek azalmış ve dersane sayısı 1933 yılına gelindiğinde 5.107’ye düşmüştür.

Öğretmen sayısına bakıldığında, bu beş yıllık dönemde Millet Mekteplerinde toplam 46.688 öğretmen görev yapmış olup, bunların 18.114’ü (% 39) kentlerde, 28.574’ü ise (% 61) köylerde çalışmıştır. Dershane sayısı ile öğretmen sayısı farklı olup, dershane sayısı daha fazladır. Demek ki öğretmenler birden fazla dershanede görev almışlardır. Yine, dershane sayısı gibi öğretmen sayısı da giderek azalmış; 5.yılda 4.082’ye düşmüştür.

Ulus Okullarına devam eden öğrenci sayısına gelince, ilk beş yılda 2.305.921 kişi bu okullara yazılmıştır. Bunların 1.523.511’i (% 66) köylü, geri kalan % 34’ü ise kentli yurttaşlardır. Okullara devam edenlerin % 65’i erkek, % 35’i kadındır. Şehirlerde E/K oranı 3/2 iken, köylerde bu oran 4/2’dir. 5. yılın sonuna gelindiğinde çok hızlı bir düşüşle sadece 157.636 kişinin bu okullara devam ettiği görülmektedir. Bu düşüş kentlerde % 91 olup, köylerdekinden (% 82) daha fazladır. Kentlerdeki azalmanın kadın sayısında olması ilginçtir. İlk yıl 180.000’e yaklaşan kadın öğrenci sayısı, 5. yılın sonunda 10.000’in altına düşmüştür.

Başarı oranına bakarsak, bu okullara devam eden 2.305.921 kişinin 1.247.149’u diploma almış olup, köylerde başarı oranı % 46, kentlerde % 54, ortalama % 48.78 olmuştur. Köylerde erkeklerin başarı oranı % 53, kadınların % 37.6’dır. Kentlerde ise okuma yazma bilmeyen 782.410 kişiden 508.423’ü okuma yazma öğrenmiştir. Kentlerde kadınların başarı oranı % 57 iken, erkeklerin başarı oranı % 70’e ulaşmıştır.

Hiç okuma yazma bilmeyen erkeklerin yaklaşık yarısı , kadınların ise % 30’u okuma yazma öğrenmiştir. Yani 600.186 kişi ilk kez, eski yazıyı bilen 99.000 kişi ise yeniden yazıyı öğrenmiştir.³⁹⁵

Bu verilere göre ilk beş yılın toplu sonuçları şöyledir:

Yıllar	Dershane	Öğretmen	Devam eden	Başaran	Başarı Oranı %
1928-1929	20.489	16.922	1.045.500	597.010	50.3
1929-1930	12.907	11.307	544.534	262.423	48.2
1930-1931	9.602	8.940	352.902	188.311	53.3
1931-1932	5.915	5.437	205.349	108.470	52.8
1932-1933	5.107	4.082	157.636	90.935	57.7
TOPLAM	54.020	46.688	2.305.921	1.247.149	52.42

Tablo sadece Millet Mekteplerinden başarı belgesi alanlara ait olup, tüm okuryazarların sayısı değildir. Yeni harflerle okuma yazmayı öğrendiği kesin olan 100.000’i

³⁹⁴ Cumhuriyet, 25.12.1928, Maarif İstatistiği, a.g.e., s. IV- V.

³⁹⁵ Bilal N.Şimşir, a.g.e., s. 243.

aşan devlet, özel idare ve belediye memurları, 18.000'i aşan öğretmen, tüm diğer okullarda öğrenim gören 500.000 kadar öğrenci, ordudaki subaylar ve orduda okuma öğrenen yüz binlerce er, banka, benzeri kuruluşlar ve şirket memurları, özel sektörde çalışanlar ve evde kendi kendine ya da özel ders alarak okuma yazma öğrenenler de dikkate alındığında, bu rakam 3-4 kat artarak 3.000.000'a ulaşabilir.³⁹⁶

1935'te İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un hazırladığı rapora göre eğitimin genel durumu şöyledir:

“ Öğrenim çağındaki çocuk sayısı yaklaşık 1.800.000' dir. Bunlardan ancak 678.000'i ilkokula kayıtlı görünmektedir. Okula kayıtlı olanların 308 bini kent ve kasaba okullarında, 370 bini köy okullarında okumaktadır. Kent ve kasaba okulları beş sınıflı, köy okulları üç sınıflıdır. Ancak kent ve kasabaların çok azında üç sınıflı, köylerin çok azında beş sınıflı ilkokullar vardır. Kent ve kasabalarda zorunlu öğrenim çağındaki 450 bin çocuğun yaklaşık 140 bini okuldan mahrumdur. Köylerde yaşayan 13 milyon 401 bin nüfusun % 12'sini oluşturan 1.608.000 çocuktan, yaklaşık bir milyon yüz bini okula gidememektedir.”³⁹⁷

Maarif Vekili Mustafa Necati'nin 1 Ocak 1929 tarihinde ölümünden sonra, 1935 yılına kadar yedi milli eğitim bakanı ve beş milli eğitim bakan vekili görev yapmıştır. Bu kadar sık yaşanan görev değişikliği ve bunun yol açtığı istikrarsızlığın beklenen başarının sağlanamamasındaki rolü yadsınamaz. Bunun yanı sıra öğretmenlerin başarısızlığı, maddi kaynakların yetersizliği gibi faktörlerinde etkisi vardır. Sonuçta okullaşma oranının artırılması için yeni arayışlar denenmiş ve kısa süreli eğitimden geçirilen askerliğini yapmış, okuryazar köy gençleri köy eğitmeni olarak yetiştirilerek, öğretmenlik görevini üstlenmişlerdir. Bu deneme aynı zamanda *İş için, iş içinde, iş yoluyla eğitim* felsefesinin ürünü olan Köy Enstitülerinin ilk basamağı olmuştur.

Ömer Demircan'dan alınan istatistiklere bakarsak, 1929'da okuryazar oranı % 6,5, 1934'de % 15, 1936'da % 17,5, 1949'da % 39 dur. Burada, 1936-1949 yılları arasındaki anlamlı artışın nedeni Köy Enstitülerinin katkısıdır.³⁹⁸

1965'te okuryazar oranı % 48, 1970'de % 54, 1975'te ise % 55 olmuştur. Yani 50 yılda nüfusun ancak % 50'si okutulabilmiştir.³⁹⁹ Bağımsızlığına kavuştuktan sonra eski alfabeye yeni bir hamle yapan Hindistan, 1947-1967 yılları arasında okuryazar oranını % 9'dan % 40'a çıkarmıştır. Yani yirmi yılda % 31'lik bir artış gerçekleştirmiştir. Üstelik Hint-Müslüman çatışması, ekonomik kriz, dil, din, parti çekişmeleri gibi pek çok engele rağmen bu başarıyı elde etmiştir. Türkiye'de ise okullar, fabrikalar, hapishaneler, halkevleri, halk okuma odaları, diğer özel çalışmalara rağmen, 1965'te hala 15 milyon kadının 9 milyonu, 16 milyon erkeğin de 6 milyonu okuma yazma bilmemektedir.⁴⁰⁰

Oysa Amerika'nın ünlü dergilerinden The National Geographic Magazine' de *Türkiye okula gidiyor* başlıklı yazıda:

“Kahvehaneler, vapurlar, otobüsler tümüyle okula giden bu ulusun birer dershanesi durumundadır. Türkiye, şurada birkaç yıl önce Amerikan mandasına aday gösteriliyordu.

³⁹⁶ Maarif İstatistiği, a.g.e. s. IV- V.

³⁹⁷ Bahattin Uyar, **Tonguç'un Eğitimcileri**, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 2000, s. 66.

³⁹⁸ Ömer Demircan, a.g.e., s. 114.

³⁹⁹ **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara, 1977

⁴⁰⁰ Enver Naci Gökşen, “Atatürk, Harf devrimi ve Ötesi”, **Türk Dili**, 1967, sayı. 194, s. 138.

Şimdi bir yabancı vasiinin empoze etmeye kalkışamayacağı değişiklikleri kendiliğinden, hevesle benimsemektedir. Böylece Osmanlı, sınırlarının çok ötesinde de kitlesel liderlik kazanmaktadır. Bir doğu ülkesinin, batılı hiçbir devletin ya da devletlerin yapamadığı biçimde Ortadoğu'yu hızla çağdaşlaştırması, tarihin hoş çelişkilerinden biridir. Yabancı baskısı kompleksinden sıyrılmış bulunan Türkler, hiçbir yabancınn kendilerine empoze edemeyeceğini özgürce benimsemektedir.”⁴⁰¹

sözleriyle anlatılan heyecanlı atılımın çok daha farklı bir sonucu olmalıydı. Kaldı ki, okuma yazma öğrenmek, bunu bir alışkanlığa dönüştürmedikçe kişiye pek fazla şey kazandırmamaktadır. Peki, halk niçin okumuyor? Bu soru bugün de sık sık gündeme gelmektedir. Harf Devriminden on yıl sonra kaleme alınan ve bugün yazılmış hissi uyandıran bir yazı şöyledir:

“Geçenlerde son Posta gazetesinde, bu başlık altında bir anket düzenlenmişti. Daima olduğu gibi kabahat basımevlerine yüklenmişti. Bir zamanlar B.M.M.de kitap işleri müzakere edilirken, muhterem milletvekillerimizden bir ikisinin de kitapçılar aleyhinde söz söylediği unutulmamıştır. Halkın neden okumadığı mühim bir konudur ve bu sosyal hastalığın incelenmesi ve çaresinin bulunması gerekir.

Bundan 25 sene önce 175’i İstanbul’da ve 600 diğer illerde olmak üzere ülkemizde 775 yayınevi vardı. Bugün ise İstanbul’da 30, Anadolu’da 65 olmak üzere 95 yayınevi kalmıştır. Bunların çoğu da kitapçılıktan çok, kırtasiye ile meşgul olmaktadır. Çünkü basımevlerinin ödediği yazar ücreti, kira, çalışanın aylığı ve kazanç vergisi nedeniyle, bastıkları kitap pahaliya mal olmaktadır. Aralarında 4-5’i biraz para yapmışsa, bunu da ancak okul kitabı basmak sayesinde yapabilmektedir. Buda çok görülmemelidir. Ülkemizde sadece kitap değil, gazete ve dergi de okunmamaktadır. Memleketimizin nüfusu 18 milyondur, her gün çıkan gazete sayısı 120.000’i geçmez. Bulgaristan’ın nüfusu 6 milyon, gazete tirajı 300.000’i geçer. Yunanistan’ın nüfusu 6,5 milyon, gazete tirajı 400.000’den fazla, Romanya’nın nüfusu 19 milyona yakın, gazete tirajı 1,5 milyondan fazla. Bizde 150, Bulgaristan’da 23, Yunanistan’da 16, Romanya’da 12 kişiye bir gazete düşmektedir.”⁴⁰²

Her ne kadar okuma alışkanlığı yerleşmese de, Millet Mektepleri ile Yazı Devrimi kafalara sokulmuş, okuma yazma öğrenemeyen kişilerde bile en azından bir heyecan yaratarak, kadını-erkeği, köylüsü- kentlisi ile bir hareketlenme sağlanmıştır. Millet Mektepleri açıldığında hedeflenen “on beş yılda herkese okuma yazma öğretme” amacına hâlâ ulaşılammıştır ve bu yüzden bugün hâlâ Milli Eğitim Bakanlığı ve Sivil Toplum Kuruluşları okuma yazma oranını artırmak, özellikle kız çocuklarını okutmak için çeşitli kampanyalar yürütmektedir. Buna karşın, elde edilen başarı da azımsanmamalıdır; çünkü bugün toplumun % 90’ı okuyup yazmaktadır. 1929 yılı öncesi, yüzyıllarca süren birikime rağmen % 10’larda kalmış olan bu oranı, tam tersine döndüren başarıyı hiç de küçümsemek gerekir.

⁴⁰¹ Bilal Şimşir, “Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi”, **Belleten**, sayı. 169, s. 107- 162.

⁴⁰² Naci Kasım Açıknel, **Türk Alfabesinin İslahı, Türk Dili ve Türk Dili Diksiyoneri**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939, s. 44- 45.

B. HALK OKUMA ODALARI

Çağdaş bir ulus olabilmenin en önemli koşullarından biri eğitimin yaygınlaştırılmasıdır. Cumhuriyet rejimi toplumun bütün kesimlerinin siyasal yaşama katılması olduğuna göre, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Okuma yazma öğrenmek bilinçlenmeyi sağlayacak ilk adımdır, ama yeterli değildir. İşte bu nedendir ki, 22 Eylül 1929'da Millet Mektepleri Talimatnamesi bir yıllık deneyime göre değiştirilerek, mevcut sabit ve gezici dershanelere Halk Okuma Odaları ile Köy Yatı Dershaneleri eklenmiştir. Gayesi de genişletilerek, “okuma-yazma bilenlere hayat ve yaşamın gerektirdiği ana bilgileri vermek” şeklinde belirlenmiştir. 1930 senesinde açılan Halk Okuma Odalarının görevleri kendi kılavuzunda şöyle açıklanmıştır:

*“ Millet Mektepleri örgütünün gerçek meyvelerini verebilmesi için yalnız okutup yazdırmak yeterli değildir. Okumak ve yazmak yaşamda düşün eğitimi ve ekin eğitimi için ancak bir araçtır. Türkiye halkını bilmezlikten (ümmilikten) kurtarmak için harcamakta olduğu, uz kutsal emeğin gerçek başarısı halka okumayı sevdirdiğimiz zaman anlaşılacaktır. Millet mekteplerinde okuttuğumuz kadın ve erkek yurttaşlarımızın abece ve okuma kitabı sayfalarından sonra kendilerini ilgilendiren bilgileri ve yurttaşlık hak ve ödevlerini öğrendikleri zamandır ki, mutlu ve aydın yurttaşlar yaratma mutluluğunu duyacağız. İşte bu ereğe doğru atılmış olan ilk adım Okuma Odaları örgütüdür .”*⁴⁰³

Hükümetin bu odaları açma nedeni, resmi yayını olan Halk Mecmuasında: “*Millet Mekteplerinde okuma öğrenenler arttıkça, okuma ve öğrenme arzusu da artmıştır. İşte Halk Okuma Odaları halkın bu arzusu üzerine açılmıştır. Bu odalara gidenler, birer tembelhane, birer dedikodu yuvası olan kahve köşelerinden kurtulacak ve orada, işlerine yarayacak bilgileri bulacaklardır*”⁴⁰⁴ şeklinde anlatılmaktadır.

16 Haziran 1930 tarihli Halk Mecmuasında yer alan istatistiklerde, son iki ay zarfında Türkiye’de 1285 Halk Okuma Odası açıldığı, Vekâletçe bu okuma odalarına 11.000 liralık kitap gönderildiği, halk için yayımlanan kitap serisinin 110’u bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁰⁵

Okuma odalarının fonksiyonlarını daha iyi değerlendirebilmek için bu odalardaki kitaplıkların ve bu kitaplıklarda bulunan kitap sayısının, genel kütüphaneler ve halk evlerine ait kütüphanelerle birlikte çizelgeleri aşağıda verilmiştir:

1935 - 1936 yıllarında kitaplıkların dağılımı:

	Kentlerde	Köylerde	Toplam
Halk Odaları	90	437	527
Halk Evleri	22	--	22
Toplam			549

⁴⁰³ M. Rauf İnan, “Yazı Değişimi”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, s. 179.

⁴⁰⁴ **Halk Mecmuası**, “ Halk Okuma Odaları” , 27.1.1930, sayı. 51, s. 4.

⁴⁰⁵ **Halk Mecmuası**, “ Millet Mektepleri ”, 16.6.1930, sayı. 71, s. 3.

1935-1936 yıllarında kitapların dağılımı:

	Türkçe	Arapça	Yabancı Dillerde	Toplam
Genel Kütüp.	71.644	165.353	198.888	435.885
Halk Od. Ki.	31.333	7.685	694	39.712
Halk Ev.Ki.	19.238	10.414	16.137	45.789
	-----	-----	-----	-----
Genel Toplam	122.215	183.452	215.719	521.386 ⁴⁰⁶

Görüldüğü gibi Latin harfli kitapların sayısı, Arap harfli kitap sayısına yaklaşmaktadır. Ayrıca halk odaları ve halk evlerindeki kitap sayısı da genel kütüphanelerdekinin yarısını geçmiştir. Okuma yazma öğrenenlerin okumak için günlük gazeteleri, dergileri, devletçe bastırılan kitapları bulduğu bu odalar, halkın iş dışındaki zamanını okuyarak geçirdiği yerler olmuştur. Bu odalar aracılığıyla insanlar bilgisini artırmış, dünyada ve yurttan neler olduğu konusunda bilgi sahibi olmuştur.

Bu mekteplerin ve odaların bir süre sonra geldiği nokta ise üzüntü vericidir. Kazım Nami Duru'nun da bir makalesinde belirttiği gibi, halkta istek sönmediği halde bu dershaneleri idare eden İl Özel İdareleri zaten dar olan bütçelerini korumak ve öğretmenlere verilen ücretlerden tasarruf etmek amacıyla Millet Mekteplerini ve okuma odalarını yavaş yavaş kapatmışlardır. Duru, söz konusu makalesinde bu odaların bilakis gittikçe artırılması, raflarının halkın okumaktan zevk alacağı kitaplarla doldurulması gerekirken kapatılmasını eleştirmekte; “memlekette okuma ihtiyacı ne kadar büyükse, devletçe bu yolda gösterilen hizmet o kadar küçük olmuştur”⁴⁰⁷ demektedir.

O yıllara ait bütçe rakamları ile bütçe giderleri içinde Maarif Vekâletine ayrılan pay şöyledir:

Yıllar	Gelir	Gider	Maarif Vekâleti
1929	220.546.000	220.408.481	8.100.009
1930	222.732.000	222.646.523	8.199.709
1931	204.670.000	204.640.385	7.962.209 ⁴⁰⁸

Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, Millet Mektepleri ve Okuma Odaları maddi yetersizlik başta olmak üzere çeşitli nedenlerle tam olarak hedefine ulaşamamış, ilk günlerin heyecanı bir süre sonra sönmeye başlamış ve öğrenci sayısında düşme gözlenmiştir. Okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmama ülküsü de giderek unutulmuştur.

⁴⁰⁶ **Kültür İstatistikleri**, İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935- 1936, Ankara, 1937, s. 196- 303.

⁴⁰⁷ Kazım Nami Duru, **Cumhuriyet**, 13.1.1939

⁴⁰⁸ İsmail Arar, **a.g.e.**, s. 158.

III. HARF DEVRİMİNİN EĞİTİM VE KÜLTÜR HAYATINA ETKİLERİ

A. EĞİTİM VE ÖĞRETİME KATKISI

Tanzimat dönemine gelinceye kadar Türkiye’de iki tip okul vardı. Mahalle mektepleri ve medreseler. Ortaöğretim okulları XIX. yüzyılın sonlarına doğru açılmaya başlamış, 1869 yılından sonra ilköğretim okulu olan rüştiyeler ortaokula dönüştürülmüştür. Meşrutiyetin ilanına kadar lise olarak sadece 1868’de açılan Galatasaray Sultanisi vardır. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki okullarda eğitim büyük ölçüde dine dayanmaktadır. 1894 yılında okullarda okutulan derslere göz atıldığında bu durum daha iyi anlaşılmaktadır:

İptidai mekteplerde (ilkokul) okutulan dersler: Kuran-ı Kerim, İlmihal (din dersi), Arapça, Farsça, Osmanlıca, Hesap, Coğrafya, Kısas-ı Enbiya (Peygamberler tarihi), Hüsnühat (yazı).

Rüştiyede (ortaokul) okutulan dersler: Ulum-i Diniye (din bilgileri), Arapça, Farsça, Fransızca, Osmanlıca, Hesap, Hendese (geometri), Tarih, Coğrafya, Hüsnühat, Resim.

İdadilerde (lise) okutulan dersler: Rüştiyelerdeki gibidir. İlave olarak Malumat-ı Fenniye (fen dersleri) vardır.⁴⁰⁹ Görüldüğü gibi dersler din ve dil ağırlıklı olup, özellikle ilk ve ortaokul çocuklarının yaşı dikkate alındığında oldukça zor olduğu söylenebilir.

1895 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nda toplam 55 lise vardı. Bunlardan 20’si yedi yıllık, 35’i ise beş yıllıktı. Bu okullarda öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 6.831 idi. İstanbul’da Galatasaray dışında iki tane daha lise vardı ve toplam öğrenci sayısı 367’ydi. Koca imparatorluğun öğretmen okulu sayısı 1895 yılında 14 tane olup, öğretmen adayı sayısı sadece 277 kişiydi.⁴¹⁰ Camilerde imamların namaz surelerini, dini kuralları ve Arapça okumayı öğrettiği sıbyan mekteplerinin sayısı ise aynı yıl 20.000’e yakındı.⁴¹¹ İkinci Meşrutiyet’ten sonra bu tabloda hızlı bir iyileşme gözlenmektedir. 1924 yılına gelindiğinde, ilkokul sayısı 5.952, ortaokul sayısı 164, lise ve mesleki okul sayısı ise 17 olmuştur. Öğrenci sayısı 384.315 kişi ilkokul, 28.000 kişi ortaokul, 4.313 kişi yüksek okulda olmak üzere büyük bir artış göstermiştir.⁴¹²

Cumhuriyet döneminin eğitim düşüncesinin temellendirilmesinde 1924’ten sonra Türkiye’ye çağrılan eğitim uzmanı bilim adamlarının raporları önemli rol oynamıştır. Örneğin 1924 yılında ABD’den John Dewey, *pragmatizm* adı verilen felsefe ve eğitim kuramının temsilcisidir. Bu bağlamda yaygın eğitimi gerçekleştirmek, öğretmenliği meslek konumuna getirmek, köye yönelik iş eğitimini temel kabul etmek, planlama ve yönetim kadrolarının eğitimine önem vermek gerekmektedir. 1925 yılında Almanya’dan çağrılan Kühne, tarım ve küçük sanayi için işgücü eğitimi gerçekleştirmek ve yeni harfleri kabul etmek gerektiğini

⁴⁰⁹ Hasan Ali Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1938, s. 148- 173.

⁴¹⁰ Hasan Ali Yücel, **a.g.e.**, s. 11.

⁴¹¹ İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1946, s. 172.

⁴¹² **İstatistik Yıllığı**, Cilt: 5, 1931/1932, Başvekâlet İst. Um. Müd. İstanbul, Devlet Matbaası.

söylemiştir. 1927’de Belçika’dan çağrılan Omar Buyse de, teknik öğretim konusunda kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Tüm bu uzman raporlarının da etkisiyle Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesinin odağında, aydınlanmacı felsefenin pozitivizmi ile pragmatizm yer almıştır.⁴¹³

Harf Devrimi öncesi ve hemen sonrasında eğitim ve öğretim hizmetlerinin genel durumu hakkında fikir edinmek için söz konusu yıllara ait Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü’nün yayımladığı rakamlar aşağıya alınmıştır. Genel eğitim durumu ile ilgili 1927-1929 yıllarına ait verilerin ardından beş yıl sonrasına ait veriler de sunularak, daha doğru bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Veriler şu şekildedir:

Eğitim Yılı	İlk Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1927-1928	6.042	15.194	461.985
1928-1929	6.599	15.718	477.569
1932-1933	6.733	15.064	567.963

Orta öğrenime baktığımızda (orta, lise, öğretmen okulları, meslek liseleri dahil):

Eğitim Yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1927-1928	138	2083	31.031
1928-1929	143	2394	35.513
1932-1933	228	4130	50.546

Darülfünun ve yüksek okullarda ise, 1927-1928 öğrenim yılına ait okul sayısı 12, öğretmen sayısı 451, öğrenci sayısı 4.282 olup, sonraki yıl sırasıyla bu rakamlar 12, 515 ve 4.204 olmuştur. 1932-1933 öğretim yılında ise, yüksek öğrenim veren okul sayısı değişmezken, bu okullardaki öğretmen sayısı 502, öğrenci sayısı 5.497’ye çıkmıştır.⁴¹⁴

Eğitim ve öğretim istatistiklerinden anlaşıldığına göre, asıl büyük sıçrama orta öğrenimde gerçekleştirilmiş olup; hem okul ve öğretmen sayısında, hem de bu okullara devam eden öğrenci sayısında belirgin bir artış izlenmektedir. Öğrenilmesi kolay yeni Türk harflerinin kabulü, Ulus Okullarının açılması, her Türk çocuğunun ilköğrenimi görme zorunluluğu, yazı ve konuşma dilinin herkesçe anlaşılır olmasını sağlamak gibi atılımlarla halkın eğitilmesi, ulus oluşumu için de gereklidir.⁴¹⁵

Neredeyse Harf Devrimi öncesine oranla iki kat artışı gösteren yukarıdaki rakamlarda, hem yeni cumhuriyetin eğitime verdiği önemin, hem de yeni harflerin eğitimi kolaylaştırmasının rolü vardır.

⁴¹³ Gürsen Topses, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, **75 yılda Eğitim**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 13–14.

⁴¹⁴ **Maarif İstatistiği**, No:31, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1934, s.II- III.

⁴¹⁵ Suna Kili, **Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 196.

B. BASIN-YAYIN VE KÜTÜPHANELERE HARF DEVRİMİNİN KATKISI

Latin harflerinin kabulüyle amaçlanan şeylerin başında, okuma-yazmanın kolaylaştırılarak halkın aydınlanmasını ve gelişmesini sağlamak geliyordu. Bu amaca hizmet edecek yol, buna araç olacak eğitim araçlarının çoğalması idi. Yeni harflerle matbaalarda kullanılan harf sayısının azalması ve yeni harflerin ürünü olan Türk klavyesinin hızlı bir şekilde daktilo ile yazı yazılmasını sağlaması başlıca kolaylık olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu içinde ilk Türk basımevi ilk eserini, Avrupa'daki ilk basılı kitaptan (1440) tam 273 yıl sonra, 1727'de vermiştir. Batıda ilk gazete basımı 1631'de gerçekleşirken, Osmanlıda ilk gazete basımı ancak II. Mahmut döneminde, devlet tarafından çıkarılan Takvim-i Vekayi ile 1831'de olmuştur. Şahıslara ait ilk gazetenin çıkışı ise Tercüman-ı Ahval ile 1860 yılını bulmuştur.⁴¹⁶

İstanbul'da ilk defa kurulan Müteferrika Matbaası basım işlerine *Vankulu Lügati* ile başlamıştır. Müteferrikadan sonra açılan *Mühendishane* (1796), *Darü't-Tıbaati'il-Cedide* (1802), *Takvimhane-i Amire* (1831), *Bab-ı Seraskeri* (1831), *Harbiye Mektebi* (1835), *Caillol* (1836), *Ceride Hane* (1840) matbaalarında basım işi 1729–1875 arası 134 matbaa ile sürdürülmüş olup, bunun 110'u bu günkü sınırlar içindeydi. Bu sayı 1893–1907 arası 199'a, 1908–1917 arası 368'e ulaşmıştı. 1918–1928 arasında Birinci Dünya Savaşının etkisi ile bu sayı 284'e inmiştir. Ancak, 1908 yılından sonra matbaalar İstanbul dışına kayarak İzmir, Edirne, Bursa gibi illere yayılmıştır.⁴¹⁷

II. Abdülhamit döneminde devletin yüksek menfaatlerini Batı'ya karşı korumak için uygulanan katı sansür nedeniyle 1729–1800 yılları arasında ancak 45 kitap basılabilmektedir. Yani ortalama iki yıla bir kitap düşmektedir. Bu kadar az sayıda kitap basılmasının nedeni sadece sansür ya da eski harfler değildir. Çünkü Türkler için henüz yeni bir sanat olan matbaacılığın ne doğru dürüst malzemesi vardı, ne dizgicisi, ne de tashihçisi. Hepsinden önemlisi kâğıt bile yoktu.⁴¹⁸ Pul vergisi, devlet siyasetine ters düşen basının kapatılması, sahiplerinin cezalandırılması ve ağır Matbuat Nizamnamesi (1864), bu yavaşlığın sebepleri arasındaydı. Ayrıca Konstantin Kolyadi, Eduard Black gibi azınlıkların Matbuat Müdürlüğü yapması ve önemli tashih hataları nedeniyle cezalandırılmaları basılan gazete ve kitap sayısını düşürmekteydi.⁴¹⁹ Kâğıt, mürekkep, kalem bile cahil kontrol memurları tarafından muzır kabul ediliyordu.⁴²⁰ *Muhbir*, *Ayine-i Vatan*, *Utarit*, *İbret*, *Devir*, *Bedir*, *Diyojen*, *Hadika* ve *Sirac* gibi gazeteler ve Namık Kemal'in *Evrak-ı Perişan*, Ahmet Mithat Efendi'nin *Dağarcık* adlı kitapları sansüre uğramışlardı. Devletin resmi gazete ve matbaası bile, bu baskı ve cezadan kurtulamıyordu.⁴²¹

1729 ile 1745 yılları arasında yani, Osmanlıda ilk basımevinin kuruluşundan kurucusunun ölümüne kadar geçen 17 yılda, 17 eser basılmış olup; bunların hepsi bilimsel yayındır. Müteferrika'nın ölümünden sonra 38 yıl kitap basma çalışmaları durmuştur. 1746–1782 yılları arasında sadece *Van Kulu Sözlüğü*'nün ikinci basımı yapılmıştır. 1783'ten

⁴¹⁶ Server İskit, *Amme Efkarı ve ilk Gazetelerimiz*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti, 1959, s. 11.

⁴¹⁷ Meral Alpay, *Harf Devrimi'nin Kütüphanelerde Yansıması*, İstanbul, Ed.Fak.Yayınevi, 1976, s. 31, 36.

⁴¹⁸ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 320.

⁴¹⁹ Servet İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikalar*, İstanbul, Basın Yayın Umum Müd. 1943, s. 103.

⁴²⁰ Server İskit, *a.g.e.*, s. 98.

⁴²¹ Servet İskit, *a.g.e.*, s. 30–36.

1802'ye kadar geçen yirmi yılda ise basılan kitap sayısı 27'dir. Yani yılda yalnızca 1-2 kitap basılmıştır. 1803-1839 arasında yıllık 10 olan yayın ortalaması, 1840-1869 yılları arasında 48'e çıkmış; 1869-1875 yılları arasında artarak ortalama 161 kitaba ulaşmıştır. 1729-1875 yılları arasında geçen 147 yılda basılan kitap sayısı toplam 3066'dır.⁴²²

Konularına gelince: 1783-1802 yılları arasında askerlikle ilgili yayınlar, tarih kitapları ve Arapça ve Farsça başta olmak üzere çeşitli sözlükler basılmıştır. 1803-1839 arası din konulu kitaplar başta olmak üzere, Türk ve Acem şairlerin divanları, masallar ve hikâye kitapları yayımlanmıştır. 1840-1869 arası Tanzimat'ın etkisiyle eğitim ve kültür alanında yapılan yenilikler sonucu yayın sayısı artmıştır. Yayın çeşidinin de arttığı bu dönemde Devlet Salnameleri, seyahatnameler, dil kitapları, çeviri kitaplar, tarih, coğrafya, kimya kitapları, gazeteler gibi pek çok yayın yapılmıştır. 1869-1875 arası ise roman ve tiyatro dönemi olup, hemen her konuda Batı uygarlığına duyulan ilgiyi yansıtan kitapların dönemi olmuştur.⁴²³

Yıllara göre basılan kitap sayısını bir tablo ile gösterirsek:⁴²⁴

Yıllar	Kitap sayısı	Yıllık Ortalama
1729–1829	180	1,8
1830–1875	2.894	62,9
1876–1892	3.277	192,7
1893–1907	4.250	283,7
1908–1917	6.827	682,6
1918–1928	6.376	579,6
Tarihsiz Kitaplar	3.603	
Toplam:200 yıl	27.407	

Tanzimat, İstibdat ve Meşrutiyet dönemlerinde Matbuat İdareleri pasif birer kurumdan başka bir şey değilken, 7 Haziran 1920'de TBMM'nce kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin oluşturulmasından sonra aktif hale geçerek, Milli Hükümetin hakim olduğu alanda, düşman işgali altındaki topraklarda, hatta Avrupa ve Amerika'nın önemli şehirlerinde istihbarat çalışmalarını sürdürerek aldıkları haberleri her gün düzenli bir şekilde yayımlamıştır. Kendinden kısa süre önce kurulan Anadolu Ajansını da bünyesine alarak, 1924 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür.⁴²⁵ 1924'te Matbuat İdaresinden ayrılan Anadolu Ajansı şirkete dönüşürken, Matbuat Umum Müdürlüğü 1 Haziran 1931 tarihinde lağvedilmiştir.⁴²⁶

1925-1928 yılları arasında basılan kitaplar arasında devlet yayınları önemli bir yer tutmaktadır. Kitaplar hukuk, çağdaş bilimler, halkı eğitici yayınlar ve Anadolu'nun tarihi, coğrafyası, folkloru ile ilgilidir. 1928-1939 yılları Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi bilim ve kültür kurumlarının kurulması ve yayın yapmaya başlaması sonucu, bunlara katılan Halkevleri ile birlikte; Anadolu'nun tarih, coğrafya, etnoloji ve folkloruyla ilgili yayınların

⁴²² Jale Baysal, "Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981, s. 64–67.

⁴²³ Jale Baysal, **a.g.e.**, s. 67–68.

⁴²⁴ Meral Alp, **a.g.e.**, s. 48.

⁴²⁵ Server İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Basın Yayın Um. Müd. Yayını, 1943, s. 224–226.

⁴²⁶ A.Adnan Adivar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970, s. 35–142; Server İskit, **a.g.e.**, s.256.

sayısı artmıştır. 1939-1950 ise dünya klasiklerinin, ansiklopedilerin ve çeviri her tür kitabın basıldığı dönem olmuştur.⁴²⁷

Harf Devriminden sonra ise, 1977'ye kadar geçen 50 yılda 182.331 kitap ve broşür yayımlanmıştır. En çok toplum bilimleri alanında (hukuk, iktisat, istatistik, sosyoloji, askerlik, siyasal bilimler, devlet yönetimi ve eğitim) yayın yapılmıştır. Bunu uygulamalı bilimler ve edebiyat izler.⁴²⁸

1928-1938 yılları arasında devlet, matbaaların içinde bulunduğu krizi gidermek için toplam 600.000 TL'lik bir yardım ödeneği ayırmıştır. Bunun 200.000 TL'si 1928'in sonuna kadar "*matbaalarda istimal edilmek üzere ithal edilecek yeni Türk Harfleri'nin gümrük resmi karşılığı olarak kullanılacaktır*". Harf Devrimi ile birlikte ortaya çıkan bu kriz nedeniyle basımevlerinin kapanmış olduğu söylemi doğru olmayıp; 1928-1938 arasında basılan kitaplarda, kapandığı söylenen basımevlerinin adları vardır. Hatta Ankara başta olmak üzere basımevlerinin sayıları artmış, devlet yardımları sonucu matbaa sayısı 556'ya çıkmıştır.⁴²⁹

Öte yandan, devrimle birlikte Türk yayın hayatında tam bir kriz yaşandığı doğrudur. Okumak isteyenlerin kitap bulamaması üzerine, bu duruma çare olarak Yakup Kadri, *Devlet Yayın Tekeli* ni teklif etmiştir. Bu basının devletleştirilmesi demek olup, bir bakıma devrimin açtığı yaranın devlet tarafından onarılmasıdır. Devlet kendi matbaasında 600.000 TL'den geri kalan 400.000 TL ile alfabe ve okuma kitapları bastırarak dağıtmıştır. 1928-1938 yılları arasında yeni harflerle, matbaalarda 16.063 kitap basılmıştır. Bunların 1830'u tercüme eser olup, sırasıyla İngilizce, Fransızca, Rusça ve Almancadan çevrilmiştir. Bu çevirilerin konusu ise, en fazla olandan en aza doğru edebiyat, sosyal bilimler, halk için kitaplar, felsefe ve fen bilimleri alanından olmuştur.⁴³⁰

Yeni Türk harflerinin kabulüyle kütüphanelerin susturulduğunu, bunun tarihi tahrip etme yöntemlerinden biri olduğunu söyleyenler vardı. Oysa üniversitelerde Arap harfleri öğretilmeye devam etmiş, eski el yazma eserlerin ve kitapların incelenmesi yasaklanmamıştır. Arap harfleriyle yazılmış kitaplardan hangilerinin yeni harflerle yeniden yazılacağı ilk Yayın Kongresinde belirlenmiştir. 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Hars Müdürlüğü'ne bağlanan Kütüphaneler Örgütü, İstanbul'un eski kütüphanelerini geliştirmiş, hatta içerdiği kitapların kataloglarını hazırlayarak yayımlamaya başlamıştır. Bu kütüphaneleri dolduran yapıtların bilimsel değerlerini ise muhafazakâr bir bilim adamı olarak bilinen Dr. A. Adnan Adıvar, 1943'te Maarif vekâletince yayımlanan *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı kitabında ortaya koymuştur.⁴³¹ Adıvar bu eserinde, dönemlere ayırarak Osmanlıya ait ilmi kitapları teker teker incelemiş; hemen her dönemde bu yayınların azlığından ve ilime önem verilmemesinden söz etmiştir. Arapça ilim kitaplarının en önemli olanlarının bile incelenmediğinden, hatta okunmadığından yakınmıştır. Dini taassubun Damat İbrahim Paşa sayesinde aşılacak XVIII. yüzyılda matbaanın açılışı ile parlak bir dönemin başladığını söyleyen yazar, ancak XIX. yüzyılda III. Selim'le birlikte okullarda müspet ilimlerin okutulmaya başlandığını belirtmektedir. Fakat kitapta belirtilen asıl önemli nokta, Osmanlı Türklerinde ve esasen Doğuda; ilim kelimesinin bütün beşeri bilgileri hiç ayırt etmeksizin içine almasıdır. Kelam, fıkıh, din, simya gibi; rüya tabiri ve sihir de ilim çerçevesi içine

⁴²⁷ Jale Baysal, **a.g.e.**, s. 69.

⁴²⁸ Jale Baysal, **a.g.e.**, s. 70.

⁴²⁹ Meral Alpay, **a.g.e.**, s. 37.

⁴³⁰ Meral Alpay, **a.g.e.**, s. 53- 54.

⁴³¹ M. Sami Özerdim, **Bilinmeyen Atatürk**, Ankara Varlık Yayınları, 1976, s. 139- 141.

girmektedir. Bütün bu ilimler medreselerde okutulmaktadır, yani üniversitelerde; mezun olanlara da alim denmektedir.⁴³²

1795'ten itibaren, Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar Türkiye'de 22 ayrı dilde (Almanca, Arapça, Arnavutça, Boşnakça, Bulgarca, Çerkesçe, Ermenice, Farsça, Gürcüce, Fransızca, Hırvatça, Hintçe, İngilizce, İtalyanca, Kürtçe, Rumca, Romence, Rusça, Sırpça, Urduca, Yahudice) toplam 2046 gazete ve dergi yayımlanmıştır. Osmanlı imparatorluğu sömürgeci Batının etkisine girdikçe, gazeteler yaygın bir iletişim aracı haline gelmiştir. Yabancı dildeki bu yayınlar daha çok Batılı güçlerin sözcüsü olmuştur.⁴³³ Özellikle İzmir, Türkçe dışında yabancı dillerde ve Osmanlı gayrimüslim cemaatların dilinde, birçok gazetenin basıldığı şehirdir. Avrupa kamuoyu üzerinde etkin olmak üzere Babîali yabancı gazete ve gazeteci satın almak yolunu seçmiştir. II. Abdülhamit döneminde bu yol daha çok Avrupa başkentlerindeki şarlatanları zengin eden bir yönetime dönüşmüştür.⁴³⁴

Milli Mücadele yılları sırasında doğal olarak dergi ve gazete sayısında azalma olmuştur. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ile nüfusun azalması (1923'de 12.500.000), ulaşımında araç yetersizliği yüzünden günlük olarak Trakya ve Anadolu'ya gazetelerin ulaşmaması, İstanbul dışındaki büyük illerde de gazetelerin basılması, tirajların düşmesine neden olmuştur. Ankara Hükümeti'nin, İstanbul basınının Ankara ve Anadolu'ya girmesini yasaklaması, bu yayınları bulunduran ve iade etmeyenlerin hıyanet-i vataniye ile suçlayacağını bildirmesi de günlük gazete sayısının düşmesinde bir etmendir.⁴³⁵

1918 yılının sonlarına doğru Mustafa Kemal Paşa ile Fethi Okyar *Minber* adlı bir gazete çıkardılar. Mustafa Kemal askerlik süresince biriktirdiği ve işletilmesi için bir inci tüccarına bıraktığı parasını çekerek bu işe yatırdı. Başyazıları Fethi Okyar yazacak ve gazeteyi Dr. Rasim Ferit Talay yönetecekti. Gazetenin ilk sayısı Mondros Mütarekesinin imzalanmasından bir gün sonra yayımlandı. Kemal Paşa o sırada Suriye cephesinde, Halep'te bulunuyordu. *Minber*, savaşta uğranılan yenilgiye karşın halka moral vermeye çalışıyor ve “*Kötümserliği haklı gösterecek belirti yok, şimdi harbin yaraları sarılmalıdır*” diyordu (4 Kasım 1918). Bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa'yla yapılmış bir söyleşiyi de yayımlayan (17 Kasım 1918) *Minber*, bütün kötü koşullara rağmen Amerikan mandasına karşı çıkıyor ve Amerika'ya sığınmanın doğru olmadığını yazıyordu. *Minber* bir düşünce gazetesi niteliğindeydi ve ittihatçılara karşı geniş bir kampanya yürütüyordu. Parasal durumu iyi olmayan gazete, 20 Aralık'ta son sayısını yayımladı.⁴³⁶

Mustafa Kemal Paşa basın aracılığıyla halkı bilgilendirmenin, böylelikle kamuoyu oluşturmanın önemini biliyordu. İlk gazetesi sayılan *Minber*'i çıkarmasında da bu amacı gütmüştü. Başarısız bu denemenin ardından Sivas Kongresi'nin toplandığı günlerde Kongre çalışmalarını ve kararlarını halka duyuracak bir gazetenin olması gereğini düşünmüş ve adını koyduğu *İrade-i Milliye* Gazetesinin çıkmasını sağlamıştır. İlk sayısı 14 Eylül 1919 tarihini taşıyan ve 4 sayfa olarak haftada iki gün çıkan bu gazetenin tirajı 1000 olup; Milli Mücadelenin sonuna kadar yayımını sürdürdü. İlk sayısında Mustafa Kemal Paşa'nın Kongre'de yaptığı açış konuşması, yayımlanan bildiri, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan padişaha yolladığı telgraf ve İsmail Hami Danişment'in, *Milli Harekâtın Sebepleri* başlıklı

⁴³² A.Adnan Adıvar, *a.g.e.*, s. 5- 6.

⁴³³ Korkmaz Alemdar, “Türkiye’de Yabancı Dilde Basın”, *Tarih ve Toplum*, Eylül 1988, sayı. 57, s. 166.

⁴³⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 192- 193.

⁴³⁵ Rekin Ertem, *a.g.e.*, s. 324.

⁴³⁶ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 117.

yazısı vardı. Enver Behnan Şapolyo, gazetede ki yazıları Mustafa Kemal Paşa'nın dikte ettirdiğini belirtmektedir.⁴³⁷

Nitekim benzer bir yaklaşımın, Harf Devriminden sonra yayımlanmaya başlayan **Halk Mecmuası** içinde geçerli olduğu söylenebilir. Mustafa Kemal'in halkı bilgilendirmeye verdiği önem, halkın her şeyi bilmesi gerektiğine inancı samimidir ve daha o zamanlardan belirgindir. 23 Nisan 1920'de toplanan Büyük Millet Meclisi'nde ilk görüşülen konulardan biri de haberleşmeydi. Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü adlı bir örgütün kurulması tasarısı 7 Haziran 1920'de kabul edildi. Bu örgüte iki görev veriliyordu: Birincisi, Türk milletinin dileklerini ve amaçlarını dışarıya tanıtarak davasında haklı olduğunu ispat etmek; ikincisi de, halkı sürekli aydınlatmak.

Cumhuriyet döneminde, Fransızca gazete ve dergiler yayınlarını sürdürmüştür. Bu tutum Ankara Hükümetinin siyasi görüşü ile ilgilidir. Cumhuriyet yönetiminin en ateşli milliyetçilik dönemlerinde buna izin vermesi, hatta Türkçe gazetelerin ayrıca Fransızca olarak yayımlanması çelişki gibi görülebilir. Yunus Nadi'nin *La Republique*'i, Mahmut Bey'in *La Turquie*'si, ayrıca *Tanin*, *Akşam*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gibi gazeteler Fransızca yayımlanmışlardır. François Georgeon'a göre bunun amacı, Batı'ya Türkiye ile ilgili bilgi vermek ve Türkçe bilmeyen ya da az bilen yurttaşlara, yani azınlıklara seslenmektir.⁴³⁸

Daha 5 Şubat 1924'te Mustafa Kemal İzmir'de gazetecilere verdiği yemekte basın rolü üzerinde durarak şunları söylemişti:

*“Arkadaşlar, Türk basını, milletin gerçek seda ve iradesini kendi belirtmesi şekli olarak, Cumhuriyetin çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir, bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi... Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyetin hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve dayanışma içinde bulunması bir zarurettir. Umumun selamet ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına, gereği gibi ulaştırmakta basının görevi çok, çok önemlidir...”*⁴³⁹

Yeni Türk Harfleri'nin kabulü ile masrafları arttığı için krize giren basın sektörü bu yüzden desteklenmiş ve maddi yardımda bulunulmuştur. Ayrıca 1934'te çıkarılmış “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yasası” gereğince, Devlet bütün yayınlardan 5 tanesine el koymaktadır. Bunlar 5 ayrı kitaplıkta tam olarak korunmakta ve bunlara dayanılarak Türkiye Bibliyografyası çıkarılmaktadır. Bu bibliyografya düzenli aralıklarla ilgililere duyurulmaktadır. Gerek Derleme Müdürlüğü'nün tuttuğu istatistikler, gerekse Türkiye Bibliyografyası, yayımlar üzerine yapılacak incelemeler için gelecek kuşaklara yardımcı olacak şekilde düzenlenmektedir.⁴⁴⁰

Sonuç olarak kütüphane sayısı artmış, edebiyatçılarımızın ve bilim adamlarımızın yayınları Batı bibliyografyalarında yerini almıştır. Artık yazarlarımızın ürünleri yabancı dillere çevrilmekte, kitaplarımız yurt dışında pazar bulabilmektedir.

⁴³⁷ Hıfzı Topuz, **a.g.e.**, s. 127.

⁴³⁸ Korkmaz Alemdar, **a.g.e.**, s. 169.

⁴³⁹ Hıfzı Topuz, **a.g.e.**, s. 146.

⁴⁴⁰ Jale Baysal, **a.g.e.**, s. 64.

Dördüncü Bölüm

HALK MECMUASI VE HARF DEVRİMİ

I. GENEL OLARAK HALK MECMUASI

Başbakan İsmet İnönü tarafından hazırlanan Harf Devrimi ile ilgili olarak yapılacak işlerin planını içeren 9 Eylül 1928 tarihli “Umumi Program” ın VIII. sayfasında yazılı olan “Halk Mecmuası” (Ek: 26) Maarif Vekâleti’nin çıkardığı bir yayın olup, Devlet Matbaasında basılmıştır. (Ek: 27) Derginin adresi Milli Talim Terbiye Heyeti, Ankara olarak verilmektedir. Dergi adının hemen altında, Maarif Vekâleti tarafından halk için çıkarılan haftalık mecmua olduğu belirtilmektedir. Resimli olarak hazırlanan derginin, ilk sayısı 11 Şubat 1929 tarihini taşımaktadır. Derginin bulabildiği son sayısı ise, 22 Haziran 1931 tarihli 124. sayıdır.

Sekiz sayfadan oluşan dergi, özel günler için basılan sayılarında daha fazla sayfa içermektedir. 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi bayram nedeniyle basılan özel sayıların sayfa sayısı 16’dır. Yine 15 Aralık 1929’dan itibaren üç haftalık bir aradan sonra çıkan ve 98-99-100. sayıları içeren birleşik dergi de 16 sayfadır. Bu sayıdan sonraki dergiler ise, iki haftada bir olmak üzere iki sayı bir arada basılarak 115. sayıya kadar devam etmiştir. Bu sayılarda sayfa sayısı yine 8’dir. Başka bir deyişle, bu 14 sayıda dergi yarı yarıya azaltılmıştır denilebilir. 1929 Menemen olayının ardından gerçekleşen bu uygulama için dergide öncesinde ya da sonrasında neden böyle bir yol izlendiği konusunda herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Siyasi nedenler yanında ekonomik sebepler de bu duruma yol açmış olabilir. Çünkü, dergi 20 Nisan 1931 tarihli 115. sayısından itibaren standart yayın şekline dönmüştür.

Dergide sıklıkla harflerin kullanımı ile ilgili dizin hatalarına rastlanmaktadır. Bu dizin hataları zaman zaman rakamlarda da yapıldığında, şaşırtıcı olmaktadır. Özellikle sayfa numaralandırılmasında rastlanan bu hataların yanıltıcı olabileceği düşünülerek, dipnotlar verilirken o sayıya özgü sayfa numaraları kullanılmıştır. Çünkü derginin aynı zamanda süreklilik gösteren ve o sayıya ait sayfa numarasının hemen yanında yer alan rakamlarda birkaç kez hata yapılmış, sayfa sayısı bir sonraki sayıya azalarak başlamıştır. Örneğin 496. sayfadan sonra 489’a, 520. sayfadan sonra yeniden 513’e döndüğü görülmektedir.

Derginin boyutu 1 ile 71. sayılar arasında 24x33.5 cm iken, 72. sayıdan itibaren daha küçülmüş ve 23x28.5 cm boyutlara inmiştir. Ancak, 105. sayıya gelindiğinde dergi yeniden başlangıcındaki boyutuna dönmüş ve yayın hayatının sonuna kadar bu boyutu sürdürmüştür.

Derginin Logosu üst sol köşeye yakın büyük harflerle HALK şeklindedir. 20. sayıdan itibaren derginin logosu değişikliğe uğramış, kapak üst bölümünü ortalayarak gölgeli bir yazı şekline dönüşmüş ve yine büyük harfler kullanılmıştır. 48. sayıdan itibaren logo kırmızı harflerle basılmış, ancak 64. sayıdan itibaren yeniden eski siyah beyaz tasarımına dönmüş ve son sayısına kadar bu şekilde devam etmiştir. Yine 20. sayıdan itibaren logonun hemen altında yer alan “MAARİF VEKÂLETİ TARAFINDAN HALK İÇİN ÇIKARILIR HAFTALIK MECMUA” yazısı ve fotoğrafın altında yer alan açıklayıcı yazının etrafını çevreleyen kutu kaldırılmış, açıklayıcı fotoğraf alt yazıları yerine çerçevesiz birer cümlelik yazılar konmuştur. Derginin ilk sayılarında logonun altında yer alan tarih ve sayıyı gösteren rakamlar 20. sayıdan itibaren logonun üstüne çıkarılmış, tarihin önünde yer alan “ANKARA” yazısı ile derginin yayın yılını gösteren “yıl” yazısı kaldırılmıştır. (Ek: 27,28,29)

Derginin ilk sayısında kapakta çocuğuyla birlikte okuma-yazma öğrenen bir kadın fotoğrafı yer almakta ve altında: “ Harf inkılâbı Türk milletinin en büyük zaferlerindendir. Bu zaferi başaran da Büyük Kurtarıcı ve Rehber Gazi Mustafa Kemal Hz.’dir. Onun emri ile açılan Millet Mekteplerinde bugün kadın, erkek 900.000 (dokuz-yüz-bin) Türk okumak, yazmak öğreniyor” ⁴⁴¹ denilmektedir. (Ek: 27)

Derginin devamlı yazarları Aka Gündüz, Kazım Nami (Duru), Mithat Sadullah (Sander), Yusuf Ziya (Özer?), Hikmet Şevki gibi imzalar olup, daha az sıklıkla, M.Salahaddin, Hamit Zübeyr, M.Şevki, Müfide Hasan imzalarına rastlanmaktadır. Bazı yazıların sahibi ise sadece parafı olduğu için tespit edilememektedir. H.R, F.V, B.A gibi. Genelde dergideki şiirlerin ozanı “Halk Şairi” ya da “ Akıl Hocası” gibi takma adlarla verilmiş ise de, kimi zaman isimler açık olarak Halit Fahri (Ozansoy), Necdet Rüştü, Kemalettin Kami, Celal Sahir, Dertsiz ve Özüköy olarak belirtilmiştir. Sağlıkla ilgili yazılar benzer şekilde “Lokman Hekim” imzasıyla yayımlanmış olup, yine kimi zaman kimlikler Dr. Ali Şükrü, Dr. Mükerrrem Emin, Dr. Ekrem Emin, Dr. Hafız Cemal’de olduğu gibi belirtilmiştir.

Dergi yönetiminin başlangıçta kime ait olduğu bilinmemekle beraber, ilk sayıda verilen bilgiler doğrultusunda bizzat Milli Eğitim Bakanı Necati Bey’in denetiminde oluşturulduğu söylenebilir. Onun ölümünden sonra da görevli memurlar aynı prensipler doğrultusunda derginin yayımını sürdürmüşlerdir. Ancak 36. sayıdan itibaren bu görevin Aka Gündüz’e verildiği anlaşılmaktadır. ⁴⁴²

Derginin fiyatı özel sayılar hariç 3 kuruş olup, son sayıya kadar aynı kalmıştır. 23 Nisan, 19 Mayıs ve Kurban Bayramı nedeniyle çıkarılan özel sayıların fiyatı 5 kuruştur. Bir defaya mahsus olmak üzere basılmış olan birleşik üç sayının fiyatı 6 kuruş olarak belirlenmiştir. Sayfa sayısı değişmeyen ancak iki sayıyı birlikte içeren birleşik baskıların fiyatı değişmemiş 3 kuruş olarak kalmıştır. 21. sayıdan itibaren abonelik sistemi oluşturulmuş ve abonelik ücreti senelik 150 kuruş, altı aylık 80 kuruş olarak dergide yer alan ilanlardan tespit edilmiştir.

Derginin kapağı büyük tek bir fotoğraftan, son sayfası ise o hafta içinde çekilmiş değişik fotoğraflardan oluşmuştur. Genelde derginin içeriği belirtilmemekte, direkt yazıya geçilmektedir. İlk sayılardaki harf büyüklüğü, bugünkü gazete, dergi ve kitap harfleri büyüklüğünde iken, 38. sayıdan itibaren bu standart bozulmakta kimi zaman büyük kimi zaman küçük puntolarla yazılan yazılara rastlanmaktadır. 98. sayıdan itibaren ise harflerin puntosu daha da büyümekte, sayfa sayısı da azaldığı için derginin içeriği azalmaktadır. Bu şekilde okunması kolaylaşan derginin, hacmi ise azalmış olmaktadır. Yazılar genelde iki sütun halinde basılmıştır. Sayfalarda yer alan şekiller, fotoğraflar ve çizimlerle dergi cazip hale getirilmeye çalışılmıştır.

Sayfa düzenine bakıldığında genelde ana konuya kapakta yer verilmekte, bu konu genelde önemli bir günü ya da haberi içermekte veya ilgi çekici bir konuya ilişkin olmaktadır. İlk sayıdan itibaren genelde ikinci sayfa “ Haftanın Havadisı” adını taşımakta olup, haftanın haberlerini içermektedir. Altıncı sayfada “Hikâye ve Masal” başlığı altında Kazım Nami Duru, Aka Gündüz ve Hikmet Şevki’ye ait masal ve hikâyeler yer almaktadır. 26. sayıdan sonra hikâye anlatımı sürdüğü halde sayfa adı kaldırılmış, 48. sayıdan itibaren bu sayfa “Yurt

⁴⁴¹ **Halk Mecmuası**, 11.2.1929, sayı.1, s. 1.

⁴⁴² Aka Gündüz, “Genç Muallimlere ve Muhterem Halkımıza”, **Halk Mecmuası**, 14.10.1929, sayı. 36, s. 2.

Bilgisi” adı altında çeşitli bilgilerin verildiği eğitim sayfasına dönüşmüştür. Son sayfa genelde ”Haftanın Hatıraları” sayfası olup, o hafta içinde çekilmiş fotoğraflara ayrılmıştır. Geri kalan sayfalarda ise, halkın bilgi ve kültürünü artıracak yazılara yer verilmektedir. Bu sayfalarda belli bir düzen ve süreklilik olmayıp, konuların seçiminde de belli bir kural ya da düzene rastlanmamaktadır. Kimi zaman büyükbabadan atasözleri, kimi zaman masalcıdan masallar, kimi zaman teknolojik yenilikler, kimi zaman popüler kültür, kimi zaman da ciddi yasa ve haberler yer almaktadır.

Derginin kullandığı dilde de başlangıç sayıları ile özellikle birinci yıldan sonraki sayılar arasında belirgin bir fark vardır. Başlangıçta daha sade ve öz Türkçe kelimelerden oluşan yazılar, daha sonra Osmanlıca kelimelerin yer aldığı anlaşılma, gramer ve noktalama hataları ile dolu ağıdalı anlatımlara dönüşmüştür. Örneğin derginin farklı sayılarında birçok yurtlarından söz eden iki ayrı yazı (ikisi de tüm sayfayı kaplayan fotoğraflı yazılardır) yayımlanma sırasına göre aşağıya, dergideki şekliyle aynen alınmıştır:

TÜRK KADINI ÇALIŞIYOR *Yurtta ve Mektepte*

“Türk kadını ezeldenberi çalışıyordu; fakat çalışan Türk kadını köylü türk kadınıydı. Şehir Türk kadını eski devirlerde yalnız güneşten ve havadan mahrum, evinde çalışırdı. İhtimai, bilhassa iktisadi hayata iştirak edemezdi. Umumi harp şehir Türk kadınının da kıymetli bir iktisat amili olduğunu gösterdi, fakat o devirde de kafesli evlerden kolay kolay kurtulamıyor, dairelerde, şurada burada iş bulsa da sokağa sıkı sıkıya örtünmüş olarak çıkabiliyordu.

Büyük kurtarıcı Gazi Hz. nin açtığı yeni hayat ufku, şehir Türk kadınına bütünü a zat etti. Şimdi, o garpli hemşireleri gibi, hayatın her faaliyet meydanında at oynatmağa hak kazanmış bulunuyor.

Türk kadını ancak çalışarak, kendi elinin emeği ve kendi alnının teriyle yaşayarak, umumi zahmete ortak olarak erkek derecesinde hukuk sahibi olabilecektir. Kadın, insanlara ait olan bütün hakları ancak böyle çalışma sayesinde iddia edebilir. Evinde oturan yahut sadece zevk ve eğlence ile ömür geçiren kadınların umumi haklara sahip olmak iddiasında bulunması elbette doğru olmaz.

Evet, Türk kadını çalışıyor. Bugün bunun pek parlak delillerinden ikisini resimleriyle beraber, okurlarımıza arz ediyoruz. Bunlardan biri Beşiktaş Türk Kadınları Biçki Yurdu'dur. Bu yurt, birkaç gün evvel yaptığı işlerin bir sergisini açmıştır. Sergiyi gezenler kadın elişlerini, biçim ve güzelliklerini söylye söylye bitiremiyorlar. Yukarıki resimler, bu elbiselerle bezenmiş iki hanımı gösteriyor. Fotoğrafın cansızlığına rağmen elbiselerdeki zarafeti alkışlamamak kabil değildir.”⁴⁴³ (Ek: 30)

BIÇKİ YURDU

“ Şimdiye kadar (3) bine yakın talebe yetiştiren “ Türk Kadınları Biçki Yurdu” dün on sekizinci ders senesinin sergisini de tetkik nazarlarımıza vazetmiştir. On sekiz sene fasılasız surette, hergün bir parça daha mesaisini arttırarak ilerliyen ve bugünkü haline gelen yurt hiç şüphe yok bu memleket kadınlığına pek çok hizmet etmiştir. Birçok kimsesizler vardır ki, bin bir mahrumiyet içinde buradan aldıkları feyiz ile hayata atılmış, ismet ve iffetlerini

⁴⁴³ **Halk Mecmuası**, 23.9.1929, sayı.33, s. 4.

kurtaracak bir yaşamak ve kurtulmak vasıtası bulmuşlardır. Bu sene, yurdun yetiştirdiği talebe yüz kırk kadardır. Üç kısma ayrılan yurttta, üçüncü seneden sonra terzilik san'atının ihtisas şüpheleri başlıyor ki, talebe bu kısımları takip edip etmemekte muhtardır.

Ayrıca bu kısımda devam müddeti de istidada bağlı bir şeydir.

Memlekete her halde hizmet ettiği şüphesiz olan yurdu daha tekemmül etmiş, daha vüs'at kazanmış görmek isteriz.”⁴⁴⁴ (Ek: 31)

Bunun gibi pek çok örnekle, yazılarda kullanılan dil, gramer kurallarına dikkat, ifade biçimi, konunun yetkinliği ve gösterilen özenle ilgili olarak derginin farklı dönemleri olduğu söylenebilir. Üstelik bu fark sadece kalite açısından değil, yukarıda sözü edildiği gibi birçok bakımdan da oldukça belirgindir.

Derginin çıkarılma amacı ilk sayıda “ Halk Mecmuası ve Müessisi” başlığı altında şöyle verilmektedir: “Bu mecmua millet mekteplerine devam ederek okuma-yazma öğrenenler için çıkarılıyor.”⁴⁴⁵ Aynı yazının devamında dergi hakkında verilen diğer bilgiler şöyledir: “Mecmua şimdilik haftada sekiz sayfa olarak çıkacak, ileride sayfası artırılacaktır. Yazıların halk için faydalı olmasına çok çalışılacaktır. Her nüshada bir haftalık havadis hulasası ve haftanın en mühim meseleleri hakkında bir veya birkaç küçük makale ile hikâye, ilim ve fenlere dair istifadeli yazılar ve gerek yazılara, gerek haftanın en ehemmiyetli vak’alarına ait birçok resimler bulunacaktır. Halk mecmuası pek kıymetli bir halk çocuğu olan merhum Maarif Vekili Mustafa Necati Beyin eseridir. Halk için böyle bir mecmua neşri Necati Beyin çoktan beri heveslendiği bir işti. Ne yazık ki mecmuamız onun pek vakitsiz ölümünden sonra çıkıyor.” (Metin yeni harflerin kullanımı ve imla hakkında bilgi vermesi açısından aynen alınmıştır.)

Yazı, değerli yazarlardan yardım alınarak derginin sürdürüleceğini söyleyerek devam etmekte ve derginin Millet Mektepleri hareketi ile sıkı bir şekilde ilgili olduğunu belirterek, her sayıda bu büyük işin gidişi ile ilgili resimler ve istatistik bilgiler vereceğini duyurmaktadır.⁴⁴⁶

34. sayıdan itibaren “Haftanın Havadisi” ve “Haftanın Hatıraları” sayfası kaldırılmış, 35.sayının kapağında ilk kez bir fotoğraf değil, elle çizilmiş bir resim kullanılmıştır. Nitekim 36. sayıda bu değişikliğin sebebi anlaşılmaktadır. Yazı ve tertib işi Aka Gündüz’e verilmiştir. Derginin hedef kitlesini ortaya koyan “Genç Muallimlere ve Muhterem Halkımıza” başlığı altında verilen yazıda Aka Gündüz, dergi yönetiminin kendisine verildiğini belirtmekte, arkadaşlarıyla beraber dileğinin dergiyi halka faydalı kılmak olduğunu söylemektedir. Halktan ve öğretmenlerden gelecek sevgi ve yardımlara güvenerek bu görevi kabul ettiğini bildiren Gündüz, sorunların çözümüne, dileklerin iletilmesine, dertlerin sağaltılmasına çalışacaklarını ifade ederek yazısını şöyle tamamlamaktadır: “Mecmuanızda daha ne gibi ve ne çeşit yazılar istediğinizi çekinmeden söyleyiniz. Mecmuanızı herkese okutunuz, tanıtınız, bizim için bu yeter. Maddi hususlarda Vekâlet her türlü fedakârlığı yapmağa hazırdır.”⁴⁴⁷

42. sayıda benzer biçimde bir yazı yer almaktadır. “Mecmuanız Halk Nasıl Hazırlanıyor” başlığı altında derginin basılana kadar geçirdiği işlemlerden söz edilerek, 42

⁴⁴⁴ **Halk Mecmuası**, 22.9.1930, sayı.85, s. 8.

⁴⁴⁵ **Halk Mecmuası**, “ Halk Mecmuası ve Halk Müessisi,” 11.2.1929, sayı.1, s. 3.

⁴⁴⁶ **Halk Mecmuası**, 11.2.1929, sayı. 1, s. 3.

⁴⁴⁷ Aka Gündüz, “Genç Muallimlere”, **Halk Mecmuası**, 14.10.1929, sayı. 36, s. 2.

haftadır durup dinlenmeden çalışan derginin amacına ulaşip ulaşmadığının merak edildiği bildirilmektedir. Herkesin çalışıp ürettiği bir şeyin işe yaradığını bilmek isteyeceği belirtilerek yazı şöyle sürdürülmektedir:

“Bizim sizi faydalandırmak ve hoşlandırmaktan başka beklediğimiz bir mükâfat yoktur, zihniniz her saat sizi nasıl tatlı tatlı eğlendirip öğreteceğimizi düşünmekle meşguldür. Onun için okurlarımız bizi ara sıra arzularından haberdar ederlerse çok memnun oluruz”⁴⁴⁸

Derginin sayfa düzeni ve içeriği dönemin sorunları ile paralellik göstermekte, bu sorunların çözümüne yönelik öğütler ise dönemin siyasi atmosferini ve ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Yine dönemin ideolojisi uygun makalelerle desteklenmekte olup, 13.1.1930 tarihli 49. sayıda köylüye şehirliye, ağaya, paşaya, fakire, zengine, kadına, erkeğe yani her insana, bazı bilgilerin mutlaka öğrenilmesi gerektiği bildirilmekte ve yazı şöyle devam etmektedir:

“İşte, her hafta sizin için çıkan bu Halk mecmuası, sizlere ‘Yurt Bilgisi, Sağlık Bilgisi, Medeniyet Bilgisi’ gibi gerekli şeyleri öğretecek, size doğru yolu gösterecek, günün olan biten haberlerini verecek, resimle yazı ile zihninizi açmağa, işinize yaramağa, özetle halk için faydalı olmağa çalışacaktır.”⁴⁴⁹

Sayfa düzeni ile ilgili bu değişiklikler yazıların konularına göre yapılan sınıflandırma içinde, kendi bölümlerinde incelenecektir. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken, derginin giderek tamamen “HABERLER”, “MEMLEKET HABERLERİ”, “KÜÇÜK HABERLER” başlıklı sayfalardan oluştuğu ve bu başlıklardan da hemen anlaşılacağı üzere bir haber dergisine dönüştüğüdür. Her ne kadar haber başlığı altında verilse de, bu yazılar daha çok köylüye yönelik olup üretimle ilgilidir.

Yine giderek dergiye gösterilen özen ve dikkatin azaldığı okuyucu tarafından hissedilmekte, nihayet bulabildiğim 124. sayı ile muhtemelen derginin yayımlanması sona ermektedir. Ancak ne 22 Haziran 1931 tarihli bu sayıda, ne de öncesinde derginin yayımının sonlanacağı ile ilgili herhangi bir duyuru ya da bilgi bulunmamaktadır.

II. CUMHURİYET LİDERLERİNİN VE HARF DEVRİMİNİN DERGİYE YANSIMASI

A. ATATÜRK’LE İLGİLİ YAZILAR

Resmi bir yayın olması nedeniyle dergide sanılanın aksine Atatürk’le ilgili yazılar çok değildir. Harf Devrimi ve Millet Mektepleri ile ilgili metinlerde ise, gerekli olduğu yerlerde kendisinden Gazi Hz.leri şeklinde söz edilmektedir. Bizzat kendisiyle ilgili ilk yazı derginin 7. sayısında yer almaktadır. Kapakta, Meclis önünde çekilmiş Atatürk fotoğrafının altında yer

⁴⁴⁸ Halk Mecmuası, 25 Kasım 1929, sayı. 42, s. 5.

⁴⁴⁹ Yusuf Ziya, “Okumak Nedir”, Halk Mecmuası, 13.1.1930, sayı. 49, s. 2.

alan bu yazı sadece iki cümleden oluşmakta; Bayram'ın birinci günü Reisicumhur Gazi Hz.lerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi' ne gelerek tebrikleri kabul ettiğini söylemektedir.⁴⁵⁰

İkinci yazı da, aynı şekilde iki cümleden ibarettir, bu kez “Haftanın Havadisı” sayfasında ve “ Reisicumhur Hz.leri Başvekil Paşa ile birlikte Ankara’da Ahimesut Köyü’nde gezinti yapmışlardır. Köylüler oyunlar, eğlenceler tertip etmiştir.”⁴⁵¹ şeklindedir.

Aynı geleneği dergi 19. ve 20. sayısında da sürdürmektedir. Art arda kapak konusu olan bu yazıların konusu Gazi’nin Çiftliği’dir. İlkinde Gazi’nin çiftliğe yaptırdığı Marmara Havuzu’ndan söz edilmekte, diğesinde ise çiftlikte dinlendiği belirtilmektedir.⁴⁵²

12.8.1929 tarihli 27. sayının kapağında yer alan Atatürk fotoğrafının altında aynen, şu dizeler yer almaktadır:

“ Gönümüz açıldı, yüzümüz güldü,
Sevinç içindeyiz, yoktur tasamız.
Haklıdır başımız göke ererse:
İstanbul’a geldi Gazi babamız.”⁴⁵³

Dizelerden anlaşılacağı üzere Atatürk İstanbul’dadır. Ankara’da basılan dergi için son dizede “gitti” yerine “geldi” denmesinin nedeni ikinci sayfada yer alan dergi ilanından ve sekizinci sayfadaki karşılama fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Abone olacaklar için adresin ve fiyatın bildirildiği bu küçük ilandan Devlet Matbaasının İstanbul’da bir şubesinin açıldığı öğrenilmektedir.⁴⁵⁴

Derginin 28. sayısında ilk kez kapak dışında bir sayfa Atatürk’e ayrılmıştır. “Büyük Gazi’nin Kıymetli Sözleri” başlığı altında kendisine ait 5 adet fotoğrafın da yer aldığı bu yazı Atatürk’ün sağlığıyla ilgili duyuru niteliğindedir. “ *İşte karşınızdayım. Sıhhatteyim. Elim ayağım tutuyor. Gözlerinizle görüyorsunuz ki sapasağlamım.*” sözleriyle başlayan yazı şu şekilde devam etmektedir:

“Paris Büyükelçisi Fethi Beyefendi tarafından Büyükdere’deki yalılarında Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri şerefine bir ziyafet verilmiştir. Rıhtım üzerinde heyecanla büyük Gazisini bekleyen halk Gazi Hazretlerini alkışlarla karşılamış ve yalının önünde saatlerce şen ve mes’ut beklemiştir. Halkın bu devamlı ve candan coşkunuğundan memnun olan Gazi Hazretleri balkona çıkmışlar, halk ile görüşmüşler ve gayet kıymetli sözleri arasında şunları söylemişlerdir:

-Benim için zahmet ediyorsunuz. Bundan mahcup oluyorum. Beni görmek demek behemehal yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir. Ankara’dan buraya gelmeden evvel işittim ki hakkımda, “hastadır, eli ayağı tutmuyor, ölüme mahkûmdur.” demişler.

(Halk, düşmanlarınız kahrolsun diye bağırdı.) Gazi devamla:

⁴⁵⁰ **Halk Mecmuası**, 25.3.1929, sayı.7 s. 1.

⁴⁵¹ **Halk Mecmuası**, 22.4.1929, sayı.11, s. 2.

⁴⁵² **Halk Mecmuası**, 17.6.1929; 24.6.1929, sayı. 17- 20, s. 1.

⁴⁵³ **Halk Mecmuası**, 12.8.1929, sayı.27, s. 1.

⁴⁵⁴ **Halk Mecmuası**, 19.8.1929, sayı. 28, s. 2, 8.

-İşte karşınızdayım. Sıhhatteyim. Elim, ayağım tutuyor. Kendi gözlerinizle görüyorsunuz ki sapasağlamım, kuvvetim yerindedir. Sizlere eskidenberi olan muhabbetim yerindedir.

(Varolun! sesleri, alkışlar..)

-Siz bu akşam benim karşımda milletin kütlesi, bir timsalisiniz. Size hitap ederken bütün millete sesimi işittireceğime kaniim. İşitiniz ve işittiriniz. Sizin menfaatiniz için sıhhatini, ömrünü vakf ve hasreden adam sıhhattedir ve sizin için çalışacaktır. O sizin için yaşıyor.

(Çok yaşa! sesleri, sürekli alkışlar...)

-Benim kuvvetim, benim size olan muhabbetim ve sizin bana olan muhabbetinizdir. Bu millet, bu memleket, yeni rejimi üzerinde dünyanın en makbul bir mevcudiyeti olacaktır. Ben bunu kendi gözlerimle görmeden ölmeyeceğim.”

(Çok yaşayın! Varolun!.. sesleri..)

Gazi Hazretleri coşkun halka dinleneceğini bildirerek dakikalarca süren alkışlar arasında konuşmasına son vermişlerdir.”⁴⁵⁵

Fotoğrafların altında Büyük Gazi'nin bir sıhhat timsali olarak balkonda, yemek sofrası başında, çiftlikte yetişen başakları incelerken, traktör üstünde çiftçilik yaparken, açık havada ve kırlarda gezerken gibi küçük açıklamalar yer almaktadır.⁴⁵⁶

2 Eylül 1929 tarihli 30. sayı Tayyare Bayramı ve Türk Tayyareciliği'ne ayrılmış olup, havacılığın önemi üzerinde durularak, Türkiye Cumhuriyeti doğar doğmaz, büyük Gazi'nin emir ve işareti ile derhal Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulduğu belirtilmektedir. Türk halkının bu cemiyete yardımlarından ve cemiyetin hizmetlerinden söz edilen bu uzun makalede, konuyla bir ilgisi olmadığı halde at yarışları ile ilgili İsmet ve Kazım ve Fevzi Paşaların fotoğrafları kullanılmıştır.⁴⁵⁷

Bu sayıdan sonra dergi yeniden daha önceki sayılardakine benzer biçimde sadece haber olarak Atatürk'e yer vermektedir. 26 Ağustos 1929 tarihli 29. sayıda Atatürk'ün deniz banyosundan yararlanması için Seyrisefain İdaresi fabrikasında seyyar bir deniz hamamı yapıldığı,⁴⁵⁸ 16 Eylül 1929 tarihli 32. sayıda fotoğraflarla Gazi Hz.'leri'nin Sultanahmet ve Ayasofya ziyaretleri,⁴⁵⁹ 23 Eylül 1929 tarihli 33. sayıda fotoğraflarla Yalova gezisi,⁴⁶⁰ 14 Kasım 1929 tarihli 36. sayıda Atatürk'ün Ankara'ya döndüğü ve halk tarafından derin bir sevgi ve sevinçle karşılandığı bildirilmektedir. Aynı sayıda Atatürk'ün Ankara'da yaptığı teftişlere fotoğraflarıyla birlikte yer verilmektedir.⁴⁶¹ 16 Aralık 1929 tarihli 45. sayıda Atatürk'ün Yalova gezisine çıktığı⁴⁶², 6 Ocak 1930 tarihli 48. sayıda halkı yerli malı kullanmaya teşvik etmek için kurulan Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti'nin ilk üyesi olduğu haber verilmektedir.⁴⁶³

⁴⁵⁵ **Halk Mecmuası**, 19.8.1929, sayı. 28, s. 3.

⁴⁵⁶ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 3.

⁴⁵⁷ **Halk Mecmuası**, 2.9.1929, sayı. 30, s. 5-6.

⁴⁵⁸ **Halk Mecmuası**, 26.8.1929, sayı. 29, s. 2.

⁴⁵⁹ **Halk Mecmuası**, 16.9.1929, sayı. 32, s. 8.

⁴⁶⁰ **Halk Mecmuası**, 23.9.1929, sayı. 33, s. 8.

⁴⁶¹ **Halk Mecmuası**, sayı. 36, s. 2.

⁴⁶² **Halk Mecmuası**, 16.12.1929, sayı. 45, s. 1.

⁴⁶³ **Halk Mecmuası**, 6.1.1930, sayı. 48, s. 4.

Atatürk'le ilgili ikinci uzun yazı 54. sayıdaki “İstiklal Savaşı ve Büyük Gazi'nin Hizmetleri” başlıklı yazıdır. Mitat Sadullah tarafından yazılan bu makalede Cumhuriyete giden sürecin öznesi alışık olduğumuz gibi bir kişi değil, Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin rehberliğinde bilgili ve anlayışlı vatandaşlar olarak belirtilmektedir.⁴⁶⁴

17 Mart 1930 tarihli dergide, Gazi'nin tarih çalışmalarını tetkik için Ankara'ya döndüğü söylenmekte, geçtiği ve yerleştiği her yerde hakim olan ve uygarlık kuran büyük Türk milletinin eksik ve kısır tarihini aydınlatmak ve yanlış bilinen noktaları düzeltmek işini, hakiki vatan sevgisiyle Gazi'nin başaracağı ifade edilmektedir.⁴⁶⁵

Derginin 5 Mart 1930 tarihini taşıyan 65. sayısında Gazi'nin diğer bir başarısından, Gazi Çiftliğinden söz edilmektedir. Henüz beşinci yılında olmasına rağmen bu çiftliğin mükemmel bir ormana dönüştüğü, en iyi buğdayın burada yetiştiği belirtilerek, her yerde ve her meselede olduğu gibi ziraat ve çiftçilikte de Gazi'nin rehberliğinin yol gösterici olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁶⁶ Yusuf Ziya tarafından kaleme alınan “Gazimiz Geliyor” isimli şiirde bu övgü dolu satırları oluşturan her kıta “O güneş yüzlü, güneş sözlü, güneşler güneşi “ dizesiyle sonlanmaktadır.⁴⁶⁷

Uzun bir aradan sonra Ağustos 1930'a gelindiğinde derginin kapağını yeni bir Atatürk fotoğrafı süslemektedir. Fotoğrafın altına konulan yazıdan kendisinin Yalova'da olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶⁸ 25 Ağustos tarihli dergi kapağında Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ile Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa birlikte görülmektedir.⁴⁶⁹ Eylül'ün ilk haftasında çıkan derginin kapağında Büyük kurtarıcının fotoğrafı yer almaktadır. Ancak hemen ardından gelen sayfa bir olağanüstülüğü hissettirmektedir. Artık Atatürk'ten “Gazi Babamız” diye söz edilmekte, kendisinden bir mesaj iletilmektedir. Paris Büyükelçisi Fethi Bey'in yeni bir fırka kurduğu, İsmet Paşa'yı istemeyen Gazi'nin Halk Fırkasından ayrılarak bu fırkayla beraber çalışacağı yalanına inanmamamız istenmektedir. Yazı Atatürk'ün aşağıda yer alan mesajı ile devam etmektedir:

*“Ben Halk fırkasının umumi reisiyim, bu teşekküle tarihen bağlıyım, bu bağı çözmek için hiçbir sebep ve lüzum yoktur, olamaz da! Bugünkü muvakkat resmi vazifem bitince fırkamin başına geçip çalışacağım. İzmir'de bir gazete idarehanesine ve Cumhuriyet Halk Fırkası merkezine karşı yapılan tecavüzlerden, hükümet ricaline ve hükümet kuvvetlerine karşı yapılan çirkin taarruzlardan pek müteessirim. Teessürümü akan kanlar şiddetlendirmiştir. Bu gibi mütecavizler, muharrikler kanunun pençesinden yakalarını kurtaramazlar.”*⁴⁷⁰

Yazının sonunda halk, siyaset fırılacağı çevirmek isteyen bozgunculara kapılmamaları konusunda uyarılmaktadır. 85. sayıda aynı başlıkla yeni bir mesaj yayımlanmıştır. Muhalif bir gazetede yayımlanan ve Fethi Bey'in Atatürk'e ömür boyu cumhurbaşkanlığı teklif ettiğinden söz eden yazıya atfen, “Gazi Babamız Diyor ki” başlığı altında yayımlanan bu duyuruda Atatürk şunları söylemektedir: “Benim gayem yeni Türkiye Cumhuriyetinde millet

⁴⁶⁴ Halk Mecmuası, 17.2.1930, sayı. 54, s. 6.

⁴⁶⁵ Halk Mecmuası, 17.3.1930, sayı. 58, s. 2.

⁴⁶⁶ Halk Mecmuası, 5.5.1930, sayı. 65, s. 2.

⁴⁶⁷ Halk Mecmuası, 9.6.1930, sayı. 70, s. 2.

⁴⁶⁸ Halk Mecmuası, 18.8.1930, sayı. 80, s. 1.

⁴⁶⁹ Halk Mecmuası, 25.8.1930, sayı. 81, s. 1.

⁴⁷⁰ Halk Mecmuası, 8.9.1930, sayı. 83, s. 2.

hâkimiyetini kuvvetlendirmek ve ebedileştirmektir. Bu itibarla kaydı hayat şartile Reiscumhurluk teklifini benim idealimi cidden rencide eden bir manada telakki ederim!”⁴⁷¹

1930’un son aylarına gelindiğinde artık derginin kapağında art arda Atatürk fotoğrafları yayımlanmaktadır. 27 Ekim 1930 tarihinde yayımlanan Halk dergisinin 90. sayısında pek yakında büyük bir tetkik için Gazi’nin seyahate çıkacağı, bu seyahatin iki ay süreceği belirtilmektedir. Gezinin amacı yaklaşan belediye seçimleri nedeniyle bazı yerlerde ortaya çıkan olaylarla, Cumhuriyetin varlığı ve bekası için yakından ilgilenmek isteyen Atatürk’ün milletin içine girerek dilek ve dertlerini dinlemek olarak gösterilmektedir. Bu olayların ortaya çıkma nedeni ise, hükümetin bazı alanlarda yapacağı yenilik ve uygulamalarda geç kalmasına bağlanmaktadır.⁴⁷² Dergide söz edilmemekle birlikte burada kastedilen hem Dünya Ekonomik Krizi nedeniyle ülkede artan hoşnutsuzluk, hem de demokrasi denemesi adına girilen yeni parti kurulması girişiminin beklenenden daha fazla ilgi görmesidir. 91. sayının kapağında ise, seyahat başlangıcında tren penceresinde görüntülenmiş Atatürk’ün fotoğrafı yer almaktadır. Hemen arkasından yer alan “Gazi’nin Seyahati” adlı şiirde Atatürk’ün vatanın dört yanını dolaşacağı halka müjdelenmektedir.⁴⁷³ 92. sayıda bu kez Atatürk arabada halkı selamlamaktadır. Ardından gelen şiir o günlerin düşünce ve ruhunu yansıttığı düşünüldüğünde aşağıya alınmıştır:

“GAZİ BABA GEZİYOR

Çareyi o bulacak, yarayı o saracak,
Gazi baba geziyor vatani köşe bucak!
Memlekette yepyeni bir hayat kurulacak,
Gazi baba geziyor vatani köşe bucak!

Dertleri ayrı ayrı kulak verdi dinliyor,
Milleti kendisine büsbütün perçinliyor,
Sözü sanki hatiften nida gibi geliyor,
Gazi baba geziyor vatani köşe bucak!

Trabzon’da anlattı: Birleşmek gerek bize,
Memleket işlerinde o verdi yürek bize,
Gazi’nin öz fırkası en sağlam direk bize,
Gazi baba geziyor vatani köşe bucak!

Yolumuz onun yolu, her yerde beraberiz,
Başkumandan Gazi’nin ordusunda neferiz,
Verdiği işarete milletçe baş eğeriz,
Gazi baba geziyor vatani köşe bucak!”⁴⁷⁴

Derginin 94. sayısında kural yine değişmemektedir. Kapak Atatürk’e ayrılmış olup, seyahat devam etmektedir. Alpullu ve Kırklareli’nde halkın arasındadır bu kez. İlerleyen sayfalarda, 25 Kasım’da parti kongresinin Ankara’da toplanacağı ve bu kongrede seyahati

⁴⁷¹ Halk Mecmuası, 22.9.1930, sayı. 85, s. 2.

⁴⁷² Halk Mecmuası, 27.10.1930, sayı. 90, s. 2.

⁴⁷³ Halk Mecmuası, 3.11.1930, sayı. 91, s. 1- 2.

⁴⁷⁴ Halk Mecmuası, 10.11.1930, sayı. 92, s. 1, 5.

esnasında halkın ihtiyaçlarını tespit eden Atatürk'ün çok önemli bir konuşma yapacağı duyurulmaktadır. Kabinede değişiklik olacağı, İsmet İnönü'nün istifa edeceği yolundaki haberleri yalanlayan ve hükümetin sağlam olduğunu bildiren bir diğer duyuru da yine aynı sayıda yer almaktadır.⁴⁷⁵

Kapakta Atatürk'ün fotoğraflarının yer aldığı dergilerden 101 ve 102. sayıların ortak basımında Atatürk Malatya istasyonunda,⁴⁷⁶ 109 ve 110. sayıların ortak basımında ise Atatürk Türk Ocakları Merkezindedir.⁴⁷⁷ 119. sayı Atatürk'ün kapakta yer aldığı son sayı ve son fotoğraf- haber olup, yeniden cumhurbaşkanlığına seçildiğini bildirmektedir.⁴⁷⁸

Derginin tüm sayıları tarandıktan sonra görülmektedir ki, genellikle Atatürk'le ilgili yazılar daha çok haber şeklinde ve kısa yazılardır. 124 sayı içinde Atatürk'ün sadece iki kez bizzat konuşması yayımlanmıştır. Söz konusu bu iki yazının da ciddi bir sorunun ardından gelmesi bunun rastlantısal olmadığını gösterir. Birinde Atatürk'ün sağlık problemi, diğerinde ise tek parti döneminde halkta hükümete karşı biriken öfkenin ortaya çıkardığı olaylardır. Yeni kurulmuş bir partinin beklenenden daha fazla ilgi görmesinin nedeni CHF ve yürütmenin başı başbakan İsmet İnönü'ye duyulan tepkidir.

B. İSMET İNÖNÜ İLE İLGİLİ YAZILAR

Halk Dergisi'nde Başvekil İsmet İnönü ile ilk karşılaşmamız 25.2.1929 tarihinde yayımlanan 3. sayıda "Türkiye İş Başında" adlı makalede olmaktadır. Türkiye demiryollarından söz eden oldukça uzun bu yazıda demiryollarının önemi ve yetersizliği anlatıldıktan sonra, cumhuriyet idaresinin vakit geçirmeden yeni hatlar yapacağı ve memleketteki trenleri kendi malı haline getireceği söylenmekte ve Başvekil İsmet Paşa Hz.lerinin, "memleketi demiryollarıyla örülmüş görmek en büyük azmimizdir" dediği belirtilmektedir.⁴⁷⁹

4. sayının kapağında Dil Derneğinde yapılan toplantıdan alınan bir fotoğraf yer almaktadır. Fotoğrafta toplantıya başkanlık yapan İsmet Paşa ile etrafında yer alan dernek üyeleri ve Darülfünun hocaları izlenmektedir.⁴⁸⁰

18.3.1929 tarihli 6. sayıda Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kaldırılması hakkında İsmet Paşa'nın Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmadan söz edilmektedir. Doğu'da şeyhlerin halkı Cumhuriyet Hükümeti'ne karşı isyana sürüklediği, gazetelerin yalan haberlerle halkın zihnini bulandırdığı dönemde vatanın ciddi tehlike içinde kaldığı anlatılarak, söz konusu kanunla emniyet ve asayişin sağlandığı belirtilmektedir. Dört yıl boyunca yürürlükte kalan ve hükümete oldukça geniş yetkiler veren bu kanuna artık gerek kalmadığını belirten Başvekil, memleketin rahatını bozmak isteyenleri, Türk kadınına hakaret etmeğe cesaret gösterenleri, dini bahane ederek fesatçılık düşünenleri, özetle milletin dirliğine dokunacak en ufak harekette bulunanları Hükümetin ezip, yok edeceğini söylemektedir. Yazı, bu konuşmanın 5

⁴⁷⁵ Halk Mecmuası, 24.11.1930, sayı. 94, s. 1, 3, 4.

⁴⁷⁶ Halk Mecmuası, 19.1.1931, sayı. 101- 102, s. 1.

⁴⁷⁷ Halk Mecmuası, 16.3.1931, sayı. 109- 110, s. 1.

⁴⁷⁸ Halk Mecmuası, 18.5.1939, sayı. 119, s. 1.

⁴⁷⁹ Halk Mecmuası, 25.2.1929, sayı. 3,s. 19- 21.

⁴⁸⁰ Halk Mecmuası, 4.3.1929, sayı. 4, s. 1.

Mart tarihli gazetelerde yayımlandığını ve dikkatle okunması gerektiğini belirterek sonlanmaktadır.⁴⁸¹

7. sayının “Haftanın Hatıraları” sayfasında Ramazan Bayramı nedeniyle TBMM’deki kutlamalara katılan İsmet Paşa’nın fotoğrafı yer almaktadır. 1.4.1929 tarihli derginin kapağındaki fotoğrafta ise, İsmet İnönü at üstünde görülmektedir. Bu resme konu olan haber, Cumhuriyet ordusunun askeri sporlara gereken önemi ve değeri verdiğidir. 4. sayfada devam eden yazıda Türk ordusunun İstiklal Savaşı’na kadar neticesi iyi olmayan savaşlar yaptığı ancak, İstiklal Muharebesi ile tam ve lekesiz istiklal ve beynelmilel şeref kazandığı vurgulanmaktadır. Devletin idaresini, Hükümetin dizginlerini elinde tutan Başvekilin bütün varlığıyla bir asker, muzaffer bir kumandan olduğunu belirten yazı, şu şekilde devam etmektedir:

*“Başvekilin böyle samimi bir silah arkadaşlığına bu kadar kıymet veren Cumhuriyet Türk iyesi’nin bugünkü ordusu ile eski orduları karşılaştırmak bile caiz değildir. İsmet Paşa maniyayı atlarken, bakınız ne kadar genç, ne kadar çevik görünüyor. Türk kumandanı bize genç Cumhuriyetimizin zindeliğini de temsil ediyor.”*⁴⁸²

29.4.1929 günü çıkan derginin “Haftanın Havadisı” sayfasında yer alan haberlerden biri, C.H.F. Grup toplantısında İsmet Paşa’nın Dışişlerindeki sorunlar hakkında yaptığı konuşmadır. Başvekil, Yunanlılarla yapılan müzakerelerde hükümetin doğru yolda olduğunu, Suriye sınırları konusunda da çözüme yaklaşıldığını söylemektedir.⁴⁸³

13. sayının kapağında İsmet İnönü, Çocuk Bayramı nedeniyle çocukların arasında, son sayfasında ise, Ankara’da İran Sefarethanesinin temel atma töreninde izlenmektedir.⁴⁸⁴

20 Mayıs 1929 tarihli dergide bir uçak fotoğrafının kapak konusu yapılmasının sebebi, derginin Bayram özel sayısı olması nedeniyle merak uyandırmakta, ancak havadisler sayfası okunurken cevabı ortaya çıkmaktadır. Bayram, Kurban Bayramı’dır. Tayyarelerin anlatıldığı yazıda, İsmet ve Kazım Paşalar Ankara’da uçuş izlemektedirler. Uçakların öneminden bahsedilen bu yazı, aynı zamanda Türk Tayyare Cemiyetinin tanıtımını yapmakta, bu cemiyetin çıkardığı Türk Hava Mecmuası ile Köylü Mecmuasından ve Tayyare Piyangosundan bahsetmekte, sonuçta meramını şöyle dile getirmektedir:

*“Türk halkı tayyarelerin vatan müdafaasındaki ehemmiyetini pekiyi takdir etmekte ve fırsat düştükçe kudreti derecesinde cemiyete yardım etmektedir. Bu milli yardımlar içinde, Ramazan bayramında sadakai fitır, ve Kurban bayramında kurban derileri vardır. Her halde Türk tayyareciliği Türklerin göğsünü kabartacak bir terakki ve şeref mevkiindedir.”*⁴⁸⁵

F.V paraflı yazının sahibi, Başbakanın fotoğrafını kullanmakla yazıya ciddiyet kazandırmayı, ilgi uyandırmayı başarmakla birlikte, daha çok reklâm amaçlı olduğu düşünülen ve döneme göre açık sayılabilecek giysileriyle uçağın yanında poz veren kadın modellerin yer aldığı bir fotoğrafı da yayımlamakla, yazının amacını baltalamaktadır. Bu resmi gören birinin fitre ya da kurban derisi bağışını Tayyare Cemiyeti’ne yapacağı kuşku

⁴⁸¹ **Halk Mecmuası**, 18.3.1929, sayı. 6, s. 3,6.

⁴⁸² **Halk Mecmuası**, 1.4.1929, sayı. 8, s. 1.

⁴⁸³ **Halk Mecmuası**, 29.4.1929, sayı. 12,s. 2.

⁴⁸⁴ **Halk Mecmuası**, 6.5.1929, sayı. 13, s. 1,4.

⁴⁸⁵ **Halk Mecmuası**, 20.5.1929, sayı. 15, s. 3,4.

uyandırmaktadır. Aynı dergide ayrıca Başbakanın, Tevfik Rüştü Bey ve Gazi Çitliği Müdürü Tahsin Bey’le birlikte çekilmiş fotoğrafları “Haftanın Hatıraları” sayfasında yerini bulmaktadır.

İsmet İnönü’nün sonraki sayılarda fotoğraflarının yayımı sürmekte, 16. sayıda at yarışlarında,⁴⁸⁶ 19. sayıda B.M.M.’nin son oturumunda konuşurken,⁴⁸⁷ 22. sayıda Gazi Koşusunda,⁴⁸⁸ 23. sayıda İstanbul’a dinlenmek üzere uğurlanırken ve İstanbul’da karşılanırken,⁴⁸⁹ 24. sayıda Ankara Hukuk Fakültesi diploma töreninde,⁴⁹⁰ 30. sayıda Veliefendi at yarışlarında,⁴⁹¹ 32. sayıda Üsküdar-Haydarpaşa halk tramvaylarının ilk demirini koyarken⁴⁹² görülmektedir.

30 Eylül 1929 tarihli derginin kapağı Türk Hekimleri Kongresine ayrılmış olup, Başvekil ve vekillerin Türk hekimleriyle birlikte fotoğrafları bulunmaktadır.⁴⁹³ İç sayfada Kongre ve Türk Tıbbı ile ilgili bir yazı yer almakta, Büyük Millet Meclisinin baş salonunda toplandığı belirtilen 3. kongrenin, İsmet Paşa’nın konuşmasıyla açıldığı fotoğrafıyla birlikte verilmektedir.⁴⁹⁴

14 Ekim 1929 tarihli derginin kapağında bu kez Başvekil İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa ile birlikte Resmin alt yazısı şöyledir: “*Milletin iki güler yüzlü, büyük reisi: Büyük Millet Meclisi reisi Kazım Paşa ile Başvekil İsmet Paşa Ankara istasyonundan çıkarlarken.*” Sayfayı çevirdiğimizde sağda, iki reisin Ankara’ya döndüğünü ve muhabbetle karşılandığını, solda en büyük reis ve en büyük çiftçi Gazi’nin de Ankara’ya döndüğünü, sevinç ve muhabbetle karşılandığını görmekteyiz.⁴⁹⁵ Aynı iki haberden neden Başvekil’e ait olanı kapağa yansıtmıştır? Aynı yazıda, hatta aynı cümlede yer alan iki devlet adamı yazılırken neden hiyerarşik sıra izlenmemiştir? Bugünün okuyucusunda merak uyandırmaktadır.

23 Aralık 1929 tarihli 46. sayının kapağında yine İsmet İnönü yer almaktadır. Kendisinden İstiklal Harbinde Garp cephesinin, Lozan’da Türk sulhunun kahraman kumandanı ve diplomatı olarak söz edilmekte, kendisinin Türk iktisat savaşında da milletin önünde gittiği belirtilmektedir. 2. sayfada İsmet Paşa’ya ait şu cümleler yer almaktadır:

*“Güzel lavanta sürünmüş, ince ipekliler içinde, Türk kızlarının cılız ve ciğeri çürümüş bir hale gelmesine muvafakat etmeyeceğiz. Anadolu dağlarının sarı çiçeklerini başına takarak gürbüz vücutla cephe taşıyan anaları gibi, kızlarımızın sağlam vücutlu ve yerli ipekler ile dağçiçeği kokusunu dalgalandırarak herşeyden evvel kuvvetleri, kanaatkârlıkları, tasarruflarıyla kendi yuvalarını yılmaz kaleler gibi sağlamlaştırmalarını istiyeceğiz!”*⁴⁹⁶

⁴⁸⁶ Halk Mecmuası, 27.5.1929, sayı. 16, s. 5.

⁴⁸⁷ Halk Mecmuası, 17.6.1929, sayı. 19, s. 8.

⁴⁸⁸ Halk Mecmuası, 8.7.1929, sayı. 22, s. 8.

⁴⁸⁹ Halk Mecmuası, 15.7.1929, sayı. 23, s. 5.

⁴⁹⁰ Halk Mecmuası, 22.7.1929, sayı. 24, s. 8.

⁴⁹¹ Halk Mecmuası, sayı. 30, s. 5.

⁴⁹² Halk Mecmuası, sayı. 32, s. 8.

⁴⁹³ Halk Mecmuası, 30.9.1929, sayı. 34, s. 1.

⁴⁹⁴ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 3.

⁴⁹⁵ Halk Mecmuası, 14.10.1929, sayı. 36, s. 1- 2.

⁴⁹⁶ Halk Mecmuası, 23.12.1929, sayı. 46, s. 1- 2.

54. sayının kapağında büstünün yapılışını izleyen Başvekil görülmektedir.⁴⁹⁷ 55. sayı da Mithat Sadullah'a ait " Türk İstiklal ve Hürriyeti" adlı makalede, Lozan Antlaşması ile Türk Devletinin her türlü siyasi haklara sahip bağımsız bir devlet olduğunu onaylattığı belirtildikten sonra, bu başarıda çok iyi savunma yapan İsmet Paşa'nın rolü üzerinde durulmaktadır.⁴⁹⁸ Benzer bir övgüye 71. sayıda da rastlanmaktadır ve güttüğü açık ve mert tutumla devlet gemisini siyaset engininde daima güvenle yürüttüğü için Paşa'ya başarılar dilenmektedir.⁴⁹⁹

76. sayının kapağında İsmet Paşa'nın büyük bir fotoğrafı yer almakta ve İstanbul'a geleceği duyurulmaktadır.⁵⁰⁰ 1 Eylül 1930'a gelindiğinde, İsmet Paşa'nın o hafta Sivas'ta olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu tarihte yayımlanan dergide "İsmet Paşa'nın Nutkundan" başlığıyla Başvekilin yeni açılan tren hattı ile ilgili Sivas'ta yaptığı konuşma yer almaktadır. Çok kuvvetli ve hiçbir yoruma neden bırakmayacak kadar açık bir nutuk olduğu belirtilen bu konuşma için dergi, başmakale yazmanın gereksizliğini ve başmakale yerine konuşmadan bazı bölümleri nakletmeyi daha uygun bulduğunu belirtmektedir. 30 Ağustos 1930 tarihinde, Kayseri-Sivas demiryolunun işletmeye açıldığı gün Başvekil tarafından yapılan bu konuşma, ekonomik alanda liberal politikayı savunan Serbest Cumhuriyet Fırkasına mesaj niteliğindedir. Atatürk ve İnönü'nün "devletçilik ilkesi" ilk kez bu konuşmada dile getirilmiştir.⁵⁰¹ Önemi nedeniyle bu konuşma, dergide yayımlanan şekline sadık kalınarak ve bütünüyle aşağıya alınmıştır:

"Eğer Ankara-Erzurum demiryolu mevcut olsaydı Avrupa'nın Sakarya seferine girmesi şüpheli olurdu. Çünkü Ankara'ya gelip demir yollarına hakim olduktan sonra modern, milli bir devlet kurma davasını haykıran Büyük Millet Meclisini, arabadan ve heybeden başka bir vasıtai nakliyesi olmayan bir aşiret haline getireceğini zannediyordu.

Sabittir ki, İzmir'in servet ve emniyetinin her tehlikeden azade olmasının başlıca vasıtası, Sivaslının yirmi dört saat sonra İzmir'i müdafaa edecek bir imkâna malik bulunmasıyla tahakkuk edebilir."

Yedi seneden beri ilerliyoruz, ancak Sivas'a geldik, hudutlarımıza varmak için daha bir o kadar yürümeğe mecburuz.

Milli devlet için şimendifer ihtiyacı milli vahdet, milli müdafaa ve milli siyaset meselesi asırların muhassalası olan milli istiklalin muhafazası meselesidir.

Bir millete, milli vahdet ve mevcudiyetin çaresi olan tedbir her mülahaza ve her ihtiyaca takaddüm eder. Bu bir gün tehiri affolunmaz bir hatadır.

Milli vahdeti tehdit eden tehlikelerin ne vakit zuhur edeceği kestirilemez. Bazan bu tehlikeler mütemadi ve tedrici tesirat ile milletin bünyesini yıpratır; bazan da hiç yokmuş ve hiç gelmeyecekmiş gibi uzun müddet uyuttuktan sonra bir gün ansızın çatar ve hazırlıksız gövdeyi bir çarpışta cansız bir leş haline getirir.

⁴⁹⁷ **Halk Mecmuası**, 17.2.1930, sayı. 54, s. 1.

⁴⁹⁸ **Halk Mecmuası**, 24.2.1930, sayı. 55, s. 6.

⁴⁹⁹ **Halk Mecmuası**, 16.6.1930, sayı. 71, s. 2.

⁵⁰⁰ **Halk Mecmuası**, 21.7.1930, sayı. 76, s. 1.

⁵⁰¹ Afet İnan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı**, Ankara, TTK Basımevi, 1972, s. 24.

İktisat noktai nazarından şimendifer siyasetinin geçen seneler zarfında memlekete ettiği hizmet görgülü gözler için şükranı layıktır. Havza'dan Samsun'a bir çuval un sevk etmek için yanına bir çuval daha koyarlardı ve arabacı razı olmuyordu. Erzak ambarı Sivas burada dururken sahiller ekmek yapmak için unlarını hariçten getirirlerdi. Geçen üç dört kıtlık senesinde nafakaları bir avuç kül olan kadın erkek orta Anadolu halkı bu şimendifer siyasetinden gıda almışlardır. Bu olmasaydı kıtlık senelerinde orta Anadolu halkını ne ile besleyecektik? İki sene evvel Harput'ta ekmeğin kilosu elli kuruştı. Olmaz efendim, olmaz! Büyük devlet meseleleri üzerinde esaslı iddialar ve fikirler yürütebilmek için halkı yakından görmek ve tetkikat yapmak lazımdır!

Bugün açtığımız ve ilkbaharda tamamlanacak hatlarla Türkiye iktisatça ve siyasetçe hiç değilse bir misli daha olmuştur.

Bu hatla memleketi muhafaza için sarf edeceğimiz kan yarı yarıya inmiştir.”⁵⁰²

Aynı derginin 6. sayfasında yer alan Başbakanın Sivas seyahati ve tren yolları açılışından esinlenerek yazılan Kemalettin Kami imzalı şiir şöyledir:

“İSMET PAŞAYA

Yanık topraklara götürerek can,
Ümitsiz illere verdin heyecan.
Vuruyor kurtuluş saati: Çan! çan!
Böyle yükseliyor sesin Sivas'ta!

Elinde dağları delen bir iğne,
Yürü bu yolların nihayetine!
Varsın, eserinin güzelliğine
Gözünü kapasın bir iki hasta!

Dumanlı dağları kaldır aradan
Sılacı olmasın kimse karadan!
Yekpare vatana bak Ankara'dan!
Dostların bayramda, düşmanın yasta!”⁵⁰³

Bu tarihlerde Fethi Bey tarafından kurulan yeni partinin varlığını ve yine dergiden öğrendiğimiz Büyük Gazi'nin İsmet Paşa'yı istemediği söylentilerini hatırlarsak, şiirin mesajı daha iyi anlaşılmış olacaktır. Nitekim dergide “ Akıllarını başlarına alsınlar!” diyerek yapılan uyarıda, Başvekilin hükümete karşı gelenlerin şiddetle cezalandırılacağını söylediği duyurulmaktadır.⁵⁰⁴

85. ve 86. sayıların kapağında da İsmet İnönü yer almaktadır. Yeni kabinenin İsmet Paşa tarafından oluşturulduğunu yazan dergi, Atatürk'ün İsmet Paşa'ya eski güveninin kalmadığı ve bu yüzden yeni bir parti kurulduğu yolundaki söylentilerin doğru olmadığını belirtmektedir. Dergi, Atatürk'ün “Eğer İsmet Paşa başvekilliği kabul etmemekte ısrar etseydi

⁵⁰² **Halk Mecmuası**, 1.9.1930, sayı. 82, s. 2.

⁵⁰³ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 6.

⁵⁰⁴ **Halk Mecmuası**, 8.9.1930, sayı. 83, s. 5.

o zaman bunu ben deruhde edecektim. Başka çare yoktu, ya ben; ya İsmet Paşa!”⁵⁰⁵ sözüyle İsmet İnönü’ye güveninin tam olduğunu gösterdiğini, dergi olarak okuyucularına her zaman doğruyu söylediklerini yazmaktadır.

Derginin 88. sayısı “Belediye seçimleri tamamlanmış halk, oyunu kendisini kurtaran Cumhuriyet Halk Fırkasına vermiştir”⁵⁰⁶ başlığıyla çıkmıştır. 89. sayının kapağı da, İnönü’ye ayrılmıştır ve kendisi yine at yarışlarını izlemektedir.⁵⁰⁷ Keza, 91. sayıda yer alan fotoğrafta da Başbakan, at yarışlarındadır. Bu kez yanında Meclis Başkanı da yer almaktadır.⁵⁰⁸

Atatürk yurt gezisindedir. Her şey yolunda gözükmekte iken, 94. sayıda birdenbire şaşırtıcı bir haberle karşılaşmaktadır. Bu haberde kabinede değişiklik olacağı, İsmet Paşa’nın istifa edeceği haberinin uydurma olduğu, İsmet Paşa’nın devlet işleriyle geceli gündüzlü uğraştığı ve hükümetin her zamankinden daha sağlam olduğu bildirilmektedir.⁵⁰⁹ Oysa Mart ayı geldiğinde dergi bu kez kapağına Meclis Başkanını almıştır ve fotoğrafın altında yer alan satırlar şöyledir: “İntihabatın yenilenmesine karar veren Büyük Millet Meclisi’nin Reisi Kazım Paşa Hazretleri.”⁵¹⁰ Dergi, başmakalesinde Gazi Babanın Anadolu’nun dört bir tarafını gezip dolaştıktan sonra Ankara’ya döndüğünü, seyahatinden edindiği kanaatlere dayanarak fikirlerini hükümete bildirdiğini, başını millet işlerinde ağartan yavuz İsmet Paşa’nın Gazi ile el birliği ederek yeni bir seçim yapılmasını uygun bulduklarını yazmaktadır. Köylünün yüzünü güldürecek önemli işlerin görüleceği, özellikle köylülerin tefecilerin elinden kurtarılacağı müjdelanmaktadır. “Yeni Meclis Hayırlı İşler Görecek” başlığı altında yayımlanan bu makaleden, ayrıca milletvekili maaşlarının 500 liradan 350 liraya indirildiği öğrenilmektedir.⁵¹¹

Mart 1931 tarihinden sonra dergide İsmet İnönü ile ilgili haber, yazı ya da fotoğraf bulunmamaktadır. Ancak, derginin takip eden sayılarında milletvekili adayları arasında çiftçi ve fabrika sahiplerinin de olacağı,⁵¹² ardından seçimlerin yapıldığı,⁵¹³ Atatürk’ün yeniden cumhurbaşkanlığına seçildiği,⁵¹⁴ yeni vekillerin Meclis tatil edildiğinde seçim bölgelerinde çalışacağı⁵¹⁵ gibi kısa haberler verilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve yöneticisi durumundaki tepedeki ilk iki insana ait yazı ve fotoğraflara dergide eşit olarak yer verilmeye çalışılmıştır. Hatta bu dengenin sağlanmasında oldukça titiz davranıldığı, bilhassa iki ayrı sayıda yer alan aynı tip yazı ve fotoğraftan anlaşılmaktadır. Bir heykeltıraş önce Atatürk’ün, ardından da İnönü’nün büstünü yapması nedeniyle iki kez derginin konusu olmuştur.⁵¹⁶ Serbest Fırka olayı gündeme gelinceye kadar İsmet İnönü’nün bu açıdan daha önde olduğu söylenebilir. Ama bu olay sonrasında durum değişmiş, siyasi konjonktür gereği dergi kendine düşen görevi yerine getirerek Atatürk’e daha fazla yer ayırmıştır.

⁵⁰⁵ Halk Mecmuası, 29.9.1930, sayı.86, s. 2.

⁵⁰⁶ Halk Mecmuası, 13.10.1930, sayı. 88, s. 1.

⁵⁰⁷ Halk Mecmuası, 20.10.1930, sayı. 89, s. 1.

⁵⁰⁸ Halk Mecmuası, 3.11.1930, sayı. 91, s. 8.

⁵⁰⁹ Halk Mecmuası, 24.11.1930, sayı. 94, s. 4.

⁵¹⁰ Halk Mecmuası, 2. 3. 1931, sayı.107- 108, s. 1.

⁵¹¹ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

⁵¹² Halk Mecmuası, 13.4.1931, sayı. 113- 114, s. 8.

⁵¹³ Halk Mecmuası, 27.4.1931, sayı. 116, s. 6.

⁵¹⁴ Halk Mecmuası, 18.5.1931, sayı. 118, s. 1.

⁵¹⁵ Halk Mecmuası, 11.5.1931, sayı. 119, s. 1.

⁵¹⁶ Halk Mecmuası, 2.10.1929, sayı. 43, s. 2 ve 17.2.1930, sayı. 54, s. 1.

C. HALK MECMUASINDA HARF DEVRİMİ ve MİLLET MEKTEPLERİ

1. Harf Devrimiyle İlgili Yazılar

Derginin tüm sayıları incelendiğinde yazı devrimine verdiği önem çok belirgin olarak izlenmektedir. Daha ilk sayısı ele alındığında gözlenen kapak tasarımı, derginin bu konuyu ne denli önemseyişinin bir kanıtı gibidir. Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi ilk sayının kapağında yer alan, büyük olasılıkla bir Millet Mektebi dershanesinde çekilmiş, okuma yazma öğrenen bir kadını görüntüleyen fotoğrafın altında Harf Devriminden “Türk Milleti’nin en büyük zaferi” olarak söz edilmektedir. Keza ikinci sayının kapağı da aynı şekilde yeni harflere ve kadınlara ayrılmıştır. (Ek: 27)

Kronolojik olarak incelemeye devam ettiğimizde, ikinci sayıda yeni harflerin kadınlara yeni iş ve kazanç olanağı sağladığı belirtilmektedir. Yazının ileri ülkelerde makinelerle yazıldığından, kadınların bu işte daha başarılı olduğundan bahsedilmektedir. Matbaacılığın Türkiye’ye üç asır sonra gelebildiğini, bu yüzden okuma yazmanın herkesin yapacağı bir iş olmadığını anlatan yazı şu şekilde devam etmektedir:

“Lakin matbaacılık bizde Batı’da olduğu kadar gelişemedi ve matbaanın bizdeki hizmeti Batı’daki kadar geniş ve derin olamadı. Bunun birçok sebepleri vardır, fakat bunların arasında bir tanesi hepsinden mühimdir ki o da Arap harfleridir. Eğer biz, şimdi olduğu gibi, Gutenberg zamanında Batı milletlerinin harflerini kullanmış olsaydık, matbaacılığımız da beş yüz sene evvel başlar ve biz de Batı milletleri ile birlikte ilerlemekte devam ederdik. Türkiye’de matbaacılık yeni harflerin kabulünden sonra canlanmıştır.”⁵¹⁷

Maarif Vekâleti, yeni harfler nedeniyle gereksinim duyulan matbaacıları yetiştirmek üzere Devlet Matbaasında bir okul açarak ilmi matbaacılığı öğretmiştir.⁵¹⁸ Artık dizgi işleri kolaylaşmış ve hızlanmış. Renkli ve renksiz resim basmanın mümkün olduğu makinelerle, matbaacılık oturduğu yerde yapılabilen kolay bir işe dönmüştür. Bütün bunlar yeni harflerin kabulünden sonra gerçekleşmiş ve Türkiye matbaaları Avrupa’daki matbaalar gibi olmuştur.⁵¹⁹

5. sayıda Harf Devriminin en ileri milletlerden biri olan İngilizler tarafından da takdir edildiği hem haftanın havadisleri sayfasında, hem de derginin iç sayfasında tekrarlanarak verilmekte ve İngiltere Latin harflerini kullandığı halde, çok karışık ve mantıksız olan imlasını düzeltmezken, Gazi Mustafa Kemal’in Türk milletine yeni bir yazı vererek, başka milletlere örnek olduğu söylenmektedir.⁵²⁰ İngiltere’nin Glaskov şehrinde Heceyi Kolaylaştırma Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa’ya bir mektup göndererek yeni Türk harflerinden dolayı tebrik etmiştir.⁵²¹

⁵¹⁷ Halk Mecmuası, 18 Şubat 1929, sayı. 2, s. 5.

⁵¹⁸ Halk Mecmuası, 18.3.1929, sayı. 6

⁵¹⁹ Halk Mecmuası, 18.2.1929, sayı. 2, s. 5.

⁵²⁰ Halk Mecmuası, 11.3.1929, sayı. 5, s. 3.

⁵²¹ Halk Mecmuası, 11.3.1929, sayı.5, s. 2.

Millet Mekteplerinin açıldığı 1.1.1929 tarihinden itibaren Milli Eğitim Bakanlarının sıkça değiştiği, dergiden anlaşılmaktadır. Mustafa Necati Bey'in ani ölümünden sonra boşalan İzmir Milletvekilliğine o sırada Moskova Büyükelçisi olan Vasıf Bey'in getirildiği 5. sayıda duyurulmaktadır.⁵²² Ardından 29.4.1929 tarihli 12. sayıda Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilen Vasıf Beyin, bir prensip meselesi üzerine istifa ettiği, yerine Gümüşhane Milletvekili Cemal Hüsnü Bey'in tayin edildiği görülmektedir.⁵²³ Yeni Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey, *"İlk hedefimiz, bütün vatandaşların yeni harflerle okumuş olduğunu görmektir"*⁵²⁴ demektedir. 14. sayıdan öğrendiğimize göre, halk hevesle yeni harflerle okumayı öğrenmiştir ve gazetelere rağbet artmıştır.⁵²⁵ Şairler de bu heyecana şiirleri ile katılmışlardır. Halit Fahri (Ozansoy)'nin bu heyecanı yansıtan bir şiiri şöyledir:

" MİLLET OKUYOR

Millet cehaletten artık usandı,
Bu orda çünkü en büyük noksandı.
Okuma bilmeyen yüzde doksandı,
Hamdolsun kurtulduk o ıstıraptan.

Her tarafta Millet Mektepleri var,
Okuyor,daha dün ümmi olanlar.
Cehalet, o yedi başlı canavar
Kaçıyor bu yeni doğan mehtaptan.

Gözlerde bir sevinç nuru yanıyor,
Uyuyan zekâlar hep uyanıyor,
Vatan baştanbaşa aydınlanıyor
Şimdi yeni yazı, yeni kitaptan.

İlim kök salacak yarın her yerde,
En uzak, en sessiz, ucra köylerde,
Büyük zaferimiz gibi ilerde
Tarih bahsedecek bu inkılâptan."⁵²⁶

26 Ağustos 1929 tarihli dergiye göre, Türk halkının konuştuğu öz Türkçeye uygun olarak okuyup yazmak için, yeni milli harfler hızır gibi yetişmişti. Bu harfler Arabın, Acemin söyleyişlerine uymadığı için hak gelmiş, batıl gitmişti. Devrim evladı olan ve Türk devriminin ruhunu anlayan Cemal Hüsnü Bey, bu devrimi dil ve edebiyatta yaptığı yeniliklerle sürdürdü. Lise ders programlarında yer alan Arapça ve Farsça kaldırıldı. Böylece çocuklar bu dilleri öğrenmek zahmetinden kurtulmuş oldu.⁵²⁷

Sonraki sayıda ise, yeni harflerle basılan nüfus cüzdanlarının yakında illere gönderileceği bildiriliyordu.⁵²⁸ TBMM'de zabıtlar stenografi ile tutulacaktı. Ankara'da açılan

⁵²² **Halk Mecmuası**, 11.3.1929, sayı.5, s. 1.

⁵²³ **Halk Mecmuası**, 29.4.1929, sayı. 12

⁵²⁴ **Halk Mecmuası**, 22.4.1929, sayı. 11, s. 2.

⁵²⁵ **Halk Mecmuası**, 13.5.1929, sayı. 14, s. 8.

⁵²⁶ Halit Fahri Ozansoy, "Millet Okuyor", **Halk Mecmuası**, 20.5.1929, sayı. 15, s. 5.

⁵²⁷ **Halk Mecmuası**, 26.8.1929, sayı. 29, s. 3.

⁵²⁸ **Halk Mecmuası**, 2.9.1929, sayı. 30, s. 2.

stenografi kursunda Benaroya Efendi öğretmenlik yapacaktı. Benaroya Efendi dakikada 250 kelime yazılabileceğini söylemekteydi.⁵²⁹

32. sayıda Türkiye dışında yaşayan Türklerin de bu konuda yasal bir zorunluluk olmadığı halde Latin harflerini kullanmaya başladıkları, ancak İskeçe’de çıkan “Yeni Adım” isimli Türkçe gazetenin Yunanlılar tarafından kapatıldığı ve sahibinin hapsedildiği okuyuculara duyurulmaktadır. Ayrıca bununla da kalınmamış İstanbul’un Vakit, Cumhuriyet ve Karagöz gazeteleri de toplattırılmıştır.⁵³⁰

21 Aralık 1929 tarihli mecmuada yer alan bir fotoğrafta, kitap okuyan insanların fotoğrafları yer almıştı. Hemen altında şu cümleler yer almaktaydı: “*Halkımız yeni Türk yazısına pek ziyade alaka göstermektedir. Eski kitaplar satan bir ihtiyar ve yanındaki sakallı adam hevesle okuma öğreniyor. Halkımız yeni yazı sayesinde az zamanda ümmilikten kurtulacaktır.*”⁵³¹

Eski ve yeni yazının ele alındığı bir diğer sayıda Araplardan alınan harflere halkın alışmadığı, Abdülhamit zamanında açılan okullardan yalnız şehir ve kasaba halkının yararlanabildiği, İstanbul’da bile halkın yüzde yetmiş sekseninin ümmi olduğu belirtilmekteydi. Yazıya göre okuryazar olmayanların yazışmaları adliye önündeki arzuhalçiler, cami avlusundaki yazıcılar ve mahalle imamı tarafından yapılmaktaydı. Ancak bu yazıların gittikleri yerde okunabilmeleri için, yazanın da birlikte gitmesini gerektirecek kadar bozuk yazılı ve imlalı olduğu anlatılan yazı şöyle sürmektedir:

“*Şimdi yeni Türk harflerimiz, bizi bu cahil yazıcılardan kurtarmıştır. Artık arzuhalçiler yazı makinesi ile yazıyorlar. Memurlar da bu yazıları okumakta hiç zahmet çekmiyorlar; böyle olunca işler de daha iyi ve daha çabuk görünüyor. Yeni Türk harflerinin bize bu gibi iyilikleri de var; bundan başka Millet Mektepleri sayesinde ümmiler de cahillikten kurtulacaklar ve çok yakın bir zamanda Türkiye’de okuma yazma bilmeyen tek kişi kalmayacaktır.*”⁵³²

Dergi, halkı okuma yazma konusunda yüreklendirmek için yeni harfleri kapak konusu yapmaya devam etmektedir. 25 Kasım 1929 tarihli dergide “Yeni Harflerin Feyzi” kapağa konmuş gazete okuyan bir ayakkabı boyacısı fotoğrafı ile gösterilmekte ve fotoğrafın hemen altında “Cumhuriyet Vatandaşları Hep Böyle Olmalıdır” denilmektedir.⁵³³ Örnek seçilen cumhuriyet vatandaşları arasında köylüler ve mahpuslar da bulunmaktadır. Aynı sayıda yer alan H.Ş. parafı “Lamba İsinde” adlı hikâyede, bir köy delikanlısı olan Ahmet’in Hatice’ye aşkı anlatılmaktadır. Hikâyeye göre Hatice, yazdığı mektupları imama okutmayacak bir erkek istemektedir. Bunu öğrenen Ahmet, geceleri isli bir lambanın altında çalışarak harfleri kısa zamanda öğrenir. Gazi’nin harflerinin insana en karanlık yerlerde bile nur verdiğini söyleyen Ahmet, bir ay sonra Hatice ile evlenir.⁵³⁴

Cumhuriyet Türkiye’si mahpusları gözden çıkarılan insanlar olarak değil, topluma kazandırılması gerekli insanlar olarak görmekte; onlara matbaacılık ve ciltçilik öğretmek hem zamanlarını faydalı bir şekilde geçirmelerini, hem de para kazanmalarını sağlamaktadır. Yeni

⁵²⁹ **Halk mecmuası**, 16.9.1929, sayı. 32, s. 2.

⁵³⁰ **Halk mecmuası**, 16.9.1929, sayı. 32, s. 2.

⁵³¹ **Halk Mecmuası**, 21.10.1929, sayı. 37, s. 2.

⁵³² **Halk Mecmuası**, 18.11.1929, sayı. 41, s. 2.

⁵³³ **Halk Mecmuası**, 25.11.1929, sayı. 42

⁵³⁴ **Halk Mecmuası**, a.g.d., sayı. 42, s. 7.

harfleri öğrenen mahpuslar böylece hem cehaletten kurtulmakta, hem de ahlaklarını düzeltmektedirler.⁵³⁵ Bu yazılarda dikkati çeken nokta, daha önce okuma yazma bilmeyen ve peşinen cahil kabul edilen ayakkabı boyacısı, asker, hamal, köylü gibi insanların seçilmesidir. Okumak artık ayrıcalık ya da üstünlük sıfatı olmaktan çıkarılmıştır. Artık herkes okumaktadır. Okuyan millet, ilginç fotoğraflarla dergide yerini almaktadır.⁵³⁶

Dergi halkı özendirmek amacıyla haber, hikâye ve fotoğraflar yanında şiirler de yayımlamaktadır. Akıl Hocası tarafından yazılan “ Atıl Hemşeri” adlı şiir şöyledir:

“Dizini dögecek geri kalanlar
Bu bir yarış günü, atıl hemşeri!
Ko olsun tembelce gerinen canlar
Sen durma kervana katıl hemşeri!

“Gazi”nin devrine erişenleriz,
Kurtuluş harbine girişenleriz,
Nice bin tecrübeyle pişenleriz,
Yaraşır mı durmak atıl hemşeri!

“Gazi” baba açtı yeni bir savaş,
Silahın alfabe, hadi durma: marş!
Cahilim diyip te basma bağra taş,
Bilgi mizanında tartıl hemşeri!

Cehalet, açlığı doğuran ana,
Ümmilik zehirdir karışır kana,
Cahilin yüzü yok, çıkmaz meydana,
Bu bir yarış günü, atıl hemşeri!”⁵³⁷

Dergi, okuma yazmayı özendirici yayımlarını ikinci yılında da ısrarla sürdürmektedir. Kuşkusuz hala okuma yazma öğrenmeyen varsa amaç bunların da okuma yazma öğrenmesini sağlamak olduğu için, kapağına görenleri özendirecek görüntüler koymaktadır. Koyunlarını güden dağ eteğindeki çoban da, Boğaziçi iskelelerinde vapur bekleyen Türk hanımı da Halk Mecmuasını okumaktadır. Derginin sonraki sayılarına baktığımızda yedisinden yetmişine kadar, kadınlı erkekli herkes okumaktadır.⁵³⁸ Eskiden okuma bilenler parmakla sayılacak kadar azken, şimdi okuma bilmeyenler parmakla gösterilecek kadar azalmıştır.⁵³⁹ Yeni harfleri bilenlerin bilmeyenlere öğretmesi şiirler aracılığıyla vatandaşlardan şu şekilde istenmektedir:

“Seksen bile olsa eriştiğin yaş
Gene sen okuyup, yazmaya savaş!
Ey beni dinleyen aziz vatandaş
Öğret bilmeyene yeni harfleri!”⁵⁴⁰

⁵³⁵ Halk Mecmuası, 2.11.1929, sayı. 43, s. 3.

⁵³⁶ Halk Mecmuası, 6.1.1930, sayı. 48, s. 3.

⁵³⁷ Halk Mecmuası, 2.12.1929, sayı.43, s. 7.

⁵³⁸ Halk Mecmuası, 20.1.1930, sayı. 50.

⁵³⁹ Halk Mecmuası, 27.1.1930, sayı. 51.

⁵⁴⁰ Halk Mecmuası, 20.1.1930, sayı.50, s. 5.

Dergide Ocak 1930 sonundan itibaren bu heyecan sona ermekte, bu yüreklendirici ve özendirici çabalar, yerini ceza ile sonlandırılacak tehdit yazılarına bırakmaktadır. “Arap Harfleri” başlığı altında yayımlanan bir yazıda şu satırlar yer almaktadır:

*“Soma’da eski Arap harflerini masum yavrulara okutan Asiye Hoca Hanımla damadı Kazım’ın mahkemesi yapıldı. Asiye Hoca ile damadı 30 lira cezaya, bunlara çocuklarını gönderip okutan babalar da üçer gün hapse mahkûm oldu, biz yavrularımızı çabuk okutup adam etmeye çalışırken şunların yaptıkları işe bakın!”*⁵⁴¹

Bir diğer örnek ”Haberiniz Olsun” başlığı altında, 1 Haziran’dan itibaren Arap harfleriyle resmi veya özel hiçbir işlem yapılmayacağı ilan edildiği halde, bazı kimselerin hala Arap harflerini kullandığı, bu şekilde yazılmış dilekçe ve mektupların geçerliliğinin olmayacağı ve yırtılıp atılacağı belirtilmektedir. Yazı, “Haberiniz Olsun!” uyarısıyla sonlanmaktadır.⁵⁴²

İlerleyen sayılarda yeni harflerle ilgili yazılara dergide rastlama olasılığı giderek azalmaktadır. Tespit edilen son yazı yeni Türk harfleriyle basılan kitaplar hakkında olup, bu kitapların satışında halkın okumayı öğrenmesinden sonra artış olduğu, yalnız Devlet Matbaasında basılan kitap sayısının 1100’ü bulunduğ u belirtilmektedir.⁵⁴³

Sonuç olarak, başlangıçta yoğun olarak dergide yer alan yeni Türk harfleri ile ilgili haber, hikâye, şiir ve fotoğraflar özellikle derginin ikinci yaym yılında iyice azalmıştır. Zaten dergi okumayı bilenler için hazırlandığına göre, bu durum olağan karşılanmalıdır. Epeyce devam eden bu türden yazılarla, halkta okuma yazma istek ve cesaretini artırma işlevini üslenen dergi, daha sonraki aşamada hedef kitlesi olan okuma yazma öğrenenlerin bilgisini ve görgüsünü artıracak yazılarla yaym hayatını sürdürmüştür. Bu işleviyle Millet Mekteplerine katkıda bulunduğ u söylenebilir.

2. Millet Mektepleriyle İlgili Yazılar

Millet Mektepleriyle ilgili ilkyazı, derginin ilk sayısında yerini almaktadır ve bu okullara niçin gerek duyulduğ unun açıklaması niteliğindedir. Hemen akla gelen, sık sık ifade edildiğ i için, okuma yazma oranının artırılması beklentisi boşa çıkmakta, gerekçe yeni devletin kuruluş amacıyla ilişkilendirilmektedir. Önce devletin tanımı; ne olduğ u değil de ne olmadığ ı üzerinde durularak; “birkaç yüz kişinin zenginleşmesi ve rahatı için milyonlarca kişinin çalışmasını sağ layan bir kurum değildir” şeklinde yapılmış, ardından devletin gayesi ”halkın refah ve saadetini sağlamaktır” şeklinde belirtilmiştir. Devlet ve hükümetin eş anlamlı kullanıldığ ı bu yazıda, “milletin millet tarafından ve millet için idare edilmesi” halk hükümetleri ile sağ lanır denilmektedir. Eskiden halkın cahil kalması önemsenmez hatta gerekli görülürken, bu gün halkın kendi kendini yönetmesi için birçok bilgiye ihtiyaç olduğ u, bunun anahtarının da okumak-yazmak olduğ u söylenmektedir. Batı’nın ileri gitmesi okuma yazma bilmeyen tek kişinin kalmaması ile açıklanmaktadır. Böylece o zamanın söyleminden farklı bir çıkarımlar dizgisi ile süren bu yazı şöyle devam etmektedir:

⁵⁴¹ **Halk Mecmuası**, 9.6.1930, sayı.70, s. 6.

⁵⁴² **Halk Mecmuası**, 7.7.1930, sayı.74, s. 5.

⁵⁴³ **Halk Mecmuası**, 21.7.1930, sayı.76, s. 3.

“ Biz bu işte çok geri kaldık. Bu halin sebepleri şunlardır:

1-Padişahlar ve onların etrafındaki yadakları yalnız kendi menfaatlerini düşünüyorlar, milletin cahillikten kurtulmasını akıllarına bile getirmiyorlardı.

2-Hocalar ve şeyhler halkın okuyup yazarak dünya işlerinden haber almalarını istemiyorlardı.

3-Eski Arap harflerini öğrenmek çok zordu.

4-Padişahların kötü idaresi yüzünden harpler, karışıklıklar bitmiyordu, halk rahat nefes almıyordu ki okumaya vakit bulabilsin.

Büyük Gazi düşmanları, Padişahı, kovduktan, hocaları yola sokup tekkeleri kapadıktan ve Halk hükümeti olan Cumhuriyeti kurduktan sonra milleti bu asrın ileri milletleri ile bir seviyeye çıkarmak için eski Arap harflerini kaldırdı, onların yerine Garp milletlerinin kullandığı harfler cinsinden Türk harflerini çıkardı, Büyük Millet Meclisi bunun kanununu yaptı. Gazi nasıl on sene evvel düşmanları vatan topraklarından atmak için milleti seferberliğe çağırdı ise şimdi de Türk yurdundan cahilliği kaldırmak için seferberlik ilan etti. Türkiye’de kadın erkek herkes okumak, yazmak bilecektir, bu ülkede artık okumak bilmeyen kalmayacaktır. İşte Millet Mektepleri bunun için açıldı.”⁵⁴⁴

Yazı Türk milletinin çok anlayışlı olduğunu, kendisini hep iyiliğe, doğruluğa, güzelliğe götürmüş olan Büyük Gazisinin bu yeni seferberliğine de koştuğunu söyleyerek devam etmekte ve derginin her sayısında Millet Mekteplerinin çalışması ile ilgili yeni haberler vereceğini belirterek sonlanmaktadır.⁵⁴⁵

2. sayıda “Millet Mektepleri Hareketi” başlığı altında istatistik verilere yer verilmektedir. Daha önceki bölümde gördüğümüz gazete haberleriyle uyuşan biçimde 10 gün içinde bu mekteplerdeki öğrenci sayısının 900.000’e yaklaştığı, kadınların katılımının bu sayının 1/3’ü olduğu, Bursa’nın öğrenci sayısı itibariyle ilk sırada yer aldığı, okulu olmayan köyler için seyyar öğretmenlerin kitap ve ders gereçleri ile birlikte görevlendirileceği bildirilmektedir.⁵⁴⁶

Devam eden sayılarda “Haftanın Havadisı” sayfasında Millet Mektepleri ile ilgili öğrenci sayısı, okul sayısı, sınav tarihleri gibi bilgiler verilmiştir. 19.8.1929 tarihli 28. sayıda Millet Mekteplerini bitirenlere hediye edilmek üzere Devlet Matbaasında basılan ve Gazi Hazretlerinin imzasını taşıyan Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun illere gönderildiği haber verilmektedir.⁵⁴⁷

38. sayı’nın kapağında Millet Mekteplerinden bir fotoğraf yer almakta ve 1 Kasım 1929’da açılacağı duyurulmaktadır. Çok uzaktan bile okunmasını sağlamak amacıyla oldukça iri harflerle:

“BÜTÜN FELAKETLER CEHALETEN GELİR!
AÇILAN MEKTEPLERE KOŞUNUZ!
KARANLIKTAN KURTULUNUZ!” denilmektedir.⁵⁴⁸

⁵⁴⁴ Halk Mecmuası, 11.2.1929, sayı.1, s. 4.

⁵⁴⁵ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 5.

⁵⁴⁶ Halk Mecmuası, 18.2.1929, sayı. 2, s. 3.

⁵⁴⁷ Halk Mecmuası, 19.8.1929, sayı. 28, s. 2.

⁵⁴⁸ Halk Mecmuası, 28.10.1929, sayı. 38.

Aynı sayıda yeni okullardan söz edilerek, eskiden koca sarıklı, eli sopalı ve falakalı hocalardan bir hasır üstünde, önlerindeki rahlelerde diz çökmüş olarak okuma öğrenilirken, Meşrutiyetle birlikte bu okulların azaldığı, Cumhuriyetle birlikte büsbütün ortadan kalktığı, yerlerini düzgün sıraların, güzel resimli kitapların, temiz giyinmiş nazik öğretmenlerin aldığı belirtilmektedir.⁵⁴⁹

Daha sonraki sayılarda dergideki değişiklik bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Önceki puntolarla iki üç paragraf olabilecek bir yazı bir sayfayı kaplamakta, ifade tarzı basitleşmekte, ciddi gramer hataları yapılmaktadır. Örneğin derginin 11 Kasım 1929 tarihli 40. sayısında, 1 Kasım'ın sadece Büyük Millet Meclisi'nin açılış günü değil; aynı zamanda Millet Mekteplerinin açılış bayramı olduğu söylenmekte, yazı şöyle sürmektedir:

“Türk halkı Arap harflerini hemen bin seneye yakın birzamandanberi görüyordu; fakat o harfleri bir türlü öğrenemiyordu. O eciş bücüş harflerle yazı yazmakta devam ettikçe on dört milyonu bulan türk halkının baştan başa yazıp okuyabilmesi kabil değildi. Evet, bizden evvel gelenler o harfleri güzel türkçemizi iyice okuyup yazabildirecek bir hale getirmek için çok çalıştılar; ama bütün emekleri hep boşa gitti; çünkü o harfler türkçe için yapılmış değildi. Bizim öz dilimiz dünyanın en güzel dilidir, fakat arap yazısı kullanmak yüzünden dilimize, anlamadığımız bir sürü arap kelimelerini de alıvermişiz; o canım güzel dilimiz halkımızın anlıyamadığı bir dil olup gitmiş; zaten o uydurma dile “Osmanlıca” denmesinin sebebi budur. Epice zamandanberi o arap ve acem kelimelerini atıp dilimizi tertemiz türkçe, bütün halkımızın kullandığı ve anladığı türkçe olarak yazmak istiyorduk; çünkü arap harfleri buna engel oluyordu. Bunu görüp anlıyanlar, türk halkının cahil kalmasındaki sebebi de araştırıp bunun şu arap harfleri olduğunu keşfedenler, yeni harfler icat etmeğe kalktılar. Yeni harf icat etmeğe ne lüzum vardı? Bütün medeniyet aleminin kullandığı harfleri kendi dilimize uydurup almak hem çok kolay, hem de en doğru yoldu. İşte bu noktayı da ilk evvel büyük kurtarıcımız Gazi Hz. 'leri ortaya attılar ve türk milletinin ümmilikten kurtulması için latin aslından türk harflerini hemen kabul ettiler. Allah razi olsun.yeni harflerimizi yazmağa başlayalı ancak bir yıl olduğu halde matbaacılığımızda gösterilen terakkî akıllara durgunluk verecek, bir taraftan da göksümüzü kabartacak kadar yucadır.”⁵⁵⁰

Dergide yayımlandığı şekliyle aynen yukarıya alınan yazının ifade tarzı, gramer hataları, noktalama işaretleri değerlendirildiğinde, ilk sayıda yer alan aynı amaçlı yazıdan ne denli farklı olduğu kolayca ortaya çıkar. Bu durum bir defaya özgü olmayıp hemen sonraki sayıda “Mekteplerimiz Açıldı” başlığıyla yayımlanan yazıda da sürmektedir. Yazı, okuyana bu yazıyı kaç yaşındaki biri, kaç yaşındaki okuyucu için yazdı, ya da bu yazının sahibinin eğitim düzeyi ile makale yazma konusunda birikimi ne idi? sorularını ister istemez sordurmaktadır. Şöyle ki:

“ Millet mektepleri, bu içinde bulunduğumuz ayın birinci gününden beri ikinci ders yılına başladı. Vatanın bir ucundan öte ucuna kadar her tarafı koca bir mektep gibi oldu. Millet cehaletin ne büyük bir körlük olduğunu anladı. Şimdi bir an evvel o körlükten kurtulmağa çalışıyor.

Ah! Şu cahillik nekötü şey. İnsan gözü bağlı, başıboş bir yere bırakılsa nereye gideceğini, ne yapacağını bilir mi? Haydi el yordamile bir dereceye kadar şöyle böyle emeklemek mümkün olsun; fakat ayağa kalkıp da yürümek isterse önüne çıkacak bir çukura, bir uçuruma düşüp parça parça olması işten bile değil. İşte cahil bir adamın bu gözü bağlı adamdan kalır yeri yoktur. Yazı okuma şimdi kolaylaştı; yeni harfleri pek az zaman içinde

⁵⁴⁹ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 4.

⁵⁵⁰ Halk Mecmuası, 11.11.1929, sayı. 40, s. 4- 5.

öğrenip okumak mümkün iken tembellik edip kör cahil kalmamaga çalışmak lazımdır. Bilenle bilmeyen elbette müsavi değildir. Bilen bilmeyenden her vakit çok daha yüksektir; bilen ne yapacağını, ne edeceğini bilir; cahil ise görmediği bir iş karşısında apışır kalır. Eski harfleri öğrenmek güçtü, yazmak güçtü. Şimdi büyük Gazimizin sayesinde elde ettiğimiz yeni harflerle çabucak okuryazarız. Az zamanda herkese bizim de medeniyet yolunda koşar adımla yürüdüğümüzü gösteririz.”⁵⁵¹

53. sayıdan itibaren dergide çeşitli il ve ilçelerdeki Millet Mekteplerinde çekilmiş fotoğraflar yer almaktadır. Bu fotoğraf karelerinden genelde kadın ve erkek öğrencilerin ayrı ayrı öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Dikkati çeken diğer husus, kadınların beklenilenin aksine modern sayılabilecek tarzda giyinmiş olmalarıdır.⁵⁵²

Dergi daha önce vaat ettiği üzere, Millet Mektepleri ile ilgili haberleri vermeye devam etmektedir. Okullara devam edenlerin hem yazılı hem sözlü olarak sınava girdikleri, A dershanelerine devam edenler için okuma ve imladan, B dershanelerine devam edenler için ise yurt bilgisi, sağlık bilgisi, matematik ve Türkçeden imtihan edildikleri söylenmektedir. 10 Mart 1930 tarihli dergide, o yıla ait öğrenci sayısının 43.000’i bulunduğu ve bunun yarısının da kadın olduğu bildirilmektedir.⁵⁵³

31 Mart 1930 tarihli dergide okullarla ilgili verilen haber, öğrencinin sağlığını tehlikeye sokacak şekilde havasız olmamak kaydıyla ders salonlarının birleştirilmesi ile ilgilidir. Öğretmen ve gerekli alet edevat masraflarından tasarruf sağlamak amacıyla bu önleme başvurulduğu belirtilmektedir.⁵⁵⁴

78. sayıda ise, Halk Mektepleri talimatnamesinde değişiklik yapıldığı, A kurslarında amaca ulaşılmadan B kurslarının açılmayacağı bildirilmektedir. Mevcut yayınların köylüyü dikkate almadığı söylenerek, halk için çıkarılan yayınlara daha fazla önem verileceği ve bu yayınlarda halkı ilgilendirecek konuların seçileceği okuyuculara iletilmektedir.⁵⁵⁵

13 Kasım 1930 tarihli dergi, Millet Mekteplerinin yeni döneme ait talimatnamesinin maarif müdürlüklerine gönderildiğini, asıl eğitimin geceleri yapılacağını yazmaktadır. Ayrıca bu talimatnamenin Maarif Vekili tarafından valilere de gönderildiği, vilayetler idaresi kanununda belirtildiği üzere halkın seviyesini yükseltmenin valilerin görevi olduğunu hatırlattığını eklemektedir.⁵⁵⁶

Halk Dershanelerine geçen senelerden daha fazla önem verildiğini belirten yazının yayımlandığı 92. sayıda dershanelere devam etmeyenlere ceza uygulanacağı, Halk Dershanelerinin maarif müfettişleri tarafından sıkı bir şekilde denetleneceği ve bu denetimlerin raporlar halinde bakanlığa bildirileceği belirtilmektedir.⁵⁵⁷ Cezai yaptırımlardan en önemlisi resmi ve gayri resmi tüm kurumların Mayıs’tan sonra okuryazar olmayanları işe almalarının kanunen yasaklanmasıdır. Çalışmakta olan hizmetli personel ise 1931 Haziranına kadar yeni Türk harfleriyle okuryazar hale gelmek zorundadır.⁵⁵⁸

⁵⁵¹ **Halk Mecmuası**, 18.11.1929, sayı. 41, s. 3.

⁵⁵² **Halk Mecmuası**, 10.3.1930, sayı. 57, s. 1.

⁵⁵³ **Halk Mecmuası**, 10.3.1930, sayı. 57, s. 2.

⁵⁵⁴ **Halk Mecmuası**, 31.3.1939, sayı. 60, s. 6.

⁵⁵⁵ **Halk Mecmuası**, 4.8.1930, sayı. 78, s. 2.

⁵⁵⁶ **Halk Mecmuası**, 13.11.1930, sayı. 88, s. 2.

⁵⁵⁷ **Halk Mecmuası**, 10.12.1930, sayı. 92, s. 3.

⁵⁵⁸ **Halk Mecmuası**, 27.4.1931, sayı. 116, s. 7.

Derginin 116. sayısı Halk Dershaneleri ile ilgili çıkan yazıların sonuncusunun yer aldığı sayıdır. Bu tarihten iki ay sonra da zaten derginin yayımı sona ermektedir. Görüldüğü gibi Millet Mektepleri ile ilgili yazılar fazla sayıda değildir ve genelde istatistik veriler ve duyurulardan oluşmaktadır. Okullara ait fotoğraflarla görsel açıdan da zenginleştiren bu yazıların amacı, tıpkı Harf Devrimiyle ilgili yazılarda olduğu gibi halkı okumaya özendirme. Dikkati çeken diğer husus, bu yazılarda 1931 yılından itibaren Millet Mekteplerinden Halk Mektepleri ya da Halk Dershaneleri şeklinde söz edilmiş olmasıdır. Daha sonraki yıllarda ise bir kez daha adı değiştirilmiş ve Ulus Okulları adını almıştır. (Ek: 32) Derginin asıl önemi Millet Mektepleriyle ilgili olarak verdiği bu haberlerden ziyade, bizzat bu mekteplerin işlevini üstlenmiş olmasıdır. Yurt Bilgisi, sağlık bilgisi ve medeniyet bilgisi başlığı altında yayımlanan süreli yazılar bu görüşü doğrulamaktadır.

D. HALK MECMUASINDA CHF' NİN İDEOLOJİSİ VE KEMALİZM

Halk Mecmuasının yayımlandığı 1929-1931 yılları, siyasal açıdan oldukça dinamik bir döneme rast gelmektedir. Yeni Cumhuriyetin liderleri yeni kurdukları devletin gelişmesini ve çağdaşlaşmasını yürekten istemektedirler. Uluslaşma sürecinin devam ettiği bu dönemde eğitim, ekonomi ve sosyal alanlarda radikal reformlar yapılmış sosyal ve siyasal anlaşmazlıkların Batılılaşma ve modernleşme çabalarını baltalayacağı düşünüldükçe tek parti yönetimi sürdürülmüştür. “Türk Milliyetçiliği” olarak tanımladıkları ideoloji ile kuvvetli bir yurttaşlık bilinci oluşturmak ve yerleştirmek isteyen yönetici kadro, bu amaçla Halk Fırkasının programında yer alan umdelerden birini “Milliyetçilik” olarak belirlemiştir. Büyük bir çoğunluğu Türklerden oluşan bu topluma hızla bir kimlik kazandırmak için gösterilen bu çabalara resmi bir yayın olan Halk Mecmuasının katılması ve bu amaçla yayınlar yapması olağan; hatta gereklidir.

Kaldı ki, bazı yazarlara göre Harf Devriminin amaçlarından biri de, Türklük bilincinin oluşturulmasıdır. Lord Kinross, *Bir Millet'in Yeniden Doğuşu* adlı kitabında bu savı şöyle dile getirir:

“ Böylece Türkler, yazı diliyle konuşma dili arasındaki uçurumu kapatan ve okuması olan herkesin anlayabileceği sade bir dile kavuştular. Gazi'nin bütün devrimleri arasında onlarda “ Türklük bilincini ” en çok geliştirmeye yarayan da, belki bu devrim oldu.”⁵⁵⁹

Kamile İmer de, ülke dışında yapılan yayınlarda devrimden övgüyle söz edildiğini belirtmekte, Fishman'ın Osmanlı-islâm kimliği yerine yeni bir Türk kimliği aramak yolunda bilinçli ve güçlü bir biçimde yazı değişikliğinin gerçekleştirildiğini söylediğini belirtmektedir.⁵⁶⁰

10 Haziran 1929 tarihli dergide yer alan “TÜRKÜN SESİ DUYULUNCA” adlı şiirinde Halit Fahri, Doğu'yu uyuyan bir ihtiyara benzetmekte, Türk'ün şimşek gibi haykırışı

⁵⁵⁹ Lord Kinross, Atatürk- *Bir Millet'in Yeniden Doğuşu*, Çev: Necdet Sander, İstanbul, Sander Yayınları, 1984, s.703.

⁵⁶⁰ Kamile İmer, *a.g.e.* , s. 157.

ile bu uykunun bölündüğünü ve afyon satanların kaçtığını söylemektedir. Şiirin devamı şöyledir:

“Ne Sultan, ne tekke, ne derebeylik,
Şarka yepyeni bir hayat gösterdik.
Bu, ne kurt masalı, ne Alageyik;
Sahiden can verdik eski masala.

Kalbimiz şimdi gam kaynağı değil;
Yolumuz bir esir durağı değil,
Bugün aştığımız Kafdağı değil,
En yüksek tepeden konuştuk Ayla.

Şarkı uyandırdı bizdeki bu hız,
Afgan’da duyuldu aksisedamız.
Biz yeni bir Asya yaratacağız
Yüreklerimizden kopan sayhayla.”⁵⁶¹

13 Ocak 1930 tarihli dergide yayımlanan “ Baha” imzalı “ DERMAN YERİNE” adlı bir başka şiirde dünyaya seslenilmekte ve aziz ülkesini kurtarmak için savaşı ve kurbanlar veren Türk’ü tanıması istenmektedir. Tekkelerin, türbelerin ve aşarın kaldırıldığını ve cihanın izinden yürünerek kanunların ve giyim kuşamın artık herkeste aynı olduğu söylenmektedir. Tüm dertli milletlere örnek olan Türk milletinin dünü unutmaması ve bugünü kutlaması istenen şiirde şu övünç dolu dördlük de yer almaktadır:

“Namımız söylenir şimdi dillerde,
Yükselmek aşkı var hep gönüllerde,
O ıssız bildiğin gurbet ellerde,
Trenler işliyor kervan yerine!”⁵⁶²

“Haftanın Havadisi” sayfalarında da milliyetçi hisleri besleyen haberlere zaman zaman yer verilmektedir. Berlin’de toplanan kadınlar kongresinde Türk bayrağının selamlanması ve Türk delegesi Suat Hanım’ın şiddetle alkışlanması haber olabilmektedir.⁵⁶³

Yeni ders yılının başlaması dolayısıyla Milli Eğitim Bakanı tarafından illere gönderilen bir telgrafla, tüm ilk, orta ve öğretmen okullarında ilk derste Atatürk’ün Geçliğe Hitabesi’nin okunması istenmekte, ayrıca ilkökul öğretmenlerine “ Vicdanlarınız ve fikirleriniz yeni Türk dünyasının büyük yaratıcısı Gazi’nin ideallerini yansıtmalıdır.” denmektedir.⁵⁶⁴

30 Eylül 1929 tarihli 34 sayılı dergide Türk Hekimler Kongresi’nin 3. defa Ankara’da yapıldığı haber verilmekte, Başvekil İsmet Paşa’nın Türk hekimlerini Türk’ün sıhhat ve sağlığı namına selamladığı ve güzel bir konuşma yaptığı söylenmektedir. Haberde Avrupalıların Türkleri yalnız at sırtında ve muharebe meydanlarında eşi bulunmayan

⁵⁶¹ **Halk Mecmuası**, 10.6.1929, sayı.18, s. 5.

⁵⁶² **Halk Mecmuası**, 13.1.1930, sayı. 49, s. 7.

⁵⁶³ **Halk Mecmuası**, 1.7.1929, sayı. 21, s. 2.

⁵⁶⁴ **Halk Mecmuası**, 23.9.1929, sayı. 33, s. 2.

kahraman olarak tanıdıkları, Cumhuriyetten sonra yeni ilim ve yeni fenni hazmetmekte de Türklerin ne yaman olduklarını anlamaya başlayacakları belirtilmektedir. Haber şu cümlelerle sürmektedir:

“ Haniya o eski devirlerde Atina’da şöyle böyle okuyup ta hekimlik yapmağa kalkan Rum hekimlerinin pabuçları çoktan dama atıldı. Eskiden bunlar, saraylarda, paşa konaklarında bol bol paralar, iltifatlarla yaşarlar, cahilane ve ukalaca tavsiyeleri, reçeteleri ile Türk yavrularının ölümüne sebep olurlardı, fakat paşalarımız, beylerimiz, Manolaki’ye, Pekraki’ye koşmaktan kendilerini alamazlardı. Oktan yetişen değerli Türk doktorları hiç itibar görmezlerdi. Bu gün artık o kötü günler tarihe karışmış bulunuyor. Ancak onları ara sıra böyle hatırlamak, doktorlarımıza borçlu olduğumuz minnetleri çoğaltmak için lazımdır. ”⁵⁶⁵

Dergide yer alan haberlerin başlıklarında her meslek grubu, başına Türk getirilerek verilmektedir. Örneğin, Türk Eczacılarının ilaç için yurt dışına her yıl çıkan beş milyon liranın mühim bir kısmını memlekette bırakmaya çalıştıkları ve Türk çiftçilerinin Ankara’da 2. kez evcil hayvanlar sergisi açtıkları haberlerinin başlıkları “ Türk Eczacıları” ve “Türk Çiftçileri” şeklindedir.⁵⁶⁶ Ayrıca dikkati çeken bir diğer nokta da harflerin kullanımı ile ilgili olmaktadır. Türk’e ait olan tanımlamalar ve terimler gerektirmese dahi büyük harf kullanarak yazılmakta, buna karşın Rum, Avrupalı, Garp, vs gibi kelimeler ise sanki ‘küçük harfle yazılırsa küçük de görülmüş olur, ya da büyük harfle yazılacak kadar değerli değiller’ gibi bir anlayışı yansıtmaktadır.

30.9.1929 tarihli Halk Mecmuasında Müfide Hasan adlı Adana’lı bir öğrenciye ait, İzmir’in Yunan işgalinden kurtuluşu nedeniyle yazılmış bir yazı yayımlanmıştır. Dergi bu öğrenciyi takdir etmekte, onu gerçek bir vatan ve millet sevgisiyle yetiştiren öğretmene de teşekkür etmektedir. Çok beğenilen yazının bir bölümü şöyledir:

“Türk öyle bir millettir ki damarlarında dolaşan kan değil, cesaret, azim ve vatan sevgisidir. Türk, öyle bir millettir ki gökte kalan son yıldız şahap olduktan sonra yine bayrağının turası baki kalacaktır. Türk, öyle bir millettir ki ölümü, cihanın yokluğundan sonra her şeyin fevkinde bir aksisada olur. Türk öyle bir millettir ki bayrağı, şerefi ve ismi yalnız ve hep (Türk) tür. Türk, bayrağının kanı kadar kırmızı rengi, şerefi kadar kıymetli hilali ve ismi ile iftihar edebilir. ”⁵⁶⁷

4 Kasım 1929 tarihli 39. sayıda yer alan “ BİR GECE EĞLENTİSİ” isimli makalede Halk Bilgisi Derneğinin İstanbul Şubesi tarafından Türk Ocağında bir eğlence yapıldığı söylenmekte, çeşitli dansların yapıldığı gecede genç hanımlarla beylerin çift çift dans ettikleri anlatılmakta, ardından Erzurum’lu gençlerin milli kıyafetlerle oynadıkları oyundan söz edilmektedir. Evvelce sadece zeybek oyunlarının bilindiği, ancak Erzurum taraflarının oyunlarının da hoş, Türk’e yakışan, erkekçe oyunlar olduğu belirtilerek yazı şöyle sürdürülmektedir:

“ Belli oluyor ki Erzurum taraflarının oyunları acele etmeyen, soğukkanlı insanların oyunudur. Ayak atışlarda, diz vuruşlarda, sıçrayışlarda hep ağırbaşlılık vardı.

⁵⁶⁵ Halk Mecmuası, 30.9.1929, sayı. 34, s. 2-3.

⁵⁶⁶ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 3-4.

⁵⁶⁷ Halk Mecmuası, 30.9.1929, sayı. 34, s. 6.

Oyunlardan da milletlerin huyları anlaşılır. Zeybek oyunu gibi, Şark vilayetlerimizde oynanan oyunlar da kahraman bir milletin oyunları olduğunu gösteriyor. Bu oyunların çengi ve köçekler tarafından oynanan oyunlara benzer yeri yoktur. Çengilerin, köçeklerin göbek atarak, bel kırarak, bin bir cilve ile oynadıkları şeyler insanda zevk uyandırmaz. Hâlbuki milli oyunlarda insan farkına varmadan yerinde kımıldanıyor, bilir bilmez kalkıp oynayacağı geliyor.

Erzurum oyunlarından hançerle oynanan bir oyun, iki erkek tarafından oynanmakla beraber, bunlardan biri kadın olmak lazım geliyordu. Bu oyun herhalde Türkün çok eski zamanlarından kalmış oyunlardan biri olsa gerektir.

Milli oyunlarımızın ortadan kaybolmamasına çalışmak Halk Bilgisi derneğinin başlıca işlerinden biridir. Biz bu oyunlarımızı her vakit ve her yerde oynayabiliriz e herkesin de azerinini alırız. Bundan şüphe edilmesin; çünkü yukarda da dedik, bunlar bizim milli huyumuzu gösteriyor.”⁵⁶⁸

İlerleyen sayılarda ise derginin milliyetçilikle ilgili yaklaşımında bir kayma olmakta, ulusal kimliği ırk ve ırka bağılı dil olgularıyla açıklamak istemektedir. Nitekim 18 Ekim 1929 tarihli dergide yer alan “ Uzak Kandaşlarımız” adlı makalede Özbeklere ait fotoğraflar kullanılarak, Türk’lerin dünya üstünde her yere gittiği, gittiği yerlerde kahramanlıkları ve cömertlikleri ile ün bıraktıkları yazmaktadır. Türk’lerin Anadolu’ya gelip yerleşmeden önce Türkistan denilen büyük bir memlekette yaşadıkları, şimdi Buhara, Hive, Türkmenistan, Özbekistan gibi cumhuriyetlerin bulunduğu bu yerlerde yaşayan halkın Türk kanından olduğu ve Türkçe konuştukları söylenmektedir. Makaleden öğrendiğimize göre yüzlerce yıl zalim hanların ve çarların idaresinde dünyadan habersiz yaşayan ve geri kalan Asya’daki bu Türkmenler Rus ihtilalinden sonra uyanarak Latin harflerini kabul etmişler, birçok okul açmışlar ve okuma yazma öğrenmişlerdir. Madence çok zengin bu topraklar tarım için uygun olmamakla beraber, ipek ve pamuk üretimi yönünden uygun, balık, tuz ve gazyağı açısından da zengindir. Duruşları ve bakışları ile fotoğraflarında çok cana yakın olduğu söylenen bu insanlar için makalede şu ilginç cümle yer almaktadır: “ Aramazda geçmiş asırların yaptığı birçok farklar olsa da onları unutmamak, ara sıra uzaklarda kalmış yakın akrabalar gibi tatlı tatlı hatırlamak hoşumuza gider.”⁵⁶⁹

Bir başka sayıda bu kez Kalmuk’ların fotoğraflarla anlatıldığı “ Atalar Yurdundan” başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Altay dağlarında yaşayan Kalmuk Türklerinin hala ilk dinlerini, ilk ananelerini korudukları belirtilen bu makalede, bu yerlere Amerikalılar tarafından Asya İsviçresi denildiği belirtilmektedir. Bugün vapurla, trenle, salla, araba ile aylarca yol gidildikten sonra o yerlere ancak ulaşılacağı belirtildikten sonra “ Biz ne büyük, ne kudretli bir kavimiz ki yalnız Asya’da kalmamışız, Avrupa’ya, Afrika’ya da geçmişiz; birçok milletlere hakim olmuşuz, efendilik etmişiz; fakat böylelikle hep başka milletlere yaramış, kendimize zarar etmiş olduğumuzu unutmayalım.” denmektedir. Dikkate değer cümlelerden oluşan bu makale şöyledir:

“ Kalmuklar Şaman dinindendirler. Bu din putperestliktir. Bizim en eski atalarımız da, Müslüman olmazdan evvel Şaman idiler. Şamanlık Türklerin milli dinidir. Halkiyatımızla uğraşanlar, Anadolu Türkleri arasında Şamanlıktan kalma daha bir hayli adet ve itikatlar bulunduğunu söylüyorlar.

Kalmuklar diünkü Anadolu Türkü gibi göçebedir; yazın yaylaya çıkar, kışın kışlağa iner. Başlıca işi rençberliktir. Tarla sürer, hayvan yetiştirir.

⁵⁶⁸ Halk Mecmuası, 4.11.1929, sayı. 39, s. 3.

⁵⁶⁹ Halk Mecmuası, 18.11.1929, sayı. 41, s. 4- 5.

Kalmuklar ya nehir kıyılarında yahut nehirlerin birleştiği yerde yerleşirler. Her Kalmuğun kendine mahsus bir tarlası vardır. Tarlalar köylerden uzaktadır. Kalmuklar, Kırgızlarla beraber yaşarlar. Oldukça muntazam şehirleri de vardır. Bu şehirlerin civarında veremlilere mahsus sanatoryumlar bulunur. At sütünden yapılan “ Kımıs” adlı içki çok kuvvetli olduğu için veremlilere içirilir. Bu kasabalarda Kalmuklarla Kırgızların bakkaliye kooperatifleri de vardır.

Bu Türkler Anadolu Türkü gibi son derece misafirperverdir, misafirlerini gayet iyi ağırlar ve kuş tüyü yataklarda yatırır. Oralardan geç en seyyahlar bu halkın misafirperverliğini methetmekle bitiremiyorlar. Onların kadınları da çamaşırlarını Anadolu kadınları gibi dere kenarlarında tokaçla yıkıyorlar. Bir ev sahibi kadının sabah sabah ilk işi ekmek yapmaktır.

Elhasıl bu atalarımızın güzel yurdunda yaşayan kandaşlarımız, hala bizde mevcut olan birçok güzel huyları muhafaza ediyorlar.

Birbirimizden çok, pek çok uzağız; fakat bu uzaklıktan ne çıkar? Biz asırlardan beri geldiğimiz yerlerden habersiz bırakılmış olduğumuz için oralarda akrabalarımız bulunduğunu bilmiyorduk. Bu gün ilim ve irfan sayesinde bunu öğrendik. İhtimal onlar da bizden haberdar değildir; fakat ilim ve irfan sayesinde onlar da bizi öğrenecekler.”⁵⁷⁰

Derginin 48 . sayısında “TÜRK BAYRAĞI”, 49. sayıda ise “TÜRK BAYRAĞININ DALGALANDIĞI YERLER: TÜRKİYE” anlatılmaktadır. Genel bilgilerin yer aldığı ikinci makalenin sonunda nüfusun on dört milyon olduğu, nüfusun çoğaltılmasına çalışmanın her Türk için bir borç olduğu, memleketin şenlenmesi ve zenginleşmesi için bunun gerekliliği vurgulanmaktadır. 50. sayıda ise “ TÜRK DEVLETİ VE TÜRK MİLLETİ” başlıklı makalede devlet ve hükümetin ne olduğu anlatılmakta, “ aynı duyguyu duyan, aynı lisanla konuşan, aynı adetlere tabi olan insan kümeleri” millet olarak tanımlanmaktadır. “ Türk Milletinin Eskiliği” adlı makalede başka milletler vahşiliğe yakın bir halde iken Türklerin kuvvetli hükümetleri ve mükemmel kanunları olduğu söylenmekte, zeki, çalışkan ve cesur Türklerin büyük ve bağımsız devletler kurduğu, zaman zaman bazı milletleri kendi idareleri altına aldığı belirtilmektedir. Zaferlerle dolu Türk tarihinin en büyük zaferinin İstiklal Savaşı olduğunu, bu savaşla düşmanı kovup, Lozan Barış Antlaşması ile hür ve bağımsız olduklarını dünyaya tanıttıklarını yazan makale, 24 Temmuz 1923 tarihini vurgulayarak “ bugün MİLLİ TÜRK DEVLETİ bütünüyle bağımsız bir cumhuriyettir” cümlesiyle sonlanmaktadır. Tüm bu makaleler Mitat Sadullah tarafından kaleme alınmıştır.⁵⁷¹

Diğer dikkati çeken nokta yine derginin başlıklarında göze çarpmakta, bu kez her başlığın başına konulan Türk sözcüğü bırakılarak başlıklar, “Şekerlerimiz, Fabrikalarımız ve Şarapçılığımız” da olduğu gibi, birinci çoğul şahıslar kullanılarak düzenlenmektedir. Böylece “ biz” kavramı kendiliğinden oluşmaktadır.

Dilde sadeleşme ve Türkçeleştirme çalışmalarının altında da milliyetçilik duygusu yatmaktadır. Pavli Adasının isminin Safa adası olarak değiştirildiğini duyuran haberin son cümlesi şöyledir: “ Çok iyi etmişler de değiştirmişler. Türk adasının adı Pavli olur mu ya!..”⁵⁷²

⁵⁷⁰ Halk Mecmuası, 30.12.1929, sayı. 47, s. 4- 5.

⁵⁷¹ Halk Mecmuası, 6. 1. 1930, sayı. 48, s. 6; 13.1.1930, sayı. 49, s. 6; 20. 1. 1930, sayı. 50, s. 6.

⁵⁷² Halk Mecmuası, 20.1.1930, sayı. 50, s. 7.

Derginin milliyetçilikle ilgili yayınları makaleler, şiirler ve haberlerle sınırlı kalmamakta ayrıca öykülerle de sürdürülmektedir. Aka Gündüz'e ait öykülerin kahramanı Demirel adlı saf, ancak cesur bir erdir. Demirel kimliği altında Türk askerinin kahramanlığı, cesareti ve ülke sevgisi anlatılmaktadır. Bu öykülerin çoğunda şans ya da Tanrı Demirel'le birlikte. Hikmet Şevki'ye ait öykülerin konusu ise, Milli Mücadele'dir. Bu hikâyelerde Türk askerinin olağanüstü cesareti, vatan savunmasında ölüme seve seve koştuğu ve sevdiği diğer şeylerden nasıl vazgeçtiği anlatılmaktadır. İşlenen tema “ Kutsal Vatan” kavramıdır. Ulus devlet yapılanmasında ordu, uluslaştırma araçlarından bir diğeridir ve okula paralel bir işlev görür. Askerlik kanalıyla, “vatan” kavramı bir yandan “ulusal” bir içeriğe büründürülürken, diğer yandan da değer yüklü bir içeriğe kavuşturularak, bir ölçüde kutsallaştırılır. Ordu aynı zamanda “yurttaşlık okulu” işlevini yerine getirdiği için önemlidir.⁵⁷³ Bu öykülerin uluslaşma sürecini desteklemek için bilinçli olarak seçildiğini düşünmek yanlış olmaz.

M. Salahaddin imzalı öykülerin kahramanı ise Anadolu halkıdır. İstiklal Savaşının top yekûn bir savaş olduğu, her türlü yokluğa rağmen vatan mücadelesinin nasıl omuz omuza götürüldüğü bu hikâyelerde yansıtılmaktadır. Elbette Türk kadını da bu öykülerde kendine yer bulmaktadır. Kazım Nami Duru tarafından kaleme alınan öykülerin kahramanı Gül Ayşe'dir. Gül Ayşe kimliğiyle bu kez Türk kadınının kimliği oluşturulmaya çalışılmakta, seri şeklinde süren bu öykülerle, Türk kadının görevleri dergi okuyucularına hatırlatılmaktadır. Akıllı, güzel, çalışkan ve temiz bir köylü kızı olan Gül Ayşe bu öykülerde çiçek ve ağaç dikmekte, sebze yetiştirmekte, okuma yazma öğrenmekte, kâtiplik ve öğretmenlik yapmakta, yardıma muhtaç olanlara yardım etmekte; çocuk ve ihtiyar bakımevleri açarak, hatta dernek kurarak köyünü bütünüyle değiştirmekte ve geliştirmektedir.

Sonuç olarak diğer ulusların yaptığına benzer biçimde, güçlü bir benlik oluşturmak için destansı ve kahramanlıklarla dolu bir geçmiş yaratarak ve Türklerin büyük uygarlıklar kurmuş bir ulus olduğunu vurgulayarak kuvvetli bir yurttaşlık bilincinin oluşturulmaya çalışılması bu dönemin ideolojisidir. Dönemin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan dergisi Halk Mecmuasının yayınlarında da bu tezin yansımaları izlenmektedir.

III. YENİ TOPLUM MODELİNİN OLUŞTURULMASINDA HALK MECMUASININ ROLÜ

A. EĞİTİM YAZILARI

I. Dünya Savaşı'nın ardından yenilgiye uğrayan ve topraklarının büyük bölümü işgal edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntısı üzerinde, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde verilen Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin iki hedefi vardır: İlki “bağımsızlık” olan bu hedeflerden ikincisi, “çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak” tır. Çağdaş uygarlık kavramının içerdiği ulusal bilinç, tam bağımsızlık, halk egemenliği, ülke ve ulus bütünlüğü, aklın ve salt bilimin doğrularına güvenen pozitivist bilinç olup; yeni oluşacak ve

⁵⁷³ Ozan Erözden, **a.g.e.**, s. 124.

kurulacak olan ulusun temel dayanağı olacaktır.⁵⁷⁴ Eğitim, uluslaştırma araçlarından biridir ve ortak kültürün temel unsurları ancak yaygın eğitimle benimsetilebilir.⁵⁷⁵ Nitekim Mustafa Kemal, daha Sakarya Muharebesi öncesinde Ankara’da bir Maarif Kongresi toplayarak eğitimcilerin ülkenin eğitimle ilgili sorunları tartışmalarına ve çözüm üretmelerine olanak sağlamıştır. Bu kongrenin açılışında yaptığı konuşmada, Osmanlıdan devralınan eğitim mirasının millilikten uzak olduğunu, Batı karşısında yaşanan gerilemenin nedeninin de bu eğitim olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa; “ *eski devrin tüm hurafelerinden sıyrılmış, Doğu’dan ve Batı’dan gelen yabancı etkilerden uzak ve milli karakterimize uygun*” bir eğitim sistemiyle ülke ve milletin kurtulacağını söylemektedir.⁵⁷⁶

Çağı yakalamanın, yani kalkınmanın temel koşulu eğitilmiş insandır. Bu ise yeni Cumhuriyetin en önemli eksiğidir. Okuma oranının % 20’ yi bulmadığı bir ülkede bu güç işi başarmanın yolu ancak köklü reformlarla mümkündür. İlk yapılacak iş, bir okuma yazma seferberliği başlatmaktır. Harf Devrimiyle atılan ilk adım, Millet Mektepleri projesiyle sürdürülmüştür. Bu projenin hedef kitlesi yetişkinlerdir. Millet Mektepleri Talimatnamesi’nin 3. maddesinde her Türk vatandaşının, kadın ve erkek bu teşkilatın üyesi yapılması,⁵⁷⁷ yetişkin nüfusun eğitime verilen önemi ortaya koymaktadır. Millet Mekteplerinde halka, genel kültür, vatan sevgisi, yurt bilgisi, vatandaşlık hak ve görevleri, sağlık bilgisi, dört işlem gibi konularda eğitim verilmiştir. Birer yaygın eğitim kurumu olan Millet Mekteplerinde Gazi Mustafa Kemal Hz. ile birlikte diğer devlet erkânı da görevlidir.⁵⁷⁸ Bu görevde en büyük sorumluluğu ve yükü üslenen Maarif Vekâleti çıkardığı Halk Mecmuası ile eğitim işinde Millet Mekteplerine yardımcı olmuştur. Özellikle ilk yıl boyunca dergi, haberlere ayırdığı ikinci sayfa ve fotoğraflara ayırdığı son sayfa dışında tümüyle eğitim amaçlı yazılardan oluşmaktadır. Hemen her konuda makalelerin yer aldığı bu sayfalar belli bir düzen ve sıra içermese de belli başlıklar altında gruplandırılabilir.

1. Genel Kültür Yazıları

Dergi halkı bilgilendirmek amacıyla çeşitli konularda yazılar yayımlamıştır. Derginin bazı sayılarında hava olayları,⁵⁷⁹ mevsimler ve bunlarla ilintili olarak; soğuğa, sıcağa dair uyarılar,⁵⁸⁰ buz tehlikesi ve aysberg oluşumu⁵⁸¹ gibi meteorolojik olaylar hakkında bilgi verilmektedir. Genelde şema ve resimler kullanılarak hem halkın konuya ilgisi çekilmekte ve böylece okuması sağlamakta, hem de kolay anlaşılmasına yardımcı olunmaktadır. Yağış şekilleri, karın ve yağmurun yararları,⁵⁸² ısı değişikliklerine bağlı olarak nasıl giyinilmesi ve nasıl beslenilmesi⁵⁸³ gerektiği ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bir başka sayıda deniz altında

⁵⁷⁴ Gürsen Topses, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, **75 Yılda Eğitim**, İstanbul, TTV, 1999, s. 9.

⁵⁷⁵ Ozan Erözden, **Ulus- Devlet**, Ankara, Dost Kitabevi, 1997, s. 124.

⁵⁷⁶ Cemil Öztürk, “Çağdaş Eğitim ve Bilim”, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi**, Ankara, Pegem Yayınları, [t.y.], s. 241.

⁵⁷⁷ **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 1930, sayı.17, s. 76.

⁵⁷⁸ **Millet Mektepleri Talimatnamesi**, Maarif Vekâleti, Ankara, 22.9.1929, **Düstur**, Üçüncü Tertip, X, Ankara, 1934, madde 4- 5.

⁵⁷⁹ **Halk Mecmuası**, 4.3.1929, sayı. 4, s. 4.

⁵⁸⁰ **Halk Mecmuası**, 18.2.1929, sayı. 2, s. 7.

⁵⁸¹ **Halk Mecmuası** 18.3.1929, sayı. 6, s. 7.

⁵⁸² **Halk Mecmuası**, 4.3.1929, sayı. 4, s. 7.

⁵⁸³ **Halk Mecmuası**, 2.6.1930, sayı. 68, s. 6.

boğulmadan dolaşıp arama yapmanın mümkün olduğu, dalgıç kıyafeti resmi verilerek anlatılmaktadır.⁵⁸⁴

Bazen bir incinin oluşumu,⁵⁸⁵ yapay ipek üretimi,⁵⁸⁶ ya da hayvan doldurma⁵⁸⁷ gibi ilginç konular hakkında, bazen de güneş tutulması,⁵⁸⁸ deprem⁵⁸⁹ gibi merak edilen ve batıl inançlarla açıklanan tabiat olaylarının nasıl oluştuğu hakkında bilgiler dergide yer almaktadır.

Derginin bazı sayılarında bugünkü çocuk oyuncakları,⁵⁹⁰ çocuk alanları,⁵⁹¹ modern okullar,⁵⁹² seyyar ziraat mektepleri⁵⁹³ gibi konular, Avrupa ve Amerika'daki örneklerinden alınmış fotoğraflarla verilerek, Batı ve çağdaş uygarlık düzeyi hakkında halka fikir vermek amaçlanmaktadır. “Göklere Yanaşan Binalar” başlığı altında verilen gök delen resmi⁵⁹⁴ ile “Yeni Binalarda Yeni Güzellik” sunumuyla; günün mimarisinin yarattığı, taş ve çeliğin çizgilerdeki ahengini yansıtan Berlin, Amsterdam, New-York, Londra gibi dünyanın ünlü şehirlerinden seçilmiş çok katlı binaların resmi⁵⁹⁵ hayranlık duygusunun da ötesine geçerek insanda kıskançlıkla beraber bir eziklik duygusu da yaratmaktadır.

Dergi halkın genel kültürünü artırmak amacıyla Pasteur gibi bir bilim adamını da, Bismark gibi bir siyaset adamını da,⁵⁹⁶ Vatikan gibi küçük bir ülkeyi de⁵⁹⁷ konu olarak seçebilmektedir. Bazen bu ciddi seçimler yerini “kaplanlar”⁵⁹⁸ ya da “gözyaşları”⁵⁹⁹ başlığı ile yayımlanan daha hafif konulara bırakmaktadır.

Derginin 5. sayısında yer alan bir makale, I. Dünya Savaşında en çok zarara uğrayan ülkelerden biri olan Avusturya'nın harpten kısa süre sonra bu sarsıntıyı atlatmak için gayret sarf ettiğini, özellikle başkent Viyana'nın belediye başkanı tarafından 25.000 işçiye apartman daireleri şeklinde evler yaptırdığından söz etmektedir. Ucuz, rahat ve sağlıklı olduğu belirtilen evlerin dergide hem mimari projesi yer almakta, hem de evin eşyalarla nasıl döşendiği gösterilmektedir.⁶⁰⁰ Bu makale ve fotoğraflar 75 yıl öncesine ait olmasına karşın, bugünün modern konut anlayışına uygun olmasıyla dikkat çekmektedir. Dergide Yeni Türk Cumhuriyeti'nin Batılılaşma yolunda isteğini yansıtan bu gibi yazılar yanında, halka adabı muaşeret öğreten “Medeniyet Dersleri” sayfası da vardır. Bu derslerde halka nasıl öksüreceği,⁶⁰¹ şapkayı nasıl takacağı,⁶⁰² nasıl oturacağı,⁶⁰³ vücut temizliği,⁶⁰⁴ çocukların nasıl

⁵⁸⁴ **Halk Mecmuası**, 28.10.1929, sayı. 38, s. 7.

⁵⁸⁵ **Halk Mecmuası**, 3.6.1929, sayı.17, s. 4.

⁵⁸⁶ **Halk Mecmuası**, 15.7.1929, sayı. 23, s. 7.

⁵⁸⁷ **Halk Mecmuası**, 8.4.1929, sayı. 9, s. 6.

⁵⁸⁸ **Halk Mecmuası**, 28.10.1929, sayı. 38, s. 7.

⁵⁸⁹ **Halk Mecmuası**, 10.6.1929, sayı.18, s. 3.

⁵⁹⁰ **Halk Mecmuası**, 13.5.1929, sayı.14, s.4 ve 22.4.1929, sayı.11, s. 10.

⁵⁹¹ **Halk Mecmuası**, 22.4.1929, sayı. 11, s. 9.

⁵⁹² **Halk Mecmuası**, 28.10.1929, sayı.38, s. 4.

⁵⁹³ **Halk Mecmuası**, 25.2.1929, sayı. 3, s. 7.

⁵⁹⁴ **Halk Mecmuası**, 29.4.1929, sayı.12, s. 7.

⁵⁹⁵ **Halk Mecmuası**, 16.9.1929, sayı. 32, s. 4.

⁵⁹⁶ **Halk Mecmuası**, 8.4.1929, sayı. 9, s.7; 21.10.1929, sayı. 37, s. 5.

⁵⁹⁷ **Halk Mecmuası**, 25.3.1929, sayı.7, s. 4.

⁵⁹⁸ **Halk Mecmuası**, 11.3.1929, sayı. 5, s. 7.

⁵⁹⁹ **Halk Mecmuası**, 10.6.1929, sayı.18, s. 4.

⁶⁰⁰ **Halk Mecmuası**, 11.3.1929, sayı. 5, s. 4.

⁶⁰¹ **Halk Mecmuası**, 13.11.1930, sayı. 49, s. 3.

⁶⁰² **Halk Mecmuası**, 6.11.1930, sayı. 48, s. 5.

⁶⁰³ **Halk Mecmuası**, 10.2.1930, sayı. 53, s. 7.

⁶⁰⁴ **Halk Mecmuası**, 24.6.1929, sayı. 20, s. 3.

yıkanacağı⁶⁰⁵ gibi görgü kuralları öğretilmektedir. Sokaklara tükürülmemesi,⁶⁰⁶ kahvehanelerde zamanın boşa harcanmaması⁶⁰⁷ gibi eğitici yazılarla sürdürülen medeniyet derslerinde trafik kuralları, “Sokaklarda Tehlikesiz Gidip-Gelme”, “Sokaklarda Doğru Gidip-Gelme”⁶⁰⁸ ve “Sokak Kazaları”⁶⁰⁹ gibi çeşitli başlıklar altında resimli örnekleriyle yer almaktadır.

Yeni Cumhuriyet halkın giyimini kuşamını düzeltme, okuma yazma öğrenmesini sağlama, görgü kurallarını öğretme gibi çabalara girerken; yeni bir toplum oluşturma amacını gütmektedir. Ancak bu konuda epey zorlandığı anlaşılmaktadır. Çünkü dergi modern toplumla bağdaşmayan dilencilerin varlığından oldukça rahatsız olmalı ki, tam yedi sayısında bu soruna değinmektedir.⁶¹⁰ Kapak konusu olacak kadar önemsenen bu konu hakkında yazılan yazılarda kâh öğüt verilerek, kâh yasaklanarak sorun çözülmeye çalışılmaktadır. Yazılardan ve derginin sık sık yayımladığı “çalışmak ayıp değil, dilenmek ayıp!” sloganından anlaşıldığına göre, hükümet bu durumu çalışmama ve kolay yoldan para kazanma isteği olarak değerlendirmektedir.

Genel kültür yazıları arasında sporla ilgili olanlar da bulunmaktadır. Daha çok futbolla⁶¹¹ ilgili olmak üzere, atletizm,⁶¹² su sporları⁶¹³ ve at yarışları⁶¹⁴ hakkında bilgiler verilmektedir. Dergi spora verdiği önemi evde yapılabilecek jimnastik hareketleri vererek⁶¹⁵ ya da yüzme öğreterek⁶¹⁶ göstermektedir.

Dergi zaman zaman coğrafi konulara da eğilmekte, Dünyanın şekli,⁶¹⁷ Manş Tüneli,⁶¹⁸ Süveyş Kanalı,⁶¹⁹ Korint Kanalı⁶²⁰ hakkında bilgi vermektedir. 20 Ocak 1930 tarihinden itibaren dergide “ VATANIMIZI TANIYALIM” adlı yeni bir dizi yayına başlamaktadır. Her sayıda bir şehir ele alınarak, şehrin yeri, nüfusu, ulaşım, yetiştirilen ürünler, şahit olduğu önemli tarihsel olaylar gibi genel bilgiler verilmektedir. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Samsun, Trabzon, Giresun, Antalya, Kütahya, Zonguldak, Eskişehir, Adana, Kayseri, Konya, Edirne dergide bu tanıtım için seçilen şehirler olup; birkaç ay sonra bu yazı dizisi sonlanmakta, yerini “ MEMLEKET MANZARALARI” na bırakmaktadır.

Halk Mecmuası sanatla ilgili konulara da ilgisiz kalmamıştır. Ortaoyunu,⁶²¹ sinema,⁶²² resim ve heykel⁶²³ gibi sanat dalları dergide yayımlanan yazılarla halka tanıtılmaktadır. Derginin 28 Kasım 1929 tarihli 38. sayısında Türk Sinemacılığından söz edilmektedir.

⁶⁰⁵ Halk Mecmuası, 25.11.1929, sayı. 42, s. 7.

⁶⁰⁶ Halk Mecmuası, 20.5.1929, sayı.15, s. 7.

⁶⁰⁷ Halk Mecmuası, 1.7.1929, sayı. 21, s. 3.

⁶⁰⁸ Halk Mecmuası,15.4.1929, sayı.10, s. 7.

⁶⁰⁹ Halk Mecmuası,2.4.1929,sayı. 8, s. 6.

⁶¹⁰ Halk Mecmuası, sayı/sayfa :44/2, 50/2, 51/3, 52/3, 53/8, 79/1, 82/7.

⁶¹¹ Halk Mecmuası, 29.4.1929, sayı.12, s. 4; sayı.15, s. 10.

⁶¹² Halk Mecmuası, 8.7.1929, sayı. 22, s.4; sayı.14, s. 7.

⁶¹³ Halk Mecmuası, 12.8.1929, sayı. 27, s. 7.

⁶¹⁴ Halk Mecmuası, 5.8.1929, sayı. 26, s.7; sayı. 29, s. 4.

⁶¹⁵ Halk Mecmuası, 18.8.1930, sayı. 80, s. 4- 5.

⁶¹⁶ Halk Mecmuası, 29.7.1929, sayı. 25, s. 7.

⁶¹⁷ Halk Mecmuası, 5.5.1930, sayı. 65, s. 6.

⁶¹⁸ Halk Mecmuası, 18.3.1929, sayı. 6, s. 4.

⁶¹⁹ Halk Mecmuası, 29.7.1929, sayı. 25, s. 4.

⁶²⁰ Halk Mecmuası, 24.6.1929, sayı. 20, s. 4.

⁶²¹ Halk Mecmuası, 2.10.1929, sayı. 43, s. 4- 5.

⁶²² Halk Mecmuası, 25.3.1929, sayı.7, s.7; sayı.15, s. 9.

⁶²³ Halk Mecmuası, 2.10.1929, sayı. 43, s.2; sayı. 54, s. 1.

İstanbul'daki Darülbeydi oyuncularının oynadığı “Ankara Postası” isimli filmin, teknik yetersizliğe rağmen, başarılı olduğu ve beğenildiği belirtilmektedir. Adapazarı'nda geçen filmde, padişahın Yunanlılarla birlik olup Anadolu millet ordusuna karşı asker gönderdiği, Ankara ile bağlantıyı sağlayan postacıları öldürttüğü anlatılmaktadır. Film Gazi'nin ordusunun Adapazarı'nı almasıyla sonlanmaktadır.⁶²⁴

Dergi çeşitli yardım kuruluşlarının tanıtımını da gerekli görerek Hilal-i Ahmer (Kızılay),⁶²⁵ Süt Damlası,⁶²⁶ Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu),⁶²⁷ ve Darülaceze (Düşkünler Yurdu),⁶²⁸ hakkında bilgiler vermekte, halktan dilencilere sadaka vermek yerine bu kurumlara yardımcı olması istenmektedir.

Halk Mecmuasının kimi sayılarında ise reçel yapımında dikkat edilecek noktalar,⁶²⁹ mürekkep lekesi⁶³⁰ ve meyve lekeleri nasıl çıkar,⁶³¹ kirpikler nasıl uzar,⁶³² taze çiçekler nasıl saklanır⁶³³ gibi ev hanımları için pratik bilgilere de rastlanmaktadır.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Halk Mecmuası farklı bir yayın örneğidir. Kendisini dergi olarak tanımladığı halde içeriği ve sayfa düzeni açısından gazete ile dergi arasında bir yerde durmaktadır. Haberler dışında hemen her konu hakkında yayımlanmış makalelere rastlamak mümkün olmaktadır. Şiirler, hikâyeler, fıkralar, masallar, karikatürler, bilimsel yazılar, magazin, sanat yazıları, fotoğraflar gibi oldukça geniş bir yelpazesi vardır. Yayın hayatı süresince oldukça değişim gösteren dergi özellikle son yılında daha çok bir gazete izlenimi vermektedir.

2. Teknolojik Yeniliklerle İlgili Yazılar

Halk Mecmuası sayfalarında, Avrupa ve Amerika'daki teknolojik gelişmelerden okuyucusunu haberdar etmektedir. Belli başlıklar altında verilen bu yazıların yeri derginin 4. ve 5. sayfalarıdır. Düzenli biçimde sürdürülen ve yazarı belli olmayan bu makalelerin amacı, ulaşılmak istenen çağdaş uygarlık düzeyi hakkında halkta bir fikir oluşturmaktır.

25.2.1929 tarihli 3. sayıda dergi ilime verdiği önemi “ Eski Hayat, Yeni Hayat” başlıklı yazıda şu şekilde anlatmaktadır:

“ İnsanlara bütün kolaylıkları, iyilikleri temin eden ilim ve fendir: Bugün en çorak yerler bile fen sayesinde zümrüt gibi çayırlar, verimli tarlalar, güzel ormanlar haline getiriliyor; yol, geçit vermeyen sarp dağlar fen sayesinde deliniyor, içinden trenler geçiriliyor, denizlerin altlarında yüzülüyor. Fen sayesinde havada kuşlar gibi uçuluyor. Bir kuduz hayvan tarafından ısırılan

⁶²⁴ Halk Mecmuası, 28.10.1929, sayı. 38, s. 3.

⁶²⁵ Halk Mecmuası, sayı. 9, s. 3.

⁶²⁶ Halk Mecmuası, sayı.7, s. 3.

⁶²⁷ Halk Mecmuası, sayı.11, s. 3.

⁶²⁸ Halk Mecmuası, sayı. 47, s. 3.

⁶²⁹ Halk Mecmuası, 16.6.1930, sayı. 71, s. 6.

⁶³⁰ Halk Mecmuası, 8.9.1930, sayı. 83, s. 3.

⁶³¹ Halk Mecmuası, 16.2.1931, sayı.105- 106,s. 3.

⁶³² Halk Mecmuası, 8.9.1930, sayı. 83, s. 3.

⁶³³ Halk Mecmuası, 28.7.1930, sayı.77, s. 7.

bir insan, kuş palazına tutulan bir yavru çocuk kıvrana kıvrana, çırpına çırpına ölmekten ilim sayesinde kurtarılıyor.

*Mecmuamız, insanların bu kadar işine yarayan, insanları eskisine oranla binlerce kere daha rahat, daha iyi yaşatan ilim için de sayfalar ayırmıştır.”*⁶³⁴

Dergi sözünü ettiği teknolojik gelişmelere aslında başlangıçtan itibaren yer vermektedir. Nitekim 11 Şubat 1929’da yayımlanan ilk sayısında, güneş ışığının yerini alarak gece gündüz çalışmayı mümkün kılan, seralarda bitki üretimine ve tavukların daha fazla yumurtlamasına olanak sağlayan elektriği konu almıştır.⁶³⁵ Sonraki sayıda seçilen konu matbaalardır. Kısa sürede on binlerce gazetenin basılmasını ve katlanmasını sağlayan yeni matbaalar fotoğraflarla anlatılarak; elle çalışan baskı makinelerinden ne denli farklı olduğu gösterilmekte, yeni harflerle bu işin daha da kolaylaştığı anlatılmaktadır.⁶³⁶

Derginin 2. sayısında termometreler,⁶³⁷ 4. sayısında ise hava rasathaneleri⁶³⁸ ile ilgili bilgi verilmektedir. Rasathanelerdeki değişik aletler ve termometreler yardımıyla hava durumu ve ısı hakkında bilgi edinildiği, bu bilgilerin özellikle çiftçilik, askerlik, hava yolculuğu ve denizcilik gibi alanlarda önemi vurgulanmaktadır. Hava tahminlerinin Amerika’da % 85-90 oranında doğru yapıldığı belirtilen bu yazıda, Türkiye’deki duruma da değinilerek henüz çok yeni olan çalışmalarla ancak yarı yarıya doğru tahmin edilebildiği söylenmektedir.

25 Mart 1929 tarihli dergide “Sesli Sinema” hakkında bilgi verilmektedir. Konu sanki bir fizik kitabı için yazılmış gibi şemalarla birlikte ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. H.R. parafli bu makale şöyle sonlanmaktadır: “ *Biz de Büyük Gazi’mizin bir yerde söyleyeceği sözleri sesli filme alacağız. Sonra bu sözleri memleketimizin her yerinde tekrar edeceğiz. O vakit herkes karşılarında hem sevgili Gazi’lerini görecekler, hem de tatlı seslerini işitecekler ve kıymetli sözlerini dinleyeceklerdir.*”⁶³⁹

Derginin 21. sayısında ise, “Telsizle Görüş” başlığı altında televizyon tanıtılmaktadır. “*Telefonun tellisi olduğu gibi telsizi de keşfedildi*” diye başlayan yazı “*İlerleme böyle devam ederse İngiltere Parlamentosunda başbakan konuşurken biz burada onu hem dinleyebileceğiz, hem kendisini görebileceğiz.*” diye sürmektedir. Yazının asıl ilginç yanı, gelecekte biriyle telefonla konuşulduğunda yüzünün de görülebileceğinin söylenmesidir.⁶⁴⁰

Halk Mecmuasının 27. sayısında “Vapurlar” dan,⁶⁴¹ 28. sayısında ise “Fennin en son terakkileri sayesinde tatbik olunan çareler” den söz edilerek gemilerin “hidrofon” denilen ses aleti ile yerlerinin saptanabildiğini, “fathometer” denilen aygıtla da geminin karaya uzaklığının belirlenebildiği detaylı olarak anlatılmaktadır.⁶⁴²

Derginin 31, 35, 36 ve 39. sayılarının konusu ise “zeppelin” dir. Dönemin yeni buluşu fotoğraflarıyla tanıtılmakta, hava gemisi olarak tanımlanan bu taşıtla ilk kez dünya etrafında bir tur yapıldığı okuyuculara duyurulmaktadır. Dergiden öğrendiğimize göre içinde bayan

⁶³⁴ Halk Mecmuası, 25.2.1929, sayı. 3, s. 6.

⁶³⁵ Halk Mecmuası, 11.2.1929, sayı.1, s. 5.

⁶³⁶ Halk Mecmuası, 18.2.1929, sayı. 2, s. 5.

⁶³⁷ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 7.

⁶³⁸ Halk Mecmuası, 4.3.1929, sayı. 4, s. 4.

⁶³⁹ Halk Mecmuası, 25.3.1929, sayı.7, s. 7.

⁶⁴⁰ Halk Mecmuası, 1.7.1929, sayı. 21, s. 4.

⁶⁴¹ Halk Mecmuası, 12.8.1929, sayı. 27, s. 4-5.

⁶⁴² Halk Mecmuası, 19.8.1929. sayı. 28, s. 4.

tayyarecinin de olduğu zeppelin bu seyahati 21 günde tamamlamıştır. Dergi İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika'nın havacılık ve uçak yapımında çok ilerlediğini, bu dört ülkenin sahip oldukları hava taşıtları ile bütün dünyayı on gün içinde mahvedebileceğini yazmaktadır.⁶⁴³

39. ve 40. sayıların konusu uçaklar olup, gelecekte insanların kolayca bir yerden bir yere taşınacağı, savaşların uçaklarla çok daha kolay yapılacağı ve tayyare bombaları ile gemilerin kolayca batırıldığı anlatılmaktadır. Makale şu cümleyle sonlanmaktadır: “ *Türk zorbalığı sevmez. Fakat yurdunu canla başla kurumasını da bilir. Düşmandan korunmak ise hava sınırlarını kuvvetli bulundurmakla olur. Hemşeriler! Havaalarınızı sağlamlaştıracak para havaya gitmez; tayyare cemiyetine yardım edin!*”⁶⁴⁴

Derginin teknolojik yeniliklerle ilgili verdiği haberlerle halk dünyada neler olup bittiği konusunda bilgilendirilmektedir. Bu buluşlar anlatılırken özenle çizilmiş şemalar kullanılarak ve fotoğraflarla verilerek konunun anlaşılması kolaylaştırılmaktadır. Ancak ilerleyen sayılarında bu tip bilgilerin verilmesinden de vazgeçildiği görülmektedir.

3. Edebiyata İlişkin Yazılar

Dergide çok sık olmamakla birlikte edebiyata ilişkin yazılara da rastlanılmaktadır. Dergi edebiyatla ilgili yazılar yazmak yerine bizzat edebiyat örneklerini yayımlamak yolunu seçmiştir. Bu amaçla daha çok hikâye ve masal türünü kullanmış ve bu tutumunu derginin son sayılarına dek düzenli olarak sürdürmüştür. İkinci sıklıkla rastlanılan edebiyat örneği ise şiirlerdir. Şiirlerin özellikle o hafta seçilen ana konuyla ilişkin olduğu görülmektedir. Genellikle yazarı belirtilmeyen bu şiirler ısmarlama yazılmış dizelerden oluşmaktadır ve edebi değeri tartışmalıdır. Halk edebiyatı örnekleri olan mani, koşma, gazel, türkü gibi geleneksel nazım şekillerin devamı niteliğinde, halkın ilgisini çekeceği ve beğeneceği düşünülerek bu şiirlere yer verilmiş olabilir.

Derginin 15. sayısında K.N.(Muhtemelen Kazım Nami Duru) rumuzlu “Edebiyatımız” başlıklı makalede, edebiyatın bir milletin bütün tabakalarında aynı olmayacağı; aynı dil kullanılsa bile, o dilin ifade ettiği hayal ve duyguların başka başka olabileceği söylenmektedir. Ayrıca ortak ihtiyaçlar ve ortak iklim nedeniyle her sınıf halkın kendine göre edebiyatı ve edipleri olacağı, divan edebiyatı ile tekke ya da köy edebiyatı örnekleri verilerek açıklanmaktadır. Makale, derginin edebiyatla ilgili görüşlerini açıklayan şu cümlelerle devam etmektedir: “*Sadece edebiyatımız şöyledir, filan şair, filan romancı böyledir gibi hükümlerde bulunmak bana doğru görünmüyor. Biz bu sayfalarda edebiyatı bütün zümreler de müşterek olması gereken yüksek insani duyguları, temiz ve güzel tabiatı şakıyan şiirleri koyacağız; halkımızda güzelliğe ait duyguları heyecanlandırmağa çalışacağız.*”⁶⁴⁵ Şiir ve edebiyatın konusunun yalnız kadın güzelliği ve aşk olmadığını belirten makale, bunun dışında bir demircinin kaslı kolu, iplik büken bir kadın ya da güneş altında alnından terler akarak çalışan bir rençper gibi, insanın maddeye hâkimiyetini gösteren her şeyin de güzel olduğu ve edebiyatın konusu olması gerektiği belirtilmektedir.⁶⁴⁶

⁶⁴³ **Halk Mecmuası**, 9.9.1929, sayı. 31, s. 4, 7.10.1929, sayı. 35, s. 8, 14.10.1929, sayı. 36, s. 5, 4.11.1929, sayı. 39, s. 7.

⁶⁴⁴ **Halk Mecmuası**, 4.11.1929, sayı. 39, s. 5.

⁶⁴⁵ **Halk Mecmuası**, 20.5.1929, sayı. 15, s. 5.

⁶⁴⁶ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 6.

Aynı yazar derginin bir başka sayısında bu kez “İnkılâp Edebiyatı” hakkında yazdığı makalesinde, her devrin edebiyatı o devrin aynasıdır diyerek; divan edebiyatının taklit bir edebiyat olduğunu ve ait olduğu zümrenin hayatını oldukça iyi ifade ettiğini söylemektedir. Yazara göre milli edebiyat, halkın bütün tabakalarını mutlaka içine alarak milli hayatı göstermelidir. Bir milleti ilgilendiren inkılâplar olumlu veya olumsuz heyecanlar uyandırmalı, şairler bunu ifade etmelidir. Cumhuriyetle birlikte kıyafet, laiklik, harf ve hukuk devrimi gibi çok büyük devrimler yapıldığı halde, bunlar gereken güç ve heyecanla ifade edilmemiştir. Yazar bunun sebebini, devrimlerin ruhun derinliklerine kadar girememesi olarak görmekte; özellikle kadının açılması ve iş hayatına girmesi nedeniyle, bir kadın edebiyatının doğmaması olmasına şaşırmaktadır. Yazarın asıl kaygısı ise, bu olayın büyüklüğünü ve önemini yarının kuşaklarına anlatacak edebi ürünlerin olmamasıdır.⁶⁴⁷

10 Haziran 1929 tarihli dergide Akşam Gazetesi tarafından yürütülen edebiyat anketinden söz edilmekte, ankete katılan edip ve şairlerin sadece öfkelerini, hınçlarını ve can sıkıntılarını gösterdikleri belirtilerek; bu durum kınanmakta, heyecan arayanların bu ihtiyaçlarını şiirle ve edebiyatla yatıştırmaları öğütlenmektedir.⁶⁴⁸ F.V. parafı bir diğer yazıda hodbin şiirlerden vazgeçerek, halk için, halkın temiz ve seven kalbi için şiir yazılması önerilmektedir.⁶⁴⁹

5 Ağustos 1929 tarihli dergide, F.V. imzalı makale Halk Mecmuasının adına uygun olarak halka verdiği değeri belirtmekte ve aydınların şimdiye kadar halkı ihmal ettiğini, halkı güzelliklerden anlamaz ve duygusuz olarak kabul etmenin doğru olmadığını söylemektedir. Halkın Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber gibi efsanelere, masallara hala kıymet vermesi bu masum aşkların saflığına uygun saf ruhları olmasındandır denilmekte, sadece kendileri için yazanların okunmayacağı, tanınmayacağı ilave edilerek münevverlerin bu yanlış ve kötü zihniyetten kurtulmaları istenmektedir.⁶⁵⁰ Sonraki hafta çıkan dergide, yine aynı kişiye ait makalede konuya devam edilerek; halkın manileri, türküleri, destanları, şiirleri ve masalları olduğu hatırlatılmaktadır. Tüm bu edebi ürünlerle birlikte halkın adet, örf ve itikatlarının hepsine birden “halk bilgisi” dendiği belirtilmekte; bu deyimın İngilizce folk-lore tabirinin tam çevirisi olduğu söylenmektedir. Folklorun çok önemli olduğu, ama Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kuruluncaya kadar Türk folkloru hakkında esaslı bir çalışma yapılmadığı, resmen oluşan Halk Bilgisi Derneği ile bu çalışmaların bilimsel bir şekilde yürütüleceği okuyucuya iletilmektedir.⁶⁵¹

Bu makalelerden de anlaşılacağı üzere, Halk Mecmuası halkın sevdiği edebiyat türleri olan masal ve şiire öncelik vermiş, hemen her sayısında bu örneklerle yer vermeye özen göstermiştir.

⁶⁴⁷ Halk Mecmuası, 3.6.1929, sayı. 17, s. 6.

⁶⁴⁸ Halk Mecmuası, 10.6.1929, sayı. 18, s. 5.

⁶⁴⁹ Halk Mecmuası, 29.7.1929, sayı. 25, s. 3.

⁶⁵⁰ Halk Mecmuası, 5.8.1929, sayı. 26, s. 3.

⁶⁵¹ Halk Mecmuası, 12.8.1929, sayı. 27, s. 3.

4. Sağlıkla İlgili Yazılar

Halk Mecmuası incelendiğinde, yayımlanan konular arasında sıklık açısından en fazla sayıda olanlardan biri sağlıktır. Dergide ilk yıl yayımlanan sağlıkla ilgili yazılar genelde koruyucu hekimlikle ilgili olup, su ve vücut temizliği, sağlıklı ev, uygun giysi, dengeli beslenme ve kazalardan korunma gibi konuları içermektedir. Bunlar dışında hastalıkla ilgili yayımlanan sadece iki yazı vardır ve bunlar da dönemin ciddi sağlık sorunu olan verem ve sıtma hakkındadır. Genelde “Sağlık Bilgileri” ya da “Sihhi Bilgiler” sütununda verilen bu yazılar 52. sayıdan itibaren belli bir köşe ayrılarak ve “Lokman Hekim” takma adıyla daha düzenli ve daha özne bilgilere şekline dönüşmektedir. Artık okuyuculara hastalıkların nedeni olan mikroplar, hastalıkların bulaşma yolları, aşılar ve serumlar, hastalıklardan korunma yolları gibi daha akademik bilgiler verilmektedir. 17 Şubat 1930 tarihli dergide, bu bilgilerin verilme amacı açıkça ifade edilmektedir:

*“ Memleketimizde salgın hastalıklar evvelce pek çoktu. Okuyup yazma bilmeyen halk böyle hastalıklardan korkmaz, bir kişi hasta olunca hepsi onun başına toplanır, mikrobu alır, evine götürür, hem kendisi, hem de evdekiler hastalığa yakalanırdı. Fakat şimdi hükümetimiz bu gibi salgınları aşılar yaparak, kordonlar koyarak, karantina altına alarak azaltıyor. Bir yerde bulaşık hastalık çıkınca hükümet derhal doktoru ile polisi ile oraya geliyor. Sarı bayrak çekiyor, sarı bir kâğıt yapıyor, içeri girmeyi yasak ediyor, bu suretle hastalığı çıktığı yerde söndürüyor. İşte biz de halkımıza Halk Gazetesinde bu salgınların zararını öğretiyoruz. Artık bundan sonra okuyup yazan halkımız, hükümet yasak etmese bile, onlar kendi kendilerini koruyacaklardır. ”*⁶⁵²

Tüberküloz’un ciddi bir sağlık sorunu olduğu, bir verem hastanesi açılması için bina arandığı, Heybeliada’daki Darüleytamin (Yetimhane) verem hastanesine dönüştürüleceği haberlerden anlaşılmaktadır.⁶⁵³

Yayımlanan yazılarda ele alınan hastalıklar grip, kızıl, kızamık, tifo, difteri, sıtma, çiçek, şarbon, frengi gibi bulaşıcı hastalıklardır. Bugün rastlanılmayan çiçek hastalığının, tıpkı sıtma ve verem gibi o dönemin önemli sağlık sorunu olduğu; birçok kez yayın konusu olmasından anlaşılmaktadır.⁶⁵⁴ Derginin haberleri arasında sıtmadan korunmak amacıyla kullanılan kininin ziraat bankası şubelerince dağıtıldığı, ziraat bankası bulunmayan yerlerde bu işin tayyare cemiyeti şubelerince yürütüleceği bildirilmektedir.⁶⁵⁵ Bir diğer haberde frengi konusunda halkı uyarmak amacıyla Avrupa’dan bir sinema makinesi getirildiği, köylüye sinema ile hastalık hakkında ders verileceği duyurulmaktadır.⁶⁵⁶

Derginin sağlıkla ilgili yayınları sadece bulaşıcı hastalıklar olmayıp; damar hastalığı, sinir hastalıkları, kemik hastalıkları, burun kanamaları gibi çeşitli tıbbi branşlara ait konular olabildiği gibi, hazımsızlık, yorgunluk, uykusuzluk gibi sık rastlanan yakınmalarla da ilgili olabilmektedir. Ayrıca, tütün ve esrar gibi zararlı alışkanlıklar hakkında da uyarı yazılarına rastlanmaktadır.

⁶⁵² Halk Mecmuası, 17.2.1930, sayı. 54, s. 7.

⁶⁵³ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 8.

⁶⁵⁴ Halk Mecmuası, 10.3.1930, sayı. 57, s. 3; a.g.d., s. 8; 1.3.1930, sayı. 58, s. 3; 25.3.1930, sayı. 59, s. 3.

⁶⁵⁵ Halk Mecmuası, 24.3.1930, sayı. 59, s. 5.

⁶⁵⁶ Halk Mecmuası, 9.6.1930, sayı. 70, s. 4.

Sağlığa ilişkin verilen bu bilgilerin bugünkü tıbbi yaklaşıma göre biraz eskimiş ve eksik bilgilerden oluştuğu söylenebilir. Yayınların çoğunda kime ait olduğu belirtilmemiştir, fakat 4-5 makale Dr. Ali Şükrü, Dr. Mükerrrem Emin, Dr. Ekrem Emin ve Selim Sırrı tarafından kaleme alınmıştır. Genellikle “Lokman Hekim” imzasıyla yayımlanan bu yazıların özellikle sık rastlanan sağlık sorunları ile ilgili olması, bilinçli bir seçim olduğunu göstermektedir.

Genellikle yetkin bir kaleme ait olduğu hissedilen bu tıbbi yazıların giderek ciddiyetini yitirdiği, özellikle son sayılarında sağdan soldan toplanıp bir araya getirilmiş öneriler şeklinde dönüştüğü görülmektedir. Bazen gülünç olabilen bu tür önerilerden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Hakiki aşk ve sevdâ müptelaları derecesine göre muvakkat deli, yarım deli, zır zır deli, zırzır deli, tam delidir vesselam.

Çok içki kullananlarda erkeklik kuvveti gaip olur ve ademi iktidar denilen hareketsizlik baş gösterir.

Odalarımızı ısıtmak için en sıhhi, kolay ve tehlikesiz elektrik sobalarıdır. Çünkü odanın havasını hiç bozmaz, fakat pek pahalı olduğundandır ki, en zengin elektrik şirketi bile kendi yazıhanelerini odun ve kömür sobası ile ısıtır.⁶⁵⁷

İhtiyarlık zamanında genç gibi işler gören yaşlılar, gençlik zamanlarında vücutlarındaki kuvvet ve cevherleri idareli, mutedil derecede sarf edenlerdir.

İyi yiyip içenlerde, içki kullanmayanlarda, suiistimalde bulunmayanlarda, rutubetten, nemden, hava ceryanından sakınanlarda hastalık olmaz. Binde bir olsa bile pek hafif ve tehlikesiz geçer.

Odun ve kömür ile yanan sobaların padişahı salamandra sobasıdır.

Her zaman peklik çekenlerde nihayet basur memeleri husule gelir ve nihayet makattan ara sıra kan boşanır. Bu cihetle her yirmi dört saatte bir kere olsun büyük abdest bozmak pek lazımdır.

Merdivenleri, yokuşları her gün çabuk çabuk çıkanlarda kalp büyür, tevessü eder. Nihayet daimi çarpıntıya nefes darlığına ve hakiki uzvi kalp hastalığına uğrarlar.

Sıcak hamamdan çıkar çıkmaz soğuk su içenler şifayı değil, belayı bulup hastalanırlar.”⁶⁵⁸

Yine de hekime ya da bir sağlık kurumuna kolayca ulaşma olanağı olmayan insanlar için, derginin “Sağlık Bilgileri” başlığı altında verdiği bu bilgilerin faydalı olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır.

⁶⁵⁷ **Halk Mecmuası**, 30.3.1931, sayı.111,112, s. 5, 6.

⁶⁵⁸ **Halk Mecmuası**, 13.4.1931, sayı. 113,114, s. 6.

B. HALK MECMUASI VE KADIN

Halk Mecmuası incelendiğinde, kadının toplumsal hayatta hak ettiği yeri alabilmesi için gereken duyarlılığı gösterdiği söylenebilir. Oldukça fazla sayıda konu temel alınarak, dergide kadının toplumdaki rolü ve önemi hakkında yazılar ve fotoğraflar yayımlanmıştır. Derginin daha ilk sayısında bir kadın fotoğrafı kullanması ve “Gazi’nin Okuyan Milleti” başlığı altında bu fotoğrafı yayımlaması, milletin temsilcisi olarak kadını seçtiğini ve bu konuya verdiği önemi göstermesi bakımından anlamlıdır. Dergi sonraki sayılarında da mümkün olduğunca kadını kapak konusu yapmaya devam etmiştir.

Özellikle Millet Mektepleri kadınların yer aldığı fotoğraflarla görüntülenmiş, kadınlar okuma-yazma öğrenme konusunda heveslendirilerek motive edilmiştir.⁶⁵⁹ Ardından kadının çalışma hayatına katılması hedeflenerek, özellikle Harf Devriminin kadınlara daktilo olarak yeni iş olanağı sunduğu,⁶⁶⁰ bir zamanlar peçe altında ve kafes arkasında mahpus yaşayan Türk kadınının Cumhuriyetle birlikte avukat olarak mahkeme gibi yüksek bir adalet kürsüsünde bile yer bulduğu belirtilmektedir.⁶⁶¹ Kadınların genelde erkeklerin yaptığı polislik, askerlik, ayakkabı boyacılığı, nalbantlık, dalgıçlık, gemicilik, tayyarecilik gibi meslekleri de yapabilecekleri, çeşitli ülkelerden fotoğraflarla örnekler verilerek anlatılmaktadır.⁶⁶² Halk Mecmuası 30 Eylül 1929 tarihli 34. sayısında, Türk kadınının erkeği kadar kahraman olduğunu; bilhassa İstiklal ve Kurtuluş Savaşında tüm dünyaya gösterdiğini, kahramanlığı dışında aynı zamanda fedakâr ve zeki olduğunu söylemektedir. Ayrıca hekimlikte, avukatlıkta, ressamlıkta Avrupa kadınlarından hiç de aşağı olmadığını ispat ettiğini, hatta para kazanmak için şoförlük ve saat tamirciliği dahi yaptığını yazmaktadır.⁶⁶³

Gerçekten de kadınların iş hayatına giderek artan sayıda katıldığı, derginin 47. sayısında yer alan İş Bankasının 27 şubesinde 700 memurun çalıştığı, bunlardan 98’inin kadın olduğunu belirten haberden⁶⁶⁴ ve 96. sayıda yer alan ve tümü kadın çalışanlardan oluşan ilaç kutusu yapımını gösteren fotoğraftan anlaşılmaktadır.⁶⁶⁵

Ayrıca kadın sanat faaliyetlerinde de yerini almaktadır. 8 Nisan 1929 tarihli derginin “Haftanın Hatıraları” sayfasında Halit Fahri Bey’in “Nedim” ismindeki manzum piyesinde rol alan Darülbeyazı oyuncularından Bedia Hanım ve Neyire Hanım’ın fotoğrafları görülmektedir. Aynı şekilde 124. sayının kapağı, ilk sesli filmi çeviren Türk oyuncularına ayrılmıştır.⁶⁶⁶

Dergi bayram gibi önemli günlerde de kadınları kapak yapmakta, kadını öne çıkarmaya devam etmektedir. Örneğin İdman Bayramında (Gençlik ve Spor Bayramı), Erenköy Lisesi ve Nişantaşı Kız Orta Mektep Lisesi öğrencilerini, Hâkimiyeti Milliye ve Çocuk Bayramında (Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı), Ameli Hayat Mektebi izci kız

⁶⁵⁹ **Halk Mecmuası**, 11.2.1929, sayı.1, s. 2,5; 11.3.1929, sayı. 5, s. 8; 3.6.1929, sayı. 17, s. 8; 28.10.1929, sayı. 38, s. 1; 11.11.1929, sayı. 40, s. 4- 5; 25.11.1929, sayı. 42, s. 8; 10.2.1930, sayı. 53, s. 3; 10.3.1930, sayı. 57, s. 1.

⁶⁶⁰ **Halk Mecmuası**, sayı. 2, s. 1.

⁶⁶¹ **Halk Mecmuası**, 5.5.1930, sayı. 65, s. 1.

⁶⁶² **Halk Mecmuası**, 8.4.1929, sayı. 9, s. 4- 5; 4.11.1929, sayı. 39, s. 6; 30.9.1929, sayı. 34, s. 8.

⁶⁶³ **Halk Mecmuası**, 13.1.1930, sayı. 49 s. 7; 30.9.1929, sayı. 34, s. 2; 14.4.1930, sayı. 62, s. 8.

⁶⁶⁴ **Halk Mecmuası**, 30.12.1929, sayı. 47, s. 2.

⁶⁶⁵ **Halk Mecmuası**, 8.12.1930, sayı. 96, s. 1.

⁶⁶⁶ **Halk Mecmuası**, 22.6.1931, sayı. 124, s. 1.

öğrencilerini, Cumhuriyetin yıldönümünde melekler benzetmesiyle kız çocuklarını, milli piyango çekilişinde yine bir bayan resmini kapak konusu olarak seçmektedir.⁶⁶⁷ Ya da önemli bir gün olmasa da kadınlar bisiklete binerken, seyahat ederken veya koşu yaparken derginin kapağında yer alabilmektedir.⁶⁶⁸

4 Mayıs 1931 tarihli Halk Mecmuasının “Sağlık Bilgileri” sayfasında: “*Aklı başında, sıhhati yerinde, vücudu zinde, bolca parası bankada olan her erkeğe namuslu, fedakâr bir kadın lazımdır. Hele ihtiyarlık zamanında merhametli, şefkatli bir kadına kati ihtiyaç vardır. El verir ki kadınında aklı kafasında, afixeti yerinde, kalbi kocasında, ruhu evinde olsun.*” denilmektedir.⁶⁶⁹ Kadın sağlığına verilen önemin göstergesi olarak yüzme, koşu ve kürek sporları yapan kadın fotoğraflarına dergide oldukça sık rastlanılmaktadır.⁶⁷⁰ Kadının sadece sağlıklı değil, aynı zamanda güzel olması istenmektedir. Bu amaçla güzellik kavramı öne çıkarılarak, eski dünya güzellerinin fotoğrafları, ressamların yaptığı güzel kadın nüleri yayımlanmakta, güzel ve genç kalmanın sırları verilmektedir.⁶⁷¹

Dergi bununla da kalmamakta, kadınları siyaset konusunda bilgilendirmektedir. 8. sayısında, “İngiltere’de İntihabat” adlı makalede, 1929 yılında İngiltere’de yapılan seçimler anlatılırken, oy veren iki kadının ve konuşma yapan politikacıları dinleyen, daha çok kadınlardan oluşan bir grubun fotoğrafları kullanılmaktadır. Seçimi kazanan Amele Fırkasının bu zaferi kadınların başarısına bağlanmaktadır. Yine bu makaleden, Meclise on üç kadın milletvekilinin girdiği, çalışma bakanının kadın olduğu ve bu aşamaya tezgâhtarlar birliği genel sekreterliğinden geldiği öğrenilmektedir. Seçimi kazanan bu on üç İngiliz kadın milletvekili tek tek fotoğrafları ile tanıtılmakta, halkın seçimlere gösterdiği ilgi yine fotoğraflarla belgelenmektedir.⁶⁷² Derginin kadınları politikaya çekme konusunda gösterdiği bu duyarlılık, henüz ikinci ayında iken “Haftanın Havadisı” sayfasında yer alan haberle çelişmektedir. 26 Mart 1929 tarihini taşıyan bu haberde: “*Yeni Belediye Kanununda seçme hakkının ‘her Türk vatandaşa verildiği’ tabiri, kadınlara da seçme hakkı verildiğini zannettirmiştir. Hâlbuki bu hak yalnız erkeklere mahsustur.*”⁶⁷³ denilmektedir. Ardından yayımlanan 15 Nisan 1929 tarihli dergide: “*Belediye intihaplarında kadınlara da aza seçmek hakkı verildiği anlaşılıyor*”⁶⁷⁴ sözleriyle bu konuya açıklık getirilmektedir. Halk Mecmuasının 4 Nisan 1930 tarihli sayısının kapağını oluşturan fotoğrafın altında “Cuma günü mitingde bir hanım nutuk söylerken” yazmaktadır. Hemen ardından gelen sayfada yer alan fotoğrafta çıkan pankarttan, bu mitingin Kadın Birliği’nin düzenlediği miting olduğu anlaşılmaktadır. Oysa dergi, bu fotoğrafın altında da “Cuma günü miting” tanımlamasını kullanmakta, Kadın Birliği ve Nezihe Muhiddin adlarını kullanmaktan özellikle kaçınmaktadır. Söz konusu fotoğrafın ait olduğu “Kadınların Mitingi” başlıklı makalede şu ilginç satırlar göze çarpmaktadır:

*“Cuma günü Türk kadınları Sultanahmet meydanında bir miting yaptılar ve kendilerine verilen seçim hakkından dolayı sevinçlerini ilan ettiler.
Daha yakın bir mazide, peçe altında ve kafes arkasında hapsedilen Türk kadını bugün erkek arkadaşı ile hayat ve iş meydanında yan yanadır.*

⁶⁶⁷ Halk Mecmuası, 25.5.1931, sayı. 120; 4.5.1931, sayı. 117; 4.11.1929, sayı. 39; 16.9.1929, sayı. 32.

⁶⁶⁸ Halk Mecmuası, 18.11.1929, sayı. 41; 29.7.1929, sayı. 25; 15.7.1929, sayı. 23.

⁶⁶⁹ Halk Mecmuası, 4.5.1931, sayı. 117, s. 4.

⁶⁷⁰ Halk Mecmuası, 15.7.1929, sayı. 23, s. 8. , 9.9.1929, sayı. 31, s. 8. , 30.6.1930, sayı. 73, s. 8. , 4. 8, 1930, sayı. 78, s. 8,

⁶⁷¹ Halk Mecmuası, 1.4.1929, sayı. 8, s. 5, 3.6.1929, sayı. 17, s. 7, 6.5.1929, sayı. 13, s. 7.

⁶⁷² Halk Mecmuası, 17.6.1929, sayı. 19, s. 4- 5.

⁶⁷³ Halk Mecmuası, 1.4.1929, sayı. 8, s. 2.

⁶⁷⁴ Halk Mecmuası, 15.4.1929, sayı. 10, s. 2.

Şimdi, kadın da erkek gibi mektebe gidiyor, şirketlerde, devlet dairelerinde fabrikalarda çalışıyor, alın teri, göz nuru ile ekmeğini kazanıyor. Kadını çalışmayan bir millet, vücudunun yarısı işlemeyen felçli bir insan gibidir. İşte, memleketimize hayat veren cumhuriyet, kadınlarımıza da çalışma hürriyeti verdiği gibi bugün de gene onlara siyasi haklarını, seçim hakkını veriyor. Aziz hemşirelerimize girdikleri bu yeni yolda da şerefli muvaffakiyetler dileriz.”⁶⁷⁵

Kadınların toplumsal hayattaki rolü ve önemi konusunda kadını bilinçlendirmeye ve yönlendirmeye çalışan bu yayınların sayısı, derginin tamamı düşünüldüğünde konunun önemiyle orantılıdır. Yine bu önemin bir kanıtı olarak kabul edilirse, kapak konusu yapılan kadına ilişkin konu ve fotoğrafların sayısı da oldukça fazladır. Hatta bu sayı, Atatürk ve İsmet İnönü gibi ilk sırada yer alan devlet adamları hakkındaki yazıların sayısını bile geçmektedir.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılabacağı üzere dergi, Türk kadınının iyi bir ev hanımı ve iyi bir anne olması için onu okumaya, tahsil yapmaya, meslek sahibi olmaya ve çalışmaya özendirmekte, aynı zamanda sağlıklı ve güzel olması için gerekli bazı küçük bilgileri vermektedir. Türk kadını da Batı’daki hemcinsleri gibi şık giyinecek, balolara gidip dans edecek, hatta güzellik yarışmalarına katılacaktır. Yani kadın hem özne, hem nesne konumundadır. Cumhuriyetin kadınlara ne gibi özgürlükler vereceği ve kadına yüklediği misyonun ne olduğu net değildir. Ancak dışı batılı, içi doğulu bir kadın kimliği oluşturulmaya çalışılmakta, kadın adeta geleneksel ama aynı zamanda da modern bir kıskaca alınmaktadır.

C. HALK MECMUASI VE DİN

Halk Mecmuasında yayına başladığı tarihten bir yıl sonrasına kadar dinle ilgili hiçbir yazıya rastlanmamaktadır. İlk kez ramazan ayına denk gelen 10 Şubat 1930 tarihli 53. sayıda, kapağa konulan “israf etme” yazılı bir cami mahyası ile halka mesaj verilmektedir. Ekonomik olarak yaşanan krizin üstesinden gelmek için izlenen “kapalı ekonomi” politikası gereğince ithalatın kısıtlanması gerekmektedir. Bunu sağlamanın ilk akla gelen yolu, halkı tutumlu olmaya ve yerli malı kullanmaya yönlendirmektir. Hükümet dini kaideleri halka hatırlatarak amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Halk Mecmuası resmi görüşe sözcülük eden yayın organı olduğuna göre, o da bu amaca hizmet edecektir. Nitekim sonraki sayılarda halktan fitre ve zekâtlarını Tayyare Cemiyeti, Hilali Ahmer ve Himaye-i Etfal gibi cemiyetlerden birine vermeleri istenmektedir.⁶⁷⁶ Camilerin avlusunda yerli malı sergileri açılmaktadır.⁶⁷⁷

3 Mart 1930 tarihli 56. sayıda “BAYRAM NEDİR” başlıklı makalede, Şeker Bayramı ve Kurban Bayramı’nın niçin kutlanıldığı, niçin bugünlerde sevinildiğinin bilinmediği söylenmekte, asıl bayramların sebebinin bilinerek kutlanacak günler olması gerektiği belirtilmektedir. Sakarya Zaferi ile düşman pençesinden kurtulan günün ya da zalim ve cahil padişahların pençesinden kurtulup, halk idaresi olan Cumhuriyete kavuşulan günün asıl bayramlar olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ Halk Mecmuası, 14.4.1930, sayı. 62, s. 1, 2.

⁶⁷⁶ Halk Mecmuası, 17.2.1930, sayı. 54, s. 5; 24.2.1930, sayı. 55, s. 2.

⁶⁷⁷ Halk Mecmuası, 24.2.1930, sayı. 55, s. 8.

⁶⁷⁸ Halk Mecmuası, 3.3.1930, sayı. 56, s. 2.

16 Mart İstanbul'un itilaf devletlerince işgal edilerek, Şehzadebaşı Karakolu'ndaki askerlerin öldürülmesi nedeniyle "Şehitleri Anma Günü" olarak kutlanmış, şehitlerin ruhuna fatiha okunmuş ve kabirlerinde dua edilmiştir. Halk Mecmuası istiklale sahip çıkılması ve kıymetinin bilinmesi gerektiğini söylemektedir.⁶⁷⁹

Derginin bundan sonraki sayılarında, dini konulardaki yazılara daha sık rastlanmaktadır. Ancak bu yazılarda artık yanlış inanç, hurafeler ve dini istismar eden din adamları ile savaş dikkati çekmektedir. Delilere şifa verdiği, sağrıların duymasını sağladığı, dilsizleri konuşturduğu için kurban kesilip mum yakılan bir türbe kapatılmış, türbedar mahkemeye verilmiştir.⁶⁸⁰ Tarla farelerini dua ile öldüreceklerini söyleyerek halkı kandıran, çekirge şeyhi olarak anılan iki kişi savcılığa teslim edilmiştir.⁶⁸¹ Miras kalan bir tayı kardeşi ile bölüşemeyen bir imam, köy muhtarı ve bekçisini öldürmüş; kardeşini yaralamış, ardından da intihar etmiştir. "Cezasını bulmuş" başlığıyla verilen bu haber "Şu yobaz hırsına bakın, bir tay için bu yapılır mı?" cümlesiyle sonlanmaktadır.⁶⁸² Menemen Olayı sonrası bu tür yayınların sayısı artmakta, dili daha ağır ve tehditkâr olmaktadır. "Yobazlara Aman Yok", "Yobazlara İbret Olsun", "Gözü Dört Açmalı" başlıklı bu yazılar, aynı zamanda duyuru niteliğindedir. Menemen Olayında resmi görüşü yansıtan bu yazılardan alınan bazı paragraflar şöyledir:

"Alınan haberlere göre bu yobazlar haftalardan beri tekkelerde höykürerek, arada bir esrar içip dalgaya düşerek aşka gelmişlerdir. Bu tahtası eksik, heriflerden biri, "Ben İbrahim aleyhisselâmım. Ateşe atsanız da yanmam!" diyormuş. Hele bir muhakemesi yapılp, hükmü verilsin de görürüz, alemin başını ateşe yakmak nasıl olurmuş? Anlarlar.

Memleketin dirlik düzenliğini bozmak isteyen meczuplar (Meczûb=deli), akılları sıra, bütün Menemeni ayaklandıracaklarmış. Bereket versin ki, millet şehirlisinden köylüsüne kadar, akı karayı seçti. İyiyi kötüyü ayırt etti. Cumhuriyetin nimetlerini, içine iyice sindirdi.

*Arada bir, eski devrin çanak yalayıcılığına alışmış kimseler bulunsa da, böylelerini millet dişile tırnağıle paralar. Hainlere aman vermez. Biz, 31 Marttaki derviş Vahdetleri ipe çekmiş milletiz! Cumhuriyet devrindeki eli bayraklı derviş Mehmetlere hiç nefes aldırmayız. Örümcek kafalı esrarkeşler akıllarını başlarına toplasınlar."*⁶⁸³

*"Bu millet, artık dergâhtan, tekkeden, şeyhten bıktı. Ashabı Kehif (Eshâb-ı kehf = Mağara arkadaşları) gibi mağaralarda yaşayan, Kıtımır (Kıtımîr= Köpek) gibi dörtayak üstü yürüyüp şeyhin huzurunda acı acı havlayan cahillere bu asırda dünyanın hiçbir yerinde nefes aldırılmazlar. Din perdesi arkasına gizlenip gençliğe bıçak çekenleri kanun tepelemekten aciz değildir."*⁶⁸⁴

*"Akli başında olanlar, bu şeyh ve derviş bozuntularının lafına omuz silkip geçiyorlar amma memlekette cehaletin kökünü henüz kurutamadık. Kenarda köşede bazı sarımsak başlıları evliya derecesine çıkaran cahiller de eksik değil. Böylelerine hükümet aman vermeyecek, kanunlarımızın hiç şakası yoktur."*⁶⁸⁵

⁶⁷⁹ Halk Mecmuası, 24.3.1930, sayı. 59, s. 1-4-5.

⁶⁸⁰ Halk Mecmuası, 7.4.1930, sayı. 61, s. 3.

⁶⁸¹ Halk Mecmuası, 16.2.1931, sayı. 105,106, s. 4.

⁶⁸² Halk Mecmuası, 7.4.1930, sayı. 61, s. 6.

⁶⁸³ Halk Mecmuası, 1.12.1930, sayı. 95, s. 2. (gramer hataları düzeltilmemiştir.)

⁶⁸⁴ Halk Mecmuası, 15.12.1930, sayı. 97, s. 2. (gramer hataları düzeltilmemiştir.)

⁶⁸⁵ Halk Mecmuası, 5.1.1931, sayı. 98, 99, 100, s. 2 (gramer hataları düzeltilmemiştir.)

Dergide ayrıca “Masalcı” ya da “Masalcıbaşı” imzasıyla yayımlanan öykülerin kahramanı genellikle yalancı, hırsız, sahtekâr ve rüşvetçi olan; hoca, şeyh ve kadılardır.⁶⁸⁶

Görüldüğü gibi Halk Mecmuası başlangıçta dinle ilgili konulara hassasiyeti nedeniyle fazla girmemiştir. Bu konuda vermek istediği mesajlar için dolaylı bir yol kullanarak, seçtiği haber ve masal örnekleri ile dini inançların nasıl sömürüldüğü konusunda halkı bilgilendirmeye çalışmıştır. Dergi genelde dini kazanç amacıyla kullanan hacı, hoca, şeyh ve imam gibi din görevlilerine karşı olduğu izlenimini vermektedir. Yobaz, meczûb gibi benzetmeler kullanarak halkın gözünde bu kişilerin değerini azaltmaya çalışmaktadır. Dergi izlediği bu politika ile Cumhuriyetin pozitivist ideolojisini oldukça itinalı bir biçimde yerleştirmeye çalışmaktadır.

D. HALK MECMUASINDA TÜRK EKONOMİ POLİTİKASI

1923 yılı siyasi açıdan geçmişle kesin bir kopmayı ve bu anlamda bir siyasi devrimi temsil eder. Ancak ekonomik politikalar açısından bir kopuş olduğu söylenemez. Çünkü 1923-1929 tarihleri arasında Meşrutiyet sonrası uygulanan “milli iktisat” görüşünün benzer şekilde sürdürüldüğü gözlenmektedir. 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi’nde de genelde benzer bir görüşün hakim olduğu; genel olarak kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeye dönük, çiftçiye özendirici, ekonomik hayatın denetiminin milli unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öngören tezlerin öne çıktığı söylenebilir.⁶⁸⁷

Halk Mecmuasında yayına başladığı 1929 senesinde, ekonomi ile ilgili yayınlar sadece “Haftanın Havadisı” sayfasında verilen birer cümlelik haberlerden ibarettir. Bu haberler İş Bankası’nın açılan yeni şubeleri,⁶⁸⁸ buğday unundan alınan gümrük vergisinin düşürülmesi ve un karaborsası,⁶⁸⁹ Düyunu Umumiye borçlarının söz verildiği gibi ödendiği, kurumla yapılan antlaşmaya ilişkin anlayış farkları ile ilgili yapılan görüşmeler,⁶⁹⁰ Ford’un Tophane antrepolarında kuracağı tesis,⁶⁹¹ Amerikan şirketlerinin demiryolu, köprü ve sulama tesisi yapma isteği⁶⁹² gibi haberler olup, dönemin ekonomik politikasını yansıtmaktadır. Bu dönem kısaca, “açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi” olarak tanımlanabilir.⁶⁹³

Yine aynı şekilde, dönemin ekonomik koşulları hakkında bilgilerin de dergide yer alan bazı haberlerden çıkarılması mümkün olmaktadır. Örneğin, 24 Haziran 1929 tarihli dergide İstanbul Ticaret Odasının yaptığı araştırma sonucunda hayat pahalılığının 1914 yılına oranla % 15 oranında arttığı bildirilmektedir.⁶⁹⁴ Hükümet bekarlara vergi koymayı düşünmekte,⁶⁹⁵

⁶⁸⁶ **Halk Mecmuası**, 4.5.1931, sayı. 117, s. 6- 7; 11.5.1931, sayı. 118, s. 6- 7; 25.5.1931, sayı. 120, s. 6- 7.

⁶⁸⁷ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 46.

⁶⁸⁸ **Halk Mecmuası**, 18.2.1929, sayı. 2, s. 2.

⁶⁸⁹ **Halk Mecmuası**, 25.2.1929, sayı. 3, s. 2; 11.3.1929, sayı. 5, s. 2.

⁶⁹⁰ **Halk Mecmuası**, 25.4.1929, sayı. 7, s. 2; 15.7.1929, sayı. 23, s. 2.

⁶⁹¹ **Halk Mecmuası**, 13.5.1929, sayı. 14, s. 2.

⁶⁹² **Halk Mecmuası**, 2.9.1929, sayı. 30, s. 2.

⁶⁹³ Korkut Boratav, **a.g.e.**, s.39

⁶⁹⁴ **Halk Mecmuası**, 24.6.1929, sayı. 20, s. 2.

⁶⁹⁵ **Halk Mecmuası**, 25.3.1929, sayı. 7, s. 2.

yol parası vermeyenleri yol yapmağa göndermektedir. ⁶⁹⁶ İthalatta 1927 yılına göre % 13 artış olduğu, ⁶⁹⁷ Gümrük İdaresinin verdiği ticaret istatistiklerine göre 1927 yılının ihracat rakamı 159.420.998 lira iken, aynı yıla ait ithalat rakamının 211.398.184 lira olduğu bildirilmektedir. ⁶⁹⁸ 5 Ağustos 1929 tarihli dergide İngiliz lirasının fırlaması üzerine hükümetin sıkı kontroller yapacağı haberi, hayat pahalılığının arttığını göstermektedir. 16 Ekim 1929 tarihli dergide artık enflasyon bir cümlelik haber olmaktan çıkmakta, bir sayfalık bir yazının konusu olmaktadır. “İngiliz Lirası Dalgalanıyor” başlıklı bu makalede:

“ İki hafta evvel İstanbul borsasında İngiliz lirası şaşılacak surette yükselmeğe başladı, hatta 1110 kuruşa kadar da fırladı. İngilizin bu fırlaması birtakım dalaveracılarla ne yaptığını bilmeyerek İngiliz lirası satın almağa kalkan akılsızların telaşlarından da ileri geliyor. Fakat bugünkü Cumhuriyet Türkiye’si dünkü Osmanlı hükümeti değil. Hükümet derhal işe girişti, İngiliz teker meker yuvarlanmağa başladı, üç dört gün içinde 80-90 kuruş düştü. Bu bir bakıma bir iyilik te oldu; çünkü şimdi iktisat kavgasına giriştik: İstiklal savaşında olduğu gibi bunda da muzaffer olacağız.” ⁶⁹⁹

denilmekte, hemen ardından “Paranı Korum”, “Yerli Malına Rağbet” gibi yazıları ard arda yayımlayarak; bir sayının neredeyse tamamını ekonomiye ayırmaktadır. İktisadi politikanın değiştirildiği bu sayıda yer alan şu satırlardan anlaşılmaktadır:

“ Bilmiyor muyuz ki yabancı mallara verdiğimiz paralar yalnız kesemizden çıkmakla kalmıyor, yurdumuzdan da çıkıp gidiyor?

İsmet Paşamız, son nutkunda millete karşı diyor ki: ‘ Ekmekle kahveden biri arasında muhayyer bırakılsa, mutlaka kahveyi bırakmasını vatandaşlarımızın kulağına haykıralım!’

Demek ki bugün yeni bir seferberliğe çıktık. Bu seferberlikte de yine başkumandanımız, sevgili Gazi’mizdir. Çünkü elbiselerini Hereke kumaşından ilk yaptıran odur; ikinci kumandanımız da gene İsmet Paşamızdır. Başımızda onlar bulundukça bu savaşta da kazanacağımıza şüphe yoktur; fakat yine iş halkın himmetine ve hamiyetine kalmıştır.” ⁷⁰⁰

Ekonominin bu kırılma noktası, 1929 sonuna yaklaşıırken yeni iktisat politikalarının gündeme alınmasını zorunlu kılmaktadır. 1930 yılına gelindiğinde ise, dünya ekonomik krizi nedeniyle Türkiye ekonomisi dışa kapanarak “Korumacı ve Devletçi” bir iktisat politikası izlemeye yönelmiş ve devlet eliyle yürütülen bir sanayileşme sürecine girilmiştir. Dergi de bu politikayı izleyerek sonraki sayılarında yoğun biçimde yerli malı ve yerli malı kullanımı konusunda yazılara yer ayırmaktadır.

1. “Yerli Malı” ile İlgili Yazılar

Halk Mecmuasında yerli malı kullanımı ile ilgili ilk haber 8. sayıda yer almakta ve Talebe Birliği’nin 5 Nisan’da büyük bir kongre yaparak, yerli malı kullanılmasını

⁶⁹⁶ Halk Mecmuası, 20.5.1929, sayı. 15, s. 2.

⁶⁹⁷ Halk Mecmuası, 15.4.1929, sayı. 10, s. 2.

⁶⁹⁸ Halk Mecmuası, 10.6.1929, sayı. 18, s. 2.

⁶⁹⁹ Halk Mecmuası, 16.10.1929, sayı. 45, s. 2.

⁷⁰⁰ Halk Mecmuası, a.g.d. s. 3- 5.

isteyeceği⁷⁰¹ bildirmektedir. 10. sayıda Talebe Birliği'nin yerli malı sergisi açacağı,⁷⁰² 12. sayıda Yerli Mallarını Koruma Cemiyetinin yeni üyeler için belirlediği “Yerli mallarını gerek satım, gerek alım için tercihan istihlak etmeyi, dostlarını ve maiyetini aynı tarzda harekete teşvik eylemeyi kabul eder ve söz veririm” yemini,⁷⁰³ 14. sayıda paranın içerde kalmasını ve yerli malı kullanılmasını sağlamak için iktisatçıların ve sanayicilerin Türk Ocağında toplandığı,⁷⁰⁴ 15. sayıda Tıp öğrencilerinin Türk Ocağında yaptığı kongrede yerli malı tüketimi konusunda çalışma kararı aldıkları,⁷⁰⁵ 19. sayıda İstanbul'da 22 Haziran'da yerli malları sergisi açılacağı⁷⁰⁶ haberi yer almaktadır.

19 Ağustos 1929 tarihli 28 sayılı dergide “Yerli Malları Sergisi-50.000 Ziyaretçi” başlıklı yazıda, Galatasaray Lisesinde deri, çini, kösele ve trikotaj vs. birçok eşyanın sergilendiği, 180 firmaya 85.000 liralık sipariş verildiği, ecnebilerin sergiyi takdirle karşıladığı, en iyi ürünlere Ticaret Odasının takdimname vereceği bildirilmekte, serginin sahil illerde de açılması için müracaat olduğu, serginin daimi olarak korunması veya seyyar bir hale getirilmesi gibi konularda incelemelerin sürdüğü ilave edilmektedir.⁷⁰⁷

16 Ekim 1929 tarihli derginin 4. sayfasında İstanbul'da açılacak yerli malı mağazalarının görüntüleri, kumaş, kösele, ipek ve yün eşyaların Avrupa malından daha sağlam ve ucuz olduğu, kundura ve marangoz işçiliğinin Avrupa'daki kadar güzel olduğu yer almaktadır.⁷⁰⁸

Görüldüğü gibi dergide yerli malı ile ilgili birer cümlelik haberler, yerini yavaş yavaş büyütmekte ve makalelere dönüşmektedir. Dergi geleneksel tutumunu sürdürerek, şiirler yoluyla da mesajını halka iletmektedir. Akıl Hocası imzalı, bu şiirlerden biri şöyledir:

“ MAL BİZİM OLSUN

Tepeden tırnağa yerli malı giy
Yabana gitmesin para hemşehri!
Devlet babamızın budur dileği,
Mutlaka yerliyi ara hemşehri!

Alası Bursa'da ipek çorabın
Konserve yerini tutmaz kebabın
Altından kalkılmaz sonra hesabın
Başını getirme zora hemşehri!

Kediyi yutturur tilkidir diye
Boncuğu pırlanta tekidir diye
Bir hesap yapar ikidir diye
Firenkler doyamaz kâra hemşehri!

⁷⁰¹ **Halk Mecmuası**, 1.4.1929, sayı. 8, s. 2.

⁷⁰² **Halk Mecmuası**, 15.4.1929, sayı. 10, s. 2.

⁷⁰³ **Halk Mecmuası**, 29.4.1929, sayı. 12, s. 2.

⁷⁰⁴ **Halk Mecmuası**, 13.5.1929, sayı. 14, s. 2.

⁷⁰⁵ **Halk Mecmuası**, 20.5.1929, sayı. 15, s. 2.

⁷⁰⁶ **Halk Mecmuası**, 17.6.1929, sayı. 9, s. 2.

⁷⁰⁷ **Halk Mecmuası**, 19.8.1929, sayı. 28, s. 5.

⁷⁰⁸ **Halk Mecmuası**, 16.11.1929, sayı. 45, s. 4.

Varsın aba olsun, mal bizim olsun
Yemişi az olsun, dal bizim olsun
Bonbon istemeyiz, bal bizim olsun
Yabana gitmesin para hemşehri!”⁷⁰⁹

Korumacı ve ie dönük ekonominin izlerini taşıyan “İdmanımız var!” adlı başka bir şiirde yine Akıl Hocası’ndan:

“Yabancı mallara sürdük kapıyı
Yerli desteğiyle kurduk yapıyı
Memleket bizimdir aldık tapıyı
Vermeyiz kimseye peymanımız var!”⁷¹⁰

1930 yılına girildiğinde Cumhuriyetin her yeni yılda yeni bir hayat getirdiği, yeni sene de paranın kıymetini bilip israftan kaçmak ve yerli malı kullanmak gibi güzel hareketlerin vatana ve millete uğur getireceği, derginin 6 Ocak 1930 tarihli sayısında dile getirilmektedir. Hemen yanında ise “*Bütün hayırlı işlerde millete örnek olan, yol açan büyük Gazi ’miz, halkı israftan korumak ve yerli malları kullanmağa teşvik etmek için kurulan ‘Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti’ne ilk aza olarak yazılmışlardır.*”⁷¹¹ haberi yer almaktadır.

Aynı sayıda merkezi Ankara’da olan Tasarruf Cemiyetinin İstanbul’da da bir şubesinin açıldığı, cemiyete üye olmak isteyen yerli mallarını kullanacağına ve kime sözü geçerse onlara da kullandıracağına dair söz vermesi gerektiği bir kez daha hatırlatılmakta, her Türk’ün bu derneğin öz üyesi olduğunu bilmesi ve amacına ulaşması için çalışması gerektiği vurgulanmaktadır.⁷¹² Yine Akıl Hocası’nın yazdığı “Ha Gayret” adlı şiirde, tarımla uğraşan köylü temiz kalpli ve ak yüzlü olarak tanımlandıktan sonra, kuraklık ve selden yılmadan işine devam etmesi istenmektedir. Savaşların artık bittiğini vurgulayan şiir, bu kez yeni savaşın paraya kurtarmak olduğunu söyleyerek, şöyle sonlanmaktadır:

“Kurtarmak lazımdı düşen parayı,
İsmet Paşam sezdi acık yarayı,
Milletçe anladık akı karayı,
Müşkülü kavradık belinden dayı!

Sanma bu emekler gidecek boşa,
Firengin malını biz çaldık taşa,
Elbet bu işle de çıkarız başa
Yılma kurağından, selinden dayı!”⁷¹³

49. sayıda Bursa ipeklerinin Avrupa ipeklerinden daha sağlam, daha ucuz, daha güzel olduğu, “analarına, karılarına ve kızlarına bu yerli mallarından almaları, yerli malına verilen paranın bir cebinden çıkıp ötekine girdiğini”⁷¹⁴ erkeklere hatırlatılmaktadır.

⁷⁰⁹ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 3.

⁷¹⁰ Halk Mecmuası, 30.12. 1929, sayı. 47, s. 6.

⁷¹¹ Halk Mecmuası, 6.1.1930, sayı. 48, s. 4.

⁷¹² Halk Mecmuası, a.g.d., s. 8.

⁷¹³ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 7.

⁷¹⁴ Halk Mecmuası, 13.1.1930, sayı. 49, s. 6.

Bir sonraki sayıda bu kez şekerler ele alınmakta, Avrupa şekerlerine talebin giderek arttığı; halbuki Türkiye'nin bergamotlarına, kırmızı akidelerine, mis gibi yumuşacık lokumlarına tüm dünyanın bayılmakta olduğu, kutu kutu alarak ülkelerine götürdükleri söylenmekte, temiz, sağlıklı ve lezzetli şekerleri bırakıp Avrupa'nın boyalı şekerlerini almak ayıplanmakta, insanlara paralarının kıymetini bilmiyorlarsa bile, ağızlarının tadını bilmeleri öğütlenmektedir.⁷¹⁵ Aynı sayfada yer alan “ Bir Sanatkar” adlı yazının konusu, Harbiye’de küçük bir dükkâna sığınan bir Türk sanatkarının Avrupa mallarından daha güzel olan kalem sapı, hokka ve yazı takımları yapmasıdır. Dergi, bu öğüt ve hatırlatmalarına bir Nasrettin Hoca fıkrası ile devam etmektedir. Altında Y. Z. (Muhtemelen Yusuf Ziya) parafını gördüğümüz “Nasihat” adlı fıkranın gerçekte neyi öğütlediği, ironik bulunarak aşağıya alınmıştır:

“Nasrettin hoca bir gün camide tütün içmenin ve enfiye çekmenin zararlı ve günah olduğunu söylerken cebinden düşen tütün tabakası ve enfiye kutusu halkın önüne yuvarlanınca akıllı bir hazır cevaplilikla: ‘ Ey ahali, işte ben de bugünden itibaren sizin önünüzde tütünü, enfiyeyi atıyorum!’ demiş.

Tıpkı onun gibi, biz de son zamanlarda bir ‘yerli malı giyelim’ sözü tutturduk. Fakat arkamızda hep Avrupa malları var. Özümüzü sözüümüze uydurmak için biz de Nasrettin hoca gibi yapmalıyız.”⁷¹⁶

Yine bu sayıda, İstanbul Bahçekapı’da Yerli Mallar Pazarı açıldığı, ilk gün ziyaretçilerle dolan pazarda kumaşlar, halılar, ipekliler, kunduralar ve battaniyeler satıldığı, fotoğraflarla okuyucuya anlatılmaktadır. Yerli malı kullanımı ile ilgili bu kampanyaya şiirle destek sürdürülmektedir. Aynı sayıda yer alan Halk şairi imzalı şiir şu dizelerden oluşmaktadır:

“İKTİSAT CENGİ

Revamı yabancılar hergün cebine salsın,
Sana binbir şey satıp, paralarını alsın?
Ey vatandaş! Servetin kendi yurdunda kalsın,
Gazimiz böyle diyor: Türk yerli malı alsın!..

Dikkat et. Fakir yapma kendini bile bile,
Birgün yoksul kalırsın, sonra çekersin çile,
Kanma yabancıların sana döktüğü dile,
Ey vatandaş! Servetin kendi yurdunda kalsın!..

Bu iktisat cengidir, kurnaz ol, aç gözünü.
Avrupa eşyasına bakma, çevir yüzünü!
Dinle seni her yerde kurtaranın sözünü,
Gazimiz böyle diyor: Türk yerli malı alsın!”⁷¹⁷

3 Mart 1930 tarihli dergide, gösterilen bu gayretin sonucunun alınmaya başlandığı ve birkaç ay içinde Avrupa’dan gelen malların azaldığı bildirilmektedir. Ancak bunun yeterli

⁷¹⁵ **Halk Mecmuası**, 20.1.1930, sayı. 50, s. 7.

⁷¹⁶ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 7.

⁷¹⁷ **Halk Mecmuası**, 3.2.1930, sayı. 52, s. 7.

olmadığı, halkın bu eğiliminden yararlanarak sermaye sahiplerinin yeni fabrikalar açarak ithal edilen malları üretmeleri istenmektedir.⁷¹⁸

Derginin bundan sonraki sayılarında bir süre yerli malı kullanımı ile ilgili yazılara ara verilmekte, 11 Ağustos'ta yine Galatasaray Lisesinde ikinci yerli mallar sergisinin açılacağı, bu kez sergi için daha fazla alan ayrılacağı ve gece yarısına kadar süreceği,⁷¹⁹ 79. sayıda Urfa'da bir gencin kişisel çabasıyla, kullanılmayan dokuma tezgâhlarının bakımdan geçirilerek "Milli Teşebbüs Evi" adı altında birleştirildiği ve yazlık kumaşlar dokunduğu, haber olarak verilmektedir.⁷²⁰ 25 Ağustos 1930 tarihli dergide yerli mallar sergisinin çok başarılı olarak devam ettiği, on bir günde 156.690 kişi tarafından gezildiği; bilhassa İtalyan ve Romen turistlerin sergiyi görmeye geldiği, satışların iyi olduğu ve serginin süresinin uzatılmasının gündemde olduğu belirtilmektedir.⁷²¹ 88. ve 91 sayılarda ise, yerli çorap satışının arttığı, bu nedenle Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çorap fabrikaları açılacağı, Türkiye'nin en büyük mensucat fabrikası olan Defterdar Fabrikasında yerli malına artan talep nedeniyle gece-gündüz çalışıldığı bildirilmektedir.⁷²²

Fakat tüm bu iyi haberler hükümet için yeterli görülmeyerek, Bakanlar Kurulu tarafından yeni kararlar alınmıştır. Yapı işlerinde, giyilecek, yenilecek, içilecek şeylerde yerli malı varken ecnebi malı kullanılmayacaktır. Memurlar yerli malı giyecek, mahalli idareler de yerli malı kullanmaya mecbur olacaklardır.⁷²³

1930 yılının sonuna gelindiğinde kampanyanın hala sürdürüldüğü, derginin 93. sayısında yer alan bir haberdan anlaşılmaktadır. Tasarruf haftasına girilmesi nedeniyle Başbakan İsmet Paşa'nın Türk Ocağı'nda önemli bir konuşma yapacağı, bütün okullarda çocuklara yerli malı kullanmaları için öğüt verileceği, yerli malını en iyi sergileyen vitrinlere ikramiye verileceği duyurulmaktadır.⁷²⁴ Bu sayıdan sonra Halk Mecmuası, 1931 yılının Haziran ayına gelene dek bu konuya yazılarında değinmemiş, ancak yayın hayatının sonuna geldiğinde bir uyarı yazısıyla yerli malı konusuna yeniden ve son kez dönmüştür. Halkta yerli malına rağbetin artması sonucu Avrupa mallarının yerli malı diye satıldığı, yerli mallarının da daha fazla üretmek uğruna giderek kalitesinin bozulduğu belirtilerek, kazanç hırsı ile davranmak yerine memleketin sanat, servet ve refahını düşünmek gerektiği vurgulanmıştır.

Ekonomik yayınlarda dikkati çeken önemli bir husus ise, başka ülkelerden söz ederken kullanılan ecnebi, firenk, yabancı ya da yaban gibi sözcüklerde ve bu kampanyanın bir ekonomi savaşı olduğunu vurgulayan cümlelerde, milliyetçilik izlerinin görülmesidir.

Görüldüğü gibi, Halk Mecmuasının Halk Mekteplerinden sonra ikinci yoğunlukla ele aldığı konu yerli mallarıdır. Dönemin resmi yayın organı olması nedeniyle bu olağandır. Ekonomik yönden tüm dünyada ciddi sarsıntının yaşandığı bu dönemde Lozan Antlaşmasına göre Osmanlı borçlarının ilk taksitinin de ödenmesi gerekmektedir ve ilk taksit yükü 15 milyon civarındadır. Dolayısıyla bir önceki döneme ait "açık ekonomi" politikasından vazgeçilmesi, korumacı ve devletçi bir uygulamayla Türk lirasının değerindeki düşmenin engellenmesi gerekmektedir. Önlemlerden ilki, ithalatın azaltılması için yerli malı

⁷¹⁸ Halk Mecmuası, 3.3.1930, sayı. 56, s. 3.

⁷¹⁹ Halk Mecmuası, sayı.71, s.4- 5; sayı.72, s. 2.

⁷²⁰ Halk Mecmuası, 11.8.1930, sayı. 79, s. 6.

⁷²¹ Halk Mecmuası,25.8.1930, sayı. 81, s. 6.

⁷²² Halk Mecmuası,13.10.1930, sayı. 88, s. 5; sayı. 91, s. 3.

⁷²³ Halk Mecmuası, 1.9.1930,sayı. 82, s. 4.

⁷²⁴ Halk Mecmuası,17.11.1930, sayı. 93, s. 8.

kullanımına yönelmektir. Bu yüzden dergi kendisine düşen görevi yerine getirerek, sık sık yaptığı yayımlarla halkta bu davranış biçiminin yaygınlaşmasını amaçlamıştır. Alınacak ikinci önlem ise tasarruftur.

2. Tasarrufla İlgili Yazılar

Tasarrufla ilgili olarak Halk Mecmuasındaki ilk yayın bir şiir olup, “ Göl Olur Derler” adını taşımaktadır. Akıl Hocası rumuzuyla yazılan bu şiirde tasarrufun önemi vurgulanmakta ve özellikle çalışılmayacak olan ihtiyarlık dönemi hatırlatılarak paranın biriktirilmesi, damlaya damlaya göl olacağı hatırlatılmaktadır.⁷²⁵ Ardından gelen sayıda bu amaçla bir dernek kurulduğu, kapağa konulan Meclis Başkanı Kazım Özalp’ın fotoğrafı altında yer alan “Türk Milli Tasarruf Cemiyeti’ni Kuran B.M.M’nin Muhterem Reisi Kazım Paşa Hazretleri” satırlarından anlaşılmaktadır.⁷²⁶ Bu sayının hemen tamamı yerli malı kullanımı ve tasarruf hakkındaki yazı ve fotoğraflardan oluşmaktadır. “Ak Akça Kara Gün İçindir” başlıklı yazıda Türkiye İş Bankası’nın İstanbul Şubesinde yapılan “Tasarruf Günü” toplantısından söz edilmekte, Türk’ün yetenekli olduğu ve başlatılan milli iktisat savaşını da kazanacağı söylenmektedir. Tasarruf günü, samanın saklanması, çalışıp kazanmak ve kazanıp artırmak olarak tanımlanmakta, memleket malı varken onu beğenmeyip yabancı mallara para verilmemesi tasarruf olarak değerlendirilmektedir.⁷²⁷ Aynı sayıda Milli Tasarruf Cemiyeti’nin İstanbul şubesinin kurulduğu “Haftanın Hatıraları” sayfasında fotoğraf altında dip not olarak duyurulmaktadır.⁷²⁸

3 Şubat 1930 tarihli derginin “Gözümüzü Açalım!” diyerek verdiği uyarı yazısında, Hükümetin bütçeden on milyon lira tasarruf etmeyi düşündüğü, herkesin hükümeti örnek alarak masraflarını kısıması gerektiği, aksi halde ekonomik hataların cezasının çok kötü olacağı söylenmektedir.⁷²⁹

10 Şubat tarihli 53. sayının kapağında Ramazan nedeniyle konulan cami resminde, minareler arasında “ İSRAF ETME” mahyası yer almaktadır. Geceleri karanlıkta parlayan bu mahyalarda ayrıca “YERLİ MALI KULLAN” nasihati de vardır.⁷³⁰

Mitat Sadullah tarafından hazırlanan Yurt Bilgisi derslerinin derginin 56. sayısındaki konusu “ Milli Tasarruf ve Yerli Malı Kullanmak” tır. Makalede Anadolu’da dünyanın en iyi buğdayı yetiştirdiği halde her yıl yedi-sekiz milyon liralık buğdayın dışardan alındığı, Bursa ipeklileri, Hereke, Karamürsel kumaşları dururken yabancı ülkelerden yünlü ve ipekli kumaşlar getirildiği söylendikten sonra, Milli Eğitim Bakanı’nın tüm okullara gönderdiği tamime yer verilmektedir. Bu tamimde, ekonomik alanda verilen mücadele şu satırlarla anlatılmaktadır:

“ Türkler,, tarihin her devrinde harikalar yaratmış bir millettir. Büyük harbin sonunda mağlup zümreye dahil büyük devletler hiçbir mukavemete imkân görmeyerek

⁷²⁵ Halk Mecmuası, 23.12.1929, sayı. 46, s. 6.

⁷²⁶ Halk Mecmuası, 30.12.1929, sayı. 47, s. 1.

⁷²⁷ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

⁷²⁸ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 8.

⁷²⁹ Halk Mecmuası, 3.2.1930, sayı. 52, s. 6.

⁷³⁰ Halk Mecmuası, 10.2.1930, sayı. 53, s. 1.

galiplerin her türlü arzularına boyun büktükleri halde, yalnız Türk Milleti emsalsiz bir hayatîyet ve enerji göstererek tarihten de eski olan istiklalini bütün tamlığı ile korumuş, yaşama kudret ve kabiliyetini bütün cihana tasdik ettirmiştir. Türk milletinin muvaffakiyetle başaramayacağı hiçbir mücadele yoktur, elverir ki o mücadele millete mal olsun ve hakiki idarecisini bulsun.”⁷³¹

59. sayıda Samsun’da Türk Ocaklarının tasarruf ve iktisat hareketlerinin köylere kadar sokulması için Tasarruf Cemiyeti üyeleri ile birlikte çalıştığı haberi yer almaktadır.⁷³² Bu dönemde asıl güçlüğü çeken tarım kesiminde çalışan köylüler olup, bankalara borçlanmakta, tefecilere faiz ödemektedir. Gittikçe artan fakirlik ve hoşnutsuzluk, dergide şiir yoluyla şöyle rasyonalize edilmektedir:

“SALTANAT BORÇLARI

Osmanlı saltanatı bizi ateşe yaktı,
Yıkılıp gitti amma bir milyar borç bıraktı!
Faizler Avrupa’ya bir dere gibi aktı,
Osmanlı saltanatı bizi ateşe yaktı!

Ne çare çekeceğiz biz onların suçunu,
Bulacağız bu ipin kaçırılmış ucunu,
Müsrif padişahların vereceğiz borcunu!
Osmanlı saltanatı biz ateşe yaktı!

Dünyada Türk milleti nelere göğüs gerdi,
Sulhte, muharebede harikalar gösterdi.
Başından atacaktır pek yakında bu derdi!
Osmanlı saltanatı bizi ateşe yaktı!

Biz Türkler bu yükün de altından çıkacağız,
Bu para buhranını kökünden yıkacağız!
Ne çare dişimizi bir parça sıkacağız,
Osmanlı saltanatı bizi ateşe yaktı!

Halk şairi”⁷³³

Derginin 60. sayısında tasarruf için alınan önlemlerin hangi boyuta ulaştığını gösteren bir haber yer almaktadır. Bu habere göre Milli Eğitim Bakanlığı salonları uygun olan okullarda, eğitimi birleştirilmiş sınıflarda yürütecek, böylece öğretmen, eğitim gereçleri vs. gibi masraflar azaltarak tasarruf sağlayacaktır. Bu birleştirme işinde, salonların öğrencinin sağlığını bozacak tarzda havasız olmamasına dikkat edilecektir.⁷³⁴

23 Haziran 1930 tarihli dergide Tasarruf Haftası nedeniyle yapılacak etkinliklerden söz edilmektedir. Tasarruf Cemiyeti konferanslar vererek, ilanlar dağıtarak, gazete ve dergilerde yayımlar yaparak halkta tasarruf fikrinin bir inanç haline gelmesine ve yerli mallarının tanıtılıp sevilmesine çalışacaktır. Ayrıca yine aynı amaçla düzenlenen yarışmalarla

⁷³¹ **Halk Mecmuası**, 3.3.1930, sayı. 56, s. 6.

⁷³² **Halk Mecmuası**, 24.3.1930, sayı. 59, s. 2.

⁷³³ **Halk Mecmuası**, 24.3.1930, sayı. 59, s. 3.

⁷³⁴ **Halk Mecmuası**, 31.3.1930, sayı. 60, s. 6.

en iyi düzenlenmiş vitrin için ticarethanelere, en iyi kompozisyon yazan öğrencilere ve aile hesap defterini en iyi tutan vatandaşlara yerli mallarından hediyeler verilecektir.⁷³⁵ Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından bastırılan tasarruf ve yerli mallar hakkındaki iki kitap, okutulmak üzere bütün orduya dağıtılmıştır.⁷³⁶

1931 yılında da dergi, giderleri azaltmak ve para biriktirmek konusunda yayımlarını sürdürmektedir. Şaşırtıcı olarak, vakit israfının da üzerinde durulmakta ve haram olduğu söylenmektedir. Namerde avuç açmamak için pazuya kuvvet verip gece gündüz çalışmayı öğütleyen bir makale, alışlagelmiş söylemlerden farklı bir biçimde şöyle sona ermektedir:

“ Dünyada kimseye muhtaç olmadan geçinmek, az kazanmak ve aza kanmakla değil, çok kazanmak, aza kanmamakla olur.

Bundan sonra az değil, çok!

Bir lokma, bir hurka değil!

Tatlısı ile tuzlusunu ile yiyeceksin!

Sen de herkes gibi giyimli kuşamlı gezeceksin! ”⁷³⁷

Tüm bu önlemler sonucu ekonomi kendi öz güçleriyle bu şoku aşmış, dış ticaret açığını azaltmış, ortalama % 10’a yaklaşan bir büyüme hızını yakalamıştır. Sanayileşmenin yavaş yavaş geliştiği bu dönemde, hükümet özellikle temel tüketim maddeleri olan şeker, un, dokuma gibi “üç beyazı” yerli üretimle sağlamayı amaçlamıştır.⁷³⁸

Açık kapı politikası devam ettikçe, daha ucuz olan ithal malının tercih edilmesi nedeniyle sanayi yatırımlar için gerekli koşullar oluşamıyordu. Ancak 1929 yılından sonra değiştirilen ekonomik politikalar sonucu, sanayileşme hamlesi başlatılabilmektedir.

3. Sanayi ile İlgili Yazılar

Halk Mecmuasının Eylül 1929’dan sonraki sayılarında açılan ve açılması programlanan fabrika ve küçük işletmelerle ilgili haberler yer almaktadır. Örneğin 31. sayıda Alpulu’da şeker fabrikasının üretime başladığı, Uşak fabrikasının da birkaç gün içinde çalışmaya başlayacağı duyurulmaktadır.⁷³⁹ 39. sayıda ise, Üsküdar-Haydarpaşa tramvayının hizmete girdiği⁷⁴⁰ bildirilmektedir.

6 Ocak 1930 tarihini taşıyan 48 sayılı dergide, “Fabrikalarımız” başlıklı yazıda, hükümetin paranın yurt dışına gitmemesi için yeni fabrikalar açtığı, Sanayi Bankası’nın bir milyon liralık pamuklu kumaş dokuma makinesi getireceği, altı ay içinde fabrikanın üretime geçeceği söylenmektedir. Yazıda ayrıca, Adana’da bir çuval, İstanbul’da bir kâğıt ve bir şişe fabrikası kurulacağı bildirilmektedir. Makale şu satırlarla sonlanmaktadır:

⁷³⁵ Halk Mecmuası, 23.6.1930, sayı.72, s. 7.

⁷³⁶ Halk Mecmuası, 17.11.1930, sayı. 93, s. 3.

⁷³⁷ Halk Mecmuası, 20.4.1931, sayı. 115, s. 3.

⁷³⁸ Korkut Boratav, a.g.e., s. 67, 79.

⁷³⁹ Halk Mecmuası, 9.9.1929, sayı. 31, s. 2.

⁷⁴⁰ Halk Mecmuası, 4.11.1929, sayı. 39, s. 2.

*“ Bir memlekette, ne kadar çok fabrika bacası tüter, ne kadar çok tezgâh işler, ne kadar çok makine çalışırsa o memleket o kadar zengin, o millet o kadar rahat ve mesut olur. Bize güzel günler bekleten bu hazırlıklardan dolayı sevinmeli ve boynumuza borç olan gayreti de göstermeliyiz. ”*⁷⁴¹

Bir hafta sonra yayımlanan 49. sayıda, Bakırköy’de çimento, kiremit ve bez fabrikası açıldığı, yakında bir tutkal ve jelâtin fabrikası açılacağı, böylece Bakırköy’ün İstanbul’un fabrika şehri olacağı yazmaktadır. Ayrıca Yeşilköy’de de bir gramofon plağı fabrikasının yapımının sürdüğü belirtilmektedir.⁷⁴²

20 Ocak 1930 tarihli derginin “ Fabrika” başlıklı yazısında atasözlerine benzetilerek hazırlanmış şu cümleler göze çarpmaktadır:

“Fabrika bacaları tüten bir memleketin ocakları sönmez.

Bir fabrika açıldığı gün, bin işsize iş, bin hastaya şifa, bin dertliye deva bulunmuş demektir.

Bir fabrika açıldığı gün, her Türk biraz daha zenginleşmiş sayılır, çünkü parası yabancıya gitmeyecek, cebinde kalacaktır.

*Bir fabrika açan, bir hapisane kapar.”*⁷⁴³

Derginin 51 ve 55. sayılarında Kütahya çinilerine değinilmekte, şimdiye kadar üretilen testi ve saksılar yanında yemek tabağı ve kahve fincanı gibi ürünlerinde yer alacağı söylenmektedir. Türk çinilerine Amerika’nın ilgi gösterdiği, Newyork’ta kurulan bir acente aracılığıyla çinilerin satışa çıkarılacağı duyurulmaktadır. İlave olarak Londra ve Paris’ten talep geldiği, Avrupa’dan getirilen makinelerle banyo ve tuvalet için beyaz çini imal edileceği bildirilmektedir.⁷⁴⁴

27 Kasım 1930 tarihli dergide, Gemlik’te bir mukavva fabrikası açılacağı, Ereğli’deki Azim Fabrikası’nda balık ve sebze konservesi üretilceği haberi yer almaktadır.⁷⁴⁵ 52. sayıda Üsküdar-Kısıklı tramvay yolunun tamamlandığı öğrenilmektedir.⁷⁴⁶ Dergide sık sık tren yolu çalışmaları ile ilgili bilgi verilmekte, yolun nereye ulaştığı, bundan sonra nereye uzanacağı konusunda halka duyurular yapılmaktadır. Halk Mecmuasının 68. sayısında tüm bu çalışmalar ve gelinen nokta hakkında verilen istatistikler şu şekildedir:

“ Türkiye’de 1510 fabrika ve imalathane vardır. Bunlardan 350 ‘si yünlü, ipekli, pamuklu triko mensucat işleri ile meşgul olmaktadır. 465 fabrika ve imalathane mevaddı gıdaiye imali ile meşguldür. 196 fabrika madeni eşya imal etmektedir. Kimyevi mevat, sabun, soda, tıbbi pamuk vesaire imal eden 102 fabrika vardır. Tahta sanayi ile uğraşan kereste, kutu, mobilya, iskemle imal eden fabrika adedi 180’dir. Taş, cam ve toprağa müteallik sanatlarla 44 fabrika ve imalathane meşguldür.

⁷⁴¹ Halk Mecmuası, 6.1.1930, sayı. 48, s. 6.

⁷⁴² Halk Mecmuası, 13.1.1930, sayı. 49, s. 7.

⁷⁴³ Halk Mecmuası, 20.1.1930, sayı. 50, s. 7.

⁷⁴⁴ Halk Mecmuası, 24.2.1930, sayı. 55, s. 7.

⁷⁴⁵ Halk Mecmuası, 27.11.1930, sayı. 51, s. 6, 7.

⁷⁴⁶ Halk Mecmuası, 3.1.1930, sayı. 52, s. 7.

Dericilik sanayi ile uğraşan, ekserisi İstanbul'da olmak üzere 75 fabrika bulunmaktadır.”⁷⁴⁷

Tüm bu yayınlardan ortaya çıkan gerçek, sanayide gözlenen gelişmenin hafif sanayiye dayalı olduğudur. Sanayileşme sürecinin başlaması açısından, atılan bu ilk adımlar oldukça önemlidir. Çünkü Osmanlı döneminden devralınmış sadece dört fabrika vardır ve bunlar ipek, yün iplik, bez ve deri-kundura fabrikalarıdır. Öncelikle İthal edilen malların üretilmesi yoluyla, ithalatın denetlenmesi sağlanmıştır. Sadece Türkiye’de değil, sanayisi olmayan diğer az gelişmiş ülkelerde de uygulanan bu önlemler ve korumacı sistem sayesinde, devletçi sanayileşme devam ettirilmiştir.

4. Kooperatiflerle İlgili Yazılar

Halk Mecmuasının önem verdiği konulardan biri olan kooperatif konusu, derginin yayına başlamasının 2. ayından itibaren yayın konularının arasına girmiştir. 5. sayıda yer alan “ Bir Kooperatif Nasıl Başlar” adlı makalenin yazarı belli olmamakla birlikte, ardından gelen benzer diğer makaleler İsmail Hüsrev tarafından kaleme alınmıştır. İlk makalenin konusu ilk kooperatifin kuruluş hikâyesi olup, İngiltere’de silah fabrikası işçileri tarafından Woolwich’te kurulan kooperatiftir. 20 işçi ile başlayan bu imece usulünün 1929’da 200.000 ortaklı, çok kar eden, arazi ve mağaza sahibi olan bir kooperatif şirkete dönüşümü rakamlarla anlatılmaktadır.⁷⁴⁸

Derginin 8. sayısında bu kez İngiltere’den başka bir örnek seçilmiş olup, Rochdale’de mensucat işçilerinin kurduğu kooperatif anlatılmaktadır. Hayatı zorlaştıran pahalılık, işsizlik gibi nedenlerle bundan en çok etkilenen işçi ve memurlarının yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla denenen bir yol olarak ortaya çıkan kooperatifçiliğin amacı, temel tüketim maddelerinin üreticiden direk işçiye ve memura ulaştırılarak, aracılardan kârlarının kaldırılmasına yöneliktir. Böylece perakendecilerin kârı derneğin kasasında birikmekte, bu da sene sonunda üyelerine dağıtılmaktadır.⁷⁴⁹ Çok başarılı olan bu uygulamanın “Rochdale Prensipleri” adıyla bilinen nizamnamesi, derginin 13. sayısında yayımlanmıştır.⁷⁵⁰ İsmail Hüsrev, 14. sayıda bu kooperatif hakkında bilgi vermeye devam etmekte; bir sonraki sayıda bu kez toptancıların devreden çıkarıldığını anlatmaktadır. Tüketici kooperatifleri kurdukları toptancı cemiyeti, doğrudan mal üreticisi ile bağlantı kurmakta; böylece toptancının kârını da kendi kasasına aktarmaktadır.⁷⁵¹ Artan kazanç bu kez bir üst aşamaya geçiş olanağı sağlamakta, kooperatif artan kazancını fabrikalara dönüştürerek bizzat kendisi üretici konumuna geçmektedir.⁷⁵²

17. sayısında dergi, ilk örneği Almanya’da görülen köy kooperatiflerinden söz etmektedir. Köylünün durumunu düzeltmek ve refahını artırmak için hayırseverlerden alınan paraların, ihtiyacı olan köylüye verilmesi temeline dayanan bu kooperatiflerin ilk kez Raiffeisen tarafından kurulduğunu anlatan yazı, ancak yardım alan köylünün geri ödeme

⁷⁴⁷ Halk Mecmuası, 2.6.1930, sayı. 68, s. 6.

⁷⁴⁸ Halk Mecmuası, 11.3.1929, sayı. 5, s. 3.

⁷⁴⁹ Halk Mecmuası, 1.4.1929, sayı. 8, s. 3.

⁷⁵⁰ Halk Mecmuası, 6.5.1929, sayı. 13, s. 3.

⁷⁵¹ Halk Mecmuası, 13.5.1929, sayı. 14, s. 3; 20.5.1929, sayı.15, s. 6.

⁷⁵² Halk Mecmuası, 27.5.1929, sayı. 16, s. 3.

yapmaması nedeniyle girişimin başarısız olduğunu anlatmaktadır. Daha sonra oluşturulan Raiffeisen Prensipleri uygulanarak, sistem düzeltilmiş ve köy kredi kooperatifleri oluşturulmuştur. Böylece köylünün tefecilerin eline düşmesi engellenmiştir.⁷⁵³ Köy kooperatifleri de tıpkı şehirde kurulanlar gibi, gelişimini sürdürerek imal kooperatiflerine dönüşmektedir. Bu sistemle köylünün ürettiği mal toplanarak, düşük maliyetle büyük kazançların elde edilmesi mümkün olmaktadır. Örneğin köylünün sütü toplanarak peynire ya da yağa dönüştürülmekte, böylece imalâta katılmadan köylü kâr sağlamaktadır.⁷⁵⁴ Ya da kendisinin tek başına alamayacağı bir ziraat makinesinin, kooperatif aracılığıyla köyün ortak malı olarak alınması ve isteyen kullanması mümkün olmaktadır.⁷⁵⁵

Kooperatifler konusunun dergiye alınması birden çok nedenin varlığını düşündürmektedir. Öncelikle ekonomik kriz nedeniyle yaşanan sıkıntıların azaltılmasına yönelik bir yol göstermedir. Nitekim 9 Aralık 1929 tarihli dergide: “Yaşama hakikaten güçleşti; gittikçe de güçleşiyor. Bunun sonu neye varacak? İnsan düşündükçe çileden çıkacak. Acaba bu derdin ilacı yok mu? Buna çare olmak üzere öteden beri kooperatifleri ileri sürüyorlar”⁷⁵⁶ denilmektedir. Güçlerin birleştirilmesi, onların tek tek sağlayabileceğinin toplamından daha fazla yarar sağlar; daha basit bir ifadeyle “birlikten kuvvet doğar” inancının halkta uyandırılması, bu tür yayımlarla sağlanmaktadır. Ya da dünyada çok yaygın uygulanan bu projeden güncel olması nedeniyle, Türkiye’deki dergi okuyucusunun da bilgisi olsun istenmektedir. Dergide verilen bilgilerden Almanya’da 39.225, Sovyetler Birliği’nde 38.000, Hindistan’da 42.148, Amerika’da 12.000 kooperatif olduğu anlaşılmaktadır. Japonya, Belçika, İsveç ve Bulgaristan’da ise, bu sayı 2.000’in altına inmektedir.⁷⁵⁷

İlginç olan ise, bunca makaleden sonra, makalelerin yazarı İsmail Hüsrev (Tökin) tarafından şöyle belirtilmektedir:

“Türkiye gibi, henüz hiçbir hakiki kooperatife sahip olmayan bir memlekette köy kooperatifleri başlangıç sermayelerini nasıl bulacaklar? Bu hakikaten tetkike çok muhtaç olan bir meseledir. Bizde teşekkül edecek köy kooperatifleri, eğer başlangıç sermayelerini hususi mali müessesattan bulmaya kalkarlarsa, bugün Avrupa’da feci akibetlerine şahit olduğumuz birçok köy kooperatiflerinin vaziyetine düşerler. Hususi mali müesseselerin tesir ve nüfuzu altına düşen bu kooperatifler sonraları kâr çekmek zihniyeti ile hareket eden sermayedar şirketler halini almışlardır. Biz burada yalnız kooperatiflerin faaliyet tarzlarından bahsettiğimiz için köylülerimizin iktisadi şartlarına tabi olan sermaye bulmak meselesine temas etmiyoruz. Bu mesele ayrı bir tetkik konusudur.”⁷⁵⁸

İmece’den farklı olarak kooperatifler hem kâr eden kuruluşlardır, hem de köylünün ürettiği malın yok pahasına kapatılmasına engel olarak emeğin değerini korurlar. İngiltere’de hayat pahalılığın arttığı dönemde bir çare olarak ortaya çıkan kooperatifler, Türkiye’de benzer koşulların ortaya çıkışı sonucu ilk olarak bakkallar tarafından kurulmuştur. Halk Mecmuasının 44. sayısında İstanbul’da kurulan bu kooperatiflerin fotoğrafları görülmektedir.

⁷⁵³ Halk Mecmuası, 3.6.1929, sayı. 17, s. 3; 8.7.1929, sayı. 22, s. 3.

⁷⁵⁴ Halk Mecmuası, 8.7.1929, sayı. 22, s. 3.

⁷⁵⁵ Halk Mecmuası, 15.7.1929, sayı. 23, s. 3.

⁷⁵⁶ Halk Mecmuası, 9.12.1929, sayı. 44, s. 4.

⁷⁵⁷ Halk Mecmuası, 15.7.1929, sayı. 23, s. 3.

⁷⁵⁸ Halk Mecmuası, 8.7.1929, sayı. 22, s. 3.

Dergide ekonomi ile ilgili, bu sınıflama içine girmeyen yayınlar da söz konusudur. Yoksulluğu yenmek için çalışmak gerektiğini vurgulayan şiirler ve atasözleri buna örnek gösterilebilir. Tefecilere karşı yürütülen mücadeleyi destekleyen yayınlar olduğu gibi, vergi ödemenin bir görev olduğunu belirten toplumsal yayınlar da vardır.

IV. DİĞER YAZILAR

A. İLGİNÇ HABERLER

Derginin sayıları gözden geçirildiğinde, gerçekten okunduğunda insanı hayrete düşüren ya da güldüren çeşitli haberlere rastlanmaktadır. Bu haberlerden bazıları, derginin yayım kronolojisine uygun olarak aşağıya alınmıştır:

-Yeni ceza usulü muhakemesiyle uğraşan B.M.M. Adliye Encümeni, kadınlara laf atanların derhal yakalanmaları için bir kanun maddesi yapmıştır.⁷⁵⁹

-Liselerde eski Yunanca ve Latince okutturulacak.⁷⁶⁰

-Yeni bir belediye kanunu yapılmıştır. Bu yeni kanuna göre, azaların seçilmesinde okur yazarların iki rey bulunacak. Belediye reisleri artık valilere tabi olacak.⁷⁶¹

-Halıcılığı ilerletmek için küçük tezgahları Hereke fabrikasına bağlamayı düşünüyorlar.⁷⁶²

-İstanbul'da çıkan Kronika isminde bir Rum Gazetesi, İzmir'imizi Yunan sürülerinin ellerinden kurtardığımızı anlatırken, utanmadan bazı haince sözler yazmıştır. Milli duygularımızı inciten şu Rumca Kronika Gazetesinin kapatılması için Ankara'dan emir gelmiştir. İmtiyaz sahibi Eleni isimdeki kadınla başyazıcı Keşişoğlu muhakeme edilmek üzere hapsedilmiştir.⁷⁶³

-Eski kâğıt paraları saymakta olan Maliye memurları işlerini bitirmek üzeredirler. Yakılmayıp tekrar piyasaya çıkarılmak suretiyle devlet hazinesinden çalınan paranın 600 küsur bin lira olduğu anlaşılmıştır.⁷⁶⁴

-Akşehir'li Hacı Mehmet Bey fukaraya on bin lira dağıtmıştır. Yazık bu on bin liraya; bununla hiç olmazsa on çocuk okutulup yetiştirilirdi.⁷⁶⁵

-Hükümet Adana-Mersin demiryolunu satın almış, Devlete maletmiştir.⁷⁶⁶

⁷⁵⁹ **Halk Mecmuası**, 11.2.1929, sayı. 1, s. 2.

⁷⁶⁰ **Halk Mecmuası**, 18.2.1929, sayı. 2, s. 2.

⁷⁶¹ **Halk Mecmuası**, 25.2.1929, sayı. 3, s. 2.

⁷⁶² **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁶³ **Halk Mecmuası**, 11.3.1929, sayı. 5, s. 2.

⁷⁶⁴ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁶⁵ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁶⁶ **Halk Mecmuası**, 18.3.1929, sayı. 6, s. 2.

-İngiltere'nin 1929 senesi Bahriye bütçesi, 55.836.000 İngiliz Lirasıdır.⁷⁶⁷

-Türk balosu diye Beyoğlu'nda Türkuvaz salonlarında seyyahlara göbekatışı seyrettiren Seyahat Acentesi hakkında tahkikata başlanmıştır.⁷⁶⁸

-İspanya'da talebe ile ahalinin yaptıkları gürültü üzerine Darülfünun kapatılmış, bazı kimseler sürülmüştür.⁷⁶⁹

-Düyunu Umumiyenin ilk taksitinin verilmesini Hükümetimiz bankalara emretmiştir. Türk Hükümeti sözünün eri olduğunu bütün cihana bir kere daha göstermiştir. Hükümetimizin bu emri üzerine borsada Düyunu Umumiye tahvilleri birden altı lira yükselmiş, (Yaşasın Türkiye) diye alkışlanmıştır.⁷⁷⁰

-Müskirat İnhisarı'nın rakı şişeleri üzerindeki bandrollarını çıkarıp, şişelerin içine zararlı içkiler konduğu görülmüş, bunları yapanlar aranmağa başlanmıştır.⁷⁷¹

-Hükümet Samsun-Çarşamba demiryolunu satın almayı kararlaştırmıştır.⁷⁷²

-Kadın Birliği son idare heyeti toplantısında bazı kararlar alınmıştır: Bir kere ecneblerle evlenecek Türk kadınının gene Türk tebaası kalması istenecektir. Türkiye'de doğacak her ecnebi çocuğu Türk olacaktır. Böyle çocuklar rüşte vardıklarında, altı ay sonraya kadar isterlerse babalarının bulunduğu tebaalığa girebilirler. Bunun için Dahiliye Vekâleti vasıtası ile Vekiller Heyeti'nin iznini almalıdırlar.⁷⁷³

-Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti yetiştirdiği mütehasıslar marifeti ile (Hayvan Doldurma Kursları) açmış bulunuyor. Bundan sonra bizim de bütün memleketimizde her mektebin yerli hayvan dolmalarından birer müzesi olacaktır. Bundan sonra vilayet merkezlerinde de açılacak ziraat müzelerinde bütün hayvanlarımızın numuneleri bulunacaktır.⁷⁷⁴

-Milas civarında heyecanlı bir kaplan avı olmuş, bir genç yalnız başına koca bir kaplanı tepelemiştir.⁷⁷⁵

-Yeni bütçenin gelir ve masraf fasılları 220 milyon liraya varmaktadır.⁷⁷⁶

-Belediye intihaplarında kadınlara da aza seçmek hakkı verildiği anlaşıyor.⁷⁷⁷

⁷⁶⁷ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

⁷⁶⁸ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

⁷⁶⁹ Halk Mecmuası, 25.3.1929, sayı. 7, s. 2.

⁷⁷⁰ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

⁷⁷¹ Halk Mecmuası, 1.4.1929, sayı. 8, s. 2.

⁷⁷² Halk Mecmuası, 8.4.1929, sayı. 9, s. 2.

⁷⁷³ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

⁷⁷⁴ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 6.

⁷⁷⁵ Halk Mecmuası, 15.4.1929, sayı. 10, s. 2.

⁷⁷⁶ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

⁷⁷⁷ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 2.

-Heybeli'deki sabık Çarkçı Mektebinin Hükümete ait olduğu anlaşılmıştır. Bina Rumlardan alınacaktır.⁷⁷⁸

-Amerika gemilerinde içki menedilecektir.⁷⁷⁹

-Rum muhacirleri; Venizelos'un muhacir siyaseti aleyhinde nümayişler yapmışlardır.⁷⁸⁰

-Ankara Hukuk, Yüksek Mühendis, Nafia Kadastro, Telgraf, Orman, Ziraat, Baytar ve Ticareti Bahriye mekteplerinin Maarif namına devrinden vazgeçilmiştir.⁷⁸¹

-Ankara'nın imar plânını yapan Alman mühendis Jansen Ankara'ya varmıştır.⁷⁸²

-Sinop'taki kibrit fabrikası ve ona ait ormanlarda tetkikler yapmak üzere orman mütehasısı M.Bernhard'ın riyasetinde bir heyet Sinop'a gitmiştir.⁷⁸³

-Başvekil İsmet Paşa Hz.'lerinin riyaseti altında Maslak'ta bir süre avı yapılmıştır.⁷⁸⁴

-İskeçe'de çıkan Yeni Adım isimli Türkçe gazete Yunanlılar tarafından kapatılmış, sahibi hapsedilmiştir. İstanbul'un Vakit, Cumhuriyet ve Karagöz gazeteleri de toplattırılmıştır.⁷⁸⁵

-Bu sene T.B.M. Meclisinde zabıtlar stenografi ile tutulacaktır. Ankara'da açılan stenografi kursuna muallimlik eden Benaroya Efendi dakikada 250 kelime yazılabileceğini söylemektedir.⁷⁸⁶

-Tramvay arkalarına çocukların asılmamaları için dikenli tertibat yapılıyor.⁷⁸⁷

-Rumeli kıyısında Bebeğe kadar tramvay ve bütün sahil boyunca elektrik olduğu için Boğaz'ın bu yakası Anadolu yakasından daha mamurdur. Şimdi, Üsküdar'dan Kısıklı'ya da bir tramvay yapıldığından o taraflar da şenlenmeye başlamıştır. Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İstanbul'un nüfusu yedi yüz binden fazladır.⁷⁸⁸

-Ankara'da veremlileri tedavi için bir sanatoryum açılmasına karar verilmiş. Bu sanatoryum Keçiören'de yapılacaktır. Keçiören sert poyraz rüzgârına karşı kapalı, havası güzel, suyu güzel, üzüm bağları ile çevrili bir sayfiyedir. Senede aramızdan 30.000 kişiyi alıp götüren vereme karşı böyle sanatoryumlar açmak çok faydalıdır. Millete tam bir babalık eden hükümetimiz var olsun!⁷⁸⁹

⁷⁷⁸ **Halk Mecmuası**, 22.4.1929, sayı. 11, s. 2.

⁷⁷⁹ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁸⁰ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁸¹ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁸² **Halk Mecmuası**, 15.7.1929, sayı. 23, s. 5.

⁷⁸³ **Halk Mecmuası**, 9.9.1929, sayı. 31, s. 2.

⁷⁸⁴ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁸⁵ **Halk Mecmuası**, 16.9.1929, sayı. 32, s. 2.

⁷⁸⁶ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 2.

⁷⁸⁷ **Halk Mecmuası**, 9.10.1929, sayı. 44, s. 8.

⁷⁸⁸ **Halk Mecmuası**, 13.11.1930, sayı. 49, s. 5.

⁷⁸⁹ **Halk Mecmuası**, 3.2.1930, sayı. 52, s. 5.

-Ankara imalatı harbiye fişek fabrikasında Kastamonili Mustafa pehlivanla iddiaya tutuşmuşlar, Mustafa pehlivan atlı bir arabayı giderken tutup durduracak. 20 liraya bahsetmişler. Mustafa pehlivan iki atlı bir kum arabasını süratle giderken zaptetmiş ve 20 kâğıdı kazanmış. Bizde ne babayığitler var.⁷⁹⁰

-Şimendifer inşaatı gece gündüz, canla başla çalışmak sayesinde durmadan ilerlemektedir. Temmuz ayı içinde bu medeniyet müjdecisi Sivas'a varmış olacaktır.⁷⁹¹

-Bugünlerde bomba ile balık avcılığı çoğalmıştır. Balıkçılar cemiyeti bu hususta ticaret müdürlüğüne müracaat etmiştir. Şayet bomba balıkçılığının önüne geçilmeyecek olursa balık yatakları mahvolacaktır.⁷⁹²

-Geçen sene yol vergisini vermeyenler yakalanıp Üsküdar-Beykoz yolunda çalışmaya gönderiliyor, bunların içinden bazı cebi delik monşer beyler de var, ya yol vergisini vermeli, ya çalışıp yol yapmalı başka çare yok.⁷⁹³

-Avrupa'dan İstanbul'a getirttiğimiz eşya arasında kürek sapı bile varmış. Bu saplardan fazla gümrük alındığı halde altı kuruşa satılıyor. Dört tarafı orman olan bir memlekette şu odun parçasından yapılan kürek saplarını Avrupa'dan alışıma ne dersiniz?⁷⁹⁴

-Lokantacı Cemal Bey fakir fukaraya (7) buçuk kuruşa yağlı yemek vereceğini söylüyor. Yalnız Şehremanetinden kendine bir yer göstermesini ve kap kaçak vermesini istiyor, bu zat sahiden dediğini yapacaksa emanet hiç durmasın istediğini versin.⁷⁹⁵

-Şehremaneti Sıhhiye Müdürlüğü halkın bozuk ve hileli süt satılarak aldatılmaması için zararsız bir çare bulmuş, fakat henüz tatbikine başlamamıştır. Bu çare muayene neticesinde sulu veya kuvvei gıdaiyesi haddinden az çıkan sütlerle boya atmaktan ibarettir. Bu boyalar sütün lezzetini bozmayacak, yalnız rengini değiştirecektir. Boyalı sütler muhallebi, sütlaç ve tavukgöğsü gibi sütlü tatlılarda da kullanılabilecektir.⁷⁹⁶

-Değirmendere'de 70 yaşında İsmail isminde bir ihtiyarın karısı üçüz doğurdu, yavruların üçü de hayattadır, böyle ihtiyarlar bekâr gençlerimize örnek olsun!⁷⁹⁷

-Son günler zarfında İstanbul'da sokak köpekleri çoğalmıştır. Şehremaneti Temizleme İşleri Müdürlüğüne merbut memurları bu köpekleri zehirlemekte idi. Zehirleme faaliyeti durmuştur. Buna sebep köpeklerin zehirlenmesine mahsus hususi bir nevi zehrin tükenmesidir. Emanet yakında yeniden zehir tedarik ederek faaliyete başlayacaktır.⁷⁹⁸

⁷⁹⁰ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 7.

⁷⁹¹ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 7.

⁷⁹² Halk Mecmuası, a.g.d., s. 8.

⁷⁹³ Halk Mecmuası, 17.2.1930, s.54, s. 5.

⁷⁹⁴ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 4.

⁷⁹⁵ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 7.

⁷⁹⁶ Halk Mecmuası, 24.2.1930, sayı. 55, s. 5.

⁷⁹⁷ Halk Mecmuası, 31.3.1930, sayı. 60, s. 3.

⁷⁹⁸ Halk Mecmuası, 7.4.1930, sayı. 61, s. 2.

-Mısır ve Sudan taraflarından gelen çekirge sürüsü cenup vilayetlerimizden bazılarını müteessir etmiştir. Şehrimizin alakadar mehafiline gelen malumata göre bu seferki çekirge sürüleri son yarım asırdan beri Türkiye'ye musallat olan çekirgelerin en müthişidir.⁷⁹⁹

-Şehremaneti Yıldız Gazinosu kapalı olduğu halde kira verdiğinden bahisle mukavelenin feshini Maliye Vekâletinden istemişti. Maliye Vekâleti Emanetin bu müracaatını doğru bulmuş ve mukaveleyi feshetmeğe razı olmuştur.Yalnız bu meselenin kati bir şekle sokulması için keyfiyet Heyeti Vekileye arz edilmiştir. Yıldız Sarayının müstakbel şekli için bazı tasavvurlar mevcuttur. Öteden beri İstanbul'da dersleri ecnebi lisanile okutturulmak üzere büyük bir kız koleji açılması düşünülmüyordu. Kuvvetle söylendiğine göre Maliye Vekâleti Yıldız Sarayında son sistem bir kız koleji açılmak üzere sarayı Maarif Vekâletine vermek fikrindedir.⁸⁰⁰

-Şark hududundaki eşkiyanın tepelenmesinde tayyarecilerimizin gösterdiği kahramanlık akıllara hayret verecek kadar büyüktür. Sarp, yalçın tepelere sığınan düşmanı bulmak için tayyarecilerimiz bulutların arasına giriyorlar, düşmanı bulunca 10 metroya kadar yere iniyorlar, bomba ve makineli tüfenkle Kürtleri perişan ediyorlar. Tayyare hücumlarımız koca Ağrı dağı yanardağ haline soktu, Kürtlere duman attırdı. Varolsun hava kahramanlarımız!⁸⁰¹

-Urfa gazeteleri yazıyor: İstanbul'da hararetin 34 derece olduğundan dolayı gazeteler şikâyet etmektedirler. Ya Urfa halkı ne yapsın? Birkaç gün var ki derecei hararet gölgede 41, güneşte 72 dereceyi bulmaktadır. Taş üzerinde hemen yumurta pişirmek kabildir. Fakat havanın kuraklığı pek fazla ıstıraba mani olmaktadır.⁸⁰²

-Aym birinden bu sabaha kadar 517 polis vakası olmuştur. Vakalar şunlardır: 69 cerh (yaralama), 100 sirkat (hırsızlık), 9 dolandırıcılık, 46 yankesicilik, 13 mantarcılık, 3 kaldırımıcılık, 3 zarfçılık, 5 bekâret, 38 yangın, 9 boğulma, 1 ölüm, 1 cam kırma, 13 darp, 1 tesemmüm(zehirlenme), 6 silah atma, 3 laf atma, 1 kaçakçılık, 3 tehdit, 2 taarruz, 9 hakaret, 6 hasar, 29 intihar, 2 cinayet, 2 gasp, 2 sarkıntı, 5 bıçak çekme, 1 fuhuş, 1 sahtekarlık, 3 müsademe(çarpmışma), 8 kaza.⁸⁰³

-Son bir aylık polis raporlarına baktığımız zaman İstanbul'da bu bir ay içinde 19'u kadın, 11'i erkek olmak üzere 30 kişinin intihar etmiş olduğunu öğrendik.Yani günde bir kişi!⁸⁰⁴

-Türkiye'de her sene bir çok tebeşir sarfolunur ve bu yüzden memaliki ecnebiyeye gene bir çok paramız giderken Muhtarzade Fait B. isminde bir müteşebbisimiz mevaddı iptidaiyesini (ilkel madde) Mudanya civarında bularak bir tebeşir imalathanesi tesis etmiştir.⁸⁰⁵

⁷⁹⁹ **Halk Mecmuası**, 12.5.1930, sayı. 66, s. 2.

⁸⁰⁰ **Halk Mecmuası**, 30.6.1930, sayı. 73, s. 2.

⁸⁰¹ **Halk Mecmuası**, 14.7.1930, sayı. 75, s. 6.

⁸⁰² **Halk Mecmuası**, 28.7.1930, sayı.77, s. 6.

⁸⁰³ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 6.

⁸⁰⁴ **Halk Mecmuası**, 4.8.1930, sayı. 78, s. 2.

⁸⁰⁵ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 3.

-İstanbul'da on bin dilenci varmış. Şehrin nüfusu yedi yüz bindir. Şu halde yetmiş kişide bir tanesi dilencilikle geçiniyor demektir. Bu dilenenlerden birçoğu ihtiyacından değil, kolay para kazanmak yolunu buldukları için dileniyorlar. Kadın erkek on bine varan bu adamların çoğunun eli ayağı tutar, iş görebilir bir haldedir. Evlere hizmetçi ararsanız bulamazsınız, çünkü evde iş var. Dilencilik öyle mi ya, gez, dolaş, terlemeden para kazan. Vergisi yok, yok amma artık yağma da yok.Yeni kaymakamlar ilkönce bunları yok edecektir.⁸⁰⁶

-Rıhtım Şirketi Haliç'e rıhtım yapmadığından öteden beri şikayet oluyordu. Şimdi hamallar rıhtımı kendi aralarında para toplayarak yapacaklardır. Hadi bakalım gayret dayıya düştü!⁸⁰⁷

-Geçen hafta açılan yeni Cerrahpaşa pavyonu veremlilerle tamamiyle dolmuştur. Yalnız kadın kısmında yer vardır.⁸⁰⁸

-İnek ahırlarının ıslahı hakkında talimatname tatbik ediliyor. Şimdiye kadar mevcut 200 ahırdan 50'si ıslah edilmiştir. Bu ahırların bir kısmı son sistemde yapılmıştır. Şimdiye kadar ahırını ıslah etmeyen inekçilere iki defa nakti ceza verilmiştir.⁸⁰⁹

-Bursa'da Orhangazi'de yapılan intihabatta "Serbest Fırkaya rey verirsiniz şapkalar kalkacak, fes giyilecek, medreseler açılacak!" diye propaganda yapanları hükümet yakaladı. Bu arada Keçecioğlu Ahmed'in evi aranmış ve 114 paket fes ve 85 paket püskül bulunmuştur. Bu gibi haiane yalanları uyduranlar elbette cezalarını çekeceklerdir.⁸¹⁰

-Tahsil için taşradan kalkıp İstanbul'a gelenlerden birçoğu geri dönmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Zira bunlar leyli mektep istiyorlar. İstanbul'da mektebe girmek üzere Çanakkale'den bir çocuk yürüyerek dün şehrimize gelmiştir ve maarif eminine müracaat etmiştir. İstanbul Vilayeti hükümete müracaatla, bu kabil çocukların sefil kalmamaları için, valilerin seyahatlerine müsaade etmemelerini istemiştir.⁸¹¹

-Venizelos çelebi Pazar günü İstanbul'a geldi, merasimle karşılandı. Hususi trenle doğruca Ankara'ya geçti. Venizelos çelebi İstanbul'da kendisile görüşen gazetecilere: "Türk bayrağını Olimpiya'da iğilerek selâmlamıştım, şimdi burada da iğilerek selâmlıyorum!" dedi. Bu çok zeki diplomatı Türk milleti gibi kuvvetli bir dost kazandığı için tebrik ederiz. Karagöz, komşumuz Yunan devletinin değerli başvekili Venizelos çelebiye dostça: "Hoş geldin." der.⁸¹²

-Son posta ile gelen Paris gazetelerinin verdiği malumata göre geçen cuma günü Paris'e çamur yağmuru yağmıştır.⁸¹³

⁸⁰⁶ **Halk Mecmuası**, 1.9.1930, sayı. 82, s. 7.

⁸⁰⁷ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 7.

⁸⁰⁸ **Halk Mecmuası**, 15.9.1930, sayı. 84, s. 6.

⁸⁰⁹ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 8.

⁸¹⁰ **Halk Mecmuası**, 22.9.1930, sayı. 85, s. 3.

⁸¹¹ **Halk Mecmuası**, 29.9.1930, sayı. 86, s. 7.

⁸¹² **Halk Mecmuası**, 20.10.1930, sayı. 89, s. 8.

⁸¹³ **Halk Mecmuası**, 10.11.1930, sayı. 89, s. 8.

-Şehrimizde salam denilen Avrupa usulü sucuk imalathaneleri artıyor. Evvelki sene şehrimizde bir ufak salam imalathanesi vardı. Şimdi bunların adedi altıya balığ olmuştur.⁸¹⁴

-Mektep talebesi ile devlet memurlarının ve işçilerin sabahları işlerinin başına gidecekleri zaman sokakların nezafet amelesi tarafından süpürülerek toz kaldırdığı görülmektedir. Umumi sıhhati müteessir eden bu hal üzerine birçok şikayetler olmuştur. Belediye riyaseti şehrin temizliği için esaslı bir program hazırlamaya başlamıştır. Sokaklar, pek erken temizlenecektir.⁸¹⁵

-İstanbul'da Bayazıt lokantalarının birinde çok yemekle maruf olan Adem Timur Efendi isminde bir zat bir iddia neticesi 120 köfte, bir okka ekmek, 50 porsiyonluk bir tencere makarna yemiş, 15 bardak su içmiştir. Adem Timur Efendi kendisinde hiçbir ağırlık hissetmediğini söylemiştir.⁸¹⁶

-Tütün inhisar Umum Müdürü Behçet Beyi İstanbul'da dairesi önünde vurdular. Vuran eski Ceyhan Reji Müdürü Hüseyin Hayri Beydir. Hayri B., Behçet beyi vurduktan sonra elindeki silahı göğsüne çevirerek intihar etmiştir. O sırada Behçet beyin yanında bulunan odacı Hüseyin de bir kurşunla yere serilmiştir.⁸¹⁷

-Maliye Vekâleti kırtasiye depo müdürlüğü devlet devairine dağıtılmak üzere İzmir sepetçilik mektebinden 3 bin kâğıt sepet ile İzmit'te bir eczacı tarafından ve Avrupa mürekkepleri ayarında olduğu iddia edilen yazı mürekkeplerinden de 5 bin kilo almıştır.⁸¹⁸

-Burnuvanın Yaka mahallesinden Hasan Efendi isminde meraklı bir avcı Cuma günü sabahleyin avlanmak üzere çiftesini omuzuna asmış, köpeğini de beraberine alarak Burnuvanın kenar dağlarında av aramağa başlamıştır. Hasan Efendi keklik ararken karşıda bir çalı arkasında bir yabandomuzunun hortladığını görmüş ve derhal çiftesini nişan alarak bir el ateş etmiştir. Domuz saçmalarla yaralanmış, fakat gazaba gelerek koca Hasan Efendinin üzerine saldırmıştır. Hasan Ef. çiftesinin bir gözünü de boşaltmış ise de saçmalardan zerre kadar incinmeyen domuz Hasan Efendinin peşini bırakmamış ve yakalamıştır. Domuz silahı ikiye bükmüş ve Hasan Efendinin de arka kaba etlerini ikiye ayırmış ve defolmuş gitmiştir.⁸¹⁹

-Bazı Avrupa ajansları, Reisicumhurun çekileceğini, Fevzi Pş.'nın Reisicumhur olacağını haber vermişlerdir. Bu gülünç yalanları Anadolu Ajansı tekzip etmiştir.⁸²⁰

-Her tarafta tarla fareleriyle mücadele yapılıyor. Vezirköprü'de Saim Bey isminde bir ziraat memuru, fareleri öldürmek için bir gaz bulmuştur. Bu gaz, tarlalarda farelerin çıktığı deliklere bir aletle dökülmektedir. Yapılan birkaç tecrübe, iyi neticeler vermiştir.⁸²¹

⁸¹⁴ **Halk Mecmuası**, 3.11.1930, sayı. 91, s. 5.

⁸¹⁵ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 7.

⁸¹⁶ **Halk Mecmuası**, 17.11.1930, sayı. 93, s. 5.

⁸¹⁷ **Halk Mecmuası**, 24.11.1930, sayı. 94, s. 3.

⁸¹⁸ **Halk Mecmuası**, 1.12.1930, sayı. 95, s. 7.

⁸¹⁹ **Halk Mecmuası**, 8.12.1930, sayı. 96, s. 3.

⁸²⁰ **Halk Mecmuası**, a.g.d., s. 7.

⁸²¹ **Halk Mecmuası**, 20.4.1931, sayı. 105, s. 8.

-İlk tahsil çağındaki Türk çocukları, artık yabancı mekteplerde ders göremeyecekler. Böyleleri ana lisanını öğrenmek için evvela bir Türk mektebine gidecekler, sonra isterlerse yabancı mekteplerde tahsillerine devam edeceklerdir.⁸²²

-İstanbul'da Galata tarafında bir matbaa eski Arap harflerile takvim bastığı için hakkında polis tahkikata başlamıştır. Arap harflerini kullanmak, bunlarla kitap, defter ve saire basmak yasaktır.⁸²³

-Milli Müdafaa Vekaletinin kararı ile her genç bir buçuk sene askerlik yapıyordu. Fakat hükümet şimdi güzel bir tedbire başvurdu: Okuyup yazma bilenler altı ay eksik askerlik yapacaklar. Millet Mekteplerinden çıkan köylülerimiz bir sene askerlik edip, vakit kazanacaklardır.⁸²⁴

-Devlet hazinesinden para alan dullara, yetimlere, mütekaillere aldıkları maaşın yerine bağ, bahçe, ev, tarla gibi şeyler verilmesi için Millet Meclisine bir teklif yapıldı. Bu teklif kabul edilirse tekaütler, dullar, yetimler ömürlerinin son günlerinde rahata erecekler demektir.⁸²⁵

-Bütün cihanın sesini, elektrik cereyanı verilmiş iki tel ile bize dinleten radyonun yeni bir şekli daha icat edilmiştir. Şimdiye kadar yalnız çalgı sesi işitiyorduk. Fakat şimdiden sonra çalgıcıların veyahut konferans veren adamların da yüzlerini göreceğiz. Sesi çıkaran makinenin yanında bir aynası bulunacaktır. Düğmeyi çevirdiğimiz zaman bu camın içinde bütün çalgıcıları, konferans veren adamın bütün hareketini, en ince noktasına kadar göreceğiz.⁸²⁶

Yukarıda verilen örneklerden anlaşılacağı gibi, dergideki haberlerin incelenmesi dönemin sorunları, bu soranların çözümü gibi konularda ipuçları vermektedir. Derginin ilk sayılarında daha ciddi ve daha özenli bir seçimle hazırlanan haber demeti, ilerleyen sayılarda bu niteliklerini yitirmektedir. Haberler, özellikle son sayılara doğru, neredeyse derginin tamamını kaplayacak şekilde artırılmış; aynı zamanda yorumlarıyla birlikte verilmiştir. Derginin haberleri vermede izlediği bu tutum, aynı zamanda dergiyi bir gazeteye dönüştürme uygulamasıdır. “Halk” adlı bu yayından kimi zaman gazete, kimi zamanda dergi olarak bahsedilmesinin nedeni bu olsa gerektir.

B. FOTOĞRAFLAR

Halk Mecmuasının resimli bir yayın olarak dizayn edilmesi, dergiye ilgiyi artırmak ve eğitici amacına ulaşmak için iyi ve etkili bir yöntem olmuştur. Hemen hemen tüm sayfalarda fotoğraf, resim, çizim ve karikatür çizimleri olmak üzere yazı dışında materyal kullanımı ile dergi sıkıcı ve monoton olmaktan uzaklaşmaktadır. Bu günden bakıldığında ise bu fotoğraflar başka bir amaca daha hizmet etmektedir. Dönemin koşulları, giyim kuşam, yaşam şekli,

⁸²² Halk Mecmuası, 2.3.1931, sayı. 107, 108, s. 3.

⁸²³ Halk Mecmuası, 16.3.1931, sayı. 109, 110, s. 3.

⁸²⁴ Halk Mecmuası, 25.5.1931, sayı. 120, s. 2.

⁸²⁵ Halk Mecmuası, 8.6.1931, sayı. 122, s. 2.

⁸²⁶ Halk Mecmuası, a.g.d., s. 5.

alışkanlıklar, şehirlerin durumu ve kentleşme, ekonomik durum, kültür, folklor gibi pek çok konuda ipuçları vermektedir. Belki de dikkatli bir araştırma ile sadece bu fotoğraflar yoluyla bile bir takım doğrulara ulaşılabilir ve ya bazı net olmayan durumlar için destek veya kanıt görevi görebilir. Belki aralarından başka yerlerde yayımlanmamış olanlar bile çıkabilir. Bakmayı bilen gözler için bu fotoğrafların oldukça iyi bir malzeme olacağı kuşku götürmez. Özellikle derginin son sayfasını oluşturan “Haftanın Hatıraları” adlı bölümün tümüyle fotoğraflardan oluştuğu düşünülürse bu zenginliğin boyutu anlaşılabilir. Ya da her bir sayıda ortalama 15-20 tane fotoğrafın yer alması, özel sayılarda bu rakamın 40-50’ye ulaşması bu konuda fikir verebilir.⁸²⁷

Ankara Gazi koşusunda yarışları izleyen silindir şapkalı ve fraklı milletvekilleri,⁸²⁸ Galatasaray Lisesinde açılan resim sergisinden alınan ve aynen hiçbir bölümüne gizleme yapılmadan verilen nü fotoğrafları,⁸²⁹ Ankara’da düzenlenen Ehli Hayvanlar Sergisinde dereceye girerek ödül alan hayvanların sahipleriyle birlikte değil de tek tek verilen fotoğrafları,⁸³⁰ kuruluşu yakın yıllara ait zannedilen İstanbul Borsasına ait fotoğraflar,⁸³¹ direkt denize komşu, kıyısında yol olmayan Rumeli Hisarı fotoğrafı,⁸³² o dönemle bağdaştırmakta güçlük çekilen Beykoz spor klüpleri arasında yapılan deniz sporları yarışmasında kürek çeken kadınların fotoğrafı,⁸³³ Büyükada sahillerinin o günkü plaj anlayışını yansıtan fotoğrafları⁸³⁴ ilginç sayılabilecek örnekleri oluşturmaktadır. Yine eski ıssız ve çorak Ankara ile bugünkünden çok farklı görüntüleriyle İstanbul, İzmir, Adana gibi illerin fotoğrafları ve çoğunda beklenmedik biçimde oldukça modern giyimleri ve güvenli duruşlarıyla Türk kadınlarının fotoğrafları da şaşırtıcı olmaktadır.

Derginin yayımı sırasında ortaya çıkan değişiklikler, fotoğraflar için de söz konusu olup; derginin ilk yılında fazla sayıda ve daha net olan fotoğraflar, derginin ikinci yılından itibaren süratle azalmaktadır. Bazı sayılarda ise, şaşırtıcı bir şekilde sadece iki fotoğraf yer almaktadır. Birkaç sayıya ait olan bu durumda kapakta yer alan fotoğraf dışarıda bırakıldığında, bir sayıya neredeyse bir fotoğraf düşmektedir.⁸³⁵

Derginin ilk sayılarında genellikle bir kapak konusu seçilmekte ve bu konuya uygun bir büyük fotoğrafla kapak oluşturulmakta, altında kısa , birkaç cümlelik bir açıklama yazısı bulunmaktadır. Derginin 48. sayısından itibaren artık kapakta bir konu belirlenmesi önemini yitirmekte, sadece önemli günlerde günün anlamına ya da hatırlatılmasına yönelik fotoğraf ya da çizilmiş resimler kullanılmaktadır. Bu sayıdan itibaren, daha çok halkın görüntülediği fotoğraflarla kapak oluşturulmaktadır. “Güzel havalardan istifade eden halk ve mektepliler” ya da “harman” fotoğrafı kapakta yer almaktadır. Bir anlamda Halk Mecmuası adına uygun olarak halka yönelmektedir. “Güzel Bir Ders” başlığıyla verilen bir haberi temel alarak yazılan bir yazıda, bu nokta açıkça dile getirilmektedir. Serbest Fırka ile çok partili hayata geçişi deneyen Türkiye’de, hükümetçe yürütülen propagandanın bir yansıması olan bu yazı şöyledir:

⁸²⁷ **Halk Mecmuası**, 22.4.1929, sayı. 11; 20.5.1929, sayı. 15; 17.6.1929, sayı. 19.

⁸²⁸ **Halk Mecmuası**, 8.7.1929, sayı. 22, s. 8.

⁸²⁹ **Halk Mecmuası**, 19.7.1929, sayı. 28, s. 5.

⁸³⁰ **Halk Mecmuası**, 7.10.1929, sayı. 35, s. 4.

⁸³¹ **Halk Mecmuası**, 16.12.1929, sayı. 45, s. 2.

⁸³² **Halk Mecmuası**, 13.1.1930, sayı. 49, s. 5.

⁸³³ **Halk Mecmuası**, 30.6.1930, sayı. 73, s. 8.

⁸³⁴ **Halk Mecmuası**, 7.7.1930, sayı. 74, s. 8.

⁸³⁵ **Halk Mecmuası**, 8.9.1930, sayı. 83 – 22.12.1930, sayı. 98, 99, 100.

“ Hepimiz birbirimize karşı terbiyeli, nazik olmalıyız. İnsanlık budur. Hele, hükümet kapısında işi olan vatandaşlara, en büyük memurdan hademeye kadar herkesin iyi muamele etmesi, kolaylıklar göstermesi lazımdır. Zira, sevgili Hükümetimiz; (Biz Halk Hükümetiyiz..Halk efendimizdir) diyor.

Halbuki, bazı adamlar bunu anlamamakta, kendilerine işi düşenlere hor muamele etmektedirler.

İşte birkaç gün evvel adliye müsteşarı Fatih sulh mahkemesini gezerken, bir mübaşirin bir ihtiyar hanıma bağırıp çağırdığını görmüş ve bu vazifesini bilmez memuru hemen azletmiştir.

Eğer kıyıda köşede daha böyle kendini bilmezler varsa bu azil onlara da ders oldu.

Cumhuriyet Hükümeti, vatandaşları kimseye hırpalattırmaz!.”⁸³⁶

Dergi de yer alan haber, makale, fıkra ya da öykülerin dönemin resmi görüşüne uygun olarak seçildiği düşünülürse, hatta son sayılarda yorumlarla birlikte verilen haberlerin bunu doğruladığı göz önüne alınırsa; fotoğraflar bağımsız yayınlar olarak düşünülebilir. Çünkü onlarda gözlenecek noktalar, bakanın sayısı kadar sınırsız yorum olanağı sunabilir.

⁸³⁶ Halk Mecmuası, 20.1.1930, sayı. 50, s. 5; 31.3.1930, sayı. 60, s. 1; 23.6.1930, sayı. 72, s. 1.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Latin harfleri, kabulünün üstünden 75 yıldan daha uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, tartışmaların hala sürmesi nedeniyle bu tezin konusu olmuştur.

Harf Devrimi, geleneksel ve dini bir imparatorluktan halk egemenliğine dayanan Cumhuriyete geçiş sürecinde gerçekleştirilen bir dizi devrimin tamamlayıcısı ve laiklikten sonra en önemlisidir. Osmanlı İmparatorluğu, skolâstik yapısının yol açtığı gerileme ve yönetememe sorunu nedeniyle emperyalist Batılı devletler tarafından işgal edilmiştir. Güç koşullar altında yapılan kurtuluş mücadelesinden sonra kazanılan bağımsızlığın ve kurulan yeni Cumhuriyetin temellerini sağlamlaştırmak için, laik ve ilerici yeni bir düzen gerekmektedir. Milleti kendi kendini yönetecek, çağdaş ve uygar bir topluluk haline dönüştürecek bu düzenin ilk gereksinimi, öncelikle yurttaşların okur-yazar hale getirilmesidir. Böylece, çağdaş bir eğitim ve aydınlanma yolu herkese açılmış olacaktır. Bunu sağlamanın yolu, yüzyıllar boyunca sadece nüfusun % 10-20'sinin yazısı olarak kalan Osmanlıcanın yazısının, halkın tümünün yazısı olacak şekilde değiştirilmesidir.

Osmanlıcanın karma bir dil oluşu, öğrenilmesi çok zaman alan grameri ve oldukça güç olan Arap harfleriyle yazılıyor olması yıllarca süren tartışmaların ana nedenidir. Halkın anlamadığı, bu nedenle öğrenmek istemediği, öğrense de yazarken ve okurken çok kolayca yanlış yapmasına yol açan bu alfabenin değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ulusal kimliğin oluşturulmasında temel öğe olan dilin, dolayısıyla dilin anlatımı olan yazının, zaten yazısı olmayan büyük çoğunluğa göre yeniden belirlenmesi bu tartışmaları da sonuca bağlamış olacaktır. Daha önce göze alınamayan bu değiştirilme hamlesi, Harf Devrimiyle Atatürk tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu devrim öncelikle okuma-yazmayı, basım ve yayım işini kolaylaştırarak eğitimi yaygınlaştırmayı amaçlamıştır. Fakat aynı zamanda diğer yönüyle de, dilde sadeleşmeyi sağlayarak, sözlü kültürün yazılı kültüre dönüşmesine hizmet etmiştir. Bu dönüşüm, Osmanlı-imparatorluk kültürünün yerini Türk-ulusal kültüre bırakacaktır. Bu hamlenin kültürel yönü kadar önemli olan simgesel yönü ise, Osmanlıdan bütünüyle kopuştur. Böylece geçmişten bütünüyle kurtulmak ve Batı'ya doğru yürümek mümkün olacaktır. Çünkü çağdaş uygarlığın yönü Batı'dır.

Alfabenin değiştirilmesiyle birlikte başlatılan okuma yazma kampanyasında Atatürk başöğretmenlik görevini bizzat üstlenmiştir. Halkın eğitimi kadın-erkek, yaşlı-genç, köylü-şehirli herkesi kapsamaktadır. Böylesi büyük bir idealin gerçekleştirilmesi ancak, sistemli ve sürekliliği olan bir yapıyla mümkündür. Bu amaçla oluşturulan Millet Mektepleri, çok kısa sürede yurdun her yanında açılmış ve 1 Ocak 1929'da okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Bu seferberliğe basın büyük ölçüde destek vermiş, halk büyük bir coşkuyla dersanelere koşmuştur. Köylere kadar yayılan bu okullar sadece okuma-yazma öğretmekle kalmamış; aynı zamanda verdiği temel bilgilerle, halkın yaşamını kolaylaştırma ve anlamlandırma rolünü de üstlenmiştir. Millet Mektepleri hedeflenen ve beklenen herkesi okur-yazar yapma hedefine tamamen ulaşmasa da, bilgili ve bilinçli bir toplum oluşturma yolunda ilk önemli adımı atma misyonunu yerine getirmiştir.

Devlet matbaasında değişik adlarla basılan kıraat ve yurt bilgisi kitapları ile okuma yazma öğrenenlere çeşitli bilgiler verilmiştir. Genelde kırsal kesimde yaşayan halk için yazılan bu kitaplar gayet basit ve anlaşılır bir dille, günlük hayatta karşılaşılabilecek sorunlar ve ne yapılması gerektiği konusunda önerileri küçük öykü, şiir ve öğütler aracılığıyla vermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme nedenleri, halkın cahil ve yoksul bırakılması olarak gösterilmekte, Arap harfleri suçlanmaktadır. Ayrıca yazılar, bir bakıma geçmişle hesaplaşma gibidir. Benzer makalelere dönemin gazete ve dergilerinde de rastlanmaktadır.

Yeni harflerle yayımlanan *Halk Mecmuası* da bunlardan biridir ve haftalık bir dergi olup, birtakım gecikmelere rağmen, oldukça düzenli olarak iki buçuk yıl boyunca çıkmıştır. 130 sayıya ulaşan yayımı boyunca halkın, tüm dünyadaki ve Türkiye'deki ekonomik ve toplumsal olayları yakından takip etmesini sağlamıştır.

Dergi hükümetin, mevcut tek bir parti olduğuna göre, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organıdır. Dolayısıyla parti politikasına uygun olarak Cumhuriyet önderlerinin düşünce ve eylemlerinin net bir biçimde sözcüsü durumundadır. Cumhuriyetin ilkelerini öğretmeyi ve benimsetmeyi ilke edinmiştir. Aynı zamanda ulusal kimliği ve ülkü birliğini oluşturma yönünde yayınlar yapmıştır.

Halk Mecmuası siyasi amaçlı yayımlarla birlikte, halkın eğitim ve kültür düzeyini yükseltecek sosyal içerikli yazılara da yer vermiştir. Yayın hayatı boyunca sağlıkla ilgili yazılarını düzenli olarak sürdürmüş, dönemin salgın hastalıkları konusunda halkı bilgilendirmiştir. Koruyucu sağlık hizmetlerinin önemini ortaya koyan ve hastalıklardan korunma yollarını öğreten bu yayınlar, günümüzde tedavi edici sağlık hizmetlerini öne çıkaran ve maliyeti daha pahalı olan sağlık politikası düşünüldüğünde, özellikle övgüyü hak etmektedir.

Cumhuriyet'in yeni toplum modelini oluştururken kadına verdiği öncelik, dergiye de yansımıştır. Dergi, kadını evin dışına çıkarmış, iş hayatına atılması ve üretici konumuna geçmesi için yönlendirmiştir. Yeni kadının portresi artık nazenin, kırılgan, bağımlı ev kadını değil; aynı zamanda güçlü, sağlıklı ve başarılı olan meslek sahibi kadındır. Dergide kadının toplumdaki yeri ve önemi üzerine oldukça sık yazılar ve fotoğraflar yayımlanmıştır. Diğer konularla karşılaştırıldığında ilk sıradadır.

Ekonomiye ilişkin yazılar Halk Mecmuasının ilk sayılarında çok fazla yer almamakla birlikte, 1929'un ikinci yarısından itibaren hak ettiği yoğunluğa ulaşmaktadır. Dünya ekonomik krizini nedeniyle artan hayat pahalılığı, dergiye ilave bir misyon daha yüklemektedir. Krizin etkilerini azaltmak amacıyla, yerli malı kullanmak ve tutumlu olmak konusunda Halk Mecmuası ısrarlı yayınlar yapmıştır. Yeni toplumsal düzenin çatışmaları değil de dayanışmayı öne çıkarmak istediği, dergide yayımlanan yardımlaşma ve kooperatifçilik hakkındaki yazılardan anlaşılmaktadır. İzlenen ekonomik siyaset, gerektiğinde düzenleyici yasalarla müdahale edilen, ama aynı zamanda özel mülkiyete saygılı bir politikadır. Hükümetin hem liberal, hem devletçi bu yaklaşımı dergide yer alan haberlerde ve kişileri yönlendirmek için yapılan öğütlerde izlenmektedir.

Başlangıçta dergi sayfa düzeni ve seçilen konular açısından daha ciddi, ilkel ve üst düzey okur grubuna yönelik bir yayın çizgisi izlemiştir. Ancak, özellikle ikinci yayın yılında dünya ekonomik krizinin etkisiyle kendine yeten tarım toplumu olma idealiyle hedef kitle anlayışını köylüye yönlendirmiştir. Zaten burjuva sınıfı olmayan, sanayileşmeyi

gerçekleştirememiş bir toplumda, mevcut ekonomik koşullar da dikkate alındığında başka seçenek de kalmamıştır. Bu anlayışın yansıması sonucu dergi bütünüyle bir değişime uğramış, zayıflayan içeriğiyle bu kez daha çok köylüye yönelik, okunması kolay, hemen hemen tümü haberlerden oluşan bir gazeteye dönüşmüştür. Nitekim bazı yayınlarda kendisinden *Halk Mecmuası* yerine, *Halk Gazetesi* olarak söz edilmesi bu nedenledir.

Gazete olarak adlandırıldığı dönemde, derginin basımında gecikmeler olmuş, bu gecikme çoğul sayılarla telafi edilmiştir. Büyük puntolarla basım yüzünden bir sayfaya sığan kelime sayısının azaldığı dikkate alındığında sayfa sayısı azalan derginin, toplumsal dönüşüm konusundaki heyecanı da azalmıştır. 22 Haziran 1931 tarihinde herhangi bir duyuru yapılmaksızın yayımladığı 124. sayısı ile yayın hayatını sonlandırmıştır. Bu dönemde Cumhuriyetin laik ve ulusalcı programını topluma benimsetmek amacıyla yeni kültür kurumları düşünülmüş, özellikle 24 Mart 1931’de kapatılan Türk Ocaklarının yerini doldurmak amacıyla Halkevlerinin açılması planlanmıştır. 1932 yılı başında yayımlanan talimatnamesiyle hizmete başlayan Halkevleri, kısa sürede bir sürü ilde açılıp, kendi dergilerini yayımlamaya başlamıştır. Bu dergilerin varlığı nedeniyle Halk Mecmuasının misyonunu tamamladığı düşünülmüş olabilir. Böylece sadece İstanbul ve Ankara’daki devlet matbaalarında basılarak tüm yurda dağıtımı yapılan dergi yerine, kendi illerinde basılacak dergiler yoluyla halka daha kolay ulaşılacak ve Anadolu halkının eğitimi sürdürülecektir.

Sonuç olarak, bugün ister kitap, ister dergi olsun her alanda çok sayıda yayın yapma olanağının temelinde Harf Devriminin getirdiği kolaylık vardır. Yine bugün % 90’a ulaşan okur-yazar oranı, halkın tümünü kapsamasa da büyük başarı olarak kabul edilmelidir. Bununla birlikte birincil kaynakların şimdiye kadar yeni harflerle basımının tamamlanmamış olması, kütüphane ve arşiv konusunda henüz oluşturulamayan duyarlılık, önemli bir eksiklik ve ihmal olarak sürmektedir. Matematik, fizik, biyoloji, tıp gibi gelişmenin süratle yaşandığı doğal bilimlerde eksikliği çok duyulmasa da, toplumun nereden gelip nereye gittiğini bilmek ve geleceği planlayabilmek açısından tarih, sosyal bilimciler için oldukça önemlidir. Ayrıca tarihin yazılması büyük önem taşır ve dayatılanın değil de, insanın kendi çıkarımlarıyla elde edeceği doğruların bulunması için, geçmiş önemlidir. Bu nedenle geçmişle ilişkinin koparılmaması, eski yazı ile yazılmış eserlerin filolog ve tarihçilerin yardımıyla, Osmanlıca’yı iyi bilenler tarafından aslına uygun ve doğru olarak yeni harflerle yeniden yazılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

I- RESMÎ YAYINLAR

Düstur
Resmi Gazete
T.B.M.M. Zabıt Cerideleri
İstatistikler

II- SÜRELİ YAYINLAR

A- Gazeteler

Cumhuriyet
Dünya
Hürriyet
İkdam
Milliyet
Son Havadis
Tercüman
Ulus
Vakit

B- Dergiler

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Belleten
Fikir ve Sanatta Hareket
Halk
Hayat Tarih Mecmuası
Maarif Vekâleti Mecmuası
Tarih ve Toplum
Tarih Vesikaları
Toplumsal Tarih
Türk Dili
Türk Düşüncesi
Türk Kültürü
Ulusal Kültür
Ülkü
Yeni İstiklal

III- KİTAPLAR VE MAKALELER

Açıkel, Naci Kasım, **Türk Alfabesinin Islahı, Türk Dili ve Türk Dili Diksiyoneri**, Maarif Matbaası, 1939

Adivar, A.Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970

Adivar, Adnan, “ Arab Harflerine Karşı Hareketler”, **Cumhuriyet**, 7.8.1954

Adivar, Halide Edip, **Türk’ün Ateşle İmtihanı**, İstanbul, 1962

Aksoy, Ömer Asım, ”Söyleyiş Bozukluğu ve Alfabemiz”, **Türk Dili**, Cilt VIII. sayı. 85

Aktepe, Münir, “ Türkiye’de Akademi Meselesi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Haziran 1968, sayı. 9

Alemdar, Korkmaz, “ Türkiye’de Yabancı Dilde Basın”, **Tarih ve Toplum**, Eylül 1988, sayı. 57

Ali Naci, “ Neşriyatta Buhran Var mı? ”, **İkdam**, 7.4.1929

Alpay, Meral, **Harf Devrimi’nin Kütüphanelerde Yansıması**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayinevi, 1976

Arar, İsmail, “ Gazi Alfabesi ”, **Harf Deviminin 50. Yılı Sempozyumu**, TTK, 1981

Ataç, Nurullah, **Diyeelim Söz Arasında**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1970

Ataç, Nurullah, “ Yeni Yazı “, **Ulus**, 10.8.1953

Atatürk, Kemal, **Nutuk**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004

Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, 1997

Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Ankara, 1991

Atay, Falih Rıfkı, “ Yeni Yazı ”, **Türk Dili**, 1958, Cilt II, sayı. 23

Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2004

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, Cilt: III, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999

Aydın, Suavi Mehmet, “ Münif Paşa, Mirza, Feth’ali Ahûndzâde”, **Tarih ve Toplum**, Ekim 1990, sayı. 82

Aynur, Hatice, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi, 2005–2006 Öğretim Yılı **Osmanlıca Ders Notları**

Bali, Rıfat N., “ Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları ”, **Tarih ve Toplum**, Mayıs 2002, sayı. 221

Bali, Rıfat N., “ Avram Galanti’nin Hayatı ve Eserlerinin Bibliyografyası ”, **Arabî Harfler Terakkimize Mani Değildir**, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1996

Banarlı, Nihad Sami, **Türkçe’nin Sırları**, [y.y.], 1972

Bardakçı, Murat, **Hürriyet**, 15 Ekim 2005

Başgöz, İlhan, -Howard E. Wilson, **Türkiye Cumhuriyet’inde Eğitim ve Atatürk**, Ankara, Dost Yayınları, 1973

Başgöz, İlhan, **Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1995

Baydar, Mustafa, “ Zoraki Diplomatin Dedikleri ”, **Cumhuriyet**, 13.12.1970

Baydar, Mustafa, “ Zoraki Diplomatin Dedikleri ”, **Cumhuriyet**, 15.12.1970

Baymur, Fuat, **İlk Okuma ve Yazma Öğretimi**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939

Baysal, Jale, “ Harf Devrimi’nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı ”, **Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981

Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, YKY, 2002

Berkes, Niyazi, **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul, Yön Yayınları, 1965

Bingöl, Vasfi, **Atatürk’ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları**, Ankara, T.D.K., 1979

Borak, Sadi, **Atatürk’ün Özel Mektupları**, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1970

Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003

Canpolat, Mustafa, “ Türk Abeceleri ”, **Cumhuriyet**, 1.11.1978

Canpolat, Mustafa, “Türkiye’de Yazı Devrimi Girişimleri”, **Yazı Devrimi**, Ankara, TDK, 1979

Coşar, Sami, “ Elifbe’den Alfabe ”, **Milliyet**, 13.11.1960

Demircan, Ömer, **İletişim ve Dil Devrimi**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2001

Develi, Hayati, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**, İstanbul, 2005

Dilaçar, Agop, **Türk Diline Genel Bir Bakış**, Ankara, 1964

Dilaçar, Agop, “ Avrupa’da İlk Türkolog Johann Schiltberger (1384–1440)”, **Belleten**, 1941, Cilt.II, sayı. 8

Dilaçar, Agop, “ Alfabe Devriminin 39.yılı Dolayısıyla ”, **Türk Dili**, 1967, sayı. 194

Dilaçar, Agop, “ Alfabemizin 30. Yıldönümü”, **Türk Dili**, 1.8.1958, Cilt. VII, sayı. 83

Dilmen, Güngör, “Yazıda Devrim”, **Harf İnkılâbı Simpozyumu**, İstanbul, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1983

Duman, Mustafa, “ Yazı Devrimine Doğru ”, **Toplumsal Tarih**, Kasım 2000, sayı. 83

Duman, Mustafa, “ Millet Mektepleri ”, **Toplumsal Tarih**, Ocak 2000, sayı.73

Dumont, Paul, **Mustafa Kemal, Çağdaş Türkiye’nin Doğuşu**, Çev: Zeki Çelikkol, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1983

Duru, Kazım Nami, **Cumhuriyet**, 13.1.1939

Dündar, Ali, “ Bağımsızlığın Simgesi Türkçemiz”, **Türk Dili**, Mayıs-Haziran 1988, sayı. 6

Dündar, Ali, “ Yeni Yazı, Yeni Dünya”, **Türk Dili**, Eylül 1980, sayı. 345

Emre, Ahmet Cevat, **İki Neslin Tarihi, Mustafa Kemal Neler Yaptı**, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1960

Erer, Tekin, **Türkiye’de Dil ve Yazı Hareketleri**, İstanbul, İkbâl Kitabevi, 1973

Ergin, Feridun, **Kemal Atatürk**, Yaşar Eğitim Vakfı Yayınları, 1978

Ergin, Muharrem, “ Atatürk ve Harf Devrimi ”, **Türk Kültürü**, Kasım 1963, sayı. 13

Ergin, Muharrem, “ Türkçe’ye En Uygun Alfabe ”, **Türk Dili**, Şubat 1954, sayı. 29

Ergin, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1986

Eriş, Eyüp, “ Abece Devriminin Yarar ve Sonuçlarına Değgin Genel Bir İrdeleme ”, **Ulusal Kültür**, Ekim 1978, sayı. 2

Erişirgil, Mehmet Emin, “ Bir Tarih, Bir Teklif ”, **Türk Dili**, 1952, Cilt I, sayı. 4

Erözden, Ozan, **Ulus-Devlet**, Ankara, Dost Kitabevi, 1997

Ertem, Rekin, “ Elifbeden Alfabeye I ”, **Fikir ve Sanatta Hareket**, Nisan 1979, sayı. 2

Ertem, Rekin, **Elifbe’den Alfabe’ye**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1991

- Ertem, Rekin, “ Elifbeden Alfabeyle III ”, **Fikir ve Sanatta Hareket**, Temmuz 1979, sayı. 5
- Galanti, Avram, **Arap Harfleri Terakkimize Mani Değildir**, Çev: Fethi Kale, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1996
- Gencan, Tahir Nejat, “ Arap Yazısı ve Türkçe ”, **Ulusal Kültür**, Ekim 1978, sayı. 2
- German, Muzaffer, **1928 – 9 Ağustos Harf İnkılâbı**, İstanbul, Kader Matbaası, 1938
- Gevgilili, Ali, “ Harf Devriminin Öteki Yüzü, **Milliyet**, 13.11.1978
- Gökşen, Enver Naci, “ Atatürk, Harf devrimi ve Ötesi ”, **Türk Dili**, 1967, sayı. 194
- Gözaydın, Nevzat, “ Alman Belgelerinde Harf Devrimi ”, **Tarih ve Toplum**, Kasım 1994, sayı. 131
- Grew, Joseph C., **Gazi ve İsmet Paşa, Çalkantılı Dönem**, Çev: M.Aşkın-N.Uğurlu, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2005
- Gümüšoğlu, Fidevs, **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005
- Gündüz, Aka, “ Genç Muallimlere ve Muhterem Halkımıza”, **Halk Mecmuası**, 14.10.1929, sayı. 36
- Gürson, Eser, “ 50.Yılında Harf Devriminin Maddi Temelleri ”, **Ulusal Kültür**, Ekim 1978, sayı. 2
- Güvenç, Bozkurt, **Türk Kimliği**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000
- Hacıeminoğlu, Necmettin, **Türkçe’nin Karanlık Günleri**, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1972
- Halk Mecmuası**, “ Halk Mecmuası ve Halk Müessisi ”, 11.2.1929, sayı.1
- Halk Mecmuası**, “ Halk Okuma Odaları”, 27.1.1930, sayı. 51
- Halk Mecmuası**, “ Millet Mektepleri ”, 11.2.1929, sayı.1
- Halk Mecmuası**, “ Millet Mektepleri ”, 16.6.1930, sayı.71
- Halk Mecmuası**, “ Bayram Nedir? ”, 3.3.1930, sayı. 56
- Halk Mecmuası**, “ Kadınların Mitingi “, 14.4.1930, sayı. 62
- İğdemir, Uluğ, “ Tartışmalar ve Açıklamalar ”, **Harf Devrimi’nin 50.Yılı. Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981
- İlgürel, Mücteba, **Millet Mektepleri**, İstanbul, Edebiyat Fak. Matbaası, 1981
- İmer, Kamile, **Dil ve Toplum**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990

İmer, Kamile, **Türkiye’de Dil Plânlaması, Türk Dil Devrimi**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1998

İnan, Afet, ” 50.Yılında Harf Devrimi ”, **Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu**, TTK, 1981,

Afet, İnan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayi Planı**, Ankara, TTK, Basımevi, 1972

İnan, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ankara, TTK, 1977

İnan, M. Rauf, “ Atatürk Devrimleri ve Yazımı Değişimi”, **Yazı Devrimi**, TDK, 1979

İnan, M. Rauf, “ Yazı Değişimi ”, **Harf Devrimi’nin 50.Yıl Sempozyumu Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981

İnan, M. Rauf, “ Bir Ekin Devrimi”, **Ulusal Kültür**, 1978, sayı.2

İskit, Server R., **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939

İskit, Server, **Amme Efkârı ve ilk Gazetelerimiz**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti, 1959

İskit, Server, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Basın Yayın Umum Müd. Yayını, 1943

İstatistik Umum Müdürlüğü, **Kültür İstatistikleri**, 1935–1936, Ankara, 1937

İstatistik Yıllığı, Cilt: 5, 1931/1932, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul, Devlet Matbaası

Jevakhoff, Alexandre, **Kemal Atatürk, Batının Yolu**, Çev: Zeki Çelikkol, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 1998

Kabaklı, Ahmet, **Tercüman**, 28.4.1969

Kansu, Ceyhun Atuf, **Cumhuriyet Bayrağı Altında**, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1973

Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, Cilt: I Ankara, TTK, 1988

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “ Atatürk ve Türk Dili” , **Atatürk ve Türk Dili**, Ankara, TDK Yayını, 1963

Karal, Enver Ziya, **Atatürk’ten Düşünceler**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2003

Kaskatı, Arif Necip, “ Atatürk’ün Selanik’teki Hulyaları ”, **Cumhuriyet**, 19.8.1948

Kili, Suna, **Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000

Kinross, Lord, **Atatürk- Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, Çev: Necdet Sander, İstanbul, Sander Yayınları, 1984

Kocabaşoğlu, Uygur, “ Harf Devrimi’nin Eğitim ve Kültür Yaşamımıza Etkileri ”, **Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981

Korkmaz, Zeynep, **Atatürk ve Türk Dili -Belgeler**, Ankara, TDK, 1992

Köker, Levent, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995

Kutay, Doğan, **Arap Alfabetini Niçin Bıraktık**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1957

Levend, Ağâh Sırrı, “ Arap Alfabeti Türkçe’ye Niçin Uymaz? ”, **Türk Dili**, 1953, sayı. 27

Levend, Ağâh Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Ankara, TTK, 1960

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev: Metin Kırıatlı, Ankara, TTK, 1984

Lewis, Geoffrey, **Trajik Başarı- Türk Dil Reformu**, Çev: Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2004

M. Necmi, “ Türkçemiz ve İstılahlar ”, **Cumhuriyet**, 18.12.1928

M. Necmi, **Cumhuriyet**, 10.6.1929

M.E.G.S. Bakanlığı, **Atatürk’ün Maarife ait Direktifleri**, İstanbul, 1985

Maarif İstatistiği, No:31, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1934

Maarif Vekâleti Mecmuası, 1930, sayı.17

Merdivenci, Ahmet, **Türk Yazı Devrimi ve Yurt Dışındaki Türklere Yansıması**, İstanbul, Hilal Matbaacılık, 1980

Nadi, Yunus, “ Yine Yeni Harflerimiz ”, **Cumhuriyet**, 17.8.1928

Nesin Aziz, **Böyle Gelmiş Böyle Gitmez 2- Yokuşun Başı**, İstanbul, Adam Yayınları, 1998

Oral, Fuat Süreyya, **Türk Basın Tarihi-Cumhuriyet Dönemi**, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1968

Oral, Fuat Süreyya, **Türk Basın Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi**, Ankara, Yeni Adım Matbaası, 1967

Orhon, Orhan Seyfi, “Harf İnkılâbı”, **Son Havadis**, 19.4.1969

Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005

Ortaylı, İlber, “ Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine” **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981

Ortaylı, İlber, **Gelenekten Geleceğe**, İstanbul, Hil Yayınları, 1982

Ozansoy, Halit Fahri, “ Millet Okuyor ”, **Halk Mecmuası**, 20.5.1928, sayı.15

Öçal, Neşat, “ Atanın Yeni Türk Harfleri Hakkında Titizliği ”, **Cumhuriyet**, 16.8.1948

Özalp, Kazım -Teoman Özalp, **Atatürk’ten Anılar**, İş Bankası Yayınları, [t.y]

Özerdim, M. Sami, **Bilinmeyen Atatürk**, Ankara Varlık Yayınları, 1976

Özerdim, Sami N., “ Yazı Devrimini Kavrayamayanlar ”, **Türk Dili**, Kasım 1978, sayı. 326

Özerdim, Sami N., **Yazı Devriminin Öyküsü**, Ankara, T.D.K., 1978, s. 20.

Öztürk, Cemil, “ Çağdaş Eğitim ve Bilim ”, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi**, Ankara, Pegem Yayınları, [t.y.]

Öztürk, Kazım, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM –III. Dönem**, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, 1995

Pamukciyan, Kevork, “ Ermeni Harfli Eski Bir Türkçe Belge ”, **Tarih ve Toplum**, 1988, sayı. 58

Resmi Gazete, 13.11.1928, sayı.1039

Resmi Gazete, 3.1.1928, sayı.1030

Sadoğlu, Hüseyin, **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi, 2003

Safa, Peyami, “ Bir İnkâr Faciası ”, **Milliyet**, 14.10.1958

Safa, Peyami, “ Arap Harfleri ”, **Türk Düşüncesi**, Ağustos 1959, cilt 11, sayı. 8, eski sayı. 59

Safa, Peyami, **Türk Dili**, Kasım 1958, Cilt: VIII, sayı. 86

Sakaoğlu, Necdet, “ Harf Devrimi’nin 60.Yıldönümü Anısına Dört Belge ”, **Tarih ve Toplum**, 1988, sayı. 58

Selek, Sabahattin, “ İnönü’nün Hatıraları”, **Ulus**, 14.4.1969

Selek, Sabahattin, “ İnönü’nün Hatıraları”, **Ulus**, 15.4.1969

Sonyel, Salahi R., “ İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yazı Devrimi”, **Türk Dili**, Kasım 1979,

sayı. 328

Sultan Abdulhamid, **Siyasi Hatıratım**, Çev: Salih Can, İstanbul, [y.y.], 1979

Sultan II. Abdülhamid Han, **Devlet Memleket Görüşlerim**, İstanbul, Çığır Yayınları, 1976

Sungu, İhsan, ” Harf İnkılâbı ve Milli Şef İsmet İnönü ”, **Tarih Vesikaları**, Cilt: 1, sayı.1, 1941

Sungu, İhsan, “ Kültür İşlerimiz”, **Ülkü**, 1936, Cilt: VIII, sayı. 45

Şavkay, Tuğrul, **Dil Devrimi**, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2002

Şimşir, Bilal N., **Türk Yazı Devrimi**, Ankara, TTK, Yayını, 1992

Şimşir, Bilal N., “ Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi ”, **Belleten**, sayı. 169

Şimşir, Bilal N., “ Türk Harf Devrimi’nin Türkiye Dışına Yayılması ”, **Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima Senesi: I, Cilt: 5/1, 25.2.1340

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima Senesi: I, Cilt: 1, 26.8.1339

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt:4, 20.5.1928

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 8.11.1928

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 1. Teşrini Sani 1928 Perşembe

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: I, Cilt: 5, 8.11.1928

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: III, Cilt: 13, 1.11.1929

Tankut, Hasan Reşit, “ Atatürk’ün Dil Çalışmaları ”, **Atatürk ve Türk Dili**, Ankara, TDK Yayınları, 1963

Tanör, Bülent, **Kurtuluş, Kuruluş**, İstanbul, Cumhuriyet Kitabevi, 2003

Tansel, Fevziye Abdullah, “ Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri ”, **Belleten**, Nisan 1953, Cilt. XVII, sayı. 66

Tekin, Talat, “ Tarih Boyunca Türkçe’nin Yazısı ”, **Ulusal kültür**, 1978, sayı. 2

Tekin, Talat, “ Avrupalılar ve Türkçenin Latin Harfleriyle Yazımı ”, **Türk Dili**, Kasım 1978, sayı. 326

Tekin, Talat, **Tarih Boyunca Türkçenin Yazısı**, Ankara, Simurg Yayınları, 1997, s. 118

Temo, İbrahim, **İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları**, Yay: Bülent Demirbaş, İstanbul, Arba Yayınları, 1987

Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif, “ Eski Harflerimiz İçin Umumi Af İstiyorum ”, **Yeni İstiklal**, 12.1.1966, sayı. 231

Tonguç, İsmail Hakkı, **İlköğretim Kavramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1946

Toprak, Zafer, “ Cumhuriyetin Kilit Taşı: Harf Devrimi ”, **Toplumsal Tarih**, Ekim 2003 sayı. 118

Topses, Gürsen, “ Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi ”, **75 Yılda Eğitim**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999

Topuz, Hıfzı, **Türk Basın Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004

Tuncay, Mete, “ İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce ”, **Kemalizm**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004

Turan, Şerafettin, **Atatürk ve Ulusal Dil**, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, 1998

Türk Tarih Kurumu, **Yazı Devriminin 50. Yılı Sergi Katalogu**, Ankara, TTK Basımevi, 1979

Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara, 1977

Türüdü, Hasan, “ Harf Devriminden 50 yıl evvel Latin harflerinin resmi bir haberleşmede kullanılışına dair belge ”, **Hayat Tarih Mecmuası**, 1974, sayı. 2

Tütengil, Cavit Orhan, “ Türk Harflerinin 50.Yılında Bir Durum Değerlendirmesi”, **Ulusal Kültür**, 1978, sayı. 2

Ulus, 14 Nisan 1969

Ulusal Kültür, “ Türkçe’nin Yazısı ”, Ekim 1978, sayı. 2

Unat, Faik Reşit, “ Latin Alfabetesinden Türk Alfabetesine ”, **Türk Dili**, 1.8.1958, Cilt II, sayı. 23

Uyar, Bahattin, **Tonguç’un Eğitimcileri**, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 2000

Üçok, Bahriye, “ Yazı Devrimi – Kur’an harfleri ve Atatürk Devrimlerine Karşı Çıkışlar ”, **Türk Dili**, Sayı. 23

Üçok, Coşkun, “ Arap Harflerini Kullanmayan Müslümanlar ” **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1981

Ülkütaşır, M. Şakir, **Atatürk ve Harf Devrimi**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2000

Ünaydın, Ruşen Eşref, **Atatürk Tarih ve Dil Kurumları Hatıralar**, Ankara, TTK, 1954

Vakit , “ Türk Harflar ile Yazıyı ilk Öğrenenler ”, 1928

Vartan Paşa, **Akabi Hikayesi**, Haz: A.Tietze, İstanbul, Eren Kitapçılık, 1991

Williams, Maynard Owen, “ Turkey go to School ”, **The National Geographic Magazine**, Ocak 1929, s.92–108

Yargıtay, <http://ataturk.yargitay.gov.tr/>

Yavuz, Fehmi, “ Köy Öğretmenliği Anılarım”, **Yazı Devrimi**, Ankara, T.D.K. Yayınları, 1979

Yazman, Aslan Tufan, **Atatürk’le Beraber, Devrimler, Olaylar, Anılar**, İş Bankası Kültür Yayınları, 1969

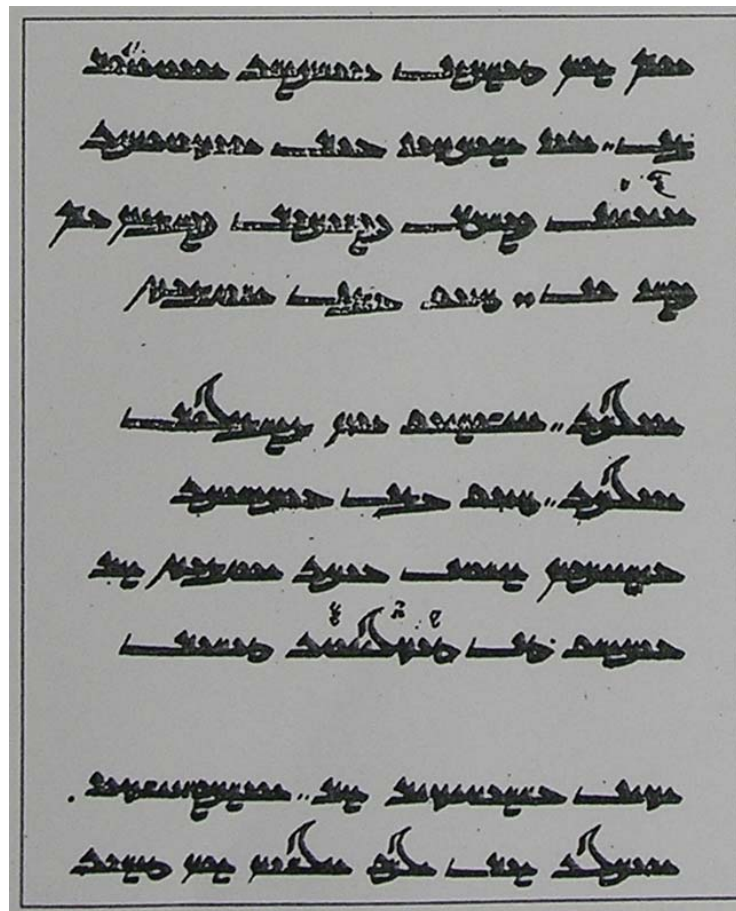
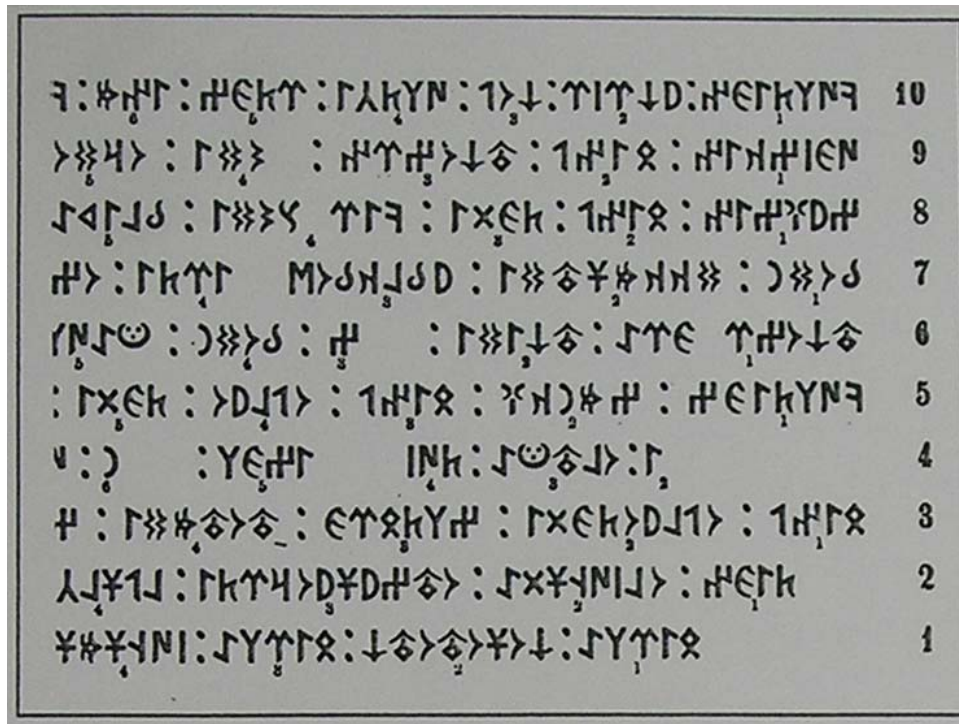
Yusuf Ziya, “ Okumak Nedir ”, **Halk Mecmuası**,13 Kânunusani 1930, sayı. 49

Yücel, Hasan Ali, **Türkiye’de Orta Öğretim**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1938

Yücel, Tahsin, **Dil Devrimi ve Sonuçları**, T.D.K., Yayınları, 1981

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Çev: Yasemin Saner Gönen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000

Ekler ve Belgeler

Ek: 2. Türkçenin ifadesinde Arap harflerinin uygunsuzluğu

وقت

استانبول، باب عالی داره مندره، وقال لافق بوقوش باشنده دانه فصره.

دیسیم الاول

1928 اکتوبر 5

VAKIT

(taymis) bas, makalesinde s,öyle diyor:

عصر لردن بری بابا نجی منفرد بر ملت طانیله نور کار

لاتین حرفلرینی قبول ایتمکله

دها زیاده غربیه یاقلاشدیلر

بو بویوک تجدد، تورکارک مقدار اتلرینی امنیت

ایتدکلری بویوک دیش، لایق بر تجددور

(تایمس) غریبی دولابا نجی میرایند

یکی حرفله دائر ویربان درسار مناسیتله

یکی حرفلری می موضوع بحث ایدن بر باش

مقاله یازدهدور، (تایمس) اون سیکز سنه

اول لایق بویوک لاتینجه من حرفله یاقلاشدیلر

آرنا وود لیک اتحاد جیلر مارفشدن، حیصی

اولوندکلری سویله دکلر سوکرا شومطاماتی

درمیان ایدیور:

«حرب حرفلرله یازیلان تورکیه لیک

مشکلاتیله محادله ایتمه یلر، یکی یازینک قبولنده کی

اواشی تقدیر ایدم ضرر، حرب حرفلری،

حرب نساننه موافقدور، چونکه هرجه

سین سز حرفلردن ویک آز سسل حرفلردن

مشکلدور، حرب نحر و ضرر، «الانی» ا،

هوی دن عبارت اولان صاشلردن، «الانی»

اولاندلردن وارست قیلار، تورکیه اوله دکلدور.

تورکیه سسل حرفلر ایدم بویوک بویوک

اوکره نه لرینی تأمین واولری بولسانی ایلم کره

توبقی ایدم جیک، تورکارک آورو و لایق

اوکره نه لرینی ده اولایلاشدیر ایدم بویوک

هر تورک یکی بر آقا، اوکره نه لرینی

ایلاشدیر، عصر لردن بری، بابا نجی

بلان طانیلان تورکارک بوسر کله، هر تورک

غرب یالاشمش بولنیوردور، بویوک

شکارده اورنا بیلر

بو اعتبار ایله تورکیه

نحر بر اسانی اوکره

چونکه مشکلدور، اسانی

نحر بر اسانی مشکله سانی

اولاندیلر، یازیلان بر چو

غربیه کله لره دولودور

حفاظه کارانی، قرآن

اسانی اولان هرجه

دینی برما بیت اعطالی

نحر لیک شکل ریتو

اعتباریله یازینک قوی و سهولته آسلا بیلر

برحاله اولاسنه مخالفت ایتمه لر، حرب حرفنک

تورکارک اوزرندم، برنجه نیکم ایتمه سنک

اسبابی، ایضاح ایدم، یکی یازینک قبول،

کاجلری اولوقای، سبیل ایتمکدن، «اها»

مفید اولاجدور، کلاط اها لیک سنک دورندم

تورکیه ای اولان برما کتده جواسطاده بیل

[illegible]

Ek: 6. Yeni Türk Alfabesi

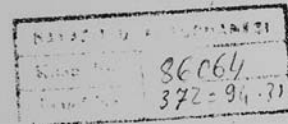

YENİ TÜRK ALFABESİ

İmlâ ve Tasrif Şekilleri

کتابي تورك آلفابه سی

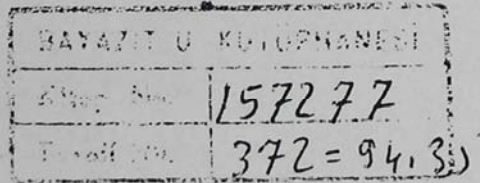
املا و تصريف شكلاني

Devlet Matbaası
1928

Yeni Türk Yazısı ile İLK KIRÂAT

Dil encümeni tarafından tertip ve neşr
edilmiş-tir.

Devlet Matbaası
1928

Ek: 8. Harf seferberliği

HE HAS SPENT MOST OF HIS LIFE MAKING TURKISH SEALS

AN OUTDOOR A-B-C CLASS

Ek: 9. Tabelâlarda yeni harfler

OLD AND THE NEW TURKISH WRITING

A SIGN PAINTER RELETTERS A BARBER-SHOP SIGN

Ek: 10. Sokaklarda yeni harfler

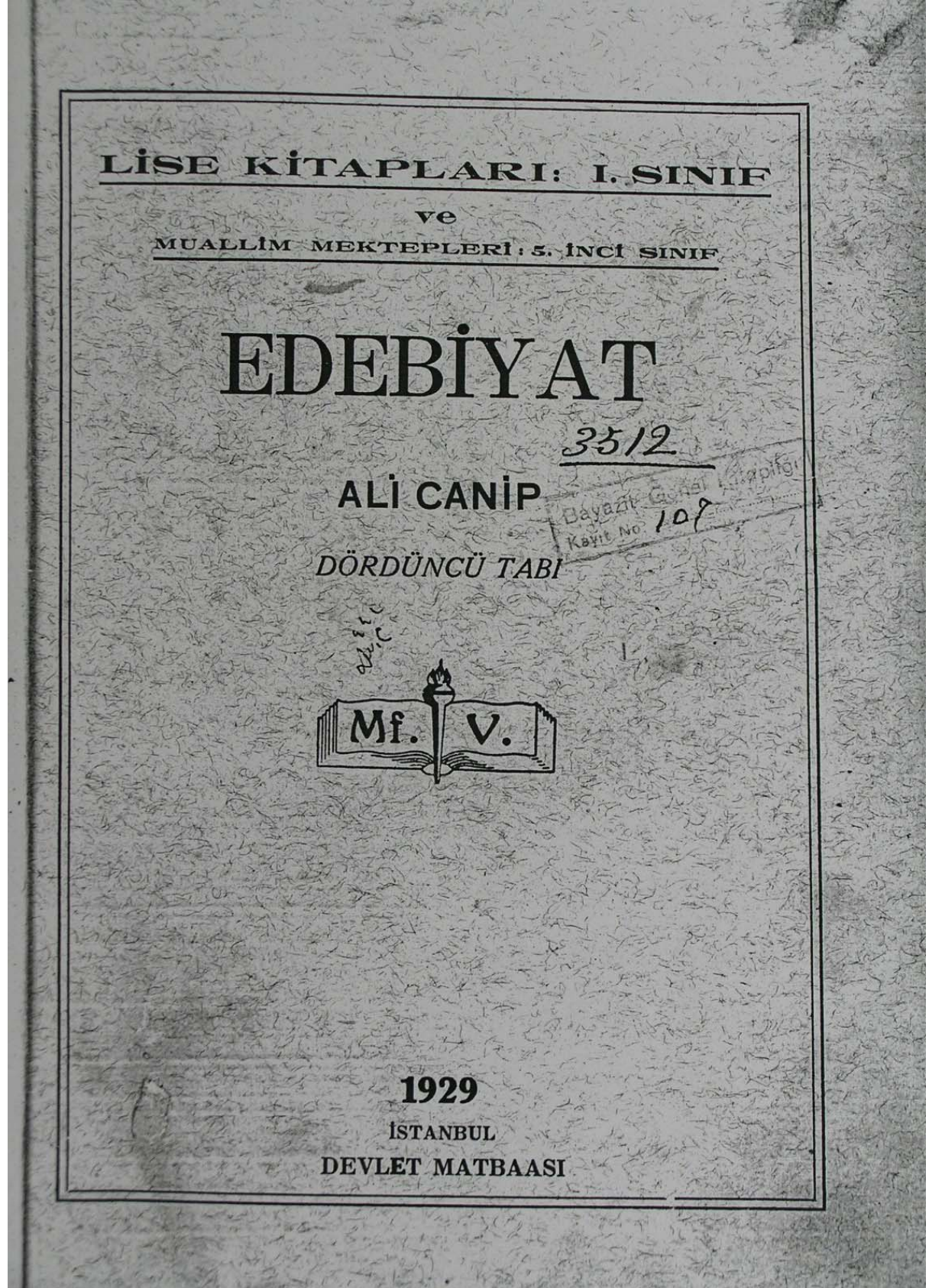

Ek: 11. İlk Türkçe Gazete

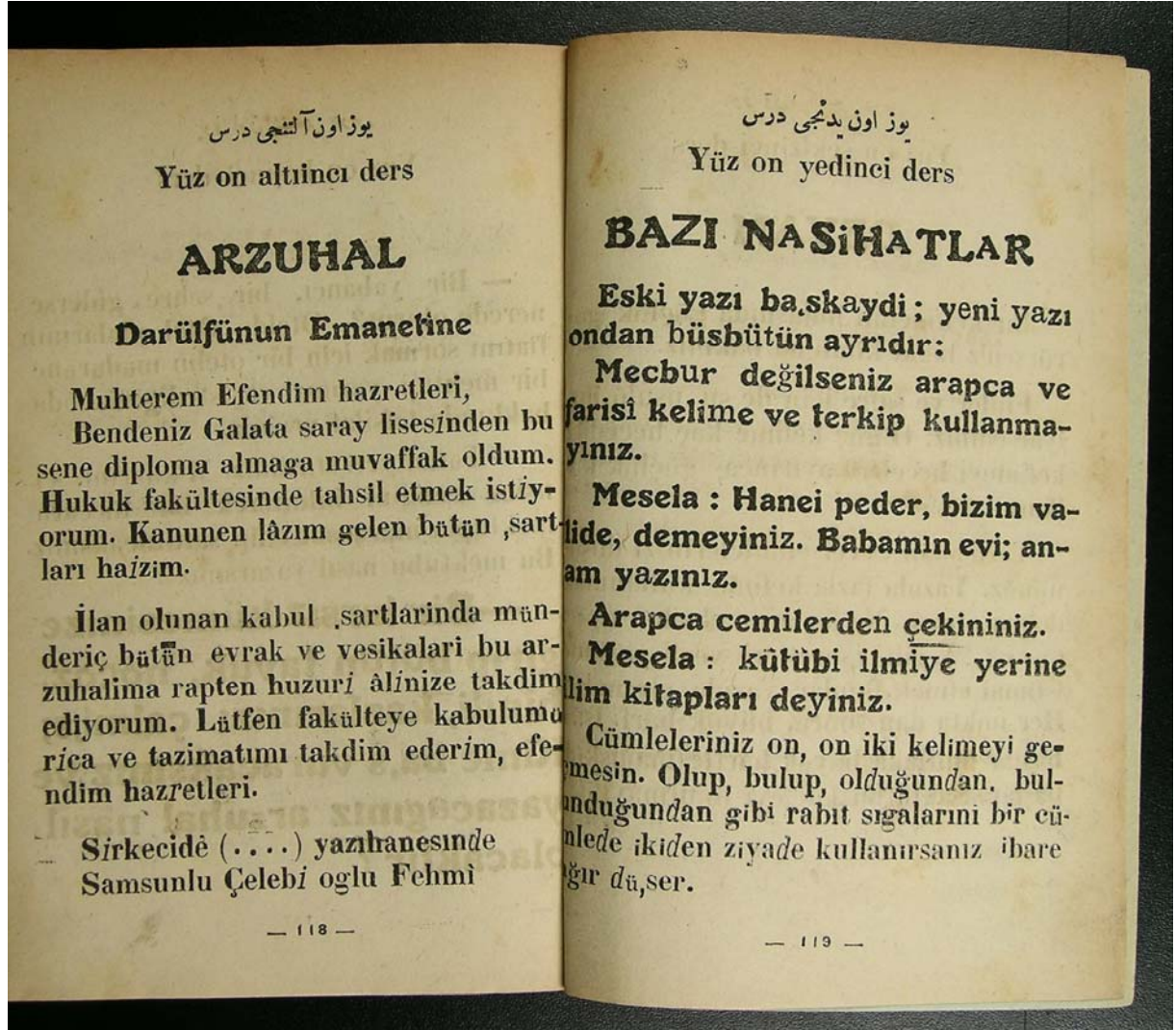

Umumî İhtisat maârifîdir.	Umumî program	I
Her teşkilat maârifî mîdârlardır.	H.V. Kararı.	Maarif Vekâlet. 9 Eylül 1928 Y.
1- Devlet memurları		
a) merkezde - Kiler		
b) dışarda - Kiler		
2- Ordü		
(gendarmerie) Polis		
3- mektepler		
4- Posta - telgraf - telefon		
5- Matbûat		
6- Halk Mahkemeler		
7- Halk.		
8- Zabıt - Stenografi		
9- Fıkra Sirkûter - Cemiyetler		
Tabî işleri		
10- Resmî - Kanûnlar, Nizamnâme, Tâdim atnâme		
Resmî cedveller - Kayıtlar - defterler		
Tapû - siciller - Nüfus		
11- Mektep kitapları		
12- Halk neşriyatı - Mektepli neşriyatı		
13- Milli Kütüphane		
14- Devlet matbaası ve dışındaki bace		

Ek: 14. Yeni harflerle basılan ilk ders kitabı

[illegible]

490

Cumhuriyet

5

Haf Haf Haf, ta ta ta, lık lık lık
Haftalık
Mec Mec Mec, mu mu mu, a a a
Mecmua
Bu gün çıktı, Görünüz!

Emlâk ve Eytam bankası
İstanbul şubesi müdüriyetinden
Pazarlıkla satılık Emlâk
Esas numarası Mevkii
Şişlide Büyükdere caddesinde
İzzet paşa çiftliği arazisinden mür-
frez atık 2 mülkerer cedit 7 nu

Türk Anon-
nim Elektrik
Şirketi
Mühim bir İlan
Türk Anonim Elektrik Şirketi meşur

30606, 54495.
Bu numaralar 20 şer bin
lira alacaklardır. Bundan
sonra amorti çekilmiş niha-

numroya çıkmıştır.
Diğer numrolar iç

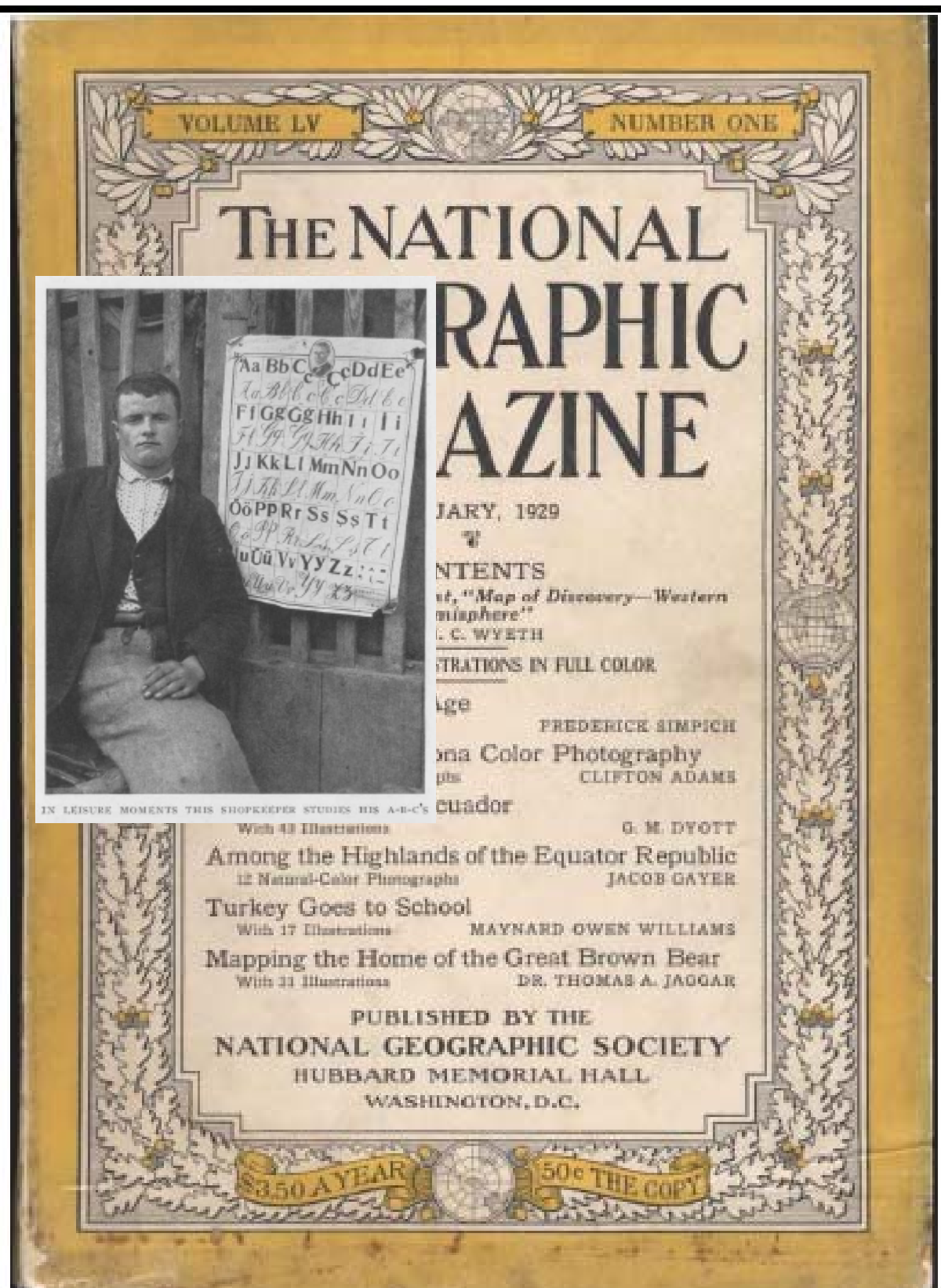
veceği deri
yolu, bir
rika gibi.
rure, bir
Yoksa, i
şekli fazl
Bey
büyük bi
iki karde
idare ed
ndiden
rında y
işeleri
mağaza
bir bir
ları a
böyle
hediye
An
bakkal
let, b
var;
saplan
lâkin
keti.
ren s
ratif
biçar

Aziz karilerimiz için!

**KARILARIMIZ İÇİN, BİR
PROGRAM VE AMELİ BİR
USUL ALTINDA BİR İLK
TAHSİL KURSU ACIYORUZ!**

*İhtilamın
Tehlikesi at. Kurusu
15. Kanunusasa*

kiniste, pusulaya,
itaat etmeden bu
elere hâlâ kadro-
r veren şirket, ne
ir edilse gene az-
verdim :
ır beyefendi, Ha-
nizde değilim, Sey-
şirketi bu vapurla-
lâkî ve içtimâî bir
kullanmakta de-
r.
buyursanız bu
gündüzün çok gö-
r. Bunlar ancak
bastıktan sonra
ous heyulâsı gibi
e sinsi sinsi yakla-
rket bu gemilere
rlerini yaptırmak-
ec gidenlere, çoluk
u bekletenlere, iç-
ğence yerlerinde
ini unutanlara, ha-
ahlâkına muhalif
edenlere her gece
ceza tertin edivor.

بیکده دونی د کیز یار

د کیز یاریشلری چوق

غلاطه سرای 28 پووانله

ایکی چفته قارمر فوطه یاریشنه ایکنی کلام

ظفر باریک مناسبتله ... نیک قوینده طیاره

جمعی منتهه یوونک قارمر ... یاریشلر

یاریشلر ، تورکجه اتمان سحرده غاق د کیز چفته

منتهه ستر ریاستی آلتینده یاریشلر ...

غلاطه سرای ، بکوز ، آمان اوده ، بکوز

اسکندر ، اوزنه کوی ، تلچ قار ، خار باغچه

قویرلی اشتراک انجمن و منظم برشکند یاریشلر

مسافره ساعت یارنده قویرلیک رسم کیدی

الله یاریشلر ، رسم کیدین صوکره قویرلیک

آراستنده نیک چفته فوطه یاریشی بایلیش ، بونجه

غلاطه سرای برنجی ، بکوز ایکنی ، اوده کوی

اوجونجی کشلر ، ایکی چفته فوطه یاریشنده

بکوز برنجی ، غلاطه سرای ایکنی ، اوده کوی

اوجونجی اولشلر

اوج چفته فوطه یاریشنده بکوز برنجی آمانده

غلاطه سرای ایکنی ، آلتون اوده اوجونجی

کشلر

خانلر آراستنده نیک چفته فوطه یاریشنده آلتون

اوده برنجی ، بکوز ایکنی ، غلاطه سرای اوجونجی

کشلر ، ایکی چفته خانلر آمانده آلتون اوده برنجی

غلاطه سرای ایکنی ، بکوز اوجونجی کشلر

« یوز بیکنجی » نسخ

جمهوریت ک تورک

آلفابه سنک ایکنجی

طبعنه باشلانور

(Cumhuriyet) in Türk Alfabesi

لاتین حرفلری طایانلره :

برصاعت ظرفنده ..

لاتین حرفلری هیچ طایانلره :

آلتی درسه ..

یکی حرفلری تله او قروب یازمه یی

صورت قطعه ده اوکره تیر

« جمهوریت » ک یکی آلفابه سنک ایکنک

نسخ (50.000)

(34.000) ی ممکنک مختلف نقطه لر

دفعیلری ، (16.000) فی استانبول

توزیع ایکنی

برایکی کوه قدر

« ایکنجی طبع ، توزیع ایکنک جاک

طشره باغچه یازمه ... آمانده سنک ایکنجی

طلب مقدارلری ، زمانده بیکنجی ک اوزره

خانلر نالرا ده بایلیش

31 Ağustos 1928

شینختون سفیریمزه

ویریله جکدر

ک تصور د قبول ایکنک

ویریلک جوی برلوط ایکنک

ک وایضا ایکنده وایتنقره سفیریم

وزم کلن صلحیت ویریلک

ک جوی نولر ک بولمق ظرفنده

برلوطی مندر

ک آقره ده حسن تلقی ایکنک

30 (آ آ) ... مارمر رالتنه دونه

تایغ اولونامه صبرده فراغت میناقی

ترقیه اولونمقده ده ایکنک

رافع اولونه دعوت ، آقره مخلفنده

قی ایکنک

Dün Zafer B

تدائیلر ایکنده شایان اعتقاد و امتیاز

« اوزرله داخله و کلی شکرلی قایاک

تدنی برنجی رالتنه بولمق کوشان دقت

« انتظام وقوتی تقدیر ایکنک

قره ده ظفر باری

30 ظفر باری ... بومساج

زامرای عسکره ، ارکان حربیه عمومی

شاحضرتلری زیارت ایدرک بولمق

اورونک تعطیلاتی عرض ایکنک

ساری قشله سکون فرقه ک رسم

سیر ایکنک ، ک کوچیک دجلی برضا

ک ظفر ک اهمیت آمانده

کون ووتون کیمه شلک بایلیش

فی دوانمق

دیگر ولایتلر ده وقضالره

Ek: 23. 4.10.1928 tarihli nişan merasiminin davetiyesi

Muallim Fatma H^m.

Maarif başkâtibi Kalyoni Zade Sureyya beyle
muallim Servet hanım 4 - 10 - 928 akşamı saat 9 da
Vali beyfendinin konağında yapılacak nişan merasimle-
rini ma aile teşriflerini rica ile kesbi şeref eylerler .

4 - 10 - 928

Ek: 24. Millet Mekteplerinin diploma örnekleri

Cilt		No.Umumi Hususi	
KURS		Millet Mektebi	
Şehadetname		MAARİF MINTAKASI:	
VİLÂYET:		KAZA:	
NAHİYE:		ŞEHİR:	
KASABA:		KÖY:	
Semt:		Mahalle	
DERSANESİ			
doğumlu		dan	
kadar derslere			
devam etmiş ve yapılan imti-			
han neticesinde yeni harflerle			
Türkçe okuma ve yazmayı			
eyice öğrendiği anlaşılmış			
olduğundan kendisine bu şaha-			
detname verilmiştir.			
, 192			

Millet Mektebi	
Devam vesikası	
Maarif Mintakası	Vilâyet
Kaza	Nahiye
Köy	Şehir
Kasaba	Semt
Mahalle	Vesika sahibi-
nin adı	doğum sene-
si	sınıfı
, 192	

Bir kaide üzerine kurulmuş **MOTÖRLÜ DINAMO** guruplarımız vardır Türkiye umumî vekili

HANS FRANK ve SERİKİ Deutz-Humboldt

Galata Karaköy 28 Kanuni Evvel 1928 Galata 420
Telegraf 4038

M. NACİ

MİLLET MEKTEPLERİ VE HALK DERSHANELERİ İÇİN.

SON ALFABE

Maarif Vekâleti tarafından Millet mektepleri ve Halk dershaneleri için kabul ve tamim olunmuştur. 175 kuruş fiatla **KANAAT** kütüphanesinde satılır. Toptan mübayaata azamî iskonto yapılır

kütahya icra memurluğundan:

Fl.	Adet	Cins	Senet	Müstakrizin ismi ve Şöhreti
1	1		Nu.	
10	5	2 Büyük İslambol		Ahi erbesan mahallesinden Sabık
32	8	4 Yazılı mahmudiye	2132	orman muamelât memuru Nuri efendi

Pazar Güneşli
İnebolu, Gercan
Giresun, Tireli
Trabzon, iskele
edecektir. Yüzyıl
yeni Handa (C
müracaat. Tele

DOYÇ
Hamburg, E
Bahrisiyal
avdet
Hamburg,
Rotterdamda
be
Andros vap
E. Frederih
Akaya
Delos
Burgaz, T
ve İbr
harek
Andros vap
Nopliya
Hamburg, B
Dançig iç
harek
Pera vapuru
Milos
E. Frederih
Tekirdağ
Anvers, Di
hareket ede
E. Frederih
Şio
Fazla taf
yan hanında
müracaat.

Vapur
Mersin

Adana
Günü 18
hareketle (C
Bodrum, Ra
iye ve Me
edecektir.
rük karşısın
12 numaray

Em

VIII

4. Halk.

- Fırka Teşkilatı
- Türk Olakları
- Lütin ~~h~~ hüsusi ~~can~~ Tezekkülleriyle
yardım ..
- Resmî halk ~~medit~~ dershanelerinde—
adidlerin artırarak kurslar
Ticaret odaları ve borsalar
- halk mecmuası
- Sinemalarda yeni Harfler Küllatılması

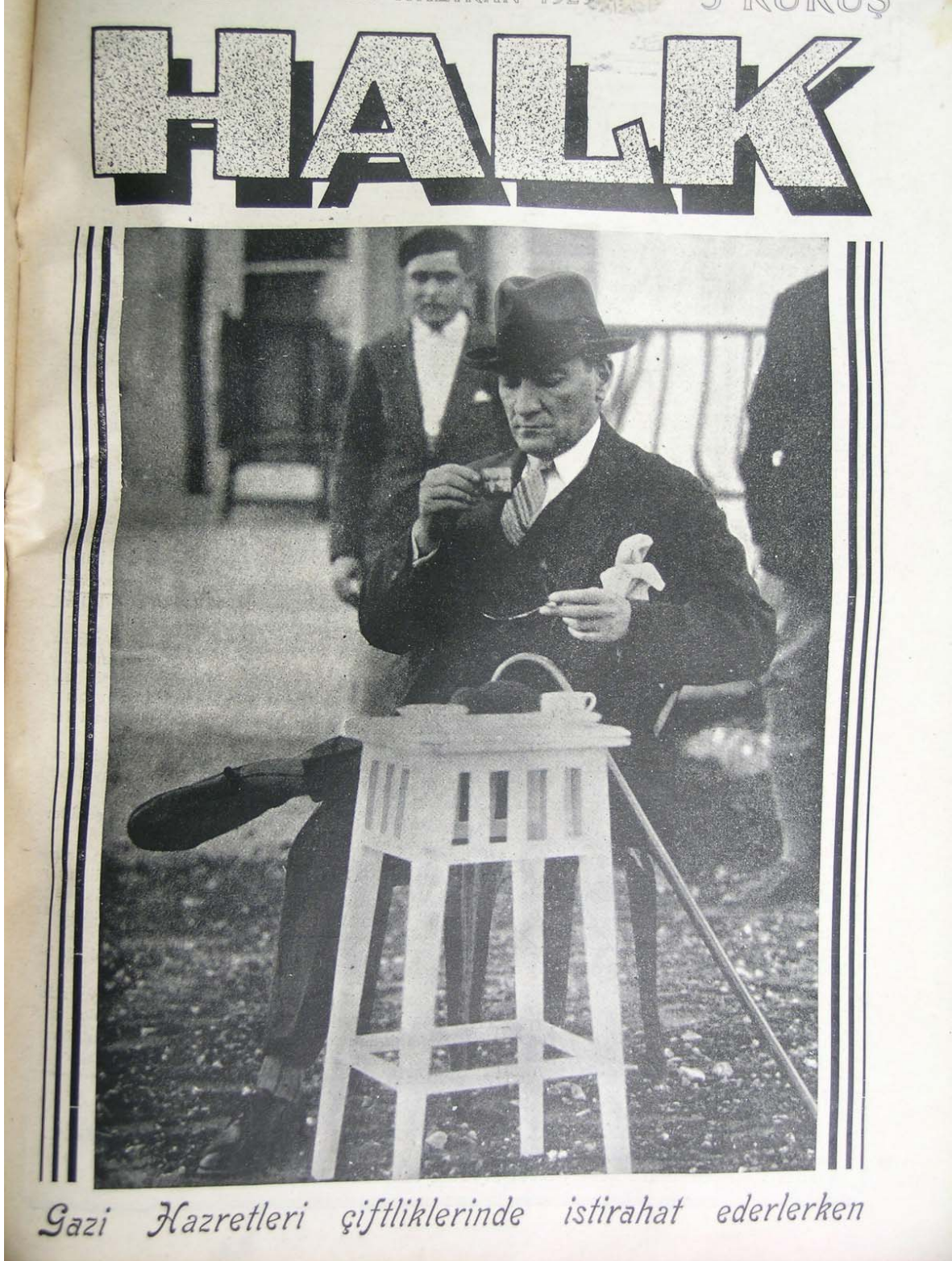
8. Stenografi

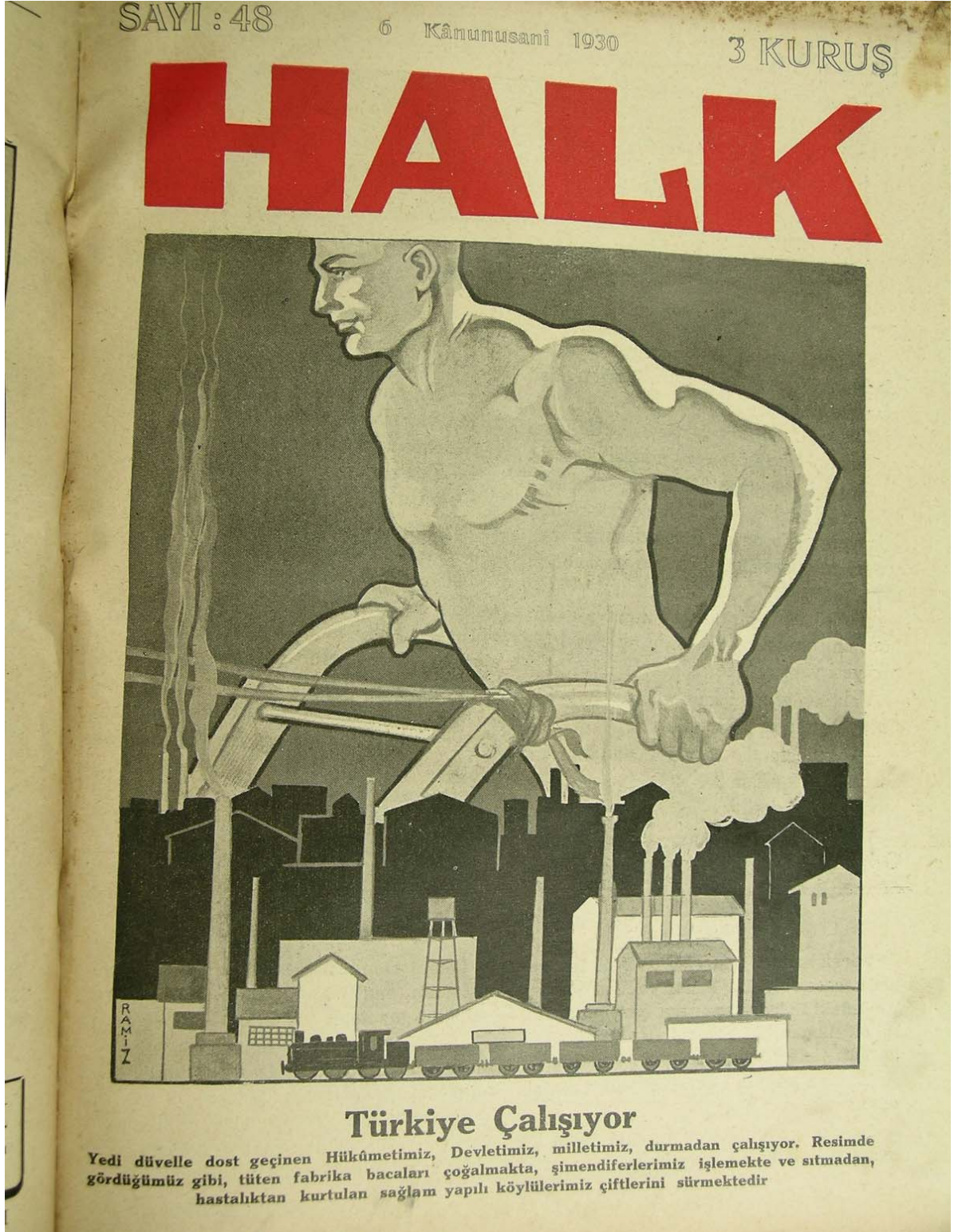
Maarif düşünce.

Azansin şimdiden yalınız
yeni harfler Küllatması.

Ek: 28. Halk Mecmuasının yeni kapak düzeni

HALK

YIL: I

4/276

SAYI:33

23 Eylül
1 9 2 9

Türk kadını çalışıyor

YURTTA VE MEKTEPTE

Türk kadını ezeldenberi çalışıyordu; fakat bu çalışan türk kadını köylü türk kadınıydı. Şehir türk kadını eski devirlerde yalnız, güneşten ve havadan mahrum, evinde çalışırdı. İçtimai, bilhas- sa iktisadî hayata iştirak edemezdi.

Umumî harp şehir türk kadınının da kıymetli bir iktisat amili olduğunu gösterdi; fakat o devir- de de kafesli evlerden kolay kolay kurtulamıyor, dairelerde, şurada burada iş bulsa da sokağa sıkı sıkıya örtünmüş olarak çıkabiliyordu.

Büyük Kurtarıcı Gazi Hz. nin açtığı yeni hayat ufku, şehir türk kadını büsbütün azat etti. Şimdi, o garpli hemşireleri gibi, hayatın her faaliyet meydanında at oynatmağa hak kazanmış bulunuyor.

Türk kadını ancak çalışarak, kendi elinin emeği ve kendi alınının terile yaşayarak, umumî

kuk sahibi olabilecektir. Kadın, insanlara ait olan bütün hakları ancak böyle çalışma sayesinde iddia edebilir. Evinde oturan, yahut sadece zevk ve eğlence ile ömür geçiren kadınların umumî haklara sahip olmak iddiasında bulunması elbette doğru olmaz.

Evet. Türk kadını çalışıyor. Bugün bunun pek parlak delillerinden ikisini, resimlerle beraber, okurlarımıza arz ediyoruz.

Bunlardan biri Beşiktaş Türk Kadınları Bıçkı Yurdudur. Bu yurt, birkaç gün evvel yaptığı işlerin bir sergisini açmıştır. Sergiyi gezenler kadın elişlerini, biçim ve güzelliğini söyleye söyleye bitiremiyorlar. Yukarıki resimler, bu elbi- selerle bezenmiş iki hanımı gösteriyor. Fotoğra- fın cansızlığına rağmen elbiselerdeki zarafeti al- kışlamak kabiliyetindedir.

Biçki Yurdu mezunları...

BİÇKİ YURDU

Şimdiye kadar (3) bine yakın talebe yetiştiren "Türk Kadınları Biçki Yurdu,, dün on sekizinci ders senesinin sergisini de tetkik nazarlarımıza vazetmiştir. On sekiz sene fasılasız surette, hergün bir parça daha mesaisini arttırarak ilerliyen ve bugünkü haline gelen yurt, hiç şüphe yok bu memleket kadınlığına pek çok hizmet etmiştir. Birçok kimsesizler vardır ki, bin bir mahrumiyet içinde buradan aldıkları feyiz ile hayata atılmış, ismet ve iffetlerini

kurtaracak bir yaşamak ve kurtulmak vasıtası bulmuşlardır. Bu sene, yurdun yetiştirdiği talebe yüz kırk kadardır. Üç kısma ayrılan yurttaki, üçüncü seneden sonra terzilik san'atının ihtisas şüpheleri başlıyorki, talebe bu kısımları takip edip etmemekte muhtardır.

Ayrıca bu kısımda devam müddeti de istidada bağlı bir şeydir.

Memlekete her halde hizmet ettiği şüphesiz olan yurdu daha tekemmül etmiş, daha vüs'at kazanmış görmek isteriz.

İstanbul-DEVLET MATBAASI

Ek: 32. Ulus Okulları Mezuniyet Vesikası

Cilt <u>1</u>	No. Umumi <u>87</u> Hususi
Ulus Okulları A. DERSANESİ MEZUNİYET VESİKASI ESKİŞEHİR VİLÂYETİ	
Köyü	Şehiri <u>Eskişehir</u>
Nahiyesi	Semti
Kazası	Mahallesi
Adı <u>Kâkım Ağırlarbaşı</u>	Yaşı <u>33</u>
21.12.36 dan 21.4.37 tarihine kadar <u>Eskişehir</u> Ulus Okulu <u>A.</u> dersanesinde okuyan <u>Kâkım Ağırlarbaşı</u> yapılan sınavlarda muvaffak olmuş ve kendisine bu mezuniyet vesikası verilmiştir. 10/5/1937	
Ulus Okulları Öğretmeni <u>[Signature]</u>	Vilâyet Ulus Okulları İdare heyeti reisi namına Umumi Kâtip <u>[Signature]</u>
163	Sakarya Basımevi - Eskişehir